تورک دیلی

TÜRK DİLİ

شنبه‌لیک خلق نه‌شریاتی

رەۋەيدۇللا ھەمدۇللا

تۈرك تىلى

TÜRK DİLİ

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

كىرىش سۆز

بۇ كىتاب ئىككى قىسىمغا بۆلۈنگەن بولۇپ، بىرىنچى قىسىمغا 34 دەرس، ئىككىنچى قىسىمغا 32 دەرس كىرگۈزۈلدى. ھەر جۈپ دەرسنىڭ ئاخىرىدا گرامماتىكىدىن بىلىملەر بېرىلدى. بۇنىڭدا ئىلىم ـ پەن نەشرىياتى 1959 ـ يىلى نەشر قىلغان تۇنىشۇنىڭ «تۇرك تىلى گرامماتىكىسى» (خەنزۇچە) دېگەن كىتابتىن پايدىلىنىلدى. ھەربىر قىسىمنىڭ ئاخىرىغا شۇ قىسىمدا ئۆچرايدىغان سۆزلەرنىڭ لۇغىتى قوشۇمچە قىلىندى.

تۇرك تىلىنى ئۆگىنىش ئۇيغۇر تىلىنىڭ تەرەققىياتىنى تەتقىق قىلىشتا، تۇرك تىلى ۋە ئۇيغۇر تىلى بويىچە سېلىشتۇرما تەتقىقات ئېلىپ بېرىشتا بەلگىلىك ئەھمىيەتكە ئىگە. شۇنىڭدەك تۇرك تىلىنى ئۆگىنىش، ئىشىكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش جەھەتتىمۇ مەلۇم دەرىجىدە رول ئويناپدۇ.

تۇرك تىلى ئۇيغۇر تىلى بىلەن قېرىنداش تىل. لېكىن بۇ تىللارنىڭ بىر ـ بىرىدىن ئايرىلىپ چىقىپ ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل تىل بولۇپ شەكىللەنگىنىگە ئۇزۇن زامانلار بولغىنى ئۈچۈن، تۇرك تىلى فونېتىكا، لېكسىكا ۋە گرامماتىكا جەھەتلەردىن ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە.

تۇرك تىلى بىلەن ئۇيغۇر تىلى قېرىنداش تىل بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنى ئۆگىنىش بەزى جەھەتلەردىن ئاسان، لېكىن تۇرك تىلى ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە بولغىنى ئۈچۈن، ئۆگىنىش بەزى جەھەتلەردىن قىيىن. بولۇپمۇ ئۇنىڭ

لېكسىسىنى ئۆگىنىش ېسر قىلىدىغان قېيىن. تۆۋەندىكى مىسالغا قارالا:

ئۇيغۇرچە	تۈركچە
نەۋرە	torun
ئەتە	yarın
ئىنقىلاب	devrim
تەنقىد	eleştir
زىيانەت	şölen
ۋەزىيەت	durum
ئىملا	yazım
ئىملا قائىدىسى	yazımkuralları

يۇقىرىقى مىسالالار تۈرك تىلىنى ئۆگىنىش ئۈچۈن زورۇچ سەۋەب قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

تۈرك تىلىدىكى بەزى سۆزلەر ئۇيغۇر تىلىدىكى بەزى سۆزلەر بىلەن شەكىل ۋە تەلەپپۇز جەھەتتىن ئوخشىشىمۇ، مەنە جەھەتتىن ئوخشمايدۇ. مەسىلەن: çirkin دېگەن سۆزنى ئالساق، ئۇيغۇرلار «پاسكىنا، مەينەت» دېگەن مەنىدە قوللانسا، تۈركلەر «سەت» دېگەن مەنىدە؛ sebze دېگەن سۆزنى ئۇيغۇرلار كۆكتاتنىڭ بىر تۈرى مەنىسىدە قوللانسا، تۈركلەر پۈتۈن ئوتياش ـ كۆكتات مەنىسىدە؛ kilit دېگەن سۆزنى ئۇيغۇرلار «ئاچقۇچ» دېگەن مەنىدە قوللانسا، تۈركلەر «قۇلۇپ» دېگەن مەنىدە؛ eski دېگەن سۆزنى ئۇيغۇرلار «يامان، ناچار» دېگەن مەنىدە قوللانسا، تۈركلەر «قەدىم، كونا» دېگەن مەنىدە قوللىنىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا تۈرك تىلى بىلەن ئۇيغۇر تىلى ئوتتۇرىسىدا فونېتىكا، گرامماتىكىلىق شەكىل ۋە ئىپادىلەش ئۇسۇلى جەھەتلەردىمۇ خېلىلا ئوخشاشلىقلار بار. مۇشۇ ئوخشاشلىقلار ياخشى ئىگىلەنمىسە، تۈرك تىلىنى ياخشى ئۆگىنىش مۇمكىن ئەمەس.

FILANING

TÜRK ALFABESİ

تۈرك ئېلىپبەسى

Türkçe		ئۇيغۇرچە	Türkçe		ئۇيغۇرچە
A	a	ئا	M	m	م
B	b	ب	N	n	ن
C	c	ج	O	o	ئو
Ç	ç	چ	Ö	ö	ئۆ
D	d	د	P	p	پ
E	e	ئە	R	r	ر
F	f	ف	S	s	س
G	g	گ	Ş	ş	ش
Ğ	ğ	غ①	T	t	ت
H	h	ھ	U	u	ئۇ
I	ı	ئې②	Ü	ü	ئۈ
İ	i	ئى	V	v	ۋ
J	j	ژ	Y	y	ي
K	k	ك	Z	z	ز
L	l	ل			

ئىزاھلار:

① تۈركچىدىكى ğ ئۇيغۇرچىدىكى غ نىڭ ئەينىسى ئەمەس، گ بىلەن غ نىڭ ئارىلىقىدىراق يۇمشاق تەلەپپۇز قىلىنىدۇ.

② تۈركچىدىكى I ئۇيغۇرچىدىكى ئې نىڭ ئەينى ئەمەس، ئى بىلەن ئې ئارىلىقىدىراق تەلەپپۇز قىلىنىدۇ.

تۈرك تىلىدا 29 فونېما بار، بـۇلار سوزۇق تـاۋۇش ۋە ئۈزۈك تاۋۇش دەپ ئىككى چوڭ تۈرگە بۆلۈنىدۇ. تۈرك تىلىدا سەككىز سوزۇق تاۋۇش، 21 ئۈزۈك تاۋۇش بار.

سوزۇق تاۋۇشلار لەۋ ھالىتىگە قاراپ لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇش ۋە لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇش دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ.

لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشلار o، ö، u، ü، لەردىن؛ لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇشلار a، e، ı، i لەردىن ئىبارەت.

ئۈزۈك تاۋۇشلار تاۋۇش پەردىسىنىڭ تىترەش - تىترەمەسلىكىگە قاراپ جاراڭلىق ۋە جاراڭسىز دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ.

جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇشلار 13 بولۇپ، ئۇلار b، c، d، g، ğ، j، l، m، n، r، v، y، z لاردىن ئىبارەت.

جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇشلار سەككىز بولۇپ، ئۇلا ç، f، h، k، p، s، ş، t لاردىن ئىبارەت.

تۈرك تىلىدا مەيلى يېزىق شەكلىدە بولسۇن، مەيلى ئېغىز تىلى شەكلىدە بولسۇن، تۆۋەندىكىدەك ئەھۋاللار مەۋجۇت:

1. تۈرك تىلىدا a، e تاۋۇشلىرىنىڭ ئاجىزلىشىش ھادىسىسى يوق. مەسىلەن: çanta (سومكا) — çantası (سومكىسى). şeker (شېكەر) — şekerı (شېكىرى).

2. تۈرك تىلىدا لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىشى ناھايىتى كۈچلۈك. مەسىلەن: gönlümü (كۆڭلۈمنى) دېگەندەك.

3. تۈرك تىلىدىمۇ بەزى ئىسىملار شەخس بىلەن تۈرلەنگەندە بۇغۇم قىسقىراش ھادىسىسى بار. مەسىلەن: kabir (قەبرە) — kabri (قەبرىسى)، gönül (كۆڭۈل) — gönlü (كۆڭلى) دېگەندەك.

4. k ،t تاۋۇشلىرى بىلەن ئاخىرلاشقان ئىسىملار شەخس بىلەن تۇرلەنگەندە k تاۋۇشى g تاۋۇشى بىلەن، t تاۋۇشى d تاۋۇشى بىلەن ئۆزگىرىشىدۇ. مەسىلەن: tavuk (توخۇ) — tavuğu (توخۇسى)، iktisat (ئىقتىساد) — iktisadi (ئىقتىسادىي).

5. ئۇيغۇر تىلىدا بوغۇم بېشىدا كېلىدىغان t تاۋۇشى تۈرك تىلىدا d تاۋۇشى بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن: dil (تىل)، damak (تاماق)، dağ (تاغ)، dilek (تىلەك)، duman (تۈمان)، deri (تېرە)، deve (تۆگە).

6. ئۇيغۇر تىلىدا بۇغۇم بېشىدا كېلىدىغان k تاۋۇشى تۈرك تىلىدا g تاۋۇشى بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن: göz (كۆز)، gündüz (كۈندۈز)، gün (كۈن)، gök (كۆك).

7. ئۇيغۇر تىلىدا بوغۇم بېشىغا كېلىدىغان m تاۋۇشى تۈرك تىلىدا b بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن: bin (مىڭ)، buz (مۇز)، ben (مەن).

8. ئۇيغۇر تىلىدا بۇغۇم بېشىغا كېلىدىغان p تاۋۇشى تۈرك تىلىدا b بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن: batak (پاتقاق)، but (پۇت)، bacak (پاچاق)، budak (پۇتاق)، balta (پالتا).

بۇنىڭ ئەكسىچە، ئۇيغۇر تىلىدا بوغۇم بېشىدا كېلىدىغان b تاۋۇشى تۈرك تىلىدا p بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن: parmak (بارماق).

9. ئۇيغۇر تىلىدا بوغۇم بېشىدا كېلىدىغا ç تاۋۇشى تۈرك تىلىدا d بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن: diş (چىش)، dişi (چىشى).

10. ئۇيغۇر تىلىدا بوغۇم بېشىدا كېلىدىغان ç تاۋۇشى تۈرك تىلىدا s بولۇپمۇ كېلىدۇ. مەسىلەن: saç (چاچ)، siçmak (چىچماق).

11. ئۈيغۇر تىلىدا بوغۇم بېشىدا كېلىدىغان b تاۋۇشى تۈرك تىلىدا v بولۇپمۇ كېلىدۇ. مەسىلەن: vermek (بەرمەك) varmak (بارماق).

12. ئۇيغۇر تىلىدا بوغۇم بېشىدا كېلىدىغان y تاۋۇشى تۈرك تىلىدا ı ياكى i بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن: irin (يىرىڭ)، ip (يىپ)، ırak (يىراق).

İÇİNDEKİLER

بىرىنچى قىسىم

Birinci ders: Okuma sevinci 3
İkinci ders: Kardan adam 10
Gramer: ئىسىملارنىڭ شەخس قوشۇمچىلىرى 14
1. ئىسىملارنىڭ خەۋەرلىك قوشۇمچىلىرى 15
Üçüncü ders: Ne güzel ev yaptık 19
Dördüncü ders: Ninemize gittik 24
Gramer: 1. ئىسىملارنىڭ ياسىلىشى 28
2. ئىسىملارنىڭ كۆپلۈك قوشۇمچىلىرى 28
Beşinci ders: Köyde yangın oldu 29
Altıncı ders: Akıllı tavşan 35
Gramer: 1 — تۈرك تىلىدىكى كېلىشلەر 40
Yedinci ders: Bu kimin kızı 42
Sekizinci ders: Güneşin İlk ışıkları 47
Gramer: 2 — تۈرك تىلىدىكى كېلىشلەر 51
Dokuzuncu ders: Sansar ve tavuklar 53
Onuncu ders: Biraz da gülelim 59
Gramer: سۈپەت توغرىسىدا — ئەسلى سۈپەت 66
On birinci ders: Leylekler geldi 70

On ikinci ders: Göl kenarında 75
Gramer: سۈپەت توغرىسىدا — نىسپىي سۈپەت 80
On üçücü ders: Bahar geldi 82
On dördüncü ders: Temiz hava 89
Gramer: تۈرك تىلىدىكى پېئىل 95
On beşinci ders Geçmiş olsun 100
On altıncı ders: Küçük Ali 104
Gramer: 1 — پېئىل دەرىجىلىرى توغرىسىدا 109
On yedinci ders: Güneş ve ay 113
On sekizinci ders: Anneler gününde 119
Gramer: 2 — پېئىل دەرىجىلىرى توغرىسىدا 125
On dokuzuncu ders: Çiçekler dalında güzeldir 128
Yirminci ders: İnci ve bebeği 135
Gramer:
پېئىللارنىڭ شەخس ۋە سان بىلەن تۈرلىنىشى ... 140
Yirmi birinci ders: Minik kuzum 143
Yirmi ikinci ders: Karabaş'ın armaganı 148
Gramer: ھازىرقى زامان پېئىلى 153
Yirmi üçüncü ders: Tatil geldi 156
Yirmi dördüncü ders: Tavuk ile inek 161
Gramer: كەلگۈسى ھازىرقى زامان پېئىلى 166
Yirmi beşinci ders: Tilki ile leylek 170
Yirmi altıncı ders: Köpek ile gölgesi 175
Gramer: ھازىرقى زامان داۋام پېئىلى 181
Yirmi yedinci ders: Kurt ile öküzler 184
Yirmi sekizinci ders: Öldürülen kuş 190

Gramer: ئېنىق ئۇۋتكەن زامان پېئىلى 196
Yirmi dokuzuncu ders: Birlik 198
Otuzuncu ders: Geyik ve boynuzları 203
Gramer: سۇبيېكتىپ ئۇۋتكەن زامان پېئىلى 209
Otuz birinci ders: At ile eşek 212
Otuz ikinci ders: Tilki ile çömlek 218
Gramer: ئۇۋتكەن ھاربرقى زامان پېئىلى .1..... 224
ئېنىق كەلگۈسى زامان پېئىلى .2 226
Otuz üçüncü ders: At ile kurt 228
Otuz dördüncü ders: Kedi ile kartal 235
Gramer: ئۇزاق ئۇۋتكەن زامان پېئىلى .1 241
ئۇزاق ئۇۋتكەن زامانىنىڭ 1 - تۈرى .2 242
Sözlük 245

ئىككىنچى قىسىم

Birinci ders: Sincap 287
İkinci ders: Tilki ile keçi 292
Gramer: ئۇزاق ئۇۋتكەن زامانىنىڭ 2 - تۈرى 298
Üçüncü ders: Hangisi daha korkunç 300
Dördüncü ders: Ödlek 308
Gramer: كەلگۈسى زامان مەقسەت پېئىلى 314
Beşinci ders: Kirpi ile yılan 317
Altıncı ders: Faydalı bilgiler 323
Gramer: بۇيرۇق پېئىلى 329
Yedinci ders: Hoş geldiniz 332
Sekizinci ders: Ayı ile tilki 339

Gramer: خالاش پېئىللى 344
Dokuzuncu ders: Söz dinlemiyen kuzu 347
Onuncu ders: «Boncuk» 353
Gramer: زۆرۈرىيەت پېئىللى 360
On birinci ders: Hindi ile tarla kuşu 363
On ikinci ders: Eşek ile köpek 369
Gramer: شەرت پېئىللى 376
On üçüncü ders: Horoz ile köpek 380
On dördüncü ders: Küçük kusurlar 387
Gramer: 1 — رەۋىشداش توغرىسىدا 393
On beşinci ders: Tavşanın Üzüntüsü 396
On altıncı ders: Kurt ile kedi 402
Gramer: 2 — رەۋىشداش توغرىسىدا 408
On yedinci ders: Güneşle rüzgar 411
On sekizinci ders: «Çalıkuşu» romanından parça 417
Gramer: 1 — سۈپەتداش توغرىسىدا 424
On dokuzuncu ders: En iyi şey 427
Yirminci ders: Karga ile tilki 433
Gramer: 2 — سۈپەتداش توغرىسىدا 438
Yirmi birinci ders: Fena alışkanlık 440
Yirmi ikinci ders: «Çalıkuşu» romanından parça 446
Gramer: 1 — رەۋىش توغرىسىدا 451
Yirmi üçüncü ders: «Çalıkuşu» romanından parça 453
Yirmi dördüncü ders: Tatlılık 460

Gramer: 2 — رەۋىش تۇغرىسىدا 465
Yirmi beşinci ders: «Çalıkuşu» romanından parça 467
Yirmi altıncı ders: Kuşların dileği 474
Gramer: 3 — رەۋىش تۇغرىسىدا 479
Yirmi yedinci ders: «Çalıkuşu» romanından parça 481
Yirmi sekizinci ders: Ağaçarın kanı 487
Gramer: 1 — سۆز ئارقا يارده‌مچىلىرى 494
Yirmi dokuzuncu ders: İyi ilaç 497
Otuzuncu ders: Darı tanesiyle manda 502
Gramer: 2 — سۆز ئارقا يارده‌مچىلىرى 509
Otuz birinci ders: Küçük kahraman 512
Otuz ikinci ders: Kar nedir? 519
Gramer: 3 — سۆز ئارقا يارده‌مچىلىرى 525
Sözlük 527

بىرىنچى قىسىم

BİRİNCİ DERS

1. Kelimeler

2. anne — ئانا، ئاپا
3. armağan — هەدىيە، سوۋغا
   armağan etmek — هەدىيە (سوۋغا) قىلماق
4. aşaği — تۆۋەن، پەس
   aşağida — تۆۋەندە
   aşağilik — پەسكەشلىك، رەزىللىك
   aşağilamak — كەمسىتمەك، پەس كۆرمەك
   aşağilanmak — كەمسىتىلىمەك
5. diyalog — دىئالوگ
6. duvar — تام، قورۇق
   duvarci — تامچى
7. ev — ئۆي
   evkadini — ئۆي خوتۇنى، ئائىلە ئايالى
   evli — ئۆيلەنگەن، ياتلىق بولغان
   Benevliyim. — مەن ئۆيلەنگەن (ياتلىق بولغان).
   evlenmek — ئۆيلەنمەك، ياتلىق بولماق
8. göstermek — كۆرسەتمەك
   Ben size evimi gōstereyim.
   مەن سىزگە ئۆيۈمنى كۆرسىتەي.

yol göstermek يول كۆرسەتمەك

9. gün aydin ئەتىگەنلىك سالاملىشىش سۆزى

10. güzel چىرايلىق، ياخشى

işi güzel yap. ئىشنى ياخشى قىل.

güzellik گۈزەللىك

güzelleşmek گۈزەللەشمەك

11. hep ھەممە، تاماميەن، پۈتۈنلەي، ھەمىشە

Bu işlari hep ben yaptim.

بۇ ئىشلارنى پۈتۈنلەي مەن قىلدىم.

Hep seni düşünüyorum.

ھەمىشە سېنى ئويلايمەن.

12. iskemle يۆلەنچۈكسىز ئورۇندۇق

13. iyi ياخشى

iyi adam ياخشى ئادەم

iyi bir konuşma ياخشى (كۆڭۈللۈك) سۆھبەت

iyi haber ياخشى خەۋەر، خۇش خەۋەر

iyilik. ياخشىلىق

İnsanlara iyilik yapmali.

كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىش لازىم

iyileşmek ياخشى بولۇپ قالماق

14. kelime سۆز

Sizden bir kelime dinliyelim.

سىزدىن بىر ئېغىز گەپ ئاڭلايلى.

kelime oyunu سۆز ئويۇنى

15. kucaklamak قۇچاقلىماق

çocuğunu kucaklamak بالىسىنى قۇچاقلىماق

16. kutu قۇتا

kutu gibi bir ev قۇتۇدەك (كەچمەك) ئۆي

17· masa ئۈستەل، جوزا

yemek masasi تاماق جوزىسى

ütü masasi دەزمال جوزىسى

18· merhaba «خۇش كېلىپسىز»، «قارشى ئالىمىز» دېگەن مەنىدىكى سالاملىشىش سۆزى

19· mendil (ئەرەبچە) قول ياغلىق

mendil kadar ئالىقانچىلىق

20· nasil قانداق

Durumunuz nasıl? ئەھۋالىڭىز قانداق؟

Nasil geldiniz? قانداق كەلدىڭىز؟

Nasil kağit istiyorsunuz?

سىز قانداق قەغەر ئالماقچى؟

21· ne نېمە؛ قايسى، نېمىدېگەن

Ne gördün? نېمە كۆردۈڭ؟

Negüngeleceksin? قايسى كۈنى(قاچان)كېلىسەن؟

Ne çare? نېمە چارە؟

22· oda (بۆلمەر) بىر ئۆي ئىچىدىكى بۆلۈنگەن ئۆيلەر

çalişma odasi ئىش ئۆيى

yatak odasi ياتاق (ئۆي)

23· okul مەكتەپ

ilk okul باشلانغۇچ مەكتەپ

orta okul ئوتتۇرا مەكتەپ

yüksek okul ئالىي مەكتەپ

24· öğretmen ئوقۇتقۇچى

25· öğrenci ئوقۇغۇچى

26· okuma ئوقۇش

27· yazma — يېزىش

Ben okuma yazmayi öğrendim.

مەن ئوقۇشنى، يېزىشنى ئۆگـەندىم.

28· pen cere — دېرىزە، پەنجىرە

29· sevinç — خۇشاللىق، شادلىق

sevinçinden ağlamak — خۇشاللىقتىن يىغلىماق

sevinçle — خوشاللىق بىلەن، خۇشال ھالدا

sevinçli haber — خۇش خەۋەر

30· sevgi — مۇھەببەت، سۆيگۈ

yurt sevgisi — ۋەتەن مۇھەببىتى

aile sevgisi — ئائىلە مۇھەببىتى

31· sevmek — سۆيمەك، ياخشى كۆرمەك

Ben vatanimi severim.

مەن ۋەتىنىمنى سۆيىمەن.

32· soru — سوئال

çetin bir soru — قىيىن (تەس) سوئال

33· söylemek — سۆزلىمەك، دېمەك، ئېيتماق

Ben düşüncemi söyledim.

مەن چۈشەنچەمنى سۆزلىدىم.

34· şarki — ناخشا

şarki söylemek — ناخشا ئېيتماق

şarkici — ناخشىچى

35· teşekkür — رەھمەت، تەشەككۈر

Size teşekkür ederim.

سىزگە رەھمەت ئېيتىمەن.

36· yapmak — قىلماق؛ سىزماق؛ پەيدا قىلماق

Annem yemek yapiyor.

ئانام تاماق قىلىۋاتىدۇ.

Kardaşim resim yapiyor.

ئىنىم رەسىم سىزىۋاتىدۇ.

Durgun sular sitma yapar.

ئۆلۈك (توختام) سۇ بەزگەك پەيدا قىلىدۇ.

37. var — بار

Sizde para varmi?

سىزدە پۇل بارمۇ؟

38. vermek — بەرمەك

Anneme verdim. — ئانامغا بەردىم.

39. sinif — سىنىپ، دەرسخانا

40. bayram — بايرام

41. şiir — شېئىر

2. Tekst

Okuma Sevinçi

Bugün sevinçle okuldan eve geldim, Anneme Türkçe kitabimi gösterdim:

— Anneciğim, sinifta okuma bayrami yaptik. şiirler okuduk. şarkilar söyledik. ögretmen hepimize birer kitap verdi, dedim.

Annem bana:

— Murat, okuma yazmayi ögrendin, Benimde

sana bir armağanım var, dedi.

Annemde bana bir kitap verdi. kıtaplarım
sevgiyle kuçakladım.

— Okumak ne güzel anneciğim, dedim.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. öğrenciler sinifta ne yapmışlar?
2. Murat kitaplarını seviyormu?

4. Diyalog

— Bu nedir?	Bu odadır.
— şu nedir?	şu duvardır.
— O nedir?	O penceredir.
— Bu ne (dir)?	Bu mendil (dir).
— şu ne?	şu kutu.
— O ne?	O saat.
— Bu nedir?	Bu masadır.
— şunlar nelerdir?	şunlar iskemledir.

— Günaydın Bay özgen, nasılsınız?

— İyiyim, teşekkür ederim. Siz nasılsınız?

— Ben de iyiyim. Teşekkürler.

— Allaha ısmarladık.

— Merhaba Demir, nasılsın?

— İyiyim. Ya sen?

— Ben de iyiyim.

İKİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. arkadaş — دوست، هەمراه، يولداش
   yol arkadaşı — هەمسەپەر، هەمراه
   okul arkadaşı — ساۋاقداش
   iş arkadaşı — خىزمەتداش.
   arkadaşlık — ئاغىنىدارچىلىق
2. bakmak — قارىماق، باقماق
3. yer — يەر
4. yüz — يۈز
5. kömür — كۆمۈر
6. burun — بۇرۇن
7. baş — باش
8. sūpūrge — سۈپۈرگە

   Anne babayı iyi bakmalı.
   ئاتا ـ ئانىغا ياخشى قاراش لازىم.

   Evimizin arkası dereye bakıyor.
   ئۆيىمىزنىڭ ئارقىسى دەريـاغا قارايدۇ.

9. Çocuk — بالا

İki çocuğum var. ئىككى بالام بار.

çocuk bahçesi بالىلار باغچىسى

çocuklaşmak بالىلىق قىلماق

10· Çok كۆپ، نۇرغۇن؛ بەك، ئىنتايىن

Çok çalıştık. نۇرغۇن ئىشلىدۇق.

Çok yoruldum. ناھايىتى ھاردىم.

Çok iyi. ئىنتايىن ياخشى.

11· el قول

eli açık قولى ئوچۇق، مەرد

ele geçirmek قولغا كىرگۈزمەك

12· eldiven قولقاپ، پەلەي

13· evet ھەئە، شۇنداق

14· geçmek ئۆتمەك، ئۆتۈپ كەتمەك

Onun sözü geçer. ئۇنىڭ سۆزى ئۆتىدۇ.

Soğuklar geçti. سوغۇق ئۆتۈپ كەتتى.

Sınavların hepisinden iyi geçtim.

ئىمتىھانلارنىڭ ھەممىسىدىن ياخشى ئۆتتۈم.

15· giymek كىيمەك

elbise giymek كىيىم كىيمەك

16· giysi كىيىم

17· havuç سەۋزە

18· hayır ياق، ئۇنداق ئەمەس، بولمايدۇ.

Paran varmı? Hayır.

پۇلۇڭ بارمۇ؟ يوق.

19· kaç قانچە، نەچچە

Ona kaç kez söyledim, gene dinlemedi.

ئۇنىڭغا قانچە قېتىم سۆزلىدىم، يەنە ئاڭلىمىدي.

20· karşı — ئۇدۇل، قارشى
erin karşısı — ئۆزىنىڭ ئۇدۇلى
karçı partı — قارشى پارتىيە
21· kartopo — قار پومزىكى
22· kenar — قىرغاق، قاسناق
yolun kenarı — يولنىڭ قاسنىقى
mendilin kenarı — قول ياغلىقنىڭ قىرغىقى
kenar mahalle — چەت ياقا مەھەللە
23· kibrit — سەرەڭگە
24· kocaman — چوڭ، زور، بەستلىك
kocaman adam — بەستلىك ئادەم
kocaman bir böcek — چوڭ بىر قۇرت
25· Olmak — بولماق
Hergün fırtına oluyor — ھەر كۈنى بوران چىقىۋاتىدۇ.
Evonun oldu. — ئۆي ئۇنىڭ بولدى.
Böyle işolmaz. — بۇنداق ئىش بولمايدۇ.
26· palto — پەلتە
27· sabab — سەۋەب، ئەتىگەن.
Bugün sabahtan beri çalışıyorum.
بۈگۈن ئەتىگەندىن بېرى ئىشلەۋاتىمەن.
28· sigara — تاماكا
29· sokak — كوچا
sokağa çıkmak — كوچىغا چىقماق
sokakta kalmak — كوچىدا قالماق
çıkmaz sokak — خالتا كوچا
sokak çocuğu — كوچا بالىسى

sokak kadını كوچا خوتۇنى

Sokağa arsan yüz lira eder.

كوچىغا تاشلىۋەتسەڭمۇ يۈز لىراغا يارايدۇ.

30. sonra كېيىن

Bir saattan sonra gelirim.

بىر سائەتتىن كېيىن كېلىمەن.

21. şapka قالپاق (كىگىز ياكى چىغدىن قىلىنغان)

32. şişman سېمىز، بۇدرۇق

şişman çocuk سېمىز بالا

33. yontmak يونۇماق، كەسمەك

taşı yontmak تاشنى يونۇماق

34. yuvarlamak دومىلىماق.

2. Tekst

Kardan Adam

Sabahleyin pencereden baktım. Çok kar yağmış Paltomu eldivenlerimi giydim. Sokağa çıktım. Arkadaşlarımda geldiler, Kartopunuyerdeyuvarladik. Kocaman oldu. Kenarlarını yonttuk. kardan adam yaptık.

Kardan adam çok şişmandı. Yüzüne iki kömür koyduk. Göz oldu. Havuçtan burun yaptik. Başına şapka giydirdik. Eline bir süpürge verdik.

Sonra kardan adamın karşısına geçtik. Onu kartopuna tuttuk.

3. Aşağidaki sorulara cevap verin:

1. Çocuklar kardan adamı nasıl yaptılar?
2. Sonra kardan adamı ne yaptılar?

4. Diyalog

— Burada ne var? Burada masa var.

— şurada ne var? şurada giysiler var.

— Odada neler var? Odada masalar. iskemleler var

— Masada ne var? Masada kibrit var.

— Bu bir kalem midir?

— Evet efendim, bu bir kalemdir.

— O bir kitap midir?

— Hayır efendim, O bir defterdir.

— Orada kaç sigara var?

— Orada ondokuz sigara var,

5. Gramer

1. ئىسىملارنىڭ شەخس قوشۇمچىلىرى

سورۇق تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەر ئۈچۈن
كۆپلۈك بىرلىك

1 - شەخس -m	-mız//miz, -muz//müz
2 - شەخس -n	-nız//-niz, -nuz//-nüz
3 - شەخسی -sı//si, -su//sü	-ıs//-si, -su//-sü

قوشۇمچىلىرى قوشۇلىدۇ. مەسىلەن:

كۆپلۈك	بىر لىك
سومكىمىز Çanta + mız	سومكام Çanta + m
سومكاڭلار Çanta + nız	سومكاڭ Çanta + n
سومكىسى Çanta + sı	سومكىسى Çanta + sı

ئۇزۇك تاۋۇش بىلەن ئايىغلاشقان سۆزلەر ئۈچۈن

بىر لىك	كۆپلۈك
1 - شەخس -ım//-im,	-ımız//-imiz,
-nm//üm	-umuz//-ümüz.
2 - شەخس -ın//-in,	-ınız//-iniz,
-un//ün	-unuz//-ünüz.
3 - شەخس -ı//-i, -u//-ü	-ı//-i, -u//-ü

قوشۇمچىلىرى قوشۇلىدۇ. مەسىلەن:

كۆپلۈك	بىر لىك
مەكتىپىمىز okul + umuz	مەكتىپىم okul + um
مەكتىپىڭلار okul + unuz	مەكتىپىڭ okul + un
مەكتىپى okul + u	مەكتىپى okul + u

2. ئىسىملارنىڭ خەۋەرلىك قوشۇمچىلىرى

تۈرك تىلىدىكى ئىسىملار خەۋەر بولۇپ كەلگەندە، ئىسىملارنىڭ خەۋەرلىك مەنىسى قوشۇمچىلار بىلەن ئىپادىلىنىدۇ.

خەۋەرلىك قوشۇمچىلىرى مۇنداق ئۇلىنىدۇ:

	بىرلىك	كۆپلۈك
1 - شەخس	-ım//-im,	-ız//-iz,
	-um//-üm	-uz//-üz
2 - شەخس	-sın//sin,	-sınız//-siniz,
	-sun//-sün	-sunuz//-sünüz
3 - شەخس	-dır//-dir,	-tır//-tir,
	-dur//-dür	tur//-tür
	-dırlar//-dirler	-tırlar//-tirler
	-durlar//-dürler	-turlar//-türler

مەسلەن:

بىرلىك	
Ben asker + im	مەن ئەسكەرمەن
Sen asker + sin	سەن ئەسكەرسەن
Ó asker + dir	ئۇ ئەسكەردۇر
كۆپلۈك	
Biz asker + iz	بىز ئەسكەرمىز
Siz asker + siniz	سىلەر ئەسكەرسىلەر
Onlar asker + dirler	ئۇلار ئەسكەردۇر

1 - شەخسنىڭ خەۋەرلىك قوشۇمچىلىرى سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە قوشۇلغاندا، تۇپ سۆز بىلەن خەۋەرلىك قوشۇمچىلىرى ئارىسىدا بىرلا پەيدا بولىدۇ. مەسلەن:

Ben hasta + yım	مەن كېسەلمەن.
Biz hasta + yız	بىز كېسەلمىز.

بۇ قورمىنىڭ ئىنكار شەكلى خەۋەرلىك قوشۇمچىلىرىنىڭ ئالدىغا ئىنكار سۆزى değil نى قوشۇش ئارقىلىق ياسىلىدۇ. مەسلەن:

بىر لىك

Ben hasta değil + im	مەن كېسەل ئەمەس
Sen hasta değil + sin	سەن كېسەل ئەمەس
O hasta değil + dir	ئۇ كېسەل ئەمەس

كۆپلۈك

Biz hasta değil + iz	بىز كېسەل ئەمەس
Siz hasta değil + siniz	سىلەر كېسەل ئەمەس
Onlar hasta değil + dirler	ئۇلار كېسەل ئەمەس

بۇ فورمىنىڭ سوراق شەكلى خەۋەرلىك قوشۇمچىلىرىنىڭ ئالدىغا سوراق قوشۇمچىلىرى -mi ،-mı ،-mu ،-mü نى قوشۇش ئارقىلىق ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

بىر لىك

Ben hasta mı + yım?	مەن كېسەلمۇ؟
Sen hasta mı + sın?	سەن كېسەلمۇ؟
O hasta mı + dır?	ئۇ كېسەلمۇ؟

كۆپلۈك

Biz hasta mı + yız?	بىز كېسەلمۇ؟
Siz hasta mı + sınız?	سىلەر كېسەلمۇ؟
Onlar hasta mı + dırlar?	ئۇلار كېسەلمۇ؟

بۇ فورمىنىڭ ئىنكار سوراق شەكلى سوراق قوشۇمچىلىرى قوشۇلغان خەۋەرلىك قوشۇمچىلىرىنىڭ ئالدىغا ئىنكار سۆزى değil نى قوشۇش ئارقىلىق ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك

Ben hasta değil miyim?	مەن كېسەل ئەمەسمۇ؟
Sen hasta değil misin?	سەن كېسەل ئەمەسمۇ؟
O hasta değil midir?	ئۇ كېسەل ئەمەسمۇ؟

كۆپلۈك

Biz hasta değil miyiz?	سىز كېسەل ئەمەسمۇ؟
Siz hasta değil misiniz?	سىلەر كېسەل ئەمەسمۇ؟
Onlarhasta değil midirler?	ئۇلار كېسەل ئەمەسمۇ؟

ÜÇÜNCÜ DERS

1. Kelimeler

1. bahçıvan	باغۋمن
bahçıvanlık	باغۋەنلىك
2. boyacı	سىرچى؛ مايلامچى
ayakkabı doyacısı	مايلامچى
boyacilik	مايلامچىلىق؛ سىرچىلىق
3. camcı	ئەينەكچى
camcılık	ئەينەكچىلىك
4. çabuk	تېز، چاپسان
çabuk yaz	تېز يازـ
çabuk ye	چاپسان يە
çabukluk	تېزلىك، چاپسانلىق
çabuklaşmak	تېزلەشمەك
çabuklaştırmak	تېزلەتمەك
5. çalışmak	ئىشلىمەك
Babam tarlada çalışıyor.	
	دادام ئېتىزدا ئىشلەۋاتىدۇ.
6. çevre	ئەتراپ
çevremize	ئەتراپىمىزغا

çevremızde ئەتراپىمىزدا

7. çıçek گۈل، چېچەك

çiçek bahçesi گۈل باغچىسى

çıçek hastalığı چېچەك كېسىلى

çiçekçi گۈلچى

çıçekllik گۈل قاچىسى، ۋازا

çıçekleşmek چېچەك ئاچماق

8. görev ۋەزىپە، خىزمەت

öğretmenlik görevi ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتى

görevli مەمۇرىي خادىم، خىزمەتچى

Bugün tatıl olduğu için dairede hiç bir görevli yok.

بۈگۈن ئارام ئېلىش كۈنى بولغىنى ئۈچۈن، ئىدارىدە خىزمەتچىلەر يوق.

9. halı گىلەم

halıcı گىلەمچى

halıcalık گىلەمچىلىك

10. hemen دەرھال، تېزدىن، ھايال بولماستىن

Hemen eve dön. دەرھال ئۆيگە قايت.

11. karton كارتون قەغەز

12. kırmızı قىزىل

kırmızı biber قىزىل لازا

kırmızı turp قىزىل تۇرۇپ

13. küçük كىچىك

küçük ev كىچىك ئۆي

küçük bahçe كىچىك باغچە

14. makas قايچا

makasçı ئاچال باشقۇرغۇچى (تۆمۈريولدا)

makaslamak قايچىلىماق، قىرقماق

15. marangoz ياغاچچى

16. mavi كۆك، زەنگەر

mavı boncuk كۆك مۇنچاق

17. mor پوره‌ك

18. pembe ئاچ قىزىل، شاپتۇل چېچىكى

19. renk ره‌ڭ

renkli ره‌ڭلىك

20. sarı سېرىق

sarılık سېرىقلىق

21. toplanmak توپلانماق، يىغىلماق

Bir araya toplandı.

بىر يەرگە يىغىلدۇق.

Bütün kitaplarını topladık.

پۈتۈن كىتابلىرىنى توپلىدى.

Kırlardan çiçek topladı.

دالىدىن گۈل يىغدى.

Epey para topladı. خېلى پۇل تاپتى.

22. turuncu سارغۇچ قىزىل

23. yeşil يېشىل

yeşillik يېشىللىق، چىمەنلىك

yeşillenmek يېشىللىققا ئايلانماق

24. zamk يېلىم

zamk sürmek يېلىم سۈرمەك

zamklamak يېلىملىماق، يېلىم سۈرمەك

2. Tekst

Ne Güzel Ev Yaptik

Bugün arkadaşlarımla Orhanlarda toplandık. Kartondan ev yapa cağız.

Cengiz duvarcı, Orhan camcı, Oğuz marangoz, Ayşe boyacı, Suna bahçıvan oldu.

Kartonları, boyaları, makası, zamkı aldık. Hemen işimize başladık.

Orhan,ın annesi:

— Çok yaşayın, küçük ustular, dedi. Ne güzel çalışıyorsunuz.

Karton evimiz çabuk bitti. Evin çevresine bahçe yaptık. Suna bahçeye çiçekler dikti.

Evimiz ne güzel oldu.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Çocuklar nasıl görevlerde bolundular?
2. Orhan,ın annesi çocuklara ne dedi?

4. Diyalog

— Bu ne renktir? Bu sarıdır.

— Şu kalem ne renktir? Şu kalem kırmızıdır.

— O kıtap sarımıdır? Hayır efendim, yeşildir.
— Defter sarımıdır? Evet sarıdır.
— Şuşapka ne renktir? Şu şapka pempeve mordur.
— O palto mavımıdır? Hayır, opalto yeşildir.
— Duvar ne renktir? — Dnrar turuncudur.
— Halı ne renktır? — Halı kırmızı, yeşil, pempe ve mordur.

DORDÜNCÜ DERS

1. Kelimeler

1. beklemek — ساقلىماق، كۈتمەك
   Ben seni bir saat bekledim. — مەن سېنى بىر سائەت ساقلىدىم.
2. büyük — ئۇلۇغ، زور، چوڭ
   büyük adam — ئۇلۇغ ئادەم
   büyük başarı — ئۇلۇغ مۇۋەپپەقىيەت
   büyüklük — ئۇلۇغلۇق
3. dolma kalem — گاڭبى
4. dört yol ağzi — تۆت يول ئاغزى، تۆت كوچا
5. gitmek — كەتمەك
6. durmak — تۇرماق؛ توختىماق
   Yaz gitti, kiş geldi. — ياز كەتتى، قىش كەلدى.
7. hasta — كېسەل، ئاغرىق
   hastalik — كېسەللىك
   göz hastalığı — كۆز كېسەللىكى
   hasta olmak — كېسەل بولماق
   hastalanmak — ئاغرىپ قالماق، كېسەل بولماق

hasta bakıcı كېسەلگە قارىغۇچى، ھەمشىرە

8. hızlı ئېتتىك، تېز

hız سۈرئەت

Çalışmaya hiz vermelı.

ئىشقا سۈرئەت بېرىش كېرەك (ئىشنى تېزلىتىش لازىم).

hizlanmak تېزلەشمەك

hizlandırmak تېزلەتمەك

9. ışık نۇر، يورۇقلۇق

güneş ışığı كۈن نۇرى

ışıklandırmak يورۇتماق

10. Kaldırım (چوڭ كوچىلاردا) پىيادىلەر يولى

11. kamyon يۈك ئاپتوموبىلى

12. kapamak ئەتمەك، يۇمماق

Kapıyı kapa. دەرۋازىنى تاقا.

Gözünü kapa. كۆزۈڭنى يۇم.

13. kapı ئىشىك، دەرۋازا

oda kapısı ئۆينىڭ ئىشىكى

kapı komşu ئۇدۇل ئۇدۇلمۇ قوشنا

kapıcı دەرۋازىۋەن

14. kardaş قېرىنداش

kardaşlık قېرىنداشلىق

15. nine مومۋا (ياشانغان ئاياللار ئۇچۇن ئىشلىتىلىدۇ)

16. otomobil ئاپتوموبىل

17. pek ناھايىتى، ئىنتايىن

pek iyi ئىنتايىن ياخشى

pek soğuk ناھايىتى سوغۇق

18. sevinmek خۇشال بولماق

Bu habere çok sevindim.

بۇ خەۋەرگە كۆپ خۇش بولدۇم.

19. torun — نەۋرە
20. yarın — ئەتە
yarın giderim. — ئەتە كېتىمەن.
21. yavru — ئادەم ياكى ھايۋان بالىسى
kedı yavrusu — ئاسلان (مۇشۇك بالىسى)
yavrulamak — تۇغماق (ھايۋانلار)
22. yavaş — ئاستا، ياۋاش
yavaş yürüyüş — ئاستا مېڭىش
yavaş adam — ياۋاش ئادەم
yavaşlamak — ئاستىلىماق
Tren yavaşladı. — پويىز ئاستىلىدى.
Fırtına yavaşladı. — بوران ئاستىلىدى.

2. Tekst

Ninemize Gittik

Murat ve Ayşegül, ninelerini görmeye gittiler. Murat kardeşinin elinden tuttu. Kaldırımlardan yürüdüler. Yolda kamyonlar, otomobiller pek çoktu.

Dört yol ağzına geldiler. Murat Ayşegül'e:

— Bekleyelim, bak kırmızı ışık yanıyor, dedi.

Az sonra otomobiller durdu. Karşıda yeşil ışık yandı. İkı kardeş karşıya geç tiler. Nineleri-nin evine vardilar.

Nineleri onlara.

— Hoş geldiniz yavrularım. Beni sevindir-diniz, dedi.

3. Aşağıdakı sorulara cevap verin:

1. Dōrt yol ağzında çocuklar ne yaptilar?
2. Nine torunlarına ne dediler?

4. Aşağıdaki cümleleri okuyun:

1. Kapıyı yavaş yavaş kapayalım.
2. Şapkayı alınız, kapıyı açınız ve gidiniz.
3. Kalemi vermesin, kitabi versinler!
4. Hızlı kapamayınız!
5. Kitabi yavaş yavaş okuyunuz!
6. Şu dolmakalemi alınız ve yavaş yavaş yazınız!
7. Bu akşam gitmeyiniz, yarın gidelim!
8. Odalar büyüktür.
9. Bayangül hastadır.

5. Gramer

1. ئىسىملارنىڭ ياسىلىشى

① سوزۇق تاۋۇش ۋە جارانكىلىق ئۇزۇك تاۋۇشلاردىن كېيىن cı، ci، cu، cü قوشۇمچىلىرى، جارانكسىز ئۇزۇك تاۋۇشلاردىن كېيىن çı، çi، çu، çü قوشۇمچىلىرى قوشۇلۇپ، بىرەر كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغۇچىنى بىلدۈرىدىغان ئىسىملار ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

çevri + çi تەرجىمان	araba + cı ھارۋىكەش
aş + çı ئاشپەز	ambar + cı ئامبارچى
emek + çi ئەمگەكچى	dökme + ci قۇيمىچى
güreş + ci چېلىشچى	aylık + ci ئايلىقچى
	örgüt + çü تەشكىلاتچى

② cük ،cuk ،cik ،cık؛ çük ،çuk ،çik ،çık قوشۇمچىلىرى بىلەن ئەركىلىتىش - كىچىكلىتىش ئىسىملىرى ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

kuzu + cuk قوزىچاق	anne + cik ئانىجان

2. ئىسىملارنىڭ كۆپلۈك قوشۇمچىلىرى

تۈرك تىلىدا كۆپلۈك سانلار lar، ler قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسىلىدۇ. بۇ قوشۇمچىلار ئىسىملارغىلا ئەمەس، پېئىل لارنىڭ 3 - شەخسكىمۇ قوشۇلالايدۇ. مەسىلەن:

ev + ler ئۆيلەر	çocuk + lar بالىلار
geldi + ler كەلدى (ئۇلار)	yazdı + lar يازدى (ئۇلار)

BEŞİNCİ DERS

1· Kelimeler

1· alev	يالقۇن
alevlenmek	يالقۇنجساق
2· bağırmak	ۋارقىرماق، توۋلىماق
3· büyümek	چوڭايماق، زورايماق
Çocuk büyüdü	بالا چوڭايدى.
4· çalışkan	تىرىشچان، تىرىشچان
çalışkan çocuk	تىرىشچان بالا
5· dayı	تاغا (ئانىسىنىڭ ئاكىسى ياكى ئىنىسى)
6· değil	ئەمەس
Ben değilim.	مەن ئەمەسمەن.
Sen değilsin.	سەن ئەمەسسەن.
O değildir.	ئۇ ئەمەس.
7· diye	... دەپ
Çocuk annem geldi diyi bağırdı,	بالا ئانام كەلدى دەپ ۋارقىرىدى.
8· gece	كېچە
9· duman	تۈمان، تۈتەك، ئىس تۈتەك
dumanlı	تۈمانلىق

dumanlı zirreler تۆمانلىق تاغ چوققىلىرى
dumanlamak تۆمانلاشماق، تۆتەكلەشمەك

ياش
10. genç
gençlik ياشلىق
gençleşmek ياشلاشماق
Kadrolar gençleşti. كادىرلار ياشلاشتى.
gençleştirmek ياشلاشتۇرماق
Kadroları gençeşirmeli. كادىرلارنى ياشلاشتۇرۇش لازىم.

قايسى
11. hangi
hangisi قايسىسى
Hangisi daha iyi? قايسىسى تېخىمۇ ياخشى؟

يېزا
12. köy
köy halyı يېزا خەلقى

يېرىم
13. yarı
köklü يېزىلىق، دېھقان

تۇرماق (ئولتۇرغان ۋە ياتقان يېرىدىن)
14. kalkmaq
Sabahları erken kalkarım. ئەتىگەنلىكى ئورنۇمدىن بالدۇر تۇرىمەن.

چىلەك
15. kova
16. kürek گۈرجەك، پالاق (قېيىقنىڭ)
kürek çekmek پالاق ئۇرماق

ئاۋاز، تاۋۇش، ئۈن
17. ses
davul sesi دۇمباق ئاۋازى
sesini kesmek جىم بولماق
sesi çıkmamak ئۈن چىقماسلىق
ses çıkarmamak ئۈن چىقارماسلىق، زۇۋان

سۇرمەسلىك

sesli ئاۋازلىق: سوزۇق تاۋۇش

sesli okuma ئاۋازلىق ئوقۇماق

sessiz ئاۋازسىز: ئۇزۇك تاۋۇش

See bilgisi فونېتىكا

18· söndürmek ئۆچۈرمەك (چىراغنى، ئوتنى)

ateşi söndürmek ئوتنى ئۆچۈرمەك

ışığı söndürmek چىراغنى ئۆچۈرمەك

19· tembel ھورۇن، ئىش خۇشياقماس

tembel adam ھورۇن ئادەم

tembellik ھورۇنلۇق

20· uyanmak ئويغانماق (ئۇيقۇدىن)

21· üzülmek قايغۇرماق، مەيۇسلەنمەك، كۆڭلى يېرىم بولماق

22· yanmak كۆيمەك، تۇتاشماق: ئۆچمەك؛ قىزىماق؛ ئېچىنماق

Orman yandı. ئورمانغا ئوت كەتتى.

Odun yandı. ئوتۇن كۆيدى.

Mum yandı. شام كۆيدى (ياندى)

Kumaş boyadanyandı.. رەخت ئۆچكۈپ كەتتى

Güneşten kolları yandı. ئاپتاپتا قوللىرى كۆيۈپ كەتتى.

Kaçırdığım fırsata hala yanarım. قولدىن كەتكۈزۈپ قويغان پۇرسەتكە ھېلىمۇ ئېچىنىمەن.

Hasta dünden beri yanıyar. كېسەل تۇنۇگۈندىن بېرى قىزىۋاتىدۇ.

23· yatak ئورۇن (ياتىدىغان)

yatak odası ياتاق ئۆي

2. Tekst

Köyde Yangın Oldu

Gece yarısıydı. Sokaktan sesler geliyordu. Hasanin annesi yatağından kalkti. Pencereden daktı:

— Vay, diye bağırdı. kocasına:

— Veli uyan kangın var, dedi.

Hasan da ukandı, Pencereden baktı. Yangın yerinden dumanlar alerler yüksrliyordu,

Sokokta çok insan vardi. köylüler kovalarla su taşıdılar. küreklevle yangına toprak attılar. Yangını büyü meden söndürdüler,

Ahmrı Dayının samanlığı yanmıştı,

Köylülar:

— Geçmiş olsun Ahmet Dayı, Üzülme. Sana yardım ederiz, dediler.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Köylüler yangını nasıl söndürdü?
2. Köylüler Ahmet dayına ne dediler?

4. Diyalog

— Kim yaşlıdır? — O yaşlıdır.

2. Tekst

Köyde Yangın Oldu

Gece yarısıydı. Sokaktan sesler geliyordu. Hasanin annesi yatağından kalkti. Pencereden daktı:

— Vay, diye bağırdı. kocasına:

— Veli uyan kangın var, dedi.

Hasan da ukandı, Pencereden baktı. Yangın yerinden dumanlar alerler yüksrliyordu,

Sokokta çok insan vardi. köylüler kovalarla su taşıdılar. kürekievle yangına toprak attılar. Yangını büyü meden söndürdüler,

Ahmrı Dayının samanlığı yanmıştı,

Köylülar:

— Geçmiş olsun Ahmet Dayı, Üzülme. Sana yardım ederiz, dediler.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Köylüler yangını nasıl söndürdü?
2. Köylüler Ahmet dayına ne dediler?

4. Diyalog

— Kim yaşlıdır? — O yaşlıdır.

— Hangı genç çalışkandır?

— Mehmet çalışkandır.

— Bu oda büyükmüdür?

— Hayir, bu oda büyük değildir.

— Demir çalışkanmıdır? — Hayir, tembeldir.

— Sen kasta mısın? — Hayır, ben hasta değilim.

— Biz gençmiyiz? —Evet genciz.

— Siz nerede siniz? — Ben odadayim.

— Bay Demir nere dedir? — Bay Demir kapı dadir.

ALTINCI DERS

1. Kelimeler

1. akıllı — ئەقىللىك
   akıllı çocuk — ئەقىللىك بالا
   Bu aklı size kım verdı? — بۇ ئەقىلنى سىزگە كىم ئۆگەتتى؟
   Adı aklımda kalmadı. — ئىسمى يادىمدا قالماپتۇ.
2. aralık — ئارىلىق: دېكابىر
3. av köpeği — ئوۋ ئىتى
4. cici — ئوماق، سۆيۈملۈك، چىرايلىق
   cici bebek — ئوماق بوۋاق
5. elli — ئەللىك
6. götürmek — يەتكۈزمەك، توشۇماق، چىدىماق
   haber götürmek (يەتكۈزمەك) — خەۋەر توشۇماق
   Yüreğin nasıl götürbü? — يۈرىكىڭ قانداق چىدىدى؟
7. güneş — قۇياش، كۈن
   Güneş altında çalışmak kolay değil. — ئاپتاپتا ئىشلىمەك (ئەمگەك قىلماق) ئوڭاي ئەمەس.
8. ilk bahar — ئەتىياز، باھار

ئىشەنمەك، ئېتىقا قىلماق
9. inanmak
Bu habare inanmadım.
بۇ خەۋەرگە ئىشەنمىدىم.
Ben size inanırım. مەن سىزگە ئىشىنىمەن.
tanrıya inanmak خۇداغا ئېتىقاد قىلماق
خالىماق، ئارزۇ قىلماق، ياخشى كۆرمەك
10. istemek
Bilardo oynamryı isterim.
بىلىيارت ئويناشنى ياخشى كۆرىمەن.
قانچىنچى، نەچچىنچى
11. kaçıncı
Eviniz kaçıncı katta?
ئۆيىڭىز قانچىنچى قەۋەتتە؟
ئىت
12. köpek
köpek balığı ئىت بېلىقى
köpekleşmek ئىت خۇيىغا كىرمەك
ئىشەندۈرمەك، قانائەتلەندۈرمەك
13. kandırmak
O beni tatlı sözlerle kandırdı.
ئۇ مېنى شېرىن سۆزلەر بىلەن قانائەتلەندۈردى.
كاللەك بەسەي
14. lahane
ئوچاق: كان: يانۇار
15. ocak
maden ocağı مەدەن كانى
bilim ocağı بىلىم كانى
ocağı batmak يوق بولماق
ocağı sönmek نەسلى قۇرىماق
ئۇ يەر
16. ora
Oralarda ne yapıyorsun?
ئۇ يەردە نېمە قىلىۋاتىسەن؟
Oranın havası nasil?

ئۇ يەرنىڭ ھاۋاسى قانداق؟

17· sene — يىل

bu sene — بۇ يىل

18· sis — تۇمان، تۇتەك

sisli — تۇمانلىق، تۇتەكلىك

sisli hava — تۇمانلىق كۈن

sislenmek — تۇمانلاشماق، تۇتەكلەشمەك

19· sokmek — كىرگۈزمەك، پاتۇرماق، تىقماق

Anahtarı kilide soktu.

ئاچقۇچنى قۇلۇپقا تىقتى.

Bizi içeriye soktu·

بىزنى ئىچكىرىگە ئېلىپ كىردى.

20· şubat — فېۋرال، 2 - ئاي

21· tavşan — توشقان

tavşan yavrusu — توشقان بالىسى (بۆجەن)

tavşan yürekli — توشقان يۈرەك

22· taze — يېڭى

taze balık — يېڭى بېلىق

taze sebze — يېڭى سەي

taze ekmek — يېڭى نان

23· temmuz — 7 - ئاي، ئىيۇل

24· uzaklaşmak — يىراقلاشماق، قول ئۈزمەك

Ben o işten uzaklaştım.

مەن ئۇ ئىشتىن قول ئۈزدۈم.

25· yaprak — يوپۇرماق، ۋاراق، بەت

Bu deftrin yaprakları eksik.

بۇ دەپتەرنىڭ ۋاراقلىرى كەم.

yapraklanmak يوپۇرماق چىقارماق

Ağaçlar yapraklanmaya başladı

دەرەخلەر يوپۇرماق چىقىرىشقا باشلىدى.

26. yıl başı يىل بېشى، يېڭى يىل

27. yuva ئۇۋا، چاڭگا

kartal yuvası بۈركۈت ئۇۋىسى

hırsız yuvasi ئوغرىلار ئۇۋىسى

yuvasını bozmak ئائىلىسىنى بۇزماق

yuvasını yıkmak، ئائىلىنىڭ بۇزۇلۇشىغا سەۋەب بولماق

yuvalamak ئۇۋا ياسىماق، چاڭگا سالماق

Serçeler yuvalamaya başladi.

قۇشقاچلار چاڭگا سېلىشقا باشلىدى.

2. Tekst

Akıllı Tavşan

küçük bir tavşan vardi. Bir gün yuvasından burnunu çıkardi:

— Bir büyüsem, dedi. Ozaman uzaklara giderам. Yeşil yapraklar yerim.

Bir av köpeği, oradan geçiyordu. ona:

— Cici tavşan. Seni uzaklara götüreyim. Orada tatlı havuçlar, taze lahanalar var, dedi.

Küçük tavşan, av köpeğinin sözlerine inanmedi

Tavşan, başını yuvasına saktu. Köpek, oradan uzaklaşıp gitti.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Küçük tavşan neyi istiyordu?
2. Av köpeği tavşanı kandıra bildimi?
3. Tavşan av köpəğinin sözlerine inanıp onunla birlikte gitseydi başına neler gele bilirdi?

4. Diyalog

— Bugün nedir? — Bügün perşembedir.
— Yarın nrdir? — Yarın cumadır.
— Hangi mevsim güzeldir?
— İlk bahar çok güzeldir.
— İlkbahardr sis varmıdır?
— İlkbaharda sis yoktur, güneş vardır.
— Bir senede kaç hafta vardir?
— Bir senede elli iki hafta vardır.
— Ocak hangi aydır? — Ocak birinci aydir.
— Şubar hangi aydir? — Şubat ikinci aydir.
— Temmuz altıncı aymıdır?

— Hayır efendim, fammuz yedinci aydir.
— Kaçıncı ay aralıktıv?
— On ikinci ay aralıktır.
— Yılbaşı bu aydamidir?
— Hayır, yılbaşı bu ayda değil, ocaktadir.

5. Gramer

1– تۈرك تىلىدىكى كېلىشلەر

تۈرك تىلىدىمۇ ئۇيغۇر تىلىدىكىدەك باش كېلىش، ئىگىلىك كېلىش يۆنىلىش كېلىش، چۈشۈم كېلىش، ئورۇن كېلىش، چىقىش كېلىش، دېگەندەك ئالتە كېلىش بار. تۆۋەندە باش كېلىشتىن باشقا كېلىشلەر ئۈستىدە توختىلىمىز.

1. ئىگىلىك كېلىش

① سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان ئىسىملارغا nın، nin، nun، nün قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

غرونتنىڭ cephe + nin ئىشىكنىڭ kapı + nın
سىداۋنىڭ süngü + nün ئارمىيىنىڭ ordu + nun

② ئۇزۇق تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان ئىسىملارغا ın، in، un، ün قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

ئۆيۈمنىڭ evim + in ئىنىمنىڭ kardaşım + ın
يۈزنىڭ yüz + ün باتالىيوننىڭ tabur + un

2. يۆنىلىش كېلىش

① سوزۇق تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان ئىسىملارغا ye,ya قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

sinema + ya	گىنوغا	karşı + ya	ئۇدۇلغا
görme + ye	كۆرۈشكە	gese + ye	كېچە

② ئۇزۇك تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان ئىسىملارغا a، e قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

ev + e	ئۆيگە	okul + a	مەكتەپكە

3 - شەخس بىلەن تۇرلەنگەن ئىسىملارغا na، ne قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

odası + na	ئۆيىگە	başı + na	بېشىغا
eli + ne	قولىغا	evi + ne	ئۆيىگە

3. چۈملۈم كېلىش

①سوزۇق تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە ı، yı، i، yi، u، yu، ü، yü قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

çanta + yı	سومكىنى	kapı + yı	ئىشىكنى
sesi + yi	ئاۋازىنى	çiçekçi + yi	گۈلچىنى
		gönlü + yü	كۆڭلىنى

② ئۇزۇك تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە ı، i، u، ü قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

yel + i	شامالنى	kitab + ı	كىتابنى
		okul + u	مەكتەپنى

3 - شەخس بىلەن تۇرلەنگەن سۆزلەرگە nı، ni، nu، nü قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

şapkası + nı	قالپىقنى	ablası + nı	ھەدىسىنى
tabutu + nu	تاۋۇتنى	evı + nı	ئۆيىنى

YEDINCI DERS

1· Kelimeler

1· abla (ئۆزىدىن چوڭلارغا نىسبەتەن ھۆرمەت سۆزى) ئاچا،
2· anlatmak چۈشەندۈرمەك
3· bilmece تېپىشماق

Ninem bizden bilmece sordu·

مومام بىزدىن تېپىشماق سوردى.

4· benzemek ئوخشىماق

Çocuk babasına çok benziyor·

بالا دادىسىغا ناھايىتى ئوخشايدۇ.

5· delmek تەشمەك، تۆشۈك ئاچماق
6· ekmek نان

ekmekçı ناۋاي

7· entari ئاياللار كۆڭلىكى
8· et گۆش

et tutmak ئەت قونماق؛ يارا پۈتمەك، سەمرىمەك؛ ئەت ئالماق

Eti senin, kemiği benim·

گۆشى سېنىڭ، ئۈستىخىنى مېنىڭ.

Etle tırnak gibı چىش بىلەن كالپۇكتەك؛

سۇ بىلەن بېلىقتەك

etçil — گۆشخور
etçil hayvanlar — گۆشخور ھايۋانلار

9· gene — يەنە
Gene geldi· — يەنە كەلدى.

10· gök — كۆك، ئاسمان
gök gözlü — كۆك كۆزلۈك
gök bilim — ئاستىرونومىيە
gök cismi — ئاسمان جىسملىرى
gök taşı — مېتېئورىت

11· karpuz — تاۋۇز

12· manto — ئايالنلار پەلتوسى

13· mektup — خەت
mektuplaşmak — خەت يېزىشماق

14· melemek — مەرىمەك
Kuzuların melemeleri uzaktan duyuluyor· — قوزىلارنىڭ مەرەشلىرى ئۇزاقتىن ئاڭلىنىاتتى.

15· meyva — مېۋە

16· pamuk — كېۋەز، پاختا
pamuk gibi — پاختىدەك
pamuklu — پاختا يىپىدىن توقۇلغان
pamukçuluk — پاختىچىلىق
pamuklu kumaş — پاختا رەخت
pamuk yağı — چىگىت يېغى

17· satın almak — سېتىۋالماق

18· sebze — سەي، ئوتىياش، كۆكتات

yeşil sebze — يېڭى سەي

19. şeker — شېكەر

şeker gibi — شېكەردەك، بەك تاتلىق

şeker kamışı — شېكەر قۇمۇشى

20. şimdi — ئەمدى، ھېلى

Şimdı geldi. — ھېلى (ئەمدى) كەلدى.

Şimdi gitti — ھېلى (ئەمدى) كەتتى.

21. tat — تەم، لەززەت، زوق

tatlı — تاتلىق. لەززەتلىك

tatsız — تەمسىز

tat almak — لەززەت ئالماق، خۇش بولماق

tadı damağında kalmak — تەمى تامىقىدا قالماق

22. tren — پويىز

23 koyun — قوي

koyun eti — قوي گۆشى

koyun sürüsü — قوي پادىسى.

2. Tekst

Bu Kimin Kızı

Ninemin yanına taplandik. Ninem bize bilmeceler sordu:

— Kara koyun meler gider,

Dağı, taşı deler gider.

Ayşegül bilemedi. Ben bildim:

— Tren, dedim.

Ninem gene sordu:

— Şekere benzer tadı yok,

Gökte uçar kanadı yok.

Ali:

— Pamuk dedi, bilemedi.

Suna:

— Kar, dedi, bildi.

Fatma abla da nineme sordu:

— Mantosu yeşil, entarisi kırmızı

Bil bakalım bu kimin kızı?

Ninem:

— Bu bir yaz meyvesidir. Karpuz, dedi.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Hangi bilmece treni anlatıyor?
2. Kar şekere benzermi?
3. Bilmeceyegöre yeşilmantokarpuzunnesidir?

4. Diyalog

— Bayangül ne yazıyor?

— Bayangül mektup yazıyor.

— Siz ne çalışıyorsunuz?

— Ben türkçe ders çalisıyorum.

— Bay Demir kütüphanede mi çalışıyor?

— Hayır efendim, BayDemır bankada çalısıyor.

— Nereye gidiyorsun?

— Eve gidiyorum.

— Nereye bakıyorsun?

— Size bakıyorum.

— Şimdi ne yapıyorsunuz?

— Pencereyi kapıyorum.

—Bugün ne satın alıyorsunuz? Etmi, sütmü?

— Bugün meyve ve sebze satın alıyorum, Yasız ne alıyorsunuz?

— Ben bugün ekmek ve süt satın alıyorum.

SEKİZİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. açık — ئوچۇق، يالىڭاچ
   acık kapı — ئوچۇق ئىشىك
   açık şehir — ئوچۇق شەھەر
   açık dükkan — ئوچۇق دۇكان
   eli açık — قولى ئوچۇق، مەرد
   üstü açık yatmak — يالىڭاچ ياتماق
   açık göz — كۆزى ئوچۇق
2. dışarı — سىرت، تاشقىرى، تالا
   Çocuk dışarıya kaçtı — بالا سىرتقا قاچتى.
   dışarıya çıkmak — سىرتقا چىقماق
3. doğmak — دۇنياغا كەلمەك، چىقماق (ئاي، كۈن)؛ پەيدا بولماق
4. erken — بالدۇر
   Geç kalma, erken gel. — كەچ قالما، بالدۇر كەل.
   Bugün erken kalktım. — بۈگۈن بالدۇر قوپتۇم.
5. geç kalmak — كېچىكمەك، كەچ قالماق
   Dün işe (okula) geç kaldım.

تۇنۇگۈن ئىشقا (مەكتەپكە) كەچ قالدىم.

6. horoz — خوراز
   horoz dövüştürmek — توخۇ سوقۇشتۇرماق
7. içmek — ئىچمەك، چەكمەك
   su içmek — سۇ ئىچمەك
   tütün içmek — تاماكا چەكمەك
   nargile içmek — چىلىم چەكمەك
8. ilk — تۇنجى، دەسلەپكى، باشلانغۇچ
   ilk ders — تۇنجى دەرس
   ilk kez — دەسلەپكى قېتىم
   ilk çağ — باشلانغۇچ دەۋر
   ilk öğretim — باشلانغۇچ مائارىپ
   ilk yaz — باھار، ئەتىياز
9. konser — كونسېرت
10. kümes — كاتەك
11. yeniden — يېڭىدىن، باشقىدىن، قايتىدىن
12. uyumak — ئۇخلىماق
13. zaman — زامان، ۋاقىت
14. otobüs — ئاپتوبۇس
15. ötmek — سايرىماق (قۇش)، چىللىماق (خوراز)
    Bülbül ötüyor. — بۇلبۇل سايراۋاتىدۇ.
    Horoz ötüyor. — خوراز چىللاۋاتىدۇ.
16. salı — سەيشەنبە
17. serçe — ئاق قۇشقاچ
    serçe yuvası — ئاق قۇشقاچ ياۋگىسى
18. taksi — تاكسى
    Kentimizde taksi çoğalmaya başladı.

شەهىرىمىزدە تاكسى كۆپىنىشكە باشلىدى.

19· tavuk — توخۇ

tavukçuluk — توخۇچىلىق

20· ulaşmak — بارماق، يەتمەك، ئېرىشمەك

Iyi günlere ulaştık· — ياخشى كۈنلەرگە ئېرىشتۇق·

Mektup yerine ulaştı — خەت جايىغا يېتىپ باردى.

Insan ulaşamayacağı şeylerın peşinden koşmamalı· — ئادەم باللىسى ئېرىشەلمەيدىغان نەرسىلەرنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرمەسلىكى كېرەك.

2· Tekst

Güneşin ilk Işıkları

Güneş sabahleyin erken doğdu· ilk ışıkları serçenin yuvasına ulaştı· Serçe uyandı· Yuvasından uçtu·

ikınci ışık, bir kümese geldi· Horoz öttü: Üüüü· Tavuklar, kümesten dışarıya çıktılar·

Üçüncü ışık, Ayla'nın odasına girdi· Ayla, gözlerini açtı· Yatağından kalkmadı· Ayla yeniden uyudu· O gün okuluna geç kaldı·

öğretmeni:

— Her öğrenci okula zamanında gelir. Sen nerede kaldın Ayla? dedi.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Serçe ne yaptı?
2. Horoz ne yaptı?
3. Ayla okula niçin geçikti?

4. Aşağıdaki diyalog ve cümleleri ouyun:

— Kapı kapalımıdır?

— Hayır açıktır.

— Nereden geliyorsunuz?

— Evden geliyorum.

— Siz neden korkuyorsunuz?

— Köpekten korkuyorum.

— Kim konserden geliyor?

— Bayangül konserden geliyor.

Bugün salıdır.

Sokakta bir otobüs ve bir taksi var.

تۈرك تىلىدىكى كېلىشلەر — 2

4. ئورۇن كېلىش

① سوزۇق تاۋۇش ۋە جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە da، de قوشۇمچىلىرى قوشۇلىدۇ. مەسىلەن:

sinema + da كىنودا، okul + da مەكتەپتە

çin + de جۇڭگودا ev + de ئۆيدە

② ئۈزۈك تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە ta، te قوشۇمچىلىرى قوشۇلىدۇ. مەسىلەن:

saat beş + te سائەت بەشتە uçak + ta ئايروپىلاندا

3 — شەخس بىلەن تۇرلەنگەن سۆزلەرگە nda، nde قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

evi + nde ئۆيىدە yatağı + nda ياتقىدا

5. چىقىش كېلىش

① سوزۇق تاۋۇش ۋە جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇشلار بىلەن ئاخىرلاشقان سۆزلەرگە dan، den قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

ve + den ئۆيدىن hastana + dan دوختۇرخانىدىن

sinema + dan كىنودىن okul + dan مەكتەپتىن

devrim + den ئىنقىلابتىن

② جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە tan، ten قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

uçak + tan ئايروپىلاندىن dolap + tan ئىشكاپتىن

Beşten ikiyi alırsanız üç kalacak.

بەشتىن ئىككىنى ئالساڭىز ئۈچى قالىدۇ.

3 - شەخس بىلەن تۇرلەنگەن سۆزلەرگە nden ،ndan قوشۇمچىلىرى قوشۇلىدۇ. مەسىلەن:

قولىدىن eli + nden ياتقىدىن yatağı + ndan

Birlik sinemasından geliyorum.

ئىتتىپاق كىنوخانىسىدىن كېلىۋاتىمەن.

Dayımın evi + nden geldi.

تاغامنىڭ ئۆيىدىن كەلدى.

DOKUZUNCU DERS

1. Kelimeler

1. anlamak چۈشەنمەك؛ مەنپەئەت كۆرمەك

Dediğinizi hiç anlamadım.

دېگىنىڭىزنى چۈشەنمىدىم.

Bu ilaçtan hiç bir şey anlamadım.

بۇ دورىدىن ھېچ بىر مەنپەئەت (پايدا) كۆرمىدىم.

anlamazlık چۈشەنمەسلىك

2. beğenmek ياقتۇرماق، ياخشى كۆرمەك؛ تاللىماق

O genç beğendim. ئۇ ياشنى ياقتۇروپ قالدىم.

Bu kitapların bir tanesini beğeniniz.

بۇ كىتابلاردىن بىر پارچىسىنى تاللىۋېلىڭ.

beğenmemek ياقتۇرماسلىق، ياخشى كۆرمەسلىك، گۇمانلانماق

Ben bu işin sonunu beğenmiyorum.

مەن بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتىدىن گۇمانلىنىۋاتىمەن.

Halk demokrat partinin yaptıklarını beğenmedi

خەلق دېموكراتلار پارتىيىنىڭ قىلمىشلىرىدىن گۇمانلاندى.

3. bir şey değil هېچ ۋەقەسى يوق

4. bura بۇ يەر (ئورۇن كېلىش ۋە چىقىش كېلىش قوشۇمچىسى قوشۇلغاندا «burda» بولىدۇ)

Buraları da gōrmüş olduk.

بۇ يەرلەرنىمۇ كۆرگەن بولدۇق.

Burada (burda) rahatım iyi.

بۇ يەردە كەيپىم چاغ.

Ben burada (burda) yım. مەن بۇ يەردىمەن.

5. çanta سومكا، پورتمال

el çantası قول سومكىسى

yol çantası سەپەر سومكىسى

para çantası پورتمال

6. dadanmak ئۆگىنىپ قالماق، ئادەتلىنىپ قالماق

Kediler mutfağa dadanmiş.

مۇشۇكلەر ئاشخانىغا ئۆگىنىپ قاپتۇ.

Çocuk çikolataya pek dadanmlş.

بالا شاكىلاتقا بەك ئۆگىنىپ كېتىپتۇ.

7. delik تۆشۈك

fare deliği چاشقان تۆشۈكى

iğne deliği يىگنە كۆزى

delik kalemi سۈمبە

kulağı delik قۇلىقى ئۇزۇن

delik açmak تۆشۈك ئاچماق

deliğe tikmak تۇرمىگە تاشلىماق

delik siz — تۆشۈكى يوق

8. doktor — دوختۇر؛ دوكتور

doktorluk — دوختۇرلۇق؛ دوكتورلۇق

9. duymak — تۇيماق، سەزمەك

İçeridekiler konuştuklarımızı duydu.

ئىچىدىكىلەر سۆزلەشكەنلىرىمىزنى تۇيدى.

Yaptıklarını duydum

قىلغانلىرىڭىزنى تۇيدۇم.

Yemekte ayrı bır koku duydum.

تاماقتىن غەيرىي بىر پۇراق سەزدىم.

10. gire bilmek — كىرمەك (ئىمكان پەيدا بولماق)

Orduya gire bilmek için...

ئارمىيىگە (ئەسكەرلىككە) كىرىش ئۈچۈن....

11. güzelçe — ياخشىلاپ

12. ilaç — دورا

ilaçlı — دورىلانغان

13. kapatmak — ئەتمەك، تاقىماق

14. karşılık — بەدەل؛ جاۋاب؛ ئىنكاس

karşılıklı — جاۋابەن

15. yemek — يېمەك

16. erte — ئەتە؛ بالدۇر

17. hile — ھىيلە، ھىيلە ـ مىكىر

18. pul — پوچتا ماركىسى؛ تەڭگە (زىننەت ئۈچۈن كىيىملەرگە ئاسىدىغان)

posta pulu — پوچتا ماركىسى

balığın pulu — بېلىقنىڭ قاسىرىقى

19· postane	پوچتخانا
posta	پوچتا
posta treni	پوچتا پویزی
postalamak	پوچتنغا سالماق
20· sansar	یۇلغۇن
21· sinema	کینو، کینوخانا
22· seslenmek	ئاۋاز بېرمەك؛ ئاۋازلىماق
seslendim duymadı.	ئاۋازلىدىم تۇيمىدى.
23· telefon etmek	تېلېفون بەرمەك
24· tekir	تاغىل
tekir kedi	تاغىل مۇشۇك
25· yakalamak	تۇتماق
Hırsız yakalandı.	ئوغرى تۇتۇلدى.
26· uçak	ئايروپىلان
uçakla geldim.	ئايروپىلان بىلەن كەلدىم.
27· çabuk	تېز، چاققان، دەرھال
28· çağırmak	چاقىرماق، قىچقىرماق
29· ama	ئەمما، لېكىن، بىراق
30· yoğurt	قېتىق

2· Tekst

Sansar ve Tavuklar

Sansarın biri tavuklara dadanmiş, Tavukları yakalayıp yakalayıp yiyormuş.

Ahmet Dayı, kümesin bütün deliklerini güzelçe kapatmiş. O gece sansar, kümese girememiş. Ertesi gece, sansar eline bir doktur çantası almiş. Kümese gelmiş. Tavuklara seslenmiş:

— Tavuk kardeşlerim. Hasta olduğunuzu duydum, size ilâçlar getirdim, demiş.

Tavuklar sansarın hilesini anlamışlar,ona:

— Biz hasta değiliz. Çabuk buradan git. şimdi koca Tekir' i çağırırız ha! demişler.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Ahmet dayı ne yapmış?
2. sansar kümese gire bilmek için ne yapmış?

4. Dıyalog

— Kime telefon edeceksiniz?

— Kütüphanede çalışan bir arkadaşa.

— Yarın ne yapacaksın?

— Yarın iâim yok, (uyuyacagım)şimdi bize gelmiyormusun?

— Evet geliyorum, teşekkür!

— Bir şey değil.

5. Aşağidaki cümleleri okuyun:

Postaneye gide ceğim, pul alacağim.
Postaneden telefon etmek istiyorum.
Alacagım, çünkü beğeniyorum.
Gitmiyeceğim, çünkü hastayım.
Sinemaya gidecekmiyiz, gitmiye cekmiyiz?
Baydemir süt satmiyacak ama yogürt satacak.
Bir karşılık vermiyecekmisiniz?
Pekine uçakla gideceğim

ONUNCU DERS

1· Kelimeler

1· amca — تاغا (ئاتىنىڭ ئاكىسى ياكى ئىنىسى)

amcazade — «amca» نىڭ ئوغۇل ـ قىزلىرى

2· aslan — شىر؛ بەستىلىك ۋە باتۇر

3· bekçi — كۆزەتچى

gece bekçisi — كېچە كۆزەتكۈچىسى؛ پاششاپ

mahalle bekoisi — مەھەللە كۆزەتكۈچىسى

bekçilik — كۆزەتچىلىك

4· bozuk — پارچىلانغان؛ پارچە (پۇل)

buzuk para — پارچە پۇل

5· çekilmek — تارتىلىپ كەتمەك (سوغۇلماق)؛ ئۇزاقلاشماق

تارتماق؛ چېكىنمەك؛ ئىستېپا بېرمەك؛

ئايرىلماق (ئىشتىن)

Başa gelen çekilir — باشقا كەلگەن تارتىلىدۇ.

Düman çekildi — دۇشمەن چېكىندى.

Çekil oradan — ئۇ يەردىن كەت.

Kuyunun suyu çekildi

قۇدۇقنىڭ سۈيى تارتىلىپ كەتتى.

İneğin sütü çekildi.

ئىنەكنىڭ سۈتى تارتىلىپ كەتتى.

Pencereye kırmızı perde çekildi.

دېرىزىگە قىزىل پەردە تارتىلدى.

6. -bulunmak ھازىر بولماق؛ ياردىمى تەگمەك؛ تەييار بولماق
بار بولماق؛ قىلماق؛ ئىجاد قىلماق، تېپىلماق

Oherkese daima bulunur.

ئۇ ھەممە ئادەمگە دائىم تەييار بولىدۇ.

Siz sabahları kaçta bulunursunuz?

سىز ئەتىگەنلىرى سائەت قانچىدە بار بولىسىز؟

Siz sabahları nered bulunursunuz?

سىز ئەتىگەنلىرى نەدە بولىسىز؟

Bu dükkanda her zaman iyi mallar bulunur.

بۇ ماگىزىندا ھەممە ۋاقىت ياخشى ماللار بولىدۇ.

Onunla tartışmada bulundum.

ئۇنىڭ بىلەن تالاش ـ تارتىش قىلدىم.

Yeni bir tarihi şehir bulundu.

يېڭى بىر تارىخىي شەھەر تېپىلدى.

Yeni tip bir silah bulundu.

يېڭى تىپتىكى بىر قورال ئىجاد قىلىندى.

7. dūdūk ئۇشتەك

8. esmer قېنىق بۇغداي رەڭ

esmer kız بۇغداي ئۆڭ قىز

9. fazla كۆپ؛ ئارتۇق؛ ئارتۇقچە

Bu yıl fazla kar yağdı.

بۇ يىل كۆپ قار ياغدى.

Pekinin nüfüsü Nankınınkiden fazladır.

بېيجىڭنىڭ نوپۇسى نەنجىڭنىڭكىدىن جىق.

Fazlası senin olsun. ئارتۇقى سېنىڭ بولسۇن.

iltifatınızı fazla gördüm.

ئىلتىپاتىڭىزنى ئارتۇقچە كۆردۈم.

10· gezmek كەزمەك، سەيىر قىلماق، ئايلانماق

Bahçede gezelim. باغچىنى ئايلىنايلى.

Hasta iyileşti. yavaş yavaş gezmeye başladı.

كېسەل ياخشى بولۇپ قالدى، ئاستا ـ ئاستا مېڭىشقا باشلىدى.

O bütündünyayı gezmiştir.

ئۇ پۈتۈن دۇنيانى ئايلانغان.

11· gülmek كۈلمەك

Herkes senden gülüyor.

ھەممە ئادەم سەندىن كۈلۈۋاتىدۇ.

Dün akşam güldük, eglendik.

تۈنۈگۈن ئاخشام كۈلدۇق، ئويناندۇق.

Adamcağız ömründe hiç gülmedi.

بىچارە ئۆمرىدە كۈلۈپ باقمىدى.

Bu herketinden dolayı ona herkes gülüyor.

بۇ قىلىقى تۈپەيلى، ئۇنىڭدىن ھەممە ئادەم كۈلمەكتە.

12· geri كېيىن

Saatım on dakıka geri.

سائىتىم 10 مىنۇت كېيىن.

ئارقىدا قالماق

geri kalmak

قەغەز؛ مەكتۇپ

13. kağıt

خەت يازىدىغان قەغەز

yazı kağıdı

ئوغلىدىن خەت كەپتۇ. Oğlundan kağıtgelmiş.

قەغەز پۇل

kağıt para

ئەتمەك؛ يۇمماق؛ سولىماق؛ ياپماق

14. kapamak

پۇكمەك؛ تاقىماق

ئىشكاپنى ئەتمەك

dolabı kapamak

كىتابنى ياپماق

kitabı kapamak

دەرۋازىنى ئەتمەك

kapıyı kapamak

كۆزلىرىنى يۇمماق

gözlerini kapamak

tavukları kümese kapamak

توخۇلارنى كاتەككە سولىماق

يۈزىنى ئەتمەك

yüzünü kapamak

ھېسابنى بوغدۇم. Hesabı kapadım.

قەپەس

15. kafes

قۇش قەپىسى

kuş kafesi

شىر قەپىسى

aslan kafesi

ئالدانماق

kafese girmek

① قەپەس ياساپ ساتقۇچى ② ئالدامچى kafesçi

مۇشۇك

16. kedi

kedinin fare ile oynaması gibi

مۇشۇك بىلەن چاشقانىنىڭ ئويىنىغىنىدەك

Kedinin usluluğusıçan görünceye kadar,

مۇشۇكنىڭ ئەدەبلىكلىكى چاشقانىنى كۆرگىچىلا.

Kedi yetişemediği ciğere pıs der.

مۇشۇك بويى يەتمىگەن جىگەرنى پاسكىنا دەر

17· kırık سۇنۇق؛ دەز؛ تۆۋەن نومۇر

kırık cam سۇنۇق ئەينەك

cam kırığı ئەينەك سۇنۇقى

Bunun kırığı neresinde?

بۇنىڭ سۇنۇقى نەدە؟

Kolunda kırık yok ama çıkık var.

قولىدا سۇنۇق يوق ئەمما چىقىپ كەتكەن

Üç dersten kırığı var.

ئۈچ دەرستىن نومۇرى تۆۋەن.

kırıkçı سۇنۇقچى

kırıkçılık سۇنۇقچىلىق

kalbı kırık كۆڭلى پەرىشان (سۇنۇق)

18· müdür مۇدىر؛ دىرېكتور

19· para پۇل

Daranın yüzü sıcaktır. پۇلنىڭ مېھرى ئىسسىق.

parasını saçmak پۇلنى بۇزۇپ چاچماق

parasını sokağa atmak پۇلنى بىھۇدە خەجلىمەك

Kaç para eder? قانچە پۇل بولار؟

para buzmak پۇل پارچىلىماق

20· saç چاچ

saçını başını yolmak ئىنتايىن قايغۇرماق

saçını süpürge etmek كۆپ ئەجىر سىڭدۈرمەك

21· sarışen تېنى ئاق، چېچى سېرىق

22· demir تۆمۈر

23. öttürmek — چالماق (ئۇشتەكنى)
24. kızgın — قەزدق. ئىسسىق؛ خاپا
25. kapmak — تۇتۇۋالماق
26. tasalamak — قايغۇرماق
27. yaklaşmak — يېقىنلاشماق، ئاز قالماق

Hareket saatı yaklaşıyor.
يولغا چىقىش سائەتلىرى يېقىنلىشۋاتىدۇ.

Bayram yaklaştı. — بايرام يېقىنلاشتى.

Masaya yaklaştı. — جورنىغا يېقىنلاشتى.

2. Tekst

Biraz Da Gülelim

Küçük bir çocuk, annesiyle hayvanat bahçesini geziyormuş. Aslanların bulunduğu demir kafeslerin yanına gelmişler.

Çocuk, kafese fazlaca yaklaşmiş. Bekçi çocuğu görmüş. Düdük öttürmüş. Ona:

— Fazla yaklaşma yavrum. Çekil, geriden bak, demiş.

Çocuk bekçiye kızgın bakmış:

— Tasalanma bekçi amca, senin aslanlarını kapmadım, ya, demiş.

3. Aşağıdaki soruları cevap verin

1. Bekçi çocuğa ne demiş?
2. Çocuk bekçiye ne demiş?

4. Diyalog

— Benim elimde ne var?
— Senin elinde mendil var.
— Sizin elinizde ne var?
— Bizim elimizde bozuk para var.
— Onların elinde kağıt para varmi?
— Evet var. Kimin elinde pul var?
— Ahmedin elinde pul var.
— O kara kedi sizinmidir?
— Hayır, okara kedi benim değildir.
— Ke dinizin renği nedir?
— Ke dimin renği karadır.
— Bu yeşil ev kimin evidir?
— Müdürün evidir.
— Hangi iskemle kırıktır?
— Şu sarı iskemle kırıktır.
— Sizin saçınız ne renktir?
— Benim saçım sarıdır. Bayangül esmerdir.

Saçları karadır.

— Sarışınlarmı güzeldir, esmerlermi?

— Sarışınlarda güzeldir, esmerlerde.

5. Gramer

سۈپەت توغرىسىدا — ئەسلى سۈپەت

تۈرك تىلىدىمۇ سۈپەتلەر ئۈيغۇر تىلىدىكىدەك ئەسلى سۈپەت ۋە نىسپىي سۈپەت دەپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. بۇ دەرسته ئەسلى سۈپەتلەر توغرۇلۇق توختىلىمىز.

① رەڭنى بىلدۈرىدىغان سۈپەتلەر: mavı كۆك، kırmızı قىزىل، sarı سېرىق، yeşil يېشىل، beyaz ئاق ...

② بوشلۇق ياكى ۋاقىتنى بىلدۈرىدىغان سۈپەتلەر:

kısa قىسقا، sağ ئوڭ، sol سول، uzak ئۇزاق، ırak يىراق، uzun ئۇزۇن، geniş كەڭ، derin چوڭقۇر ...

③ ئادەمنىڭ جىسمانىي سۈپىتىنى بىلدۈرىدىغان سۈپەتلەر: topal ئاقساق، tok توق، çа ئاچ، sağır پاكار، şaşı ئالغاي، kör قاريغۇ ...

④ نەرسىلەرنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى بىلدۈرىدىغان سۈپەتلەر: sıcak ئىسسىق، sert قاتتىق، acı ئاچچىق، soğuk سوغۇق، ekşi چۈچۈمەل ...

⑤ ئادەمنىڭ مىجەز ـ خاراكتېرىنى، ئىچكى خۇسۇسىيەتلىرىنى بىلدۈرىدىغان سۈپەتلەر: güzel چىرايلىق، kötü يامان، iyi ياخشى ...

تۈرك تىلىدىكى ئەسلى سۈپەتلەر تۆۋەندىكىدەك دەرىجىلەرگە ئىگە:

سېلىشتۇرما دەرىجە ــ سېلىشتۇرما دەرىجە مۇنداق ياسىلىدۇ: سېلىشتۇرۇلىدىغان نەرسە چىقىش كېلىش بىلەن تۇرلىنىدۇ، ئاندىن سۈپەت كېلىدۇ. مەسىلەن:

O benden büyüktur. ئۇ مەندىن چوڭ.

Evimiz sizin evinizden yüksektir.

ئۆيىمىز سىزنىڭ ئۆيىڭىزدىن ئېگىز.

سېلىشتۇرما دەرىجە ئۈيغۇر تىلىدىكىگە ئوخشاش rak، rek قوشۇمچىلىرى بىلەنمۇ ياسىلىدۇ. k بىلەن ئاخىرلاشقان سۈپەتلەرگە rak، rek قوشۇمچىسى ئۇلانغاندا، k چۈشۈپ قالىدۇ. مەسىلەن:

alçak + rak = alçarak تۆۋەنرەك

küçük + rek = küçürek كىچىكرەك

تەڭلىك دەرىجە ــ بۇ دەرىجە kadar سۆزىنىڭ يارىدەمى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

Bu su buz kadar soğuk.

بۇ سۇ مۇزغا ئوخشاش سوغۇق.

Onun kadar genç. ئۇنىڭغا ئوخشاش ياش.

ئاشۇرما دەرىجە ــ بۇ دەرىجە ئەسلى سۈپەتلەرنىڭ ئالدىغا en سۆزىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

en güzel ئەڭ چىرايلىق en büyük ئەڭ زور

en iyi ئەڭ ياخشى

كىچىكلىتىش ـ ئەركىلىتىش دەرىجىسى ــ بۇ دەرىجە تۆۋەندىكىدەك قوشۇمچىلار بىلەن ياسىلىدۇ:

cık، cik، cuk، cük: çık، çik، çuk، çük مەسىلەن:

dar(a)cık yükse(k)cik

cak، çak :cek، çak. مەسلەن:

çabu(k)cak büyü(k)cek

cacık، çaçık :cecik، çeçik. مەسلەن:

güzelcecik، darcacık kolaycacık

بۇ خىل سۆپەتلەر ئۈيغۇرچىدا «غىنا،قىنا، گىنە، كىنە» قوشۇمچىلىرى بىلەن ئىپادىلىنىدۇ.

كۆپەيتمە دەرىجە ــ سۆپەتنىڭ بۇ خىل دەرىجىسى ئەسلى سۆپەتلەرنىڭ تەكرارلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ. بۇ تەكرارلىنىش تولۇق تەكرارلىنىش ۋە قىسمەن تەكرارلىنىش دەپ ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ.

1. تولۇق تەكرارلىنىشتا مۇنداق ئۇچ خىل ئەھۋال بولىدۇ:

① تەكرارلىنىدىغان سۆزلەرنىڭ ھەر ئىككىسى مەنىلىك بولىدۇ. مەسلەن:

būyūk būyūk uzun uzun

sıcak sıcak soğuk soğuk

② تەكرارلىنىدىغان سۆزلەرنىڭ ئالدىنقىسى مەنىلىك، كېيىنكىسى مەنىسىز بولىدۇ. مەسلەن:

ufak tefek eski pūskū

③ تەكرارلىنىدىغان سۆزلەرنىڭ ھەر ئىككىسى مەنىسىز بولىدۇ. مەسلەن:

abuk sabuk

2. قىسمەن تەكرارلىنىشتا سۆپەتنىڭ ئالدىدا سۆپەت يىلتىزىنىڭ بىرىنچى بوغۇمى بولغان سوزۇق تاۋۇش ياكى ئۇزۇك تاۋۇش بىلەن ئۇزۇك تاۋۇشلارنىڭ قوشۇلۇشىدىن

یاسالغان ئۇلانما بولىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن m،r،p،s تاۋۇشلىرىنىڭ بىرى كېلىدۇ. ئۇلانما يىلتىز بىلەن قوشۇلۇپ يېزىلىدۇ. مەسىلەن:

apaçık upuzun dipdiri bomboş

çırçıplak būsbūtūn

بەزى ۋاقىتلاردا ئۇلانمىدىن كېيىن a يا كى e تاۋۇشلىرى پەيدا بولىدۇ. مەسىلەن:

sapasağlam düpedüz

ON BİRİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. ad — ئىسىم، نام؛ داڭق، شۆھرەت

Adı çıktı dokuza, ınmez sekize.

ئىسمى چىقتى توققۇزغا، چۈشمەس سەككىزگە.

adı anılmak — ئىسمى تىلغا ئېلىنماق

adı çıkmak — نامى چىقماق (ياماناتلىقتا)

adı belirsiz — نامى نامەلۇم

2. anahtar — ئاچقۇچ

Altın anahtar her kapıyı açabılır.

ئالتۇن ئاچقۇچ ھەرقانداق ئىشىكنى ئاچالايدۇ.

3. çatı — پېشايۋان

4. durak (پويىز، ئاپتوبۇسلارنىڭ)؛ تۇراق (شېئىرىيەتتە) بېكەت

otobüs durağı — ئاپتوبۇس بېكىتى

5. güz — كۈز

6. gibı «خۇددى، گويا» ئوخشتىش سۆزى. ئۇيغۇرچىدا دېگەندەك سۆزلەر بىلەن؛ «دەك، تەك» قوشۇمچىلىرى بىلەن ئىپادىلىنىدۇ.

aslan gibi adam — شىردەك ئادەم

7. kahve — قەھۋە

kahve ocağı قەهۋە پىشۇرىدىغان يەر
kahveci قەهۋە ساتقۇچى
kahvehane قەهۋە خانا
8. konuşmak سۆزلىمەك، سۆزلەشمەك؛ سۆھبەتلەشمەك
Çocuk daha konuşamıyor.
بالا تېخىچە سۆزلىيەلمەيدۇ.
Konuşmak insana özgüdur.
سۆزلەش ئىنسانغا خاستۇر.
ikiarakdaş konuşa konuşa yürüdüler.
ئىككى ئاغىنە سۆزلىشە ـ سۆزلىشە مېڭىشتى.
9. leylek لەيلەك
10. misafir مېھمان
misafer etmek مېھمان قىلماق
misaferhane مېھمانخانا
misafirperver مېھماندوست
11. onarmak رېمونت قىلماق (قىلدۇرماق)
Eski evini onardılar.
كونا ئۆيىنى رېمونت قىلدۇردى.
12 öteki نېرىقى؛ يەنە بىرى
öteki oda bundan geniştir.
نېرىقى ئۆي بۇنىڭدىن كەڭ.
13. pahalı قىممەت
pahalılaşmak قىممەتلەشمەك
pahacı قىممەتچى
paha نەرق، باھا
pahaya şıkmak باھاسى ئاشماق
pahası bişilmez باھاسىز

باغچه: چوڭ كوچىلاردا ئاپتوموبىللار ئىسك ۋاقىتلىق تۇرىدىغان يېرى 14. park

ئىچىگە شاكىلات، مېۋە شىرنىسى قاتارلىقلار سېلىپ تەييارلانغان يېمەكلىك 15. pasta

سالماق: ئاسماق؛ تاقماق؛ قويماق 16. takmak

ئۈزۈك سالماق yüzük takmak

كۆزەينەك تاقماق gözlük takmak

بېلىگە قىلىچ ئاسماق beline kılış takmak

لەقەم قويماق lakap takmak

ئەرزان 17. ucuz

ئەرزان رەخت ucuz kumaş

Ucuzdur vardır illeti, pahalıdır vardır hikmeti.

ئەرزان بولغان بىلەن قۇسۇرى بار، قىممەت بولغان بىلەن ئارتۇقچىلىقى بار.

ئەرزانچى، ئەرزان ساتقۇچى ucuzcu

باھاسى چۈشمەك ucuzlamak

يېمەك، تاماق 18. yemek

كەچلىك تاماق akşam yemeği

Yemekten henüz gelmiştim.

تاماقتىن ھېلىلا كەلگەنىدىم.

öğle yemeğine gidiyorum.

چۈشلۈك تاماققا كېتىۋاتىمەن.

تاماقخانە (مەكتەپ، فابرىكىلاردا) yemekhane

يېمەكلىك ياغ yemeklik yağ

ئۇزۇقلۇق بۇغداي yemeklik buğday

ئۇچماق 19. uçmak

سايرىماق 20. ötmek

2. Tekst

Leylekler Gelici

Evimizin çatısında bir leylek yuvası vardı. Güzün, ben okula başladım. Leylekler uçup gittiler.

Bugün okuldan geliyordum. Baktım, Leyleklerimiz gelmişlerdi. Yuvalarını onarıyorlardı. Anneme:

— Leyleklerimiz gelmiş diye bağırdım.

Annem de bahçeye çıktı. Leyleklere baktık. Leylekler, «Tak, tak, biz gene geldik» der gibi öttüler.

Anneme:

— Leyleklerimize ad takalım, dedim.

Birisine Hacı Tak tak, ötekine Bacı Tıktık adını verdik.

3. Aşağidaki sorulara cevap verin:

1. Çocuk ne diye bağırdı?
2. Leyleklere hangi adları verdiler?

4· Diyalog

— Otobüs burada duruyormu?
— Hayır, burada durmuyor.
— Otobüs şu durakta duracakmı?
— Evet duracak.
— Benım kahve rengi şapkam acaba nerede?
— Küçük sarı iskemlededir.
— Türfana nasıl gideceksiniz?
— Otomobille gideceğiz.

5· Aşağıdaki cüleleri okuykn:

Bu evin anahtarıdır· odanınkı de budur.
Sizin paltonuz çok pahalı, benimki çok ucuz.
Bana çay, ona kahve getiriniz.
Ona pasta veriniz, bana yemek getiriniz.
parkta bir kuş ötüyor.
Sizinle sonra konuşacağız.
Bugün saat üçte misafirler gelecek.

ON İKİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. baba — دادا، ئاتا

   baba anne — موما (ئاتىسىنىڭ ئاپىسى)

2. barış — تىنچلىق؛ سۈلھ؛ ئىناقلىق

   Karı kocanın ömrü sürekli barış içinde geçti.

   ئەر ـ خوتۇنىنىڭ ئۆمرى داۋاملىق ھالدا ئىناقلىقتا ئۆتتى.

   barışçı — تىنچلىقپەرۋەر

3. beyaz — ئاق

   beyaz köpek — ئاق ئىت

   beyaz bayrak çekmek — ئاق بايراق چىقارماق

   beyaze çekmek — ئاققا كۆچۈرمەك

   beyaz kuvvet — سۈ كۈچى

   beyaz perde — كىنو ئېكرانى

   beyazlanmak = beyazlaşmak — ئاقارماق

4. binmek — مىنمەك؛ ئولتۇرماق (چۈشمەك)

   Attan inip eşeğe bindi.

   ئاتتىن چۈشۈپ ئېشەككە مىندى.

   vapura (trene) binmek

   پاراخوتقا (پويىزغا) چۈشمەك

   bindiği dalı kesmek

ئۆزى ئولتۇرغان شاخنى كەسمەك

يانچۇق

5· cep

ceket cebi — چاپاننىڭ يانچۇقى

yan cep — يان يانچۇق

cep saatı — يانچۇق سائىتى

شەنبە

6· Cumartesi

كىيىم

7· Çamaşır

Çamaşırlarını bavula yerleştirdin mi?

كىيىملەرنى چامادانغا سالدىڭمۇ؟

Çamaşırları yıkadın mı? — كىرلارنى يۇدۇڭمۇ؟

Çamaşır değiştirmek — كىيىم يەڭگۈشلىمەك

Çamaşır dolabı — كىيىم ئىشكاپى

Çamaşır makınesi — كىرئالغۇ

Çamaşır suyu — يۇندى (كىر سۇيى)

Çamaşırcı — كىر يۇغۇچى

Çamaşırhane — كىرخانا

تارتماق، ھەيدىمەك؛ سۈمۈرمەك؛ ئالماق،سۇغارماق Çekmek ·8

adamı bır yana çekmek

ئادەمنى بىر يانغا تارتماق

araba çekmek — ھارۋا ھەيدىمەك

dumanı içine çekmek — ئىسنى سۈمۈرمەك

parayı bankadan çekmek

پۇلنى بانكىدىن ئالماق

taş çekmek — تاش توشۇماق

tabanca çekmek — تاپانچا سۇغۇرماق

Sesi diktatımı sekti. ئاۋازى دىققىتىمنى تارتتى.

Oğlan dayıya kız halaya çeker·

ئوغۇل ئاخشىنى، قىز ھاممىسىنى تارتىدۇ.

Bu yol iki saat çeker.

بۇ يول ئىككى سائەت داۋام قىلار.

Kumaş yıkanınca çektı.

كىر يۇيۇلۇپ كىرىشىپ كەتتى.

Bir kat boya çektim. .بىر قەۋەت سىر بەردىم

9. elma suyu ئالما سۇيى

10. el sallamak قول پۇلاڭلاتماق

11. göl كۆل

12. gümüş كۈمۈش

gümüşi كۈمۈش رەڭ

13. ilerlemek. ئىلگىرىلىمەك؛ ئۆسمەك؛ ئۇزارماق؛ يامانلاشماق.

Üş adım ilerledi. .ئۈچ قەدەم ئىلگىرىلىدى

İlerlemiş, müdür olmus. .ئۆسۈپ مۇدىر بولۇپتۇ

Ordu güneye doğru ilerliyor.

قىسىملار جەنۇبقا قاراپ ئىلگىرىلىمەكتە.

Gece epeyce ilerledi. .كېچە خېلىلا ئۇزاردى

Hastalığı günden güne ilerledi.

كېسىلى كۈندىن كۈنگە يامانلاشتى.

14. istasyon (فرانسۇزچە) ئىستانسا، پونكىت

demir yolu istasyonu تۆمۈرىول ئىستانسىسى

meteroloji istasyonu ھاۋارايى ئىستانسىسى

15. kapak قاپقاق، تۇۋاق

tencere kapağı كورىنىڭ تۇۋىقى

sandık kapağı ساندۇقنىڭ ئاغزى

kitap kapağı كىتاب تېشى

16· kaşık قوشۇق

Çay kaşığı چاي قوشۇقى

tahtakasılk ياغاچ قوشۇق

kaşık atmak تېز تېز يېمەك

kaşıkçı قوشۇق ياسىغۇچى ۋە ساتقۇچى

kaşıklamak قوشۇق بىلەن يېمەك

kaşıksı قوشۇقسىمان

17· köprü كۆۋرۈك

asma köpıü ئاسما كۆۋرۈك

18· öte نېرىسى، باشقا

dağın ötesi تاغنىڭ نېرىسى

derenin öte kıyisı دەريانىڭ نېرىقى قىرغىقى

19· sandal (ئەرەبچە) سەندەل (دەرەخ)؛ قېيىق؛ سەندەل (ئاياغ كىيىمنىڭ بىر خىلى)

20· tepsi پەتنۇس

21· toz şekeri قۇم شېكەر

22· tüy تۈك، يۇڭ

deve tüyü تۆگە يۇڭى

tüy atmak تۈيلىمەك (تۈك تاشلىماق)

tüy değiştirmek تۈك تاشلىماق

tüy gibi بەك يېنىك

tüy kalem موي قەلەم

23· kenar بوي، قىرغاق

24· yıkamak يۇماق

2· Tekst

Göl Kenarında

Veli'nin köyü bir göl kenarındaydı. Veli'nin babasının bir sandalı vardı. Bugün babası Veliyi sandala bindirdi. Babası kürekleri çekti, sandal suda ilerlemeye başladı. Veli çok sevindi. O durmadan gülüyordu.

Velinin annesi, az ötede, gölün kenarında çamaşır yıkıyordu. Suna, ona yardım ediyordu.

Veli, sandaldan onlara baktı, el salladı. Sandal, uzaklaragitti, görünmez oldu.

3· Aşağıdaki sorulara cevap verin

1· Veli ne yaptı?

2· Velinin annesi neyapıyordu?

4· Aşağıdaki cümleleri okuyun

Pekin istasyonu büyükmübür?

Evde toz şekeri varmı?

Cumartesi günü Barış sinemasına gideceğiz?

Kibrit kutusunda kibrit yok.
Bu küçük cep defteri benimdir.
Bu kedinin tüyü beyazdır.
Ahmet bana bir gümüş kaşik veriyor.
Şu tahta köprüden kim geçecek?
Bayangül bir kahve tepsisi satınalacak.
Bu adamın dört taksisi var.
Bu elma suyunu içecekmisiniz?
Saatın kapağı açıktır.

5. Gramer

سۇپەت توغرىسىدا ــ ئىسپىي سۇپەت

ئىسپىي سۇپەت ئىسىملارغا تۆۋەندىكى قوشۇمچىلارنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسىلىدۇ. ① lı، li، lu، lü قوشۇمچىلىرى بىلەن بىرەر خۇسۇسىيەتنى بىلدۈرىدىغان سۇپەتلەر ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

ئەقىللىك	akıl + lı	ساقاللىق	sakal + lı
قۇتلۇق	kut + lu	شەھەرلىك	şehir + li
		يېزىلىق	köy + lü

② sız، siz، suz، süz قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان سۇپەتلەر بولۇشسىزلىقنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

قورالسىز	sılah + sız	تەمسىز	tat + sız
تەربىيىسىز	eğitim + siz	شېكەرسىز	şeker + siz

ئارمىيىسىز ordu + suz تۈزسىز tuz + suz

يۇڭسىز tüy + süz ئۆلچەمسىز ölçü + süz

③ ki، kü قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان سۈپەتلەر ۋاقىت ياكى ئورۇننى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

ئاخشامقى akşam + kı چۈشتىكى öğle + ki

تۈنۈگۈنكى dün + kü نېرىقى öte + ki

bugün + kü بۈگۈنكى

④ dakı، deki، takı، teki قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان سۈپەتلەر ئورۇننى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

باغچىمىزدىكى bahçemiz + deki سۇدىكى su + dakı

سۈتتىكى süt + teki ئىشكاپتىكى dolap + takı

⑤ sı، si، su، sü شۇنداقلا msı(ı)، msi(i)، msu(u)، msü(ü) قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان سۈپەتلەر ئوخشاشلىقنى بىلدۈرىدۇ. بۇ خىل سۈپەتلەرنى ئۇيغۇرچىدا «سىمان» قوشۇمچىسى بىلەن ئىپادىلىگىلى بولىدۇ. مەسىلەن:

مايمۇنسىمان maymun + su ئادەمسىمان adam + sı

دولقۇنسىمان dalğa + msı ئەركەكسىمان evkek + sı

سۈتسىمان sūt + ūmsü يىگنىسىمان iğne + msi

ON ÜÇÜNCÜ DERS

1. Kelimeler

1. ağaç — دەرەخ، تاختا، تاختاي، ياغاچ
ağaç tekne — تەكنە
ağaçın altında oturmak — دەرەخ تۈۋىدە ئولتۇرماق
ağaç kazık — ياغاچ قوزۇق
ağaç kömürü — ياغاچ كۆمۈرى
ağaç kütüğü — دەرەخ كۆتىكى
Ağaç ne kadar uzasa göğe ermez.
دەرەخ ھەرقانچە ئۇزىسىمۇ ئاسمانغا يېتەلمەيدۇ.
ağaççılık — ئورمانچىلىق
ağaçlık — دەرەخلىك، ئورمانلىق

2. alış veriş — ئېلىم - سېتىم؛ سودا - سېتىق؛ مۇناسىۋەت
alış verişi kesmek — ئالاقىنى ئۈزمەك
alış veriş etmek — سودا قىلماق؛ مۇناسىۋەت ئورناتماق
alış veriş yapmak — سېتىۋالماق
Son günlerde alış veriş çok durgun.
كېيىنكى كۈنلەردە بازار ناھايىتى كاسات.

Benim seninle hiç bir alış verişim yok.
مېنىڭ سەن بىلەن ھېچىبىر ئالدى - بەرگىم يوق.

3. arı — ھەسەل ھەرىسى، ھەرە، بوغۇن
bal arısı — ھەسەل ھەرىسى
arının yuvasına kazık sokmak
ھەرىنىڭ ئۇۋۇسىغا قوزۇق تىقماق
Arı bal alacak çiçeği bilir.
ھەرە ھەسەل چىقىدىغان گۈلنى بىلىدۇ.
arı gibi — بەك تىرىشچان
arıcı — ھەسەل ھەرىسى باققۇچى

4. bahar — ئەتىياز؛ باھار؛ گۈل ۋە يوپۇرماق
Bahçelerde bahar açmış.
باغچىلاردا گۈللەر ئېچىلىپتۇ.
ömrün baharı — ھايات باھارى
baharlanmak
ئەتىياز كەلمەك، ھاۋا ئىسسىشقا باشلىماق

5. başarı — مۇۋەپپەقىيەت
başarıcı — ئىشنى نەتىجىگە ئېرىشتۈرگۈچى
başarılı — مۇۋەپپەقىيەتلىك

6. böcek — ھاشارات؛ قۇرت
böcek çıkarmak — يىپەك قۇرتى باقماق
böceklenmek — ھاشارات (قۇرت) پەيدا بولماق

7. desen — رەسىم؛ سۈرەت؛ كۆرۈنۈش؛ نۇسخا
mürekkepli kalemle yapılmış desen
سىياھ قەلەم بىلەن سىزىلغان رەسىم
desenli — رەسىملىك

8. doğum günü — تۇغۇلغان كۈن

9· duyurmak تۇيدۇرماق، ھېس قىلدۇرماق، سەزدۈرمەك

Sōyledim ama, ağır işittiği isin duyuramadım.

سۆزلىدىم، ئەمما قۇلىقى ئېغىر بولغانلىقى ئۈچۈن ئاڭلىتالمىدىم.

Bu haber sizde kalsın, kimseye duyurmayın.

بۇ خەۋەرنى ئۆزىڭىزلا بىلىڭ، باشقىلار تۇيمىسۇن.

10· çay takımı چاي داستىخىنىدا ئىشلىتىدىغان سايمانلار

11. erik ئۆرۈك

erik ağacı ئۆرۈك دەرىخى

erik reçeli ئۆرۈك مۇرابباسى

eriksi ئۆرۈكسىمان

12· fiyat باھا

fiyat biçmek باھا توختاتماق

fiyat indirimi باھانى چۈشۈرمەك

fiyat kırmak باھانى چۈشۈرمەك

fiyat kontrolu باھانى تىزگىنلىمەك

fiyat politikası باھا سىياسىتى

13· gōz كۆز

iğnenin gōzū يىڭنىنىڭ كۆزى

göz açamamak ۋاقىت (پۇرسەت) تاپالماسلىق

göz atmak كۆز يۈگۈرتمەك، نەرسە تاشلىماق

göz kulak olmak كۆز - قۇلاق بولماق

göz ōnūnde tutmak كۆز ئالدىدا تۇتماق

göz yummak كۆز يۇمماق (ئىنكار قىلماق)

gözū açılmak كۆزى ئېچىلماق

göz bağlamak كۆز باغلىماق

göz boyamak ئالدىماق، كۆز بويىماق

14· hediye — هەدىيە، سوۋغا
hediye etmek — (سوۋغا) هەدىيە قىلماق
hediyelik — سوۋغاتلىق
15· kelebek — كېپىنەك
16· koku — پۇراق، ھىد، بۇي
güzel koku — ياخشى پۇراق، خۇش پۇراق
pis koku — بەدبۇي، سەت پۇراق
koku sürünmek — ئەتىر چاچماق
kokuşmak — پۇراپ قالماق
kokutmak — پۇراق چىقارتماق
17· lira — تۈركىيە، ئىتالىيە پۇللىرىنىڭ بىرلىكى، لىرا
18· önce — ئاۋۋال: دەسلەپ؛ بۇرۇن
önce o söyledi — ئاۋۋال ئۇ سۆزلىدى
bir yıl önce — بىر يىل ئاۋۋال
Senden önce geldi. — سەندىن بۇرۇن كەلدى.
O evden önceki evler — بۇ ئۆيدىن بۇرۇنقى ئۆيلەر
19· pazarlık — سودا ـ سېتىق
20· piknik takımı — دالا تامىقى سايمانلىرى
piknik — دالا تامىقى
piknik yapmak — دالىدا تاماق يېمەك
21· süslemek — بېزىمەك، زىننەتلىمەك
süs — بېزەك، زىننەت، گىردىم، پەرداز
süse çok düşkün — پەردازغا بەك ئامراق
süslü — بېزەلگەن بەردازلانغان
süslü bır kadın — پەردازلانغان بىر ئايال
22· şey — نەرسە، شەيئى، جىسىم

Taş katı bir şeydir تاش قاتتىق جىسىمدۇر

23. tabak لېگەن، تاۋاق

yemek tabağı تاماق لېگىنى

24. türkü قوشاق

25. vazo ۋازا

gül vazosu گۈل قاچىسى

26. cici چىرايلىق

27. kendi ئۆز، ئۆزى

28. yeşermek يېشىللاشماق؛ يوپۇرماق چىقارماق

2. Tekst

Bahar Geldi

Önce ağaçlar yeşerdi. Erik ağacı beyaz çiçeklerle süslendi. Cici kuşlar cik, cik diye öttüler. Herşey baharın geldiğini duyurdu.

Bir arı vız, vız diye uçtu. Çiçeklere kondu:

— Gözünüz aydın, bahar geldi, dedi.

Çicekler arıya:

— Al. en güzel kokularımız senin olsun, dediler.

Böcekler, kelebekler uçtular. Bahar geldi. bahar geldi, dediler. Kendi dillerince türkü söylediler.

3. Aşağidaki sorulara cevap verin:

1. Arı çiçeklere ne dedi?
2. Çiçekler arıya ne dedi?

4. Diyalog

— Sinemaya gidiyorum, ya siz nereye?
— Ben alış verişe gidiyorum.
— Ne satınalmak istiyorsunuz?
— Hediye satınalmak istiyorum.
— Doğum günü hediyesimi?
— Evet, doğum günü hediyesi.
— Ne gibi bir şey almak istiyorsunuz?
— Hem güzel, hemde ucuz bir şey.
— Nasıl bır şey?
— Bir çaytakımı veya piknik takımı.
— Çok iyi. başarılar.
— Teşekkür ederim; allaha ısmarladık.

— Buyrun efendim, ne istiyorsunuz?
— Bir dostum için hediye almak istiyorum.
— Ne gibi bir şey? gümüş bir vazomu?

— Hayır, başka ne var?

— Gümüş tabaklarımız çok güzeldir.

— Şu pembe desenli takım nasıl?

— Güzel!

— Fiatı nedir?

— Bin lira.

— Biraz pahalı değilmi? son fiatı nedir?

— Hayır, olmıyor.

ON DÖRDÜNCÜ DERS

1. Kelimeler

1. ayak — ئاياغ، پۇت
   iskemlenin ayağı kırık — ئورۇندۇقنىڭ پۇتى سۇنۇق.
   ayakları yere değmemek — پۇت پۇتىغا تەگمەسلىك
   ayak basacak yer olmamak — پۇت قويغۇدەك يەر بولماسلىق
   ayak basmamak — ئاياغ باسماسلىق
   ayak kirası — تاپان ھەققى
2. kadar — قەدەر؛ ئوخشاش، ـ دەك/ ـ تەك
3. bakır — مىس
   bakır tancere — مىس كورا
   bakır akça (para) — مىس پۇل
   bakır çağı kültürü — مىس دەۋرى مەدەنىيىتى
   bakırcı — مىسكەر
4. bol — جىق، نۇرغۇن، مول
   bol yiyecek — مول يېمەكلىك
   bol ağız — گەپنى تولا، كۆپ سۆزلەيدىغان
5. büyükler — چوڭلار، ئۇلۇغلار
6. çelik — پولات

çelik dolap پولات ئىشكاپ (ساندۇق)
çelik başlık دوبۇلفا (پولات بۆك)
çelik kalem پولات قەلەم

7· dayanaklı چىداملىق
dayanaklı bir kumaş چىداملىق رەخت

8· daha تېخىمۇ، تېخى، يەنە، باشقا
Daha kimse gelmedi. باشقا بىرى كەلمىدى.
Daha bir saat olmadı. تېخى بىر سائەت بولمىدى.
Oraya daha bir git. ئۇيەرگە يەنە بىر قېتىم بارغىن.

9· demir تۆمۈر
demir parmaklık تۆمۈر رېشاتكىلىق
demir kapı تۆمۈر دەرۋازا
Demir tavında dövülür. تۆمۈرنى قىزىقىدا سوق.
demirci تۆمۈرچى
demirci körüğü تۆمۈرچى كۆرىكى (شامالچىسى)
demircilik تۆمۈرچىلىك

10· derin تېرەن، چوڭقۇر
derin bir kuyu تېرەن قۇدۇق
derin incelemeler تەتقىقات (ئىنچىكە) چوڭقۇر
derinleşmek چوڭقۇرلاشماق
derinlik چوڭقۇرلۇق

11· eşya نەرسە ـ كېرەك، ئەشيا
Eşyayı bugün taşıya cağız.
نەرسە ـ كېرەكلەرنى بۈگۈن توشۇيمىز.
eşya vagonu يۈك ۋاگونى

12· fena ياماڼ، ناچار، ئارتۇقچە (ناھايىتى)
fena huy ياماڼ خۇي

fena adam ناچار ئادەم
Fena yoruldum. ناهايىتى هارىدىم.
fena gözle bakmak يامان كۆز بىلەن قارىماق
Bu lokantanın yemekleri fanalaştı.
بۇ ئاشخانىنىڭ تاماقلىرى ناچارلاشتى.
Bugün kendimde bir fenalık duyuyorum.
بۈگۈن ئۆزۈمدە بىر كەپسىزلىك ھېس قىلىۋاتىمەن.
fanalık etmek ياماناتلىق قىلماق
13. hafif يېنىك، يەڭگىل
hafif bir iş يېنىك ئىش
hafif bir baş ağrısı يېنىك باش ئاغرىقى
hafif sigara (içki) بوش تاماكا (ھاراق)
hafif ceza يېنىك جازا
hafif giyinmek يۇققا كىيىنمەك
hafifleşmek يەڭگىللەشمەك
hafiflik يەڭگىللىك
14. havalanmak ھاۋا ئالماشتۇرماق؛ ئۇچماق، لەپىلدىمەك
Ev bugün havalanmalı.
بۈگۈن ئۆيىنىڭ ھاۋاسى ئالماشتۇرۇلۇشى لازىم.
uçak havalandı. ئايروپىلان ئۇچتى.
Bayrak havalanıyor. بايراق لەپىلدەۋاتىدۇ.
15. kaldırmak كۆتۈرمەك، يۆتكىمەك
Sandığı oradan kaldırın.
ساندۇقنى ئۇ يەردىن يۆتكىۋېتىڭ.
Ben bu lakırdıları kaldıramam.
مەن بۇ قۇرۇق گەپلەرنى كۆتۈرەلمەيمەن.
16. karanlık قاراڭغۇ

karanlıkta çalışılmaz.

قاراڭغۇدا ئىشلىگىلى بولمايدۇ.

karanlık oda — قاراڭغۇ ئۆي

karanlık basmak — قاراڭغۇ چۈشمەك

17. kir — دالا

kır gezisi — دالا ساياھىتى

18. köşe — بۇرجەك، بۇلۇڭ، گىرۋەك

mendilin köşesi — قول ياغلىقنىڭ گىرۋىكى

dört köşeli bir direk — تۆت بۇرجەكلىك تىرەك

bir köşeye çekilmek — بىر بۇلۇڭغا چېكىنمەك

yurdun her bir köşesi — يۇرتنىڭ ھەربىر بۇلۇڭ-پۇچقىسى

19. mutlu — بەختيار، بەختلىك

Bugünleri göreler ne mutlu!

بۈگۈنلەرنى كۆرگەنلەر نېمىدېگەن بەختيار!

mutluluk — سائادەت، بەخت

20. niçin — نېمە ئۈچۈن، نېمە سەۋەبتىن

Buraya niçin geldiniz?

بۇ يەرگە نېمە ئۈچۈن كەلدىڭىز؟

İnsan niçin çalışır? yalnız para kazanmakiçinmi?

ئادەم نېمە ئۈچۈن ئىشلەيدۇ؟ يالغۇز پۇل تېپىش ئۈچۈنمۇ؟

21. pazar — بازار؛ يەكشەنبە

tavuk pazarı — توخۇ بازىرى

saman pazarı — سامان بازىرى

pazar pazarı — يەكشەنبە بازىرى

pazara çıkarmak — بازارغا چىقارماق

pazar kesmek — باھا توختاتماق

22· sert — قاتتىق

keçi eti sert olur· — ئۆچكه گۆشى قاتتىق بولىدۇ·

sert elma — قاتتىق ئالما

sertleşmek — قاتماق، قاتتىقلاشماق

23· sevimli — سۆيۈملۈك، شېرىن

sevimli bir çocuk — سۆيۈملۈك بالا

24· son bahar — كۈز

25· temiz — پاكىز، ساپ، تازا، پاك

temiz hava — ساپ ھاۋا

temiz natak — پاكىز ئوروڭ

temiz hayat — پاك ھايات

temiz giyinmek — پاكىز كىيىنمەك

temizlemek — تازىلاش، پاكىزلاش

Bu otelin temizliği çok iyi·

بۇ مېھمانخانىنىڭ تازىلىقى ناھايىتى ياخشى·

çocukları temizliğe alıştırmalı·

بالىلارنى تازىلىققا ئادەتلەندۈرۈش لازىم·

26· yaramaz — ئىشقا يارىمايدىغان، گەپ ئاڭلىمايدىغان؛ بەكباش

yaramaz çocuk — بەكباش بالا

yaramazlık — بەكباشلىق

yaramazlık etmek — بەكباشلىق(ئەدەبسىزلىك)قىلماق

27· yararlı — پايدىلىق

yarar — مەنپەئەت، پايدا

Bu kitabın hiç bir yararı yok·

بۇ كىتابنىڭ ھېچ پايدىسى يوق·

yararlanmak — پايدىلانماق

28· zengin — باي

zengin bir dil — باي تىل

zenginin horozu bile yumurtlar.

باينىڭ خوروزىمۇ تۇخۇم تۇغىدۇ.

zenginleşmek — باي بولماق، بېيىماق

zenginlik — بايلىق

2. Tekst

Temiz Hava

Bir gün, Murat, arkadaşlarına şunları anlattı:

— Her sabah, erken uyanırım. Ellerimi, yüzümü, ayaklarımı bol suyla yıkarım. Derin derin nefes alırım.

Her sabah, annem, odaların pencerelerini açar. odalar havalandırır.

Teneffüslerde sınıfımızın pencerelerini açarız. sınıfımızı havalandırıvız.

pazar günleri kıra gideriz. Temiz hava ne güzeldir!

3. Aşağıdaki sorulara cavap verin:

1. Murat sabahları ne yapıyor?
2. Kırlara gitmek niçin yararlıdır?

4. Aşağıdaki cümleleri okuyunuz:

Babası kadar zengin.

Tüy kadar hafıf

O benden daha mutludur.

Gümüş bakırdan daha az dayanaklıdır.

Çocuklar büyüklerden daha erken yatıyorlar.

Bayangül ablasındah daha güzeldir.

çelik demirden serttir.

ilk bahar son bahardan daha güzeldir.

Evin en karanlık köşesinde oturuyor.

Eşyaların en pahalısı bumudur?

işin en fenası, hastayım. gitmiyeceğim.

Bu çocuk öğrencilerin en yaramazıdır.

Hayvanların en akıllısı maymundur.

5. Gramer

تۈرك تىلىدىكى پېئىل

تۈرك تىلىدا پېئىل ئىككى ئۇسۇل بىلەن، يەنى سىنتېتىك يول بىلەن (سۆزگە قوشۇمچە قوشۇش يولى بىلەن) ۋە ئانالىتىك يول بىلەن (سۆزگە يارىمچى پېئىل قوشۇش يولى بىلەن) ياسىلىدۇ.

تۈرك تىلىدا بەزى پېئىللار تۈپ سۆزلەرگە ھەر خىل

قوشۇمچىلارنى ئۇلاش يولى بىلەن ياسىلىدۇ. تۈرك تىلىدىكى پېئىل ياسىغۇچى قوشۇمچىلارنىڭ ئاكتىپلىرىدىن تۆۋەندىكىلەرنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتىمىز:

1. la، le قوشۇمچىلىرى ئىسىم، سۈپەت ۋە ئىملىق سۆزلەرگە ئۇلىنىپ پېئىل ياسايدۇ. مەسىلەن،

ئەرزانلا	ucuz + la	باشلا	baş + la
چىشلە	diş + le	ئىشلە	iş + le

2. سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان سۆزلەرگە r قوشۇمچىسى، ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان سۆزلەرگە يەنە نەرسىلەرنىڭ رەڭگىنى بىلدۈرىدىغان سۈپەتلەرگە ar، er قوشۇمچىلىرى قوشۇلۇپ پېئىل ياسىلىدۇ. مەسىلەن،

قارايماق	kara + r + mak	قىزارماق	kız + ar + mak

3. ئىسىم ۋە قىسمەن سۈپەتلەرگە a، e قوشۇمچىلىرى قوشۇلۇپ پېئىل ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

سانىماق	san + a + mak	ياشىماق	yaş + a + mak
		بوشىماق	boç + a + mak

4. سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە l قوشۇمچىسى، ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە al، el قوشۇمچىلىرى قوشۇلۇپ پېئىل ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

ئازايتماق	az + al + mak	تىرىلمەك	diri + l + mek
		تۈزەلمەك	dūz + el + mek

5. ır، ir، ur، ür ياكى ıl، il، ul، ül ئۇلانمىلىرى ئۇلانغان سۆزلەرگە da، de قوشۇمچىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن پېئىل ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

غىچىر - غىچىر	çatır çatır
غىچىرلىماق	çatır + da + mak
گۈر - گۈر	gürül gürül

گۈرۈلدىمەك gorūl + de + mek

6. ık ،ik ،uk ،ük قوشۇمچىلىرىنىڭ بىر قىسىم ئىسىم ۋە سۈپەتلەرگە قوشۇلۇشىدىن پەيدا بولىدۇ. مەسىلەن،

بىرىكمەك bir + ik + mek قورساق ئاچماق aç + ık + mak

كېچىكمەك geç + ik + mek

7. sa ،se ،sı ،si ،su ،sü قوشۇمچىلىرى ئارزۇ - تىلەك ۋە ئەسلەش مەنىلىرىدىكى پەيدىلارنى ياسايدۇ. مەسىلەن:

تۇتماق tūtūn + se + mek ئۇسسىماق su + sa + mak

ئەسكەرتىش: بەزى ۋاقىتلاردا sa، sı قوشۇمچىلىرى san، sın بولۇپمۇ كېلىدۇ. مەسىلەن:

ئارتۇق دەپ بىلمەك çok + san + mak / çok + sın + mak

يارەمچى پەيدىللار سۆزلەرگە ئۇلىنىپ قوشما پەيدىل ھاسىل قىلىدۇ. قوشما پەيدىللارنىڭ ئىملاسىغا كەلسەك، بىر بوغۇملۇق سۆزلەر بىلەن يارەمچى پەيدىللار قوشۇپ يېزىلىدۇ.

مەسىلەن: aff + etmek (ئەپۇ قىلماق) دېگەندەك. كۆپ سۆزلەر ئايرىم - ئايرىم يېزىلىدۇ. ياسالما پەيدىللار تۈرلەنگەندە ئاساسىي پەيدىل تۈرلەنمەي، يارەمچى پەيدىللارلا تۈرلىنىدۇ.

كۆپرەك قوللىنىدىغان يارەمچى پەيدىللار تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت.

1. etmek (قىلماق) بۇ يارەمچى پەيدىل تۈركچىدە مۇستەقىل قوللىنىلمايدۇ.

تەشەككۈر بىلدۈرمەك teşekkūr etmek

ئۈمىد قىلماق ūmit etmek

مۇسابىقىلەشمەك yarış etmek

2. eylemek بۇ etmek دېگەن يارەمچى پەيدىل بىلەن مەنداش بولۇپ، رەسمىي ئۇسلۇبلاردا قوللىنىلىدۇ.

مەسلەن:

teşekkür eylemek	تەشەككۈر ئېيتماق
yardım eylemek	ياردەم قىلماق

3. buyurmak يارده‌مچى پېئىلى بولسا سىپايىلىقنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن قوللىنىلىدۇ. مەسلەن:

kabul buyurmak	قوبۇل قىلماق
ziyaret buyurmak	زىيارەت قىلماق

4. kılmak ۋە kılınmak يارده‌مچى پېئىللىرى خەت - ئالاقە ئىشلىرىدا قوللىنىلىدۇ. مەسلەن:

namaz kılmak	نامازئوقۇماق (ئۆتۈنمەك)
takdım kılınmak	تەقدىم قىلىنماق

5. olmak

memnun olmak	خۇشال بولماق
koyu olmak	قويۇقلاشماق

6. görmek

iş görmek	ئىشلىمەك
tahsil görmek	بىلىم ئالماق

7. vermek

cevap vermek	جاۋاب بەرمەك
karar vermek	قارار قىلماق

8. çekmek

el çekmek	قول تارتماق
ziyafet çekmek	زىياپەت بەرمەك

9. sürmek

el sürmek	قول تەگكۈزمەك
safa sürmek	كەيپ - ساپا سۈرمەك

10· gelmek

galip gelmek	غالىپ كەلمەك
lazım gelmek	لازىم بولماق

11· bulmak

şifa bulmak	شىپا بولماق
vücut bulmak	ۋۇجۇدقا چىقماق

بەزىدە يارەمچى پېئىل قوشۇلىدىغان ئاساسىي سۆزلەر كىشىلەر بىلەن تۇرلىنىپ كېلىدۇ. مەسىلەن:

akla getirmek	ئەسكە كەلتۈرمەك
yola gelmek	ئىزغا چۈشمەك
gezide bulunmak	ساياھەتتە بولماق

ON BEŞİNCİ DERS

1· Kelimeler

1· bardak — ئىستاكان، جام
bir bardak suda fırtına çıkarmak — يوق يەردىن تۇك ئۇندۇرمەك
2· budala — ئەخمەق، ئەقىلسىز
budalaca — ئەخمەقلەرچە
budalaşmak — ئەخمەقلەشمەك
budalalik — ئەخمەقلىك، ئەقىلسىزلىك
3· cam — ئەينەك
pencere camı — دېرىزە ئەينىكى
cam dolap — ئەينەك ئىشكاپ
cam kırığı — ئەينەك سۇنۇقى
4· değnek — ھاسا
değnekli — ھاسىلىق
5· dün — تۈنۈگۈن
dünkü — تۈنۈگۈنكى
6· eczane = eczahane — دورىخانا
7· fincan — چاي ۋە قەھۋە ئىچىدىغان قاچا
8· iyileşmek — ياخشى بولۇپ قالماق، تۈزەلمەك

Hava iyileşti. هاۋا ياخشى بولۇپ قالدى.

Hasta iyileşti كېسەل تۈزۈلۈپ قالدى.

9. kesilmek كېسىلمەك، بوغۇزلانماق، هالسىزلانماق، توختىماق

Ağaç kesildi دەرەخ كېسىلدى.

Koyun kesidi. قوي بوغۇزلاندى.

Koşuculardan biri kesildi.

يۈگۈرگۈچىلەردىن بىرى هالىدىن كەتتى.

Sūt kesildi. سۈت يىرىپ قالدى.

Rūzgar kesildi. شامال توختىدى.

10. kız kardeş سىڭىل

11. mum شاخ، موم

12. rahatçe جاپا تارتمايلا، ئوڭايلا

13. ilaç دورا، چارە، ئىلاج، ئامال

14. sarmak ئورىماق، قورشۇالماق، يۆگىمەك

Ordu dūşmanı sardı.

قوشۇن دۈشمەنىنى قورشۇالدى.

ipliği sarmak يىپنى ئورىماق

sigara sarmak تاماكا ئورىماق

kıtabı kağıda sarmak كىتابنى قەغەزگە ئورىماق

15. silmek سۈرتمەك، ئۆچۈرمەك

gōz yaşını silmek كۆز يېشىنى سۈرتمەك

cam(tahta) silmek ئەينەكنى (تاختاينى) سۈرتمەك

Defterden adını sılmeş

دەپتەردىن ئىسمىنى ئۆچۈرۈۋېتىپتۇ

16. zeki زېرەك، ئەقىللىك

17. zor مەجبۇرىيەت؛ تەس؛ غەرەز

Oraya gitmek zorunda idim.

ئۇ يەرگە كېتمىشكە مەجبۇر ئىدىم.

غەرىزىڭ نېمە؟ Zorun ne?

18. sürmek سۈرمەك

19. çabucak تېز، دەرھال، چاپسان

20. doğru توغرا. دۇرۇس

21. vurmak ئۇرماق، چەكمەك؛ ئاتماق

22. asker ئەسكەر، ھەربىي

23. uzun ئۇزۇن

24. fakat ئەمما، لېكىن

25. güçsüz كۈچسىز، ئاجىز

26. soğuk سوغۇق

27. terbiyeli تەربىيە كۆرگەن، ئوقۇغان

2. Tekst

Geçmiş Olsun

Orhan yerde güzel renkli bir cam buldu. Ahmet, bu camı Orhandan almak istedi. ikisinin de eli kesildi.

Annesi, Orhan'ın elini kaynamış su ile sildi. ilaç sürdü.

Ahmet, yakındaki eczaneye gitti. Eczacı, onun elini temizledi, sardı. Ona:

— Geçmiş olsun, dedi.

ikkisinin de eli çabucak iyileşti.

3· Aşağıdakı sorulara cevap verin

1· Orhan'ın ve Ahmetin elleri niçin kesildi?
2· Çocukların elleri niçin çabucak iyileşti?

4· Aşağıdaki cümleleri okuyun:

Sizce bu iş zor mudur?
Bence bu doğru değildir.
Kız kardeşim kapıyı hafifçe vuruyor.
O iskemlede rahatçe oturuyor.
Küçük çocuklar askerce yürüyorlar
Bana daha temiz bir tabak veriniz.
Bu mum uzundur. ama şu değnek daha uzundur.
Şu çocuk güçsüzdür. fakat arkadaşından daha zikidir.
Bugün dünden soğuktur.
Şu bardak küçüktür, ama şu fincan daha da küçüktür.
Bu budala çocuk, şu zeki çocuktan daha terbiyelidir.

ON ALTINCI DERS

1.Kelimeler

1. baraj — توسما، توغان
2. bıyık — بۇرۇت
   bıyıklanmak — بۇرۇت چىقارماق
   bıyıklı — بۇرۇتلۇق
   bıyıksız — بۇرۇتسىز
3. bomboş — قۇپقۇرۇق
4. çirkin — سەت، يامان
   çirkin ses — سەت ئاۋاز
   çirkin kiz — سەت قىز
   çirkin huy — سەت خۇي
   çirkin söz — سەت گەپ
   çirkinlik — يامانلىق
   çirkinleşmek — سەتلەشمەك، يامانلاشماق
5. dolaşmak — كەزمەك، ئايلانماق، ساياھەت قىلماق؛ چىگىشلەنمەك
   sokaklarda dolaşmak — كوچىدا ئايلانماق
   denizlerde dolaşmak — دېڭىزدا ساياھەت قىلماق
   iplikler dolaşmiş, açılmıyor.

يىپ چىگىشلىشىپ قاپتۇ، يېشىلمەيۋاتىدۇ.

6· budak كالپۇك، لەۋ

7· er ئەر، يىگىت، قەھرىمان

Eri eskere gitti ئېرى ئەسكەرلىككە كەتتى

er oğlu قەھرىمان، باتۇر

8· hala هامما (دادىسىنىڭ ئاچىسى ياكى سىڭلىسى)

9· hemşire سىڭىل؛ سېستىرا

hemşirelik سىڭىللىق، سېستىرالىق

hemşirezade سىڭىلىنىڭ بالىلىرى

10· kızılay قىزىل كرېست

11· kolay ئاسان، ئوڭاي، قولاي

Yeni harflerin ōgrenilmesi, eskisinden kolaydır.

يېڭى يېزىقنى ئۆگىنىش، كونا يېزىققا قارىغاندا ئاسان.

kolayca ئوڭايلىقچە، ئاسانلىقچە

kolay kolay ئاسان

kolaylaşmak ئاسانلاشماق

kolaylaştırmak ئاسانلاشتۇرماق

kolaylık ئاسانلىق

kolaylıkla ئاسانلىق بىلەن، ئوڭايلا

12· komutan قوماندان

takım komutanı پەيجاڭ

tümen komutanı شىنجاڭ، دىۋىزىيە باشلىقى

13· lokanta ئاشپۇزۇل، رېستوران

lokanta vogonu تاماق ۋاگونى

lokaotacı رېستوران ئاچقۇچى

14· masmavı كۆپكۆك

15· mezarlık قەبرستان، مازار

Salgın şehri mezarlığa çevirdi.

يۇقۇملۇق كېسەل شەھەرنى قەبرستانلىققا ئايلاندۇردى.

16· mosmor قېنىق پوررەڭ

Mosmor bir şapka almiş·

قېنىق پوررەڭ بىر قالپاق ئاپتۇ.

Soğuktan yüzü mosmor olmuş·

سوغۇقتىن يۈزى كۆكىرىپ كېتىپتۇ.

17· muhtar يېزا ياكى مەھەللە باشلىقى

mahalla muhtarı مەھەللە باشلىقى

köy muhtarı يېزا باشلىقى

18· olay ھادىسە

olay çıkarmak ھادىسە چىقارماق

19· piyes سەھنە ئەسىرى

20· sapsarı olmak ساپسېرىق؛ سۇنۇق (يۈرى)

sapsarı يۈزى سارغىيىپ كەتمەك

21· serri ئارچا

22· sıra قاتار، رەت، سەپ؛ نۆۋەت، قۇر؛ ئەسنا

bir sıra dükkan قاتار ـ قاتار دۇكان

Sırayı bozmayın. رەتنى (قاتارنى) بۇزماڭ.

boy sırasıyla بوي رېتى بىلەن

Bize daha sıra gelmedi,

بىزگە تېخى نۆۋەت كەلمىدى.

O sırada biz gelmiştik.

شۇ ئەسنادا بىز كەلگەنىدۇق.

Bir kaç sıra yazı yazdı.

بىرقانىچە قۇر خەت يازدى.

23· sipsivri — بەك ئۇچلۇق

24· siyah — قارا

Karga siyahtır. — قاغا قارىدۇر.

siyah ekmek — قارا نان

siyaha boyamak — قارىغا بويىماق

siyahi — نېگىرلار

25· son — كېيىنكى، ئاخىرقى: نەتىجە

son zamanlar — كېيىنكى چاغلار

son dünya savaşı — كېيىنكى دۇنيا ئۇرۇشى

son vagon — ئاخىرقى ۋاگون

kışın sonu — قىشنىڭ ئاخىرى

Sona kalan dona kalır — كېيىنگە قالغان سوغۇققا قالىدۇ

sona ermek — ئاخىرلاشماق

sonunu düşünmek — ئاخىرىنى ئويلىماق

26· tahta — تاختا

çam tahtası — قارىغاي تاختىسى

tahta perde — ياغاچ پەردە

kara tahta — قارا تاختاي (دوسكا)

27· torbâ — خالتا (يېمپ ياكى يۇڭدىن توقۇلغان)

torbalamak — خالتىغا قاچىلاماق

28· tüfek — مىلتىق

tüfek atmak — مىلتىق ئاتماق

tüfekşi — مىلتىق ياسىغۇچى (ريمونت قىلىغۇچى) ياكى ساتقۇچى

29· upuzun — ناھايىتى ئۇزۇن

Upuzun yatıyor سۇنايلىنىپ يېتىۋاتىدۇ.

30. yemyeşil ياپيېشىل

yemyeşil bir ova ياپيېشىل ۋارى

2. Tekst

Küçük Ali

Murat halasına bir mektup yazdı.

Halacağım.

23 Nisan akşamı okulda piyes oynadık.

Piyeste ben Küçük Ali oldum. Süleyman komutau oldn, Hasan. köy muhtarı oldu. Hüseyin ismail de düşman eri oldular. Hepimize siyah bıyıklar taktılar. Tahtadan tüfeklerimiz vardı. Piyeste düşmanları yendik. Ben yaralandım. Kızılayın hemşireleri yaramı sardılar. Sonra:

Küçük asker, küçük asker
Vatan senden hızmef ister

şarkısını söyledik.

3. Aşagıdaki sorulara cevap verin:

1. Piyeste neler oldu?
2. cocuklar piyesin sonunda hangı şarkıyı

cöyledilèr?

3. Murat halasına yazdığı mektuptahangı olayı anlatıyor?

4. Aşağıdaki cümleleri okuyun:

Onun torba torba paraları var.
Mezarlıkta sıra sıra serviler vardi.
Hizmetçi kız çok çivkindi.
öğretmenimiz kolay kolay dersler veriyor.
Gökte kara bulutlar dolaşıyor.
Bayangül çok selamlar gönderdi.
Barajda yeşil ağaçlar, mavı sular var.
Bayangülün kıpkırmızı dudakları var.
Odalar bomboş.
Baydemir korkudan sapsarı kesildi.
Sizin ne güzel masmavı gözleriniz var.
ilk baharda kırlar yemyeşil olacak.
Adamın elinde sipsivri bir bıçak gördüm.
öğretmenimiz upuzun bir hikaye anlattı.

5. Gramer

1— پېئىل دەرىجىسىنى توغرىسىدا

تۈرك تىلىدىمۇ ئۇيغۇر تىلىدىكىگە ئوخشاش پېئىلنىڭ بەش خىل دەرىجىسى بار.

1 ئاساسي دەرىجە (ئېنىق دەرىجە)

ئاساسي دەرىجىنىڭ ئۆزىگە خاس گرامماتىكىلىق شەكلى يوق (يەنى مەخسۇس قوشۇمچىسى يوق). ئاساسي دەرىجىدىكى پېئىللار پېئىللارنىڭ باشقا گرامماتىكىلىق شەكىللىرى بىلەن تۇرلىنىپ كېلىدۇ.

2. ئۆزلۈك دەرىجە

بۇ دەرىجە ئىش - ھەرىكەتنىڭ بىرقانچە شەخس تەرىپىدىن ئورۇندالغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. بۇ دەرىجە مۇنداق ياسىلىدۇ:

سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا «ş» قوشۇمچىسى: ئۆزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا ış، ış، uş، üş قوشۇمچىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ئۆزلۈك دەرىجە ياسىلىدۇ

مەسىلەن:

سۆزلەشمەك	şōyle + ş + mek
يېزىشماق	yaz + ış + mak
ئۇرۇشماق	vur + uş + mak

3. مەجبۇرىي دەرىجە

تۇرك تىلىدىكى مەجبۇرىي دەرىجە تۆۋەندىكىدەك قوشۇمچىلار بىلەن ياسىلىدۇ.

1. ئاخىرى جاراڭلىق ئۆزۈك تاۋۇشلار بىلەن ئايىغلاشقان پېئىللارغا dır، dir، dur، dür قوشۇمچىلىرىنىڭ؛ جاراڭسىز ئۆزۈك تاۋۇشلار بىلەن ئايىغلاشقان پېئىللارغا tır، tir، tur، tür قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن

مەجبۇرىي دەرىجە ياسىلىدۇ. مەجبۇرىي دەرىجە ئاساسەن ئۇزۇك تاۋۇش بىلەن ئايىلاشقان يېتىملاردىن ياسىلىدۇ (بۇنىڭغا 1، 2 بىلەن ئاياغلاشقان پېتىملار كىرمەيدۇ).

بىر بوغۇملۇق ئاساسلار

بىلدۈرمەك	bil + dir + mek
ئالدۇرماق	al + dır + mak
تۇرغۇزماق	dur + dur + mak

كۆپ بوغۇملۇق ئاساسلار

ئىشەندۈرمەك	inan + dır + mak
تېگىشتۈرمەك	değiş + tir + mek

2. t قوشۇمچىسى بىلەن ياسالغان مەجبۇرىي دەرىجىلەر 1، 2 تاۋۇشلىرى بىلەن ئاياغلاشقان كۆپ بوغۇملۇق پېتىملاردىن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

كۆپەيمەك	çoğal + t + mak
چاقىرتماق	çağır + t + mak

3. ئاخىرقى تاۋۇشى t، s، ğ، ç بىلەن ئاياغلاشقان بىر بوغۇملۇق پېتىملارغا ır، ir، ur، ür قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن مەجبۇرىي دەرىجە ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

تۇغدۇرماق	doğ + ur + mak
قاچۇرماق	kaç + ır + mak
پاتۇرماق	bat + ır + mak
چۈشۈرمەك	düş + ür + mek

4. ıt، it، ut، üt قوشۇمچىلىرىنىڭ ئاز ساندىكى پېتىملارغا ئۇلىنىشى بىلەن مەجبۇرىي دەرىجە ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

ئېقىتماق	ak + ıt + mak
ئۈركۈتمەك	ürk + üt + mek

ئەسكەرتىش: تۈرك تىلىدا مەجبۇرىي دەرىجە قوشۇمچىلىرى قەۋەتمۇ قەۋەت ئۇلىنىش ئەھۋالى بار. مەسىلەن:

ئاڭلاتقۇزماق	anla + t + tır + mak
تولدۇرتماق	dol + dur + t + mak
سۆزلەتكۈزمەك	sōyle + t + tir + mek

ON YEDİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. buçuk
ساناللردن کیین کیلسپ «یېرىم» دیگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

dōrt buçuk	تۆت یېرىم
beş buçuk	بەش یېرىم

2. dar تار؛ قىس

dar elbise	تار كییم
dar sokak	تار كوچا
dar dūsūnce	تار چۈشەنچە
vaktımız dar	ۋاقتىمىز قىس
daralmak	تارایماق، قىسلماق
Elbise daraldı	كییم تارییپ كەتتى
daraltmak	تارایتماق

3. değişmek ئۆزگەرمەك، یەكگۈشلىمەك تېگىشمەك ئالماشماق
Hava değişti. ھاۋا ئۆزگەردى.
Okulun mūdūrū değişti مەكتەپ مۇدىرى ئالماشتى
Çakılarımızı değiştirelimmi?
قەلەمتىراشلىرىمىزنى تېگىشەيلىمۇ؟
Durum değişti. ئەھۋال ئۆزگەردى.

Onu dünyaya değişmem.

ئۇنى دۇنياغا تېگىشمەيمەن.

4· dikmek — قادىماق، تىكمەك، ئورناتماق

şamdana mum dikmek — شامدانغا شام قادىماق

fidan dikmek — كۆچەت تىكمەك

direk dikmek — موما تىكمەك

elbise dikmek — كىيىم تىكمەك

5· esmek — چىقماق (شامال)

Rüzgar esıyor. — شامال چىقىۋاتىدۇ.

6· pamuk — پاختا، كېۋەز

7· kararmak — قارايماق

8· Geceniz hayr olsun. — ياخشى چۈش كۆرۈڭ.

9· geniş — كەڭ، ئەنلىك

geniş salon — كەڭ زال

geniş kumaş — ئەنلىك (ئېنى كەڭ) رەخت

gönlü geniş — قورسىقى كەڭ

genişlemek = geniçlenmek — كېڭەيمەك

Şu koca dolap kalksa oda genişleyecek. — شۇ چوڭ ئىشكاپ ئېلىپ تاشلانسا ئۆي كېڭەيگۈدەك.

genişletmek — كېڭەيتمەك

genişlik — كەڭلىك

bir metre genişleğindeki kumaş — بىر مېتر كەڭلىكتىكى رەخت

10· ilk önce — باشتا، ئالدىدا

İlk önce babam gitti, sonra annem.

باشتا دادام (ئۆلۈپ) كەتتى، كېيىن ئانام.

11· mühendis ئىنژېنېر

askeri mühendis ھەربىي ئىنژېنېر

mühendislik ئىنژېنېرلىك

inşaat mühendisliği قۇرۇلۇش ئىنژېنېرلىقى

12· nezle زۇكام

13· bazan = bazen بەزىدە، گاھىدا

14· çalişkan تىرىشچان، ئەمگەكچان، ئىشچان

15· öyle ئۇنداق، شۇنداق

öyle bir şey yok ئۇنداق بىر ئىش يوق

öyle yemek yemişimki...

شۇنداق بىر تاماق يېگەنكى ئىدىمكى

öyle olsun شۇنداق بولسۇن

öyle ya تەبىئىي ئەلۋەتتە

16· sağol سالامەت بول، ئامان بول

sağolsun سالامەت بولسۇن، ئامان بولسۇن

17· saklamak (يوشۇرماق) ساقلىماق

Buğdaylar silolarda saklanir.

بۇغدايلار ئاشلىق ئامبارلىرىدا ساقلىنىدۇ.

Prasını sakladı. پۇلىنى يوشۇردى.

Allah saklasın! خۇدا ساقلىسۇن.

18· sevgili سۆيۈملۈك؛ ئوماق؛ قەدىرلىك؛ قەدىردان.

sevgili çocuklar سۆيۈملۈك بالىلار

sevgili vatanım سۆيۈملۈك ۋەتىنىم

19· şimşek چاتماق

şimşek çakmak چاقماق چاقماق

Şimşek çakmadan gōk gürlemez.

چاقماق چاقماقتىن ئاسمان گۈلدۈرلىمەيدۇ.

20· terzi — كەيىم تىككۈچى: سەيپۇكخانا

terzilik — سەيپۇكلۇق

21· yıldırım — چاقماق

yıldırım savaşı — چاقماق تېزلىكىدىكى ئۇرۇش

yıldırımgibi — چاقماق تېزلىكىدە

yıldırımlik — چاقماق قايتۇرغۇچ

22· yusyuvarlak — يۇپيۇمىلاق

23· zil — قوڭغۇراق

kapı zili — ئىشىك قوڭغۇرىقى

elektrikli zil — توك قوڭغۇرىقى

2· Tekst

Güneş Ve Ay

Bir gün Ay, Güneşe seselnmiş:

— Sevgili Güneş. Bana bir elbise diker misin?

Güneş, Ay,a cevap vermiş:

— Dikeyim, Fakat elbisen nasıl olacak? Sen her gece değişiyorsun? Bazendar, bazen geniş, bazen yusyuvarlak oluyorsun. Elbiseni hangi gününe göre dikeyim?

Ay:

— Doğru söylüyorsun Güneş, demiş.

Sonra, Ay bulutlarin arasına girmiş, saklanmiş.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Ay güneşten ne istedi?
2. Güneş niçin aya elbise dikemmiş?

4. Diyalog

— Ali sen ne olacaksın?

— Ben asker olacağım.

— Mehmet, ya sen ne olacaksın?

— Ben mühendis olacağım.

— Ayşe sen ne olacaksın?

— Ben ev kadını olacağim.

— Ya sen?

— Ben hiç bir şey olmiyacağım, öğretmenim.

— öyle şey söyleme kızım,sende elbette bir şey olacaksın.

— Negibi öğretmenim?

— Belki terzi olacaksın.

— Sağol, öğretmenim.

— Hayatta bir şey olmak gerek.

— Evet, hayatta mutlu olmak için çalışkan olmak gerek.

— Bugün Nadir yok, hasta mi oldu?

— Nezle oldu, öğretmenim, iki gün daha gelmiyecek.

— Ona geçmiş olsun deyiniz.

— Saat yedi buçuk oldu, zil çalıyor.

— Allaha ısmarladık, öğretmenim.

— Güle güle kızım, geceniz hayr olsun.

5. Aşağıdaki parçayi okuyunuz ve uygurcaya çevirin:

Geçen sene çok kar yağdı. Soguk yeller esti. çocuklar hasta oldu. Sonra tekrar güneş çıktı.

Gökte bulutlar pamuklara benzedi. Ama, biraz sonra hava yavaş yavaş kararardı, bir fırtına başladı. İlkönce şimşekler çaktı, sonra yıldırımlar düştü. Daha sonra yağmur yağdı.

ON SEKİZİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. ahır ئېغىل
2. anneler günü ئانىلار كۈنى (ھەر يىلى 5 - ئايدا نۇرغۇن ئائىلىلەردە قۇتلىنىدىغان بىر كۈن)
3. bırakmak قويۇپ قويماق، تاشلىماق، قالدۇرماق

Mektubu masanin üstüne bırakınız.
خەتنى ئۈستەلنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويۇڭ.

Elindeki değneği bırak.
قولۇڭدىكى كالتەكنى تاشلا.

Bu işi size bırakıyorum.
بۇ ئىشنى سىزگە قالدۇرىمەن.

Bıyık bırakıyorum بۇرۇت قويىمەن.

işini bırakmak ئىشنى تاشلاپ قويماق

küçük çocuklar bırakmaya gelmez.
كىچىك بالىلارنى تاشلىۋەتكىلى بولمايدۇ.

Bırakın beni, gideyim
قويۇۋېتىڭ مېنى، كېتەي.

4. biriktirmek توپلىماق، يىغماق

ئەسكەر توپلىماق (يىغماق) asker biriktirmek

پۇل توپلىماق para biriktirmek

Bir yıldan beri biriktirdiklerini bir anda harcadı.

بىر يىلدىن بېرى توپلىغانلىرىنى بىردەمدىلا خەجلىۋەتتى.

5· çarpı كۆپەيتىش (ماتېماتىكىدا)

6· gelme كېلىش

7· dergi ژۇرنال، مەجمۇئە (ھەپتىلىك، يىللىق، ئايلىق)

edebiyat dergisi

ئەدەبىي ژۇرنال

8· ezberl mek يادقا ئوقۇماق، ئەينەن ئەسته ساقلىماق

9· hamal ھامال

10· beklemek ساقلىماق، كۈتمەك

11· harclik خەجلىك (ئۇششاق ـ چۈششەك نەرسىلەر ئۈچۈن خەجلەيدىغان)

Bu parayı harçlık olarak ayırdım.

بۇ پۇلنى خەجلىك ئۈچۈن ئايرىپ قويدۇم.

12· havalanmak ساپ ھاۋا ئالماق؛ ھاۋا يەڭگۈشلىمەك ئۇچماق، لەپىلدىمەك

Ev bügün havalanmalı.

بۈگۈن ئۆيىنىڭ ھاۋاسىنى ئالماشتۇرۇش لازىم.

uçak havalandı. ئايروپىلان ئۇچتى.

Bayrak havalanıyor. بايراق لەپىلدەۋاتىدۇ.

13· kazanç كىرىم؛ پايدا؛ مەنپەئەت؛ دارامەت.

Son günlerde onun kazancı arttı.

كېيىنكى كۈنلەردە ئۇنىڭ كىرىمى ئاشتى.

Bencil kişi yalnız kendi kazancını gözetır.

شەخسیەتچی ئادەملەر یالغۇز ئۆز مەنپەئىتىنى ئويلايدۇ.

kazanç vergisi داراممەت بېجى

14· kazanmak ئېرىشمەك؛ ئىگە بولماق؛ تاپماق.

Bu demirci haftada iki yüz lira kazanir.

بۇ تۆمۈرچى ھەپتىدە ئىككى يۈز لىرا تاپىدۇ(كىرىم قىلىدۇ).

birinciliği kazanmak بىرىنچىلىككە ئېرىشمەك

15· kez قېتىم؛ نۆۋەت.

Buraya bir kez daha gelmiştim.

بۇ يەرگە بىر قېتىم كەلگەن ئىدىم.

16 ·kutlu مۇبارەك، قۇتلۇق

kutlu olsun! مۇبارەك بولسۇن!

17· mayis ماي، 5 - ئاي

18· ödül مۇكاپات، سوۋغا

ödül alan şair مۇكاپاتلانغان شائىر

19· öğle چۈش (ۋاقتى)

öğleden önce چۈشتىن بۇرۇن

öğleye doğru چۈشكە يېقىن

öğle dinlenmesi چۈشلۈك دەم ئېلىش ۋە تاماق يېيىش ۋاقتى

20· oğünmek = ovünmek پەخىرلەنمەك؛ ماختانماق، مەغرۇرلانماق

insan zenginliğiyle.

ئادەم بايلىقى بىلەن ماختانماسلىقى كېرەك.

21· öpmek سۆيمەك

gözlerinden öpmek كۆزىدىگە سۆيمەك

yanağina (eline) öpmek مەڭزىگە (قولىغا)

22· sahife = sayfe بەت، سەھىپە

tarihimizin şanli sayfalari
تارىخىمىزنىڭ شانلىق سەھىپىلىرى

sayfalik بەتلىك

elli sayfalik kitap ئەللىك بەتلىك كىتاب

23· sali سەيشەنبە

24· satir قۇر؛ قىتىغسىراق

satir başi قۇر بېشى، باش قۇر

satir arasi قۇر ئارىلىقى

25· spor تەنھەرىكەت

26· su سۇ؛ ۋاقىتنى بىلدۈرىدىغان سۆزلەرگە ئوخشاش سانلارغا ئۇلىنىپ تەخمىنىيلىكنى بىلدۈرىدۇ.

gül suyu گۈلاپ (گۈل سۈيۈ)

suya boğulmak سۇغا غەرق بولماق

suya gömmek سۇغا دەپنە قىلماق

Bu biçağin suyunu iyi vermemişler.
بۇ پىچاقنىڭ سۈيى ياخشى بېرىلمەپتۇ.

on· on buçuk sularinda
سائەت ئون ئون يېرىم ئەتراپلىرىدا

27· büyümək چوڭايماق، زورايماق

28· ikişer ikişer ئىككىدىن ئىككىدىن

29· tarla ئېتىز

30· yatakli ياتىقى بار، ياتاقلىق

yatakli vagon ياتاقلىق ۋاگون

yüz yatakli hastane يۈز كارۋاتلىق دوختۇرخانا

2. Tekst

Anneler Gününde

öğretmenimiz:

— Çocuklar, dedi. Bu pazar anneler günü olacak. Anneler şiirini ezberleyelim. Harçliklarimizi biriktirelim. Annelerimize armağan alalım.

şiirimizi ezberledik. Armağanlarımızı aldik. pazarın gelmesini bekledik.

pazar günü erkenden kalktım. Ayşegülü de uyandırdım. Annemizin yanına gittik.

— Anneciğim, gününüz kutlu olsun, dedik.

Annemize armağanlarımızı verdik.

Annem bizi öptü:

— Siz büyüyorsunuz, sizinle öğünüyorum, dedi.

3. Asagıdaki sorulara cevap verin:

1. öğretmen çocuklara ne dedi?
2. Murat «Anneler günü» nde ne yaptı?

4· Asagıdaki cümleleri okuyun:

Dōrt çarpi beş yirmi eder.
Birinci ōdülü kazandınız.
Bu soruyu üçüncü kez soruyorum.
Hayvanlar ikişer ikişer ahıra girdiler.
Tarlasının dōrtte üçünü miras bıraktı.
Kazancının beşte ikisini ablasına verdi.
Kitabımızin yirmibir sahifesinin onuncu
Satırını okuyunuz.
Hamallara onbeşer lira verdiler.
istanbulda yü elli gazete ve dergi çikiyor.

5· Diyalog

— Saat kaçtır?
— Saat onbir buçuktur.
— Arkadaşınız ne zaman geldi?
— Geçen salı günü saat yediye on kala geldi.
— uçak maydandan ne zaman havalanacak?
— Saat ondōrt otuzda havalanacak.
— Yataklı tren saat kaçta kalkıyor?
— Dokuzu beş geçe kalkiyor.

— Telgrafı ne zaman aldınız?

— Saat beş sularinda aldim.

—Bay demir öğledenöncemi. öğleden sonrami gidecek.

6. Gramer

2 — پېئىل دەرىجىلىرى توغرىسىدا

4. ئۆزلۈك دەرىجە

بۇ خىل دەرىجە ھەرىكەت قىلغۇچى شەخسنىڭ ئۆزىگە قارىتىلغان بولىدۇ. ھەرىكەتنى قوبۇل قىلغان نەرسىنىڭمۇ شۇ شەخسنىڭ ئۆزى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. ئۆزلۈك دەرىجە مۇنداق ياسىلىدۇ:

سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا n قوشۇمچىسى: ئۆزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا ın، in، un، ün قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ئۆزلۈك دەرىجە ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

قارانماق	bak + ın + mak
تېپىلماق	bul + un + mak
كىيىنمەك	giy + in + mek
كۆرۈنمەك	gör + ün + mek
تاتلىماق	kaşı + n + mak
يۇيۇنماق	yıka + n + mak

5. مەجھۇل دەرىجە

جۈملىنىڭ ئىگىسى تەرىپىدىن ئەمەس، چىقىش كېلىشتە كەلگەن شەخس ۋە نەرسىلەر تەرىپىدىن ئورۇنلانغان ھەرىكەت نى بىلدۈرىدىغان پېئىل دەرىجىسى مەجھۇل دەرىجە بولىدۇ. بۇ دەرىجىدە كەلگەن پېئىللار لوگىكا جەھەتتىن ھەرىكەتنىڭ ھەقىقىي ئوبيېكتىنىڭ جۈملىدە ئىگە بولۇپ كەلگەن سۆز ئىكەنلىكىنى؛ ھەرىكەتنى قىلغۇچىنىڭ بولسا، نامەلۇم شەخس ياكى نەرسە ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

Ruhsat verildi دېگەن جۈملىدە «ruhsat» ئىگە، verildi دېگەن پېئىلدىن ئاڭلىشىلغان ھەرىكەتنى قىلغۇچى شەخس نامەلۇم.

مەجھۇل دەرىجىنى مۇنداق ياسايمىز:

1. ئۇزۇق تاۋۇش بىلەن ئايىغىلاشقان پېئىللارغا il، ul، ül قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

قويۇلماق	koy + ul + mak
يېزىلماق	yaz + ıl + mak
بېرىلمەك	ver + il + mek

2. سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا n قوشۇمچىسىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

باشلانماق	başla + n + mak
بويالماق	boya + n + mak

مەجھۇل دەرىجىدىكى پېئىللار بەزىدە ئۇزۇق دەرىجە مەنىسىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

açıl + mak — ئېچىلماق

yor + ul + mak — ھارماق

مەجھۇل دەرىجىدىكى ئۆتۈمسىز پېئىللار شەخسسىز ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

tütün içelecek mahal.

تاماكا چېكىدىغان يەر.

Buradan geçilmez

بۇ يەردىن ئۆتكىلى بولمايدۇ.

ON DOKUZUNCU DERS

1. Kelimeler

1. alt — ئاستى، تۆۋى، تەكتى

Tencevenin altı delinmiş.
كورىنىڭ تۆۋى تېشىلىپ كېتىپتۇ.

çocuğun altını temizlemek.
بالىنىڭ ئاستىنى تازىلىماق.

alt kat — ئاستىنقى قەۋەت

alt dudak — ئاستىنقى كالپۇك

güneş altında çalışmak — ئاپتاپتا ئىشلىمەك

5. bacak — پۇت، پاچاق

bacak arası — چات ئارىسى

3. burun — بۇرۇن

4. diz — تىز

5. bere — چېكىلىگى يوق يۇمشاق بۆرك

6. dal — شۆبە ، ساھ (دەرەخ ۋە باشقا گىياھلارنىڭ)

Rüzgar iki dalı kırdı.
بوران ئىككى شاخنى سۇندۇرۇۋەتتى.

bilim dalı — بىلىم ساھەسى

daldan dala konmak — شاختىن شاخقا قونماق

dallanmak — شاخلىماق

7. dış — تاشقى، سىرتقى، سوت

Bu evin içi dışından güzel.

بۇ ئۆيىنىڭ ئىچى سىرتىدىن چىرايلىق.

Eve dışından baktı — ئۆيگە سىرتتىن قارىدى

Bardağın dışı kirli — ئىستاكاننىڭ سىرتى پاسكىنا

dış siyaset — تاشقى سىياسەت

dış ticaret — تاشقى سودا

dış kapı — تاشقىرىقى دەرۋازا

dış işler bakanlığı — تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكى

8. düşmek — چۈشمەك، يىقىلماق، زەئىپلەشمەك

Ağactan (yere) bir yaprak düştü.

دەرەختىن يەرگە بىر يوپۇرماق چۈشتى.

Çocuk koşarken (yere) düştü.

بالا يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ يىقىلىپ چۈشتى.

Dağlara kar düştü. — تاغلارغا قار چۈشتى.

Pek yaşlı değil ama hastalıktan düştü.

بەك قېرىمۇ ئەمەس، ئەمما كېسەلدىن زەئىپلىشىپ كەتتى.

9. günaşırı — كۈن ئارىلاپ

günaşırı gezmeye çıkmak.

كۈن ئارىلاپ سايادەتكە چىقماق.

Hastaneye günaşırı giderim.

دوختۇرخانىغا كۈن ئارىلاپ بارىمەن.

10· kokmak پۇرىماق

Gül gibi kokuyor. گۈلگە ئوخشاش پۇرايدۇ.

Bu et kokmuş. بۇ گۆش پۇراپ قاپتۇ.

11· kol قول؛ يەڭ؛ شاخ (دەرەخنىڭ) دەستە (دۇتارنىڭ) تارماق؛ پاترول؛ شۆبە (بۆلۈم)

Kollarını açtı. قوللىرىنى ئاچتى.

Bu ceketin kolları dar.

بۇ چاپاننىڭ يەڭلىرى تار.

Çınarın bır kolu bütün avluyu gölgeliyor.

چىنارنىڭ بىر شېخى پۈتۈن هويلىغا سايە تاشلايدۇ.

O ırmak iki kola ayrılıyor.

بۇ دەريا ئىككى تارماققا بۆلۈنىدۇ.

kola çıkmak پاترولغا چىقماق

dil kurumunun sözlük kolu.

تىل جەمئىيىتىنىڭ لۇغەت بۆلۈمى

12· kumaş (ئەرەبچە) رەخت

Elbisenin kumaşı iyi değil ama iyi terzi elinden çıktığı belli.

كىيىمنىڭ رەختى ياخشى ئەمەس، ئەمما ئۇستا بىر ماڭ شىنچىنىڭ قولىدىن چىققانلىقى ئېنىق.

13· merdiven پەلەمپەي

14· kanamak قانماق

15· kulak قۇلاق

16· ön ئالد (ئالدى)

evin önü bahçe ئۆينىڭ ئالدى باغچە

önüne arkasına bakmadan

ئالدى ئارقىسىغا قارىماستىن

ōnüne çıkmak — ئالدىغا چىقماق

ōnünü almak — ئالدىنى ئالماق

gōz ōnünde tutmak — كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەك

ōnlemek — ئالدىنى ئالماق

17· Piyanonu — پىئانىنو

18· radyatōr — رادىئاتور

19· sağ — ئوڭ (تەرەپ)؛ ساق ـ سالامەت؛ ئامان

sağ kulak — ئوڭ قۇلاق

Kara ciger sağdadır — جىگەر ئوڭ تەرەپتە

Sağa sola bakmadan — ئوڭ سولغا قارىماستىن

Sağdan soldan — ھەر تەرەپتىن

Sağ gōzünū sol gōzünden kıskanmak.

ئوڭ كۆزىنى سول كۆزىدىن قىزغانماق.

sağ taraftan kalkmak — ئوڭ يېنىدىن قوپماق

20· sefer — سەپەر؛ قېتىم؛ ھەربىي يۈرۈش

üç sefer — ئۈچ قېتىم

Kitabı on sefer okudum.

كىتابنى ئون قېتىم ئوقۇدۇم.

21· sık sık — پات ـ پات

22· sulamak — سۇغارماق

tarlayı sulamak — ئېتىزنى سۇغارماق

sulanmak — سۇغىرىلماق

23· uslu — (بالىلار ئۈچۈن) ئەقىللىك؛ ئەدەبلىك؛ (ھايۋانلار ئۈچۈن) خۇيى يوق

uslu çocuk — ئەقىللىك (ئەدەبلىك) بالا

uslu durmak (oturmak) قىلىقسىز ئولتۇرماق قىلماسلىق

24. üzeri ئۈست، يان

Masanın üzeri tozlu.

ئۈستەلنىڭ ئۈستى چاڭ ـ توزان.

Hırsızın üzerini aradılar.

ئوغرىنىڭ يېنىنى ئاختۇردى.

üzerinizde kaç para var?

يېنىڭىزدا قانچىلىك پۇل بار؟

25. halı گىلەم

26. bulmak تاپماق، تېپىۋالماق

2. Tekst

Çiçekler Dalında Güzeldir

Ben çicekleri çok severim. Çicekler venk venktir. Kırmızı, mavi, sarı.

Evimizin bahçesinde de çok çiçek var. Akşamları, babamla bahçeye çıkarız. Çiceklerimizi sularız. Ben de küçük kovamla su taşırım.

Babam bana dediki.

— Murat, çicek dalında güzeldir. Çiçek dalında güzel kokar. Arılar, kelebekler de çicekleri dalında severler.

Her sabah bahçeye çıkarım. Çiceklerime bakar, sonra okuluma giderim.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Murat bahçede akşamları ne yapıyor?
2. Babası Murata ne dedi?

4. Aşağıdaki parçayi okun ve uygurçaya çevirin:

Aydın cok yaramaz bir çoçuktur. Daha altı yaşındeyken sağ kolunu kırdı. iki sene sonra merdivenden düştü. Bu sefer bacağını kırdı. Her zaman yüzünde, elinde, kolunda, dizinde yaralar bereler vardı.

Geçen gün Aydın eve hasta geldi. Annesi sordu: «gene ne oluyorsun, Aydın?» Aydının bu sefer burnu kanıyor, kulağı ağrıyor. Annesi aile dokturunu çağırdı. Doktur geldi «sen sıksık hasta oluyorsun, Aydin! yaramazlık etme, her zaman uslu çocuk ol» dedi.

5. Aşağıdaki cümleleri okun:

iki kumaş arasında benzerlik yok.
Piyanonun önünde bir küçük iskemle vardı.
Odanın dışında bekleyiniz.
Yatağın altında dört köşe bir halı vardı.
Müdürler masa başında toplandılar.
Sütçü bize gün aşırı iki şişe süt bırakıyor.
Yolun kenarında bir çanta buldum.
üzerinde beş lira varmı?
Radyatörün önünde durmayınız, hasta olacaksınız,

YİRMİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. bebek — بوۋاق؛ بالىلار قورچىقى

Kızıma bir bebek aldım.

قىزىمغا بىر قورچاق ئالدىم.

2. çimen — چىمەن

Bu yıl çimenler erken sarardı.

بۇ يىل چىمەنلەر بالدۇر سارغايدى.

çimenli avlu — چىمەنلىك ھويلا

çimenlendirmek — چىم ياتقۇزماق

çimenlik — چىمەنلىك

3. dönmek — ئايلانماق، چۆگىلىمەك؛ قايتماق، ئۆزگەرمەك، بۇرۇلماق.

Dünya yirmi dört saatta bir kere ekseni etrafında, yılda bir defada güneşin etrafında döner.

يەر شارى يىگىرمە تۆت سائەتتە بىر قېتىم ئۆز ئوقى ئەتراپىدا، يىلدا بىر نۆۋەت قۇياشنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىدۇ.

Türfana gidip üç gün sonra döneceğim.

تۇرپانغا بېرىپ ئۈچ كۈندىن كېيىن قايتىمەن.

Hava dōndū. هاۋا ئۆزگەردى.

Bana dönerek cevap verdi.

ماڭا بۇرۇلۇپ جاۋاب بەردى.

4. oyuncak ئويۇنچۇق

5. düşünmek ئويلىماق، خيال قىلماق، چۈشەنمەك

Bu konuyu uzun uzun düşündüm.

بۇ تېمىنى ئۇزۇن - ئۇزۇن ئويلىدىم.

Yalnız kendini düşünüyor, başkılarını düşünmüyor. يالغۇز ئۆزىنىلا ئويلايدۇ، باشقىلارنى ئويلىمايدۇ

Türfana gitmeyi düşünüyorum.

تۇرپانغا كېتىشنى ئويلاۋاتىمەن.

Bunu hiç düşünmemiştim.

بۇنى ھېچ ئويلىمىغانىدىم.

Bende sizin gibi düşünüyorum.

مەنمۇ سىزگە ئوخشاش ئويلايمەن.

6. ishal ئىچ سۇرۇش؛ تولغاق؛ دېزىنتېرىيە

ishal olmak ئىچ سۇرمەك

7. kazak يەڭلىك ياكى يەڭسىز ئالدى ئېتىك پوپايكا

8. merhem مەلھەم (ياغلىق دورا)

merhem olmak دەردكە دەرمان بولماق

9. merak ئارزۇ، ئىستەك، ئىشتىياق؛، زوق؛ غەم - قايغۇ

ئەندىشە

Onun yemeğe o kadar merakı yok.

ئۇنىڭ تاماققا ئۇ قەدەر زوقى يوق.

Meraktan çatlıyorum, bu çocuk nerede kaldı. ئەندىشىدىن يېرىلىپ كەتكۈدەك بولۇۋاتىمەن. بۇ بالا نەگە كەتكەندۇ.

meraka düşmek قايغۇرماق
merakta bırakmak ئەندىشىگە سالماق
merakta kalmak ئەندىشىدە قالماق
merak etmek ئارزۇ قىلماق
10· ovmak سىلىماق، ئۇۋۇلىماق، سۈرتۈپ تازىلىماق
Sızlayan yerlerini ovdu.
ئاغرىغان يەرلىرىنى سىلىدى.
Tencereyi ovuyor. كوزىنى سۈرتۈۋاتىدۇ
11· öksürük يۆتەل
Kapının arkasında bir öksürük duyuldı.
ئىشىكنىڭ ئارقىسىدا بىر يۆتەل ئاڭلاندى.
öksürük olmak يۆتەل بولۇپ قالماق
12· örmek توقۇماق؛ قوپارماق
çorap örmek پايپاق توقۇماق
sepet örmek سېۋەت توقۇماق
Kız saçlarını örmüş. قىز چاچلىرىنى ئۆرۈۋاپتۇ.
Bu duvarı iki günde ördüler.
تامنى ئىككى كۈندە قوپۇرۇپ بولدى.
13· sadece پەقەت، يالغۇز
14· sancı سانجىق
sancısı tutmak سانجىقى تۇتماق
15· sızı يېنىك ئاغرىش
16· şış ئىششىق؛ زىخ
Kebab şişi كاۋاپ زىخى
Ne şiş yansın, ne kebab.
كاۋاپمۇ كۆيمىسۇن، زىخمۇ كۆيمىسۇن.
örgü şişi بىر نەرسە توقۇغاندا ئىشلىتىدىغان زىخ

17. yormak — هارغۇزماق، چارچاتماق

Beni boşuboşuna yordunuz.

مېنى بىكارغا چارچاتتىڭىز.

Bu iş beni yordu — بۇ ئىش مېنى هاردۇردى.

Fazla ışık gözü yorar

ئارتۇقچە يورۇقلۇق كۆزنى تالدۇرىدۇ.

18. yün — يۇڭ

19. inmek — چۈشمەك؛ كىرمەك؛ يانماق

20. yarin — ئەتە

21. hemen — هامان: دەرهال

22. yumak — كاللەك (ئىگىرىلگەن يىپنىڭ)

bir yumak iplik — بىر كاللەك يىپ

yumaklamak — كاللەكلىمەك

2. Tekst

Inci Ve Bebeği

inci beş yaşındadır. Daha okula gitmiyor. Oyuncaklarıyle oynuyor. inci, en çok bebeğini seviyor. Onu, güzel, güzel giydiriyor.

Bu sabah, inci annesine:

—Benim çok işim var, anneceğim. Bebeğime kazak öreceğim, dedi

Sonra, inci, yün ynmağını, şişlerini aldı.

Bahçeye çikti. Çimenlerin üstüne oturdu. örmeğe başladi.

Ağaçtakı kuşlar «cik, çik» diye öttüler. İnci'ye «kolay gelsin» demek istediler.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. İnci annesine ne dedi?
2. İnci kazak örmek için neler yaptı?

4. Aşağıdaki cümleleri okuyun:

Düşünmek insanı yorar.

İki ile üç beş eder.

İyi insanı herkes sever.

Bu akşam bize gelirmisiniz? ne olur, gelin iz!

Ben her yaz denize girerim.

Bir sigara vevirmisiniz.

Kuşlar havada uçar, balıklar suda yaşar.

O her akşam deniz kenarına iner, yarım saat gezer, sonra aynı yoldan döner.

Merak etmeyiniz, ben yarın giderim.

Çocuklar çiceklere benzer.

5· Aşağıdaki parçayı okun ve uygurçaya çevirin:

Aydin ilk önce dizini, sonra bacaklarını, kollarını daha sonra başını, gösterdi. Doktor güldü «sen nezle oluyorsun, yavrum, hemen yatağa gir. Çay iç ve terle» dedi ve odadan çikti. Doktor annesine sordu: «öksürük yok, sancı, sızı yok. Sadece bir nezle. ishal oldumu?» Annesi: «ishal olmadı, doktor dedi.»... Merhemle bacaklarını ovunuz dedi.

6· Gramer

پېئىللارنىڭ شەخس ۋە سان بىلەن تۇرلىنىشى

تۇرك تىلىدا پېئىللارنى تۇرلەيدىغان شەخس قوشۇمچىلىرى قوللىنىلىشتىكى ئوخشىماسلىقىغا قاراپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ:

1· بىرىنچى تۇرلۇك شەخس قوشۇمچىلىرى

بىرلىك	
(y)ım, (y)im, (y)um, (y) (ūm)	
sın, sin, sun, sūn	
كۆپلۈك	

(y)ız, (y)iz, (y)uz, (y)ūz

sınız,siniz, sunuz, sūnūz

(lar, ler)

2. ئىككىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرى

بىرلىك

m

n

كۆپلۈك

k

nız, niz, nuz, nūz

(lar, ler)

تۈرك تىلىدا ھەربىر پېئىل تۆت تۈرلۈك تۈرلىنىش شەكلىگە ئىگە، يەنى بولۇشلۇق، بولۇشسىز، ئىمكانىيەتلىك، ئىمكانىيەتسىز شەكلىگە ئىگە.

1. بولۇشلۇق پېئىللارنىڭ مەخسۇس قوشۇمچىسى يوق.

2. بولۇشسىز شەكىل پېئىل ئاساسىغا ma، me نى قوشۇش بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

yaz + ma + mak gel + me + mek

3. ئىمكانىيەت شەكلى بولسا، ھەربىر ئەھۋالغا ئەگىشىدىغان مۇمكىنلىكنى بىلدۈرىدۇ. a(y)، e(y) قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان ھال پېئىل بىلەن «bilmek» دېگەن پېئىلدىن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

yaz + a + bilmek gel + e + bilmek

4. ئىمكانىيەتسىزلىكنى بىلدۈرىدىغان شەكىل ھەربىر ئەھۋالغا ئىگىشىدىغان مۇمكىن ئەھۋالنى بىلدۈرىدۇ. بۇ خىل

شەكىل پېئىل ئاساسىغا (y)ama، (y)eme قوشۇمچىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسىلىدۇ.

مەسىلەن:

yaz + ama + mak　　gel + eme + mek

پېئىل زامانلىرىنىڭ سوئال شەكلى mı، mi، mu، mü قوشۇمچىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسىلىدۇ.

YİRMİ BİRİNCİ DERS

1. Keilmeler

1. ateş — ئوت؛ هارارەت، قىزغىنلىق

ateşle oynamak — ئوت بىلەن ئويناشماق

ateş almak — تۇتاشماق، ئوت ئالماق

Ateş dudakları yarı açıktı.

قىزىل كالپۇكلىرى بىردەم ئوچۇق ئىدى.

O bir zamanlar çok çoşkundu. sonra ateşini kaybetti.

ئۇ بىر ۋاقىتلاردا بەك جۇشقۇن ئىدى، كېيىن قىزغىنلىقىنى يوقاتتى.

Hastanın ateşi cüştü. كېسەلنىڭ هارارىتى چۈشتى.

Yemeği ateşten indirdinmi?

تاماقنى (قازاننى) ئوچاقتىن چۈشۈردۈڭمۇ؟

Kendinizi ateşe atıyorsunuz. dikkat.

ئۆزىڭىزنى ئوتقا (خەتەرگە) ئۇرۇۋاتىسىز، دىققەت.

Yanaklarının ateşi gitmiş.

مەكزىدىكى قىزىللىق كېتىپتۇ.

2· defa قېتىم، نۆۋەت؛ ھەسسە

Kaç defa sōyledim. بىرقانچە قېتىم دېدىم.

Bu ondan iki defa būyūk.

بۇ ئۇنىڭدىن ئىككى ھەسسە چوڭ.

Her defasında daha iyi oluyor.

ھەر قېتىمدا تېخىمۇ ياخشى بولۇۋاتىدۇ.

3· gūrūltū ۋاراڭ - چۇرۇك. ئەلۋە، غوۋغا

Gūrūltūden sesini duyamadım.

ۋاراڭ - چۇرۇكدا ئاۋازىنى ئاڭلىيالمىدىم.

ōğrenciler gūrūltū çıkardılar.

ئوقۇغۇچىلار غوۋغا چىقاردى.

gūrūltūcū çocuk غوۋغاچى بالا

gūrūltūlū ۋاراڭ - چۇرۇك كۆپ

gūrūltūlū sokak ۋاراڭ - چۇرۇكلۇق كوچا

gūrūltūsūz جىمجىت

4· hırsız ئوغرى

hırsız gibi ئوغرىلىقچە، ئوغرىلاردەك

hırsız malı ئوغرىلانغان مال؛ زاڭ مال

hırsızlamak ئوغرىلىماق

hırsızlık ئوغرىلىق، ئوغرىلىق جىنايىتى

hırsızlık etmek ئوغرىلىق قىلماق

5· inmek چۈشمەك (يۇقىرىدىن پەسكە)؛ يانماق؛ ئولتۇرۇشماق

merdivendin inerken پەلەمپەيدىن چۈشۈۋېتىپ

arabadin inmek ھارۋىدىن چۈشمەك

attan inmek ئاتتىن چۈشمەك

Dağdan kurt indi. تاغدىن بۆرە چۈشتى.

Biz alt kata iniyoruz.

بىز تۆۋەن قەۋەتكە چۈشۈۋاتىمىز.

öteberi almak için kente ineceğim.

ئۇنى - بۇنى ئېلىش ئۈچۈن شەھەرگە چۈشمەكچىمەن.

Hangi otele ineceksiniz.

قايسى مېھمانخانىغا چۈشمەكچىسىز.

Yüzünün şişi indi. يۈزىنىڭ ئىششىقى ياندى.

İki lira daha indim gene olmadı.

يەنە ئىككى لىرا چۈشتۈم، يەنە بولمىدى.

Şeker fiyatıarı indi. شېكەر باھاسى چۈشتى.

Yağmurdan duvar inmiş

يامغۇردىن تام ئولتۇرۇشۇپ كېتىپتۇ.

6. kendi ئۆز، ئۆزى

Bunu kendime ayırdım.

بۇنى ئۆزۈمگە ئايرىدىم.

O kendine güveniyor ئۇ ئۆزىگە ئىشىنىدۇ.

Kendisi gelsin ئۆزى كەلسۇن.

Kendi düşen ağlamaz.

ئۆزى يىقىلغان يىغلىمايدۇ.

Bu kendi düşünceniz. بۇ ئۆز پىكرىڭىز

kendi eliyle ئۆز قولى بىلەن

kendi halında ئۆز ھالى بىلەن

kendi yağıyla kavrulmak

ئۆز يېغى بىلەن قورۇلماق

7. kınalı قوڭۇر

8. kuzu قوزا

kuzu gibi بەك ياۋاش، مۇلايىم

kuzu dişi
سۇت چىشى (يەتتە ياشتا يەڭگۇشلىنىدىغان)
kuzulamak قوزىلىماق
kuzulu قوزىلىق
9. minik كىچىك ۋە ئوماق
10. nişanlı تۇرمۇش قۇرۇش ئۈچۈن ۋەدىلىشىپ قويۇلغان باشقا؛ يەنە بىرى
11. öbür
öbür adam ne dedi?
يەنە بىر ئادەم نېمە دېدى؟
öbür bir gün باشقا بىر كۈن
öbür dünya يەنە بىر دۇنيا (باقي ئالەم)
12. yaralamak يارىدار قىلماق

2. Tekst

Minik Kuzum

Bu sabah Gül okuluna gidiyordu. Evden çıktı. Yolda bir ses duydu:

—Me...Me...

Neydi bu ses? Gül arkasına baktı. Kınalı kuzusu'nu gördü.

Kuzu.

—Me, me, dıyor. Bende okula geleceğim. Ben de okuyacağım, yazacağım.

Gül ona:

—Olmaz Kınalı kuzu. Me, me dersin. Gürültü edersin. Seni okula almazlar. Okuldan dönünce seninle oynarız, dedi.

Kınalıkuzu bahçedeki otları yedi. Gü,lün dönüşünü bekledi.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Kınalıkuzu gülden ne istədi?
2. Gül kınalıkuzuyu niçin okula götürmdi?

4. Aşağıdai cümleleri okuyun:

Ben bu kıtabı iki defa okudum.

Biz salıveperşembe günleri Türkçe ders alırız.

Düşenmek insanı yormaz, çalışmak yorar.

Şu iki kızdan biri kardeşim. öbürü nişanlımdır.

Bazan hırsız kendi kendini yaralar.

Sütü kaynar kaynamaz ateşten indiririz.

O kapıyı kapar kapamaz zil çaldı.

Uçaktan iner ınmez başı döndüve hasta oldu.

Biri kapıyı çalar çaimaz, açınız.

Olur olmaz adamla konuşmayınız.

YİRMİİKİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. ancak پەقەت، يالغۇز، پەقەتلا؛ ئەمما

Bu kapıancak bu anahtarla açılabilir.

بۇ ئىشىك پەقەت مۇشۇ ئاچقۇچ بىلەنلا ئېچىلىدۇ.

Bu işe başlıyorum, ancak bugün bitiremem.

بۇ ئىشنى باشلايمەن، ئەمما بۈگۈن تۈگىتەلمەيمەن.

2. ard ئارقا؛ كەينى؛ داۋام

Bu sōzün ardı var . بۇ سۆزنىڭ داۋامى بار.

Ardına düşmek ئارقىسىغا چۈشمەك.

Güneş dağların ardında kayboldu.

قۇياش تاغلارنىڭ ئارقىسىدا غايىب بولدى.

3. artık كۆپ، زىيادە، ئېشىپ قالغان؛ ئاخىرقى ھېسابتا

Bu ondan artık بۇ ئۇنىڭدىن كۆپ.

Artık yemek ئېشىپ قالغان تاماق

Artık ben gelmiyeceğim.

ئاخىرقى ھېسابتا مەن كېلەلمەيمەن.

artıklık ئارتۇقلۇق، زىيادىلىك

4. bavul سەپەر چامادانى

5. beslemek قورسقىنى باقماق. سەمرىتمەك؛ ساقلىماق

باغلىماق

Sekiz can beslıyorum.

سەككىز جاننى بېقىۋاتىمەن.

Besle kargayı, oysun gōzünü.

قاغىنى سەمرىتسەڭ، كۆزۈڭنى ئويىدۇ.

ümit beslemek — ئۈمىد باغلىماق

kin beslemek — ئاداۋەت ساقلىماق

6. bildirge — باياناتچا

7. çalılık — تالاللىق

çalı — تال

8. eğience — ئويۇن - تاماشا، كۆڭۈل ئېچىش

Bu akşam bir eğlencede idik.

بۈگۈن كېچە بىر كۆڭۈل ئېچىشتا ئىدۇق.

9. gezi — ساياھەت

Çin gezisi — جۇڭگو ساياھىتى

Genel parklar halka açık gezi yerleridir.

ئومۇمىي باغچىلار خەلقەرگە ئوچۇق ساياھەت يەرلىرىدۇر.

10. gümrük — تامۇژنا

11. işte — مانا

Hanı kitap? işte. — كىتاپ قېنى؟ مانا.

işte kalem, işte kağıt, otur, yaz.

مانا قەلەم، مانا قەغەز، ئولتۇر، يازغىن.

işte size anlattığım adam.

مانا سىزگە دېگەن ئادەم.

12. koşmak — يۈگۈرمەك، قوشماق

Çocuk koşarken düştü.

بالا يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ يىقىلىپ چۈشتى.

Herkes onu görmeye koştu.

ھەممە ئادەم ئۇنى كۆرۈشكە يۈگۈردى.

Arabayı koştular. هارۋىنى قوشتى.

13. leke داغ؛ ھاقارەت؛ كەمچىلىك

Kan lekesi قان دېغى

Güneş lekesi كۈندىكى داغ

Gözünde lekesi var. كۆزىدە ئېقى بار.

O adamın hiç lekesi yoktur.

ئۇ ئادەمنىڭ ھېچبىر كەمچىلىكى يوق.

iki yıldır buişin peşinden koşuyorum.

ئىككى يىلدىن بېرى بۇ ئىشنىڭ ئارقىسىدا يۈگۈرۈپ يۈرىمەن.

14. opera ئوپېرا

15. özlük ماھىيەت؛ ئۆز

özlük işlerim شەخسىي ئىشلىرىم

16. paket بولاق، تېڭىق

17. lahane كاللەكبەسەي، كاپۇستا

18. tane دانە

19. bay memur خىزمەتچى ئەپەندىم

20. yoksa ياكى

21. susmak جىم بولماق

çocuk sustu. بالا جىمدى.

22. şura شۇ يەر، مۇشۇ يەر

şuraya oturmuştu مۇشۇ يەرگە ئولتۇرغانىدى،

23. turist ساياھەتچى

24. vize ۋىزا

2. Tekst

Karabaşin Armağanı

Bazı günler, arkadaşlarımla kıra gideriz. Karabaş da arkamızdan gelir. Kırda top oynarız. Karabaş topun ardından koşar. Onu yakalar, bize getirir.

Bir gün karabaş uzaklara gitti. Çalılıklara saklandı Ağzında bir tavşanla yanımıza geldi.

Karabaş'ın ağzından tavşanı aldım. Evimize geldim. Tavşanı babama verdim.

Babam tavşana yuva yaptı. Ben tavşana lahana yaprakları veriyorum. Onu besliyorum.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin

1. Bir gün Karabaş ne yaptı?
2. Çocuk tavşanı neyle besliyor?

4. Aşağıdaki cümleleri okuyunuz:

Yarın akşam operaya gidebileceğiz.
Çok konuştun, artık susa bilirsin.

Dün onunla ancak yarım saat konuşa bildim.
Aydakı lekeleri göre biliyor musunuz?
Murat geziye çıktılar.

5. Diyalog

— Gümrük burası mı?
— Evet, bavullarınızı göstere bilirmisiniz?
— Iki tanesi şurada, ama üçüncusü yok.
— Bavulunuz ne renkti?
— Kahve rengi, küçük bir bavuldur.
— Hamal, şu kahve rengi bavulu getire bilirmisin?
— Buyrun efendim, getirdim.
— Teşekkür ederim.
— Bay memur, bavullarımız geldı, işte şu üç parça bizim.
— Gümrüge bildirecek bir şeyiniz varmı?
— Hayır, bir iki kücük hediyeden baş ka bir şeyimiz yok.
— Içindekiler özlük eşyalarınız mıdır?
— Evet, bavulları açmak gerekli mi?
— Gerek yok, şu pakette ne var?
— Bu pakette bir giysi ile iki kutu kahve var.

— Hediye eşyadır? Kumaş varmı?

— Bir parça kumaş var. Bir dostuma hediye getirdim.

— O halda bildirge doldurmak gerek.

— Turistler için vize gerekli değil.

— Bu bir iş ziyareti mi, yoksa eglence için mi?

— Gezmek için geliyoruz.

— Çok güzel!

6. Gramer

هازىرقى زامان پېئىلى

هازىرقى زامان پېئىلى ، وزۇق تاۋۇش سىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا yor قوشۇمچىسىنىڭ؛ ئۇزۇك تاۋۇش سىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا ıyor، iyor، uyor، üyor قوشۇمچىلىرىنىڭ ئاندىن بىرىنچى تۇرلۇك شەخس قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك

oku + yor + um	ئوقۇۋاتىمەن
oku + yor + sun	ئوقۇۋاتىسەن
oku + yor	ئوقۇۋاتىدۇ

كۆپلۈك

oku + yor + uz	ئوقۇۋاتىمىز
oku + yor + sunuz	ئوقۇۋاتىسىلەر
oku + yor + lar	ئوقۇۋاتىدۇ

بىرلىك

gel + iyor + um	كېلىۋاتىمەن
gel + iyor + sun	كېلىۋاتىسەن
gel + iyor	كېلىۋاتىدۇ

كۆپلۈك

gel + iyor + uz	كېلىۋاتىمىز
gel + iyor + sunuz	كېلىۋاتىسىلەر
gel + iyor + lar	كېلىۋاتىدۇ

ئەسكەرتىش: سوزۇق تاۋۇش a، e بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا yor - قوشۇمچىسى ئۇلانغاندا، a، e تاۋۇشلىرى i، ı تاۋۇشلىرىغا ئۆزگىرىدۇ. مەسىلەن:

باغلاۋاتىمەن	bağlarak — bağlıyorum
تىلەۋاتىسەن	dilemek — diliyorsun

بولۇشسىز شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
okumuyoruz	okumuyorum
okumuyorsunuz	okumuyorsun
okumuyorlar	okumuyor

ئىمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
yazabiliyorum	yazabiliyoruz
yazabiliyorsun	yazabiliyorsunuz
yazabiliyor	yazabiliyorlar

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
gelemiyorum	gelemiyoruz
gelemiyorsun	gelemiyorsunuz
gelemiyor	gelemiyorlar

سوراق شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
görüyor muyum?	görüyor muyuz?
görüyor musun	görüyor musunuz?
görüyor mu?	görüyorlar mı?

YİRMİ ÜÇÜNCÜ DERS

1. Kelimeler.

1. aydın ئايدىڭ؛ نۇرلۇق؛ يورۇق؛ ئېنىق؛ ئوقۇ ۇشلۇق؛ زىيالىي
uygur aydınları ئۇيغۇر زىيالىيلىرى
aydınlık يورۇقلۇق، ئېنىقلىق
2. çayır ئوتلاق
3. dağıtmak تارقاتماق؛ بىسسەرەمجان قىلىۋەتمەك
yemek dağıtmak تاماق تارقاتماق
para dağıtmak پۇل تارقاتماق
Rüzgar bulutları dağıttı. شامال بۇلۇتلارنى تارقىتىۋەتتى.
4. ehliyet ئىقتىدار؛ قابىلىيەت؛ لاياقەت؛ سالاھىيەت
ئالاھىدىلىك؛ ئارتوقچىلىق؛ گۇۋاھنامە.
Polis şofōrūn ehliyetini aldı.
ساقچى شوپۇرنىڭ گۇۋاھنامىسىنى (پىراۋىسىنى) ئالدى.
ehliyetli ئىقتىدارلىق، ماھىر
5. ekmekçi ناۋاي
ekmek نان
6. gazeteci گېزىت چىقارغۇچى؛ ژۇرنالىست؛ گېزىت ساتقۇچى
gazetecilik گېزىتچىلىق، ژۇرنالىستلىق

7. kahvaltı ناشتىلىق

kahvaltılık tere yağı ناشتىلىق سېرىقماي

8. karne كۆرسەتكۈچ (دەرس نەتىجىلىرى يېزىلغان)

9. kitapsı كىتابېھۇرۇش

kitapçılık كىتابچىلىق

10. kilitlemek قۇلۇپلىماق؛ سولىماق؛ ئەتمەك.

Yiyeçekleri dolaba kilitlemişler.

يەيدىغان نەرسىلەرنى ئىشكاپقا سولاپ قويۇپتۇ.

ağzını kilitlemek ئاغزىنى تۇۋاقلىماق

11. lastik رېزىنكە؛ تۇرۇبا؛ كامىر

lastik boru رېزىنكە نەيچە

lastik çizme رېزىنكە ئۆتۈك

Elbisenin beline lastik gaçirmiş-

كىيىمنىڭ بېلىگە رېزىنكە ئۆتكۈزۈۋاپتۇ.

çorap lastiği پايپاق رېزىنكىسى

lastik ağacı كاۋچۇك دەرىخى

dış lastik تاشقى كامىر

iç lastik ئىچكى كامىر

12. meyveci مېۋە يېتىشتۈرگۈچى ياكى مېۋە ساتقۇچى

13. öfkelenmek ئاچچىقلانماق، غەزەپلەنمەك

öfke ئاچچىق؛ غەزەپ

öfkeci تېز ئاچچىقى كەلگۈچى

14. patlamak پارتلىماق؛ يېرىلماق

Su borusu patladı. سۇتۇرۇبىسى يېرىلىپ كەتتى.

Balon patladı. بالون يېرىلىپ كەتتى.

Savaş patladı. ئۇرۇش پارتلىدى.

15. peçete سالفىتكا

16· pırasa — كۆده، جۆسەي
17· portakal — ئاپېلسين
18· postacı — پوچتكەش، پوچتالیون
19· rica etmek — ئۆتۈنمەك، ئىلتماس قىلماق
20· sebzeci — كۆكتات ساتقۇچى
21· tūrist klūbū — سایاھەتچىلەر كۆلۈبى
22· uluslarası — خەلقئارا
23· ūye — ئەزا
kurum ūyesi — كومىتېت ئەزاسى
aile ūyeleri — ئائىلە ئەزالىرى
Gōz vūcudun ūyelerinden biridir· — كۆز بەدەن ئەزالىرىنىڭ بىرى.

2· Tekst

Tatil Geldi

Ders yılı bitti, Tatil geldi· Okullarda karneler dağıtıldı·

Murat da karnesını aldı· Koşa koşa eve geldi·

— Gözūn aydın onneciğim· Gōzūn aydın babacığım· Ben ikinci sınıf öğrencisi oldum· dedi·

Murat, kardeşine:

— Bak Ayşegül, dedi· Kitablari gūzel gūzel okuyabiliyorum· Tatilde, her akşam şana bir

hikaye okuyacağım, dedi.

Babası Murata:

— Yarın kıtapçıya gidelim. Sana daha çok kitap alalim, dedi.

3. Aşağıdaki sorulara cevap vern:

1. Murat eve gelince ne dedi?
2. Babası Murata ne dedi?

4. Aşağıdaki cümleleri okuyunuz:

Otomobilin lastiği patlıyabilir.,

Hayranlar çayırda otlıyacaklar.

Kahvaltıyı hazırladınızmı?

Kapıyı kilitliyemedik.

Rica ederim. öfkelenmeyiniz!

Gazeteci bu sabah gazete bırakmadımı?

Meyvacidan portakal ve elma almışlar.

Bu sabah ekmekçiden taze ekmek aldım.

Sebzeci Mehmet pırasa satıyormuş.

Yoğurtcu Bay Ahmede postacı bir mektup getirdi.

5. Diyalog

— Türkiyeyi otomobille dolaşmak istiyorum.

— Şöfür ehliyetiniz var mı?

— Uluslararası şöfür ehliyetim var. ve türist-klübü üyesiyim.

— Çok güzel.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ DERS

1. Kelimeler

1. azarlamak ئەيبلىمەك، كايىماق

öğretmen çocuğu azarladı.

ئوقۇتقۇچى بالىنى ئەيبلىدى.

ئەيبلەنمەك azarlanmak

kimse azarlanmak istemez.

ھېچ كىشى ئەيبلىنىشنى خالىمايدۇ.

2. avlu قورۇ، ھويلا

3. bahçe باغچە

4. boy قەبىلە؛ قەد، قامەت؛ ئەن، ئۇزۇنلۇق

halinin boYu گىلەمنىڭ ئېنى

minarenin boyu مۇنارنىڭ ئېگىزلىكى

5. bir kaç بىرقانچە

bir kaç adam بىرنەچچە ئادەم

bir kaç kitap بىرقانچە كىتاب

6. boğmak تۇنجۇقتۇرماق، غەرق قىلماق، بوغۇپ ئۆلتۈرمەك

hayvani suda boğmak ھايۋاننى سۇدا تۇنجۇقتۇرماق

Zavalliyi iple boğmuşlar.

بىچارىنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ.

7. dayanmak چىدىماق، بەرداشلىق بەرمەك؛ يۆلەنمەك

ağaca dayanmak دەرەخكە يۆلەنمەك

Bu kumaş çok dayandi.

بۇ رەخت ناھايىتى چىرىدى.

Bu haksizliga kim olsa dayanamazdi.

بۇ ھەقسزلىككە كىم بولسا چىدىيالمايتتى.

yalnız baba zenginliğine dayanan, yarın voksul kalabilir.

يالغۇز ئاتىسىنىڭ بايلىقىغا يۆلەنگەن ئەتە پەقىر بولۇپ قالىدۇ.

8. ısıtmak قىزدىتماق، ئىسسىتماق

suyu ısıtmak سۇنى ئىسسىتماق

odayı ısıtmak ئۆينى ئىسسىتماق

9. ile بىلەن (باغلىغۇچى)

Ben kimse ile konuşmam.

مەن ھېچكىم بىلەن سۆزلەشمەيمەن.

çocuk arkadaşıyle geldi

بالا دوستى بىلەن كەلدى.

10. inek سىيىر

11. iyiki ھېلىمۇ ياخشى

iyiki geldiniz. yoksa şimdi çıkıyorduk.

ھېلىمۇ ياخشى كەلدىڭىز، بولمىسا بىز چىقىۋاتاتتۇق.

12. izin رۇخسەت ئالماق

izin almak رۇخسەت بەرمەك

izin vermek رۇخسەت، ئىجازەت

13. Üzerine توغرىسىدا، ھەققىدە

14. kent شەھەر

15. kapmak تارتىۋالماق، يۇلۇۋالماق، تۇتۇۋالماق

kalemi elimden kapti.

قەلەمنى قولۇمدىن تارتىۋالدى.

Kartal kuzuyu kaptı.

بۈركۈت قوزىنى تۇتۇۋالدى.

Makine onun parmağını kapmış

ماشىنا ئۇنىڭ قولىنى ئۈزۈۋېتىپتۇ.

sürüden ayrılanı kurt kapar.

پادىدىن ئايرىلغانىنى بۆرە يەر.

16. methetmek = övmek ماختىماق: مەدھىيىلىمەك

17. ortada ئارىدا. ئوتتۇرىدا

18. övmek ماختىماق، مەدھىيىلىمەك

19. pantalon ئىشتان، شىم

20. sevine sevine خۇشال هالدا، خۇشاللىق بىلەن

21. şal شارپا

22. ütü دەزمال

Bu kadın iyi ütü bilir.

بۇ ئايال دەزمالنى ياخشى سالىدۇ.

ütülemek دەزمال سالماق

23. yumurta تۇخۇم

yumurtlamak تۇخۇم تۇغماق

Tavuk yumurtladi توخۇ تۇخۇم تۇغدى

24. zahmet جاپا، ئېغىرلىق

zahmet çekmek جاپا تارتماق

zahmet olmazsa ئېغىر كەلمىسە

2. Tekst

Tavuk İle İnek.

Tavuk bir yumurta yumurtlamiş. ve bütün köyün işitmesi için kendisini methetmeğe başlamış.

inek tuvuğun bu haline dayanamamış ve onu azarlayarak:

—ortada bir şey yokken. bütün avluyu gürültüye boğdun

Bunun üzerine tavuk sormuş:

—Yumurtladiğım yumurta az şey mi?

inek:

—yumurtan az şey değil. fakat kendini övmen fazla. demiş.

3. Aşağıdaki Parçayı okuyun:

ülkerütüyü isitti. ülkünün pantolonunu paltosunu ve şalını ütüledi.

Annesine:

—Anne, ver senin şalını da ütüleyim, dedi.

Annesinin başka işleri vardı. ülkere:

—ütüle yavrum. ütüle benbe ev işine bakayım dedi.

4. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. ūlker ne yaptılar?
2. Annesi ūlkere ne dedi?

5 Aşağidaki cūmleleri uygurcaya çevirin:

Arkadaşımın ne zaman geleceğini bilmıyorum.

Ben hasta değilim.

Ben eve gidiyorum.

Ben zahmetten kaçmam.

çocuk bahçedi oyniyor.

çocuk benim yanıma sevine sevine koştu.

Dūn okula geç kaldım.

Evin ōnūnde duran uzun boylu adam beni bekliyordu.

Herkes onu gōrmeye koştu.

Hasta iyileştı.

izinsiz dışarı çıkılmaz.

kapının ōnūnden bir kaç kişi geçtiler.

sabah kente dōneceğim.

iyiki geldiniz. yoksa şimdi çıkıyorduk.

kalemi elimden kapti.

كەلگۈسى هازىرقى زامان پېئىلى

كەلگۈسى هازىرقى زامان پېئىلى ئادەتتىە يۇز بېرىپ تۇرىدىغان ئىش هەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. ئۇ مۇنداق ياسىلىدۇ:

1. سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا r قوشۇمچىسى ۋە بىرىنچى تۇرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرى تۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك

باشلايمەن	başla + r + ım
باشلايسەن	başla + r + sın
باشلايدۇ	başla + r

كۆپلۈك

باشلايمىز	başla + r + ız
باشلايسىلەر	başla + r + sınız
باشلايدۇ	başla + r + lar

2. ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان بىر بوغۇملۇق پېئىللارغا ar، er قوشۇمچىلىرى ۋە بىرىنچى تۇرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرى تۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك

يازىمەن	yâz + ar + ım
يازىسەن	yaz + ar + Sın
يازىدۇ	yaz + ar

كۆپلۈك

يازىمىز	yaz + ar + ız
يازىسىلەر	yaz + ar + sınız
يازىدۇ	yaz + ar + lar

3. ئۇزۇك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان كۆپ بوغۇملۇق پېئىللارغا ır, ir, ur, ür قوشۇمچىلىرى ۋە بىرىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك

ئىشلەيمەن	çalış + ır + rım
ئىشلەيسەن	çalış + ır + sın
ئىشلەيدۇ	çalış + ır

كۆپلۈك

ئىشلەيمىز	çalış + ır + ız
ئىشلەيسىلەر	çalış + ır + sınız
ئىشلەيدۇ	çalış + ır + lar

بولۇششسز شەكلى

بۇ شەكىل تۆۋەندىكىدەك ئالاھىدىلىككە ئىگە؟

① 1 - شەخسنىڭ بىرلىكىدە زامان قوشۇمچىسى r چۈشۈپ قالىدۇ. مەسىلەن: yazmam. 1-شەخسنىڭ كۆپلۈكىدە بولۇششسزلىق قوشۇمچىسى بىلەن شەخس قوشۇمچىسى ئارىسىدا y پەيدا بولىدۇ. مەسىلەن: yazmayız.

② 2 - ۋە 3 - شەخسلەرنىڭ بىرلىك ۋە كۆپلۈكىدە زامان قوشۇمچىسى z r غا ئۆزگىرىپ كېتىدۇ. مەسىلەن: yazmazsın.

كۆپلۈك	بىرلىك
geçikmeyiz	geçikmem
geçikmezsiniz	geçikmezsin
geçikmezler	geçikmez

ئىمكانىيەت شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
görebilriz	görebilirim
görebilirsiniz	görebilirsın
görebilirler	görebilir

ئىمكانسىز شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
okuyamayız	okuyamam

okuyamazsın	okuyamazsınız
okuyamaz	okuyamazlar

سوئال شەکلی

بىر لىك	كۆپلۈك
yazarmıyım?	yazarmıyız?
yazarmısın?	yazarmısınız?
yazar mı?	yazarlar mı?

YİRMİ BEŞİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. bulgur ① سۇدا قايناتتىلىپ قۇرۇتۇلۇپ پوستىسى چىقتۇرۇپ تاشلانغان بۇغداي، ② قاتتىق ۋە دانە - دانە ياغقان قار
2. çorba قوشۇق بىلەن ئىچىلىدىغان سۇلۇق تاماقلار
3. çōmlek (ساپال) خۇمرا
   çōmlekçi كۇلالچى
4. dil تىل: تىل (ئەزا)
   eski dillar قەدىمكى تىللار
5. gaga قۇش تۇمشۇقى
   ōrdek gagası ئۆردەك تۇمشۇقى
   gaga burun ئىلمەك بۇرۇن
   gagalamak چوقۇلىماق
6. ihtiyar قېرى، ياشانغان
   ıntiyar adam قېرى ئادەم
   ihtiyarlamak قېرىماق، ياشانماق
   ihtiyarlatmak قېرىتماق
   ihtiyarlik قېرىلىق
7. ıslak نەم، ھۆل
   Islak yerde oturma نەم يەردە ئولتۇرما
8. kaymak تېيىلىپ كەتمەك: قايماق

kaymak bağlamak قاماق تۇتماق

Buz yada kar üzerinde kaymak eğlenceli bir spordur.

مۇز ياكى قار ئۈستىده تېيىلماق كۆڭۈللۈك تەنھەرىكەتتۇر.

9. komşu قوشنا

komşu ülkeler قوشنا دۆلەتلەر

kapı komşu ئۈدۈلمۇ ئۈدۈل قوشنا

komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.

قوشنىنىڭ توخۇسى قوشنىغا غاز كۆرۈنىدۇ.

10. kanmak قانماق، رازى بولماق، قانائەتلەنمەك

suya kanmak سۇغا قانماق

Haber vermekle kanmadı, kendide gitti.

خەۋەر بېرىش بىلەن قانائەتلەنمەي، ئۆزىمۇ كەتتى.

11. karayel قارا بوران

karayel yağmur ve kar getirir.

قارا بوران يامغۇر ۋە قار ئېلىپ كېلىدۇ.

12. laf سۆزلەر تىزمىسى؛ گەپ؛ قۇرۇق گەپ

lafa tutmak گەپكە تۇتماق

laf etmek ئەپلەشمەك

laf taşımak گەپ توشۇماق

laf işitmek گەپكە قالماق (ئازار يېمەك)

lafçı تولا گەپ قىلىدىغان، ۋالاقتەگكۇر

faflamak مۇڭداشماق؛ پاراڭلاشماق

Hele gelde biraz laflıyalım

تېز كەل، بىرئاز مۇڭدىشايلى.

13· sofra داستىخان

Onun sofrası herkese açıktır.

ئۇنىڭ داستىخىنى ھەممە ئادەمگە ئوچۇق.

şimdi sofradan kalktım.

ئەمدىلا داستىخاندىن ياندىم.

14· tilki ①تۈلكە ② قۇۋ، مەككار

tilki gibi تۈلكىدەك، قۇۋ

15· tarhana قۇرۇتۇلغان قېتىق ئارىلاشتۇرۇپ

خېمىرنىڭ ئۇۋۇتۇلغىنى

16· teyze ھامما (ئاپىسىنىڭ ئاچىسى ياكى سىڭلىسى)

teyzezade teyze نىڭ ئوغۇل ـ قىزلىرى

17· yudum يۇتۇم

iki yudum şarap ئىككى يۇتۇم شاراب

yudumlamak ئىچمەك

18· zavallı بىچارە؛ بىتەلەي؛ ئاجىز

2· Tekst

Tilki İle Leylek

Tilki ile leylek dost olmuşlardı· Bir gün tilki bu uzun gagalı dostunu evine misafir aldı· çorbayı bir tepsi içine koydu·

Böyle bir tepsiden yemek yemek tilkiye göve kolaydı· Hemen dili ile yalayıp yuttu· Zavallı leylek uzun gagası ile tepsiden bir yudum

bile alamadi. sofradan aç kalktı.

Bir kaç gün sonra leylek de tilkiyi mısafir aldı. Yemegi bir çömlek içine koydu. Leylek uzun gagası ile kolay kolay alıp yıyordu. Tılki hiç bir şey yiyemedi. Sofradan kalktan sonra leylek tilkiye.

Gelişine göre varışım. Tarhanıya göre bulğur aşım. dedi.

3. Aşağıdaki diyalogu okuyun

Hakkı ile Halil okuldan dönüyorlardı. önlerindeni ihtiyar bir kadin yürüyorlardı. yol ıslaktı, ihtiyar kadın kaydı ve düştü.

Hakkı Halile:

– Tut şu kıtaplarımı, diyerek çantasını verdi, ve ihtiyar kadının yardımına koştu, Döndükten sonra Halil sordu:

—Hakkı bu kadın annen mi?

—Hayır.

—Halan mı?

—Hayır.

—Belki de teyzen iz, yahut ya komşunuz.

—Hayır, hayır! bir ihtıyar kadın.

4. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Halil ne yaptı?
2. Hakkı Halile ne dedi?

5. Aşağıdaki cümleleri okuyun ve uygurcaya Çevirn:

Anne, sinemaya bende gideyimmi?
Bugün sabahtan beri çalışıyorum.
çocuk günden güne büyüyor.
çocuk yatağında uyuyor.
Dolaptan ne aldınız?
Hasta olduğumdan işe gidemedim.
Haber vermekle kanmadı. kendide gitti.
Kara yel yağmur ve kar getirir.
Ne yağmur yağdı, ne de soğuk oldu.
Onungeldiğinigördüm.fakatgıttiğinigörmedim.
Orada ne yapıyorsunuz?
Onun süyledikleri laftan ibaret.
Sabahları erkenden kalkarım.
Tencere kaynamaya başladı.
Yağmur yağacak gibi.

YİRMİ ALTİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. açgözlü — ئاچ كۆز؛ تويماس؛ تەمەگەر
   açgözlülük — تەمەگەرلىك
   açgözlülükle — ئاچكۆزلۈك بىلەن،
2. armut — ئامۇت، نەشپۈت
   armudi — ئامۇت شەكلىدە
   Armut ptş ağzima düş. — ئۈجمە پىش، ئاغزىمغا چۈش.
3. birdenbire — ئۇشتۇمتۇت، بىردىنلا، تۇيۇقسىز
   Birdenbire yağmur başladı. — ئۇشتۇمتۇت يامغۇر يېغىپ كەتتى.
4. bayır — تاغ باغرى؛ تاغ ئېتىكى
5. çabalamak — تىرىشماق، جان تالاشماق،
   Kitabı bitirmek için çabalıyorum. — كىتابنى تۈگىتىش ئۈچۈن تىرىشۋاتىمەن.
   Adamcağız olmayacak şeyler için çabalayıp durdu. — بىچارە ئادەم ھەل بولمايدىغان ئىشلار ئۈچۈن ئاۋارە بولۇۋاتىدۇ.

6 daracık — تار، تارغنا

7· dere — جىلعا (كىچىك دەريا)

8· dip — ئاستى، تەكتى، تۈۋى

denizin dibi — دېڭىزنىڭ ئاستى

duvarın dibi — تامنىڭ تۈۋى (ئۇلى)

Ağacın dibinde oturduk·

دەرەخنىڭ تۈۋىدە ئولتۇردۇق·

Kulağımın dibinde ne bağırıyorsun?

قۇلىقىمنىڭ تۈۋىدە نېمىگە ۋارقىرايسەن؟

dibigörünmek — تۈۋى كۆرۈنۈپ قالماق

9· gölge — سايە؛ كۆلەڭگە؛ قاراڭغۇلۇق

ağaç gölgesi — دەرەخ سايىسى

Gölgeye oturdu· — كۆلەڭگىدە ئولتۇردى·

Onun gölgesi altında yaşıyor·

ئۇنىڭ سايىسىدە ياشاۋاتىدۇ·

gölgesinden korkmak — سايىسىدىن قورقماق

gölge düşürmek — داغ تەگكۈزمەك

gölgelenmek — سايىدىماق

gölgelik — سايىۋەن

10· gözdikmek — قولغا كىرگۈزۈش نىيىتىدە بولماق

11· gözlemek — كۆزەتمەك؛ ئوغرىلىقچە قارىماق؛ ئېتىراز بىلدۈرمەك

Havayı gözlüyorum· — ھاۋانى كۆزىتىۋاتىمەن·

Pencereden gelenleri gözlüyorum·

دېرىزىدىن كەلگەنلەرنى كۆزىتىۋاتىمەن·

12· geçen gün — ئۆتكەن كۈن

13· hatırlamak — ئەسكە ئالماق؛ ئەسلىمەك

Burasının bir bilim yuvası olduğunu hatır-

lamanız lazım.
بۇ يەرنىڭ بىر بىلىم ئوچىقى ئىكەنلىكىنى ئەسلىتىدۇ
لازىم.
14. havlamak هاۋشىماق
15. hızla تېزلا
hız سۈرئەت، تېزلىك
16. kemik سۆڭەك
kemik tarak سۆڭەك تارغاق
kemik dūğme سۆڭەك تۈگمە
kemikleri sayılmak قوۋۇرغىلىرى كۆرۈنۈپ قالماق
kemik gibi قۇرۇپ قېتىپ كەتكەن
Ekmek kemik gibi olmuş.
نان قېتىپ ئوستىخاندەك بولۇپ كېتىپتۇ.
17. kaybetmek يوقاتماق؛ ئايرىلماق؛ ئېزىپ قالماق
Çok küçük yaşta kaybettiğim annemden aklıma pek fazla bir şey kalmamıştı.
تولىمۇ كىچىك تۇرۇپ ئايرىلغان ئانامدىن ئېسىمدە نۇرغۇن نەرسىلەر قالمىغانىدى.
Geceleyin yollarını kaybettiler.
كېچىدە يولدىن ئېزىپ قالدى.
18. kızak چانا
19. megerse بەلكىم، ئېھتىمال
20. mutfak تاماقخانا (تاماق ئېتىدىغان)
21. örtmek ياپماق؛ ئەتمەك؛ پۈركىمەك؛ يوشۇرماق
yüzünü örtmek يۈزىنى ياپماق
kapıyı örtmek دەرۋازىنى ئېتىپ

birinin kabahatını örtmek
بىراۋنىڭ جىنايىتىنى يوشۇرماق
22· özellik
خۇسۇسىيەت
23· patırtı
تاراق - تۇرۇق
içeride bir patırtı duydum·
ئىچكىرىدىن بىر تاراق - تۇرۇق ئاڭلىدىم.
Bir patırtı işittim
بىر تاراق-تۇرۇق ئاڭلىدىم.
patırtı çıkarmak
غوۋغا چىقارماق
patırtı kopmak
غوۋغا چىقماق
24· pis
پاسكىنا؛ مەينەت
Durgun sular genellikle pistir·
توختام سۇ ئومۇمەن مەينەتتۇر.
Şu ekmek pistir, kenarını fare yemiş·
بۇ نان پاسكىنا، چۆرىسىنى چاشقان يەپ قويۇپتۇ.
pis sözler
پاسكىنا گەپلەر
pislemek (هايۋانلار)
تەرەت قىلىپ قويماق
kedi halıya pislemiş·
مۇشۇك گىلەمگە تەرەت قىلىپ قويۇپتۇ.
pislenmek
پاسكىنىلاشماق
25· rastlamak = raslamak
دۇچ كەلمەك؛ ئۇچرىتىپ قالماق.
26· sanmak
پەرەز قىلماق؛ ئەخمەق قىلماق؛... دەپ
بىلمەك ... دەپ ھېسابلىماق
Evde misafir var sanıyorum·
ئۆيدە مېھمان بار دەپ پەرەز قىلدىم.
27· sepet
سېۋەت
sepetçi
سېۋەت توقۇغۇچى ياكى ساتقۇچى
sepetlemek
سېۋەتكە قاچىلىماق

28. sendelemek سەنتۈرۈلمەك؛ ھولۇقماق

Ayağı taşa takılıp sendeledi.

تاشقا پۇتلىشىپ سەنتۈرۈلۈپ كەتتى.

Bu haberi alınca sendeledi.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ھولۇقۇپ كەتتى.

29. takılmak پۇتلاشماق، تاقاشماق؛ قوشماق (قوشۇمچە قىلماق)؛ ئويناتماق (ئەخمەق تاپماق)؛ زاڭلىق قىلماق.

2. Tekst

Köpek İle Gölgesi

Bir gün bir köpek ağzında bir kemik olduğu halda bir daracık köprüden geçiyormuş. Birdenbire derede bir köpek görmüs. Sudakı köpeğin ağzında da bir kemik varmiş Açgözlü köpek bu kemiğe göe dikmiş. Deredeki köpeği biraz göziedikten sonra hızla suya atılmış. Suyun altında biraz çabalamış. sonra üzerine çıkmış. Etrafta ne köpek, nede başka bir şey görmüs. Havlarken ağzından düşen kemik de suyun dibini boylamış. Meğerse bu açgözlü köpek derede kendi gölgesini görmüs, bunu başka bır köpek sanarak ağzındakı kemiği almağa kalkmış, Böylece kendi kemiğini de kaybetmiş.

3· Aşağıdaki parçayı okuyun:

Hava soğuk, Heryer karla örtülü.

Nacı ile Bahriye okuldan geldiler. Kızağı hazırladılar. bayıra koştular. Yolda Halide anneye rasladılar. Elinde ağır bir sepet vardı.

Nacı ile Bahriye durdular. Kadıncağıza:

— Halide anne, sepeti kızağa koy dediler. Biz evine kadar götürürüz. sen hiç merak etme, dedi.

Halide anne çok sevindi.

— Sağ olun çocuklar, dedi.

4· Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1· Nacı ile Bahriye okuldan döndükten sonra ne yaptılar?

2· Onlar Halide anneye ne dedi?

·5 Aşağıdaki cümleleri uygurcaya çevirin:

Ayağı takılıp sendeledi.

Bu ilaçtan hiç bir şey anlamadım.

Bu kapı ancak bu anahtarla açılır.

Bahçede iki kişi dolaşıyor.

Ben sabahtan akşama kadar bekledim.

Ben hemen o sıralarda gelmiştim.

Çocuk korkusundan titriyor.
Dersimi iyice pişirdim.
içeride bir patırtı duydum.
Korla armudunun özelliği küçük ve iezzetli olmasıdır.
Masa kalkınca oda büyüdü.
öğrenciler sınıfa girdi.
öğleden sonra yağmur yağacak
Şu mutfağın pisligine bakın.

6. Gramer

ھازىرقى زامان داۋام چېچىلى

بۇ خىل چېچىل ھازىر بولۇۋاتقان ئۆزۈن بىر ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. ئۇ ھازىرقى زامان ئورنىدىمۇ قوللىنىلىدۇ.

ھازىرقى زامان داۋام چېچىلى ئورۇن كېلىشتە كەلگەن چېچىللارغا بىرىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش ئارقىلىق ياسىلىدۇ.

مەسىلەن:

بىرلىك

ئالماقتىمەن	almak + ta + yım
ئالماقتىسەن	almak + ta + sın
ئالماقتا	almak + tadır

كۆپلوك

ئالماقتىمىز	a!mak + ta + yız
ئالماقتسىلەر	almak + ta + sınız
ئالماقتا	almak + ta + dırlar

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلوك
almamaktayım	aimamaktayız
almamaktasın	almamaktasınız
almamaktadır	almamaktadırlaı

ئىمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلوك
gelebilmekteyim	gelebiilmekteyiz
gelebilmektesin	gelebilmektesiniz
gelebilmektedir	gelebilmektedirler

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلوك
alamamaktayım	alamamaktayız

alamamaktasin	alamamaktasınız
alamamaktadır	alamamaktadırlar

سوئال شه‌کلی

بیرلیك	کۆپلوك
vermekte mıyım?	vermekte mıyız?
vermekte misin?	vermekte misiniz?
vermekte midir?	vermekte midiler?

YİRMİ YEDİNCİ DERS

1· Kelimeler

1· azizim — ھۆرمەتلىكىم، ئەزىزىم

2· affdilemek — ئەپۇ سورىماق

3· birlik — ئىتتىپاقلىق؛ بىرلىك؛ جەمئىيەت؛ ئوخشاشلىق

Çin ulusunun birliği

جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئىتتىپاقلىقى

öğretmenler birliği — ئوقۇتقۇچىلار جەمئىيىتى

Aralarında bir birlik var.

ئارىسىدا ئوخشاشلىق بار

4· bulmak — تاپماق

Saatımı buldum. — سائىتىمنى تاپتىم.

bilmeceyi bulmak — تېپىشماقنى تاپماق

Aradığım kıtabı hiç bir yerde bulamadım.

ئىزدىگەن كىتابنى ھېچبىر يەردىن تاپالمىدىم.

Atılan kurşun ozavallıyı buldu.

ئېتىلغان ئوق ئۇ بىچارىنى تاپتى

5· beraber — بىرلىكتە

Başbakan beraberinde eşi ve çocukları vardı.

باش مىنىستىر بىلەن بىرلىكتە رەپىقىسى ۋە بالىلىرى

بار ئىدى.

ز. boynuz مۇڭگۈز

boynuzlamak ئۇسمەك

7. fırsat پۇرسەت

Fırsat her zaman ele geçmez.

پۇرسەت ھەر زامان قولغا كەلمەيدۇ.

fırsattan istifade etmek

پۇرسەتتىن پايدىلانماق

firsatçı پۇرسەتچىرەس

8. gökmen كۆك كۆزلۈك

9. hilekârlık = hilecilik ھىيلىگەرلىك

10. kurk بۆرە

11. kovmak قوغلىماق

12. öküz كالا، ئۆكۈز

öküz arabası كالا ھارۋىسى

öküz damı كالا ئېغىلى

13. parçalamak بۆلۈۋەتمەك، پارچە - پارچە قىلىۋەتمەك

تۈيۇقسىز ئۇچرىشىپ قالماق، يولۇقماق، تەگمەك

14. rast gelmek

Bugün yolda babanıza rastgeldim.

بۈگۈن يولدا دادىگىزغا يولۇقۇپ قالدىم.

Kumaşın iyisi bana rastgeldi

رەختنىڭ ياخشىسى ماڭا تەگدى.

Çok aradim, ama hiçbir yerde rast gelmedim

كۆپ ئىزدىدىم، ئەمما ھېچبىر يەردە تاپالمىدىم.

15. rüzgar شامال

Rūzgar esıneyincė yaprak oynamaz.
شامال چقمىغۇچه يوپۇرماق قىمىرلىماس.
Rūzgara tūkūren kendi yūzūne tūkūrūr.
شامالغا ڭ كۆرگەن ئۆز يۈزىگه تۈكۈرەر.
rūzgar gibi geçmek شامالدەك ئۆتۈپ كەتمەك
16· sıçramak سەكرىمەك
çekirge sıçrar چېكەتكه سەكرەيدۇ.
17· suç جىنايەت
suç işlemek جىنايەت ئۆتكۈزمەك
Suç ūstūnde yakalanmak
جىنايەت ئۈستىده تۈتۈلماق
suçlamak سوتلىماق
suçlanmak جازالانماق
suçlu جىنايەتلىك، گۇناھلىق
18· senlibenli سەممىي، تەكەللۇپسىز
19· şōyle شۇنداق
Şōyle yazmalı. شۇنداق يېزىش لازىم.
Şōyle sōylūyor. شۇنداق دەيدۇ.
Bardağı şōyle yıkadıki...
ئىستاكاننى شۇنداق يۇدىكى...
20· şaşırmak هولۇقماق: ئېزىپ كەتمەك
Şōyleceğini şaşırmak گەپىدىن ئادىشماق
yolunu şaşırmak يولىدىن ئېزىپ قالماق
Beni gōrūnce şaşırdı.
مېنى كۆرۈپ هولۇقۇپ كەتتى.
21· tanımak تونۇماق
Arkadaşımı onyıl sonra gōrūnce hemen-

tanıdım.

ئاغىنەمنى ئون يىل كېيىن كۆرۈپلا تونۇدۇم.

Onu beş yıldan beri tanıyorum

ئۇنى بەش يىلدىن بېرى تونۇيمەن.

Arkadaşını tanımam, alacağımı senden isterim.

ئاغىنەڭنى تونۇمايمەن، ئالىدىغىنىمنى سەندىن ئالىمەن.

22. tütün — تاماكا: ئىس

tütün içmek — تاماكا چەكمەك

tütüncülük — تاماكىچىلىق

23. yanyana — يانمۇيان

iki kardeş yolda yanyana gidiyorlar

ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن يولدا يانمۇيان كېتىۋاتىدۇ.

2. Tekst

Kurt Ile öküzler

Çayırda iki öküz otluyordu. Bir kurt onları gördu çok sevindi. Bunu bir firset bilerek öküzlere hücüm etti. öküzler yanyana gelerek boynuzları ile kurdu kovdular. Kurt bunların birliğini gördü ve geri çekildi. öküzleri parçalaya bilmek için hilekarlıktan başka çare olmadıgını anladı.

öküzlerin birine yaklaşıp şöyle dedi:

— Azizim bak, şu güzel çayırı sana veriyorum Tatlı otlarını istediğin kadar otla yalnız ogökmen ökūzden ayril.

Akılsız ökūz kurdun hilesine aldandıve iyi arkadaşından uzaklaştı Böylece kurt ökūzleri ayrı ayrı parçaladı ve yedi.

3. Aşağıdaki parçayı okuyun:

Cemile ile Cevdet kardaştılar. Bir gün onlar odada oynuyorlardı. ansız camı kırdılar. Cevdet korkarak dediki:

— Şimdi annemize ne cevap veririz?

Cemile de:

— Bilmiyoruz, der, cezadan kurtuluruz, dedi, ama biraz düşündükten sanra:

— Hayir, cezayimizi çekmeliyiz, suçumuzu tanımalı, annemizden affdilemeliyiz, dedi ve öyle yaptılar.

4. Aşağıdakı sorulara cevap verin:

1. Cemile ile Cevdet ne yaptılar?
2. Cevdet Cemileye ne dedi?
3. Cemile ne dediler?

5· Aşağıdakı cümleleri uygurcaya çevirini

Burada tütün içilmez.

Bir saat daha beklemeli.

Ben kendime ev bulmağa gidiyorum

Bu kalem iyi yazmıyor, başkası yokmu?

Bayram yaklastı.

Biz onunla senlibenli konuşuyoruz.

Çocuk sıçrayarak gitti.

Çocuk sıçrayarak uyandı.

Evin arkası dereye bakıyor.

Rüzgar bulutları dağıttı.

Sabah sokakta giderken arkadaşıma rast geldim:

Sizinle beraber belki bende giderim.

Yarın sizinle beraber gelecegini söyledi.

Yangın öteki mahelleye sıçradı.

Yolunu şaşırdı.

YİRMİ SEKİZİNCİ DERS

1. Kelimeler.

1. bayılmak — بىهوش بولماق؛ ئۆزىنى يوقتىپ قويماق؛ هاياجانلانماق؛ هەيران قالماق.

Adam sıcaktan bayılmıştı
ئادەم ئىسسىقتىن هوشىدىن كەتكەنىدى.

Bu atın yürüşüne bayılırum.
بۇ ئاتنىڭ مېڭىشىغا هەيران قالدىم.

2. bile — هەتتا؛ مۇ (ئۇلانما)

Ahmet geldi mi? Gitti bile.
ئەخمەت كەلدىمۇ؟ هەتتا كەتتى.

Uzaktakıler bile duydu.
يىراقتىكىلەرمۇ تۇيدى.

Benden bile sakladı. مەندىنمۇ يوشۇردى.

Bana bile sōyledi. ماڭىمۇ دېدى.

Yemin etsa bile inanmam.
قەسەم قىلسىمۇ ئىشەنمەيمەن.

3. çevirici — تەرجىمان

4. doğru — ئۇدۇل؛ تۈز، توغرا؛ هەقىقەتەن

Bu yol doğru ırmağa gider.

بۇ يول توپتوغرا[1] دەريا‌غا بارىدۇ.

İşin doğrusunu onlayamadım.

ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى چۈشىنەلمىدىم.

Doğru söylediniz. توغرا سۆزلىدىڭىز.

doğrudan doğruya بىۋاستە

5 duman almak تۈتەك باسماق؛ تۇمان باسماق

6. galiba ئېھتىمال

galiba gelmeyecek. ئېھتىمال كەلمەس

7. haylaz ھۇرۇن؛ ئېزىلەڭگۇ.

haylazlık ھۇرۇنلۇق

haylazlaşmak ھۇرۇنلاشماق

8. haykırmak ۋارقىرىماق؛ توۋلاماق

9. iyi. ياخشى

iyi niyet ياخشى نىيەت

iyi ilaç ياخشى دورا

iyi olmak ياخشى بولۇپ قالماق

iyi olacak hastanın hekimi ayağma gelir.

تۈزەلگىسى كەلگەن كېسەلنىڭ تېۋىپى ئۆزى كېلەر.

iyileşmek تۈزەلمەك؛ ئوڭشالماق

Hava iyileştı. ھاۋا ئوڭشالدى.

iyilik ياخشىلىق

iyilik yapmak ياخشىلىق قىلماق

iyilik etmek ياخشىلىق قىلماق

iyilikle ياخشىلىقچە، ياخشىلىق بىلەن

10. küçücük كىچىككىنە

Küçücük gözleri var.

كىچىككىنە كۆزلىرى بار.

11· kötülük — ياماناڭلىق؛ ئەسكىلىك

kötülük etmek (yapmak) — ياماناڭلىق قىلماق

12· kurnaz — قۇۋ، مەككار

kurnazlık — مەككارلىق

13· masal — چۆچەك

halk masalları — خەلق چۆچەكلىرى

masalcı — ① چۆچەك سۆزلىگۈچى ②يالغان توقۇغۇچى

masal okumak — رىۋايەت ئوقۇماق

14· sapan — ① رەگەتكە ② سالغا

15· salon — زال

16· sahip — ئىگە

17· şen — شاد، خۇشال

şenlik — خۇشاللىق، شادلىق، تەنتەنە

şenlenmek — خۇشاللىقا چۆممەك

18· şatrkıcı — ناخشىچى

19· tane — دان؛ دانە

buğday tanesi — بۇغداي دېنى

üzüm tanesi — ئۈزۈم دانىسى

tane bağlamak — دان تۇتماق

20· tek — تاق، يالغۇز، بىرلا

Bunun için tek bir yol var.

بۇنىڭ ئۈچۈن يالغۇز بىرلا يول بار.

üç, beş, yedi sayıları tek sayılardır.

ئۈچ، بەش، يەتتە تاق سانلاردۇر.

tek başına — یالغۇز بېشىغا

21. tavsiye — تەۋسىيە، تونۇشتۇرۇش

Bu fikirden vaz geçmenizi tavsıye ederim.

بۇ پىكىردىن ۋاز كېچىشىڭىزنى تەۋسىيە قىلىمەن.

22. toplantı — يىغىن، يىغىلىش، مەجلىس

Buğün salonda toplantı var.

بۈگۈن زالدا يىغىن بار.

23. teslim etmek — بەرمەك (ئىگىسىگە)

Aldığımız evi bize daha teslim etmedi.

ئالغان ئۆيىنى بىزگە تېخى بەرمىدى.

Kitabı sahibine teslim ettim.

كىتابنى ئىگىسىگە بەردىم.

24. vurmak — ئۇرماق؛ چىقماق؛ سوقماق

masaya vurmak — ئۈستەلگە ئۇرماق

Rüzgar buraya vurmuyor.

بۇ يەرگە شامال تەگمەيدۇ.

2. Tekst

Öldürülen Kuş

Bir kuş erik ağacına kondu ve ötmeye başladı Bu şen şarkıcı biraz sonra yakındakı ormana üçtu.

Fakat birdenbire sokakta bir ses işitildi.

Yaramaz bir çocuk çabucak kuş sesinin gel-

diği tarafa doğru koştuve elindeki sapanla kuşu vurdu.

Çocuk küçücük eliyle sevimli şarkıcıyı ziyan etti.

Kuş ağacın dalında şen şen öterken yere yuvarlandı.

Kuş:

— Ben sana ne kötülük ettim. Ben yalniz şarkı söyleyip uslu uslu yaşar dururdum. şimdi küşük yavrucaklarıma kim tane verecek, demek istiyordu.

3. Aşağıdaki parçayı okuyun:

Horz bir sabah haylazlara:

— Kukuriku, yeter uyke! diyordu·

Kurnaz bir tilki horaza yaklaşarak:

— Sabahlar hayır olsun horaz arkadaş! Ah ne hoş ötüyorsunuz,yere inseniz de yakından dinlesem, sesinize bayılırım, dedi.

Horaz da:

— Olur, inerim, ama. bekleyin biraz, bizim Hav, hava haykırayım, dedi.

Tilki Hav hāv adını işitir işitmez derhal kaçıp ormana saklandı.

4. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Tilki horaza ne dedi?
2. Horaz tilkiye ne dedi? Sonunda tilki ne yaptılar?

5. Aşağıdakı cümleleri uygurcaya çevirin:

Annem yillarce evi tek başına çevirdi.

Beni gōrünce şaşırdı.

Bu işten vaz geçmenizi tavsiye ederim.

Bugün salonda taplantı var.

Bu kitapların hiç yararı yoktur.

Bu kitabın çevricisi Fransızçayı iyi bilir.

Bu salın bin kişi alır.

Dağ başını duman almış.

Galiba gelmiyecek beklemiyelim.

Kitabın yaprağını çevirdi.

Kitabı sahibine teslim ettim.

Size bu arkadaşı tavsiye ederım, çok çalışkandır.

Uzaktakiler bile duydu.

üzerinizde kaç para var?

Yarın gele ceğim diyorsunuz, ama ben evde bulamam.

6. Gramer

ئېنىق ئۆتكەن زامان پېئىلى

بۇ پېئىل ئىش - ھەرىكەتنىڭ سۆز قىلىنىۋاتقان ۋاقتتىن بۇرۇن تاماملانغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. بۇ پېئىل زامانى سوزۇق تاۋۇش ياكى جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئايىغلاشقان ھالدا dı، di، du، dü قوشۇمچىلىرىنى؛ ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئايىغلاشقان ھالدا tı، ti، tu، tü قوشۇمچىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسىلىدۇ. زامان قوشۇمچىلىرىدىن 2 - تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

بىر لىك

باشلىدىم	başla + dım
باشلىدىڭ	başla + dın
باشلىدى	başla + dı

كۆپلۈك

باشلىدۇق	başla + dık
باشلىدىڭلار	başla + dınız
باشلىدى	başla + dılar

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
başlamadım	başlamadık
başlamadın	başlamadınız
başlamadı	başlamadılar

ئىمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
görebildim	görebildık
görebildin	göre bildiniz
görebildi	görebildiler

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
satamadım	satamadık
satamadın	satamadınız
satamadı	satamadılar.

سوئال شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
aldım mı?	aldık mı?
aldın mı?	aldınız mı?
aldı mı?	aldılar mı?

YİRMİ DOKUZUNCU DERS

1. Kelimeler:

1. aramak — ئىزدىمەك؛ ئاختۇرماق؛ يوقلىماق

kitabını arıyor — كىتابىنى ئىزدەۋاتىدۇ.

Ceplerini arıyor — يانچۇقلىرىنى ئاختۇرۇۋاتىدۇ.

Komşular bizi aramaz oldu.

قوشنىلار بىزنى يوقلىماس (ئىزدىمەس) بولدى.

2. aman — ئۇندەش سۆز: ۋاھ؛ ۋاييەي، ۋايجان، دەققەت

Aman, öyle söylemeyin!

دەققەت ئۇنداق دېمە!

Aman, bırak beni! — ۋايجان، مېنى قويۇۋەت!

Aman, ne güzel şey!

پاھ، نېمىدېگەن چىرايلىق نەرسە بۇ!

3. dağılmak — تارقىماق، چېچىلماق، چۈۋۈلماق

Bulutlar dağıldı — بۇلۇتلار تارقالدى.

Saçları dağıldı. — چاچلىرى چۈۋۈلدى.

Boncuklar dağıldı. — مونچاقلار چېچىلدى.

Toplantı dağıldı. — يىغىن تارقىدى.

4. durum — ئەھۋال: ۋەزىيەت

Durum değişti. — ئەھۋال ئۆزگەردى.

tvajik durum پاجىئەلىك ئەھۋال

Benim durumumda olsanız sizde böyle düşünürsünüz.

مېنىڭ ئەھۋالىمدا بولسىڭىز سىزمۇ مۇشۇنداق ئويلىغان بولاتتىڭىز.

5. deri تېرە

deri hastalıkları تېرە كېسەللىكى

derisini yüzmek تېرىسىنى سويماق

Bir deri bir kemik بىر تېرە، بىر ئۇستىخان

deri sanayii كۆن ـ خۇرۇمچىلىق سانائىتى

6. eglenmek ئويىنىماق، ئويناشماق

Dün gece sizde iyi eglendik.

تۈنۈگۈن ئاخشام سىزلەرنىڭكىدە ياخشى ئويىندۇق.

7. gözlük كۆزەينەك

güzlük takmak كۆزەينەك تاقىماق

gözlüklü yılan كۆزەينەكلىك يىلان

8. gülümsemek كۈلۈمسىرىمەك، تەبەسسۇم قىلماق

9. içki ئىچىملىك

İçki iyi sonuçlar vermez.

ئىچىملىك ياخشى ئاقىۋەت ئېلىپ كەلمەيدۇ.

içkici ھاراقكەش

içkicilik ھاراقكەشلىك

10. karınca چۈمۈلە

11. öteye beriye ئۇيانغا، بۇيانغا، ھەر تەرەپكە

12. öbek دۆۋە، توپ

13. ötesinden berisinden ئۇياندىن، بۇياندىن

14. peş پەش (كىيىمنىڭ): ئارقا

peşinden koşmak — ئارقىسىدىن يۈگۈرمەك
peşinden gelmek — سۆكۈنۈشۈپ كەلمەك
peşime düşmek — ئارقىسىغا چۈشمەك
peşini bırakmamak — تەقىپ قىلماق
peşpeşe — ئارقىمۇئارقا

15· seyretmek (seyir etmek) — تاماشا قىلماق

16· telaş

تىت ـ تىت بولۇش، دىققەت بولۇش، جىددىيلىشىش
ھودۇقۇش، ئەنسىرەش

Telaş edecek bir şey yok.

ئەنسىرىگۈدەك بىر ئىش يوق.

17· yorulmak — ھارماق؛ چارچىماق

Bugün epey yoruldum.

بۈگۈن خېلىلا ھاردىم.

18· ····yüzden — ····سەۋەبى. ·····تۈپەيلى

2· Tekst

Birlik

Karıncalar öteye beriye dağılmışlardı. kendilerine yiyecek bir şey arıyorlardı Bir karınca öbeğinin yanında durdum. Onları seyretmeğe başladım Bir karınca bir buğday tanesi buldu. Onu yuvasına götürmeye kalktı. ötesinden çekti, berisinden çekti. fakat bir iş beceremedi. Buğday

tanesi ağırdı. Yuvasının yolunu tuttu. Ben kendi kendime:

«zavallı: Yoruldu, taneyi götüremiyeceğini anlayıp vaz geçt» dedim. Aldanmışım. Azsonra buğday tanesinè dört karınca birden yaklaştı. Meğerse evvelki karınca arkadaşlarını da yardıma çağırmaya gitmiş. Dördü de işe girişti. Taneyi yuvalarına kolayca çekip götürdüler.

3. Aşağıdaki parçayı okuyun:

Galıp üç yaşındaydı, ama, dedesi gibi gazete okumak istiyordu. Bir gün dedesi gazete okurken Golıp de gazeteye baktı, baktı, fakat bir kelime bile okuyamadı. Düşündü: dedesinin gözlerinde gözlük vardı. Sonra dedesin:

— Dede. bana da gözlük alsana, dende okuyayım, dedi.

Dedesi gülümsedi ve gözlüklerini Galipa verdi. Galıp okuyamadı. Ozaman dedesiona:

— Büyü, okula git, ozaman okursun, dedi.

4. Aşağıdakı sorulara cevap verin:

1. Galip ne yapmak istiyordu?
2. Dedeşi ne yaptı ve ne dedi?

5. Aşağıdaki cümleleri uygurcaya çevirin:

Aman, bir daha yapmam!
Aman, öyle söylemeyin!
Aman, bırak beni!
Aman, ne güzel şey!
Bana bile söyledi.
Görmüş gibi söylüyor.
Gündüz çalışmalı, gece uyumalı.
Dün gece güldük eglendik,
İçki insan için çok zararlıdır.
İki yıldır bu işin peşinden koşuyorum.
Hastanın durumundan telaş edecek bir şey yok.
Tren saat onda kalktı.
Yağmur yağdı, bu yüzden gelemedim.
Yüzünün derisi kalktı.
Zahmetinize teşekkür ederim.

OTUZUNCU DERS

1. Kelimeler.

1. avcı — ئوۋچى
   av — ئوۋ
   av köpeği — ئوۋ ئىتى
   av tüfeği — ئوۋ مىلتىقى
   avcılık — ئوۋچىلىق
2. bakınca — قاراپ... كۆرۈپ...
3. boyunbağı — گالستۇك
4. çavdarça — پىئونىر
5. çaydanlık — چۆگۈن
6. çay — جىلغا (ئېقىنسۇ)
   Çayı görmeden paçaları sıvamak
   سۇنى كۆرمەي پۇچقاقلىرىنى تۈرمەك
7. dinlemek — ئاڭلىماق، قۇلاق سالماق
8. delinmek — تېشىلمەك
   kızın kulağı delindi. قىزنىڭ قۇلىقى تېشىلدى.
   Tencere delinmiş — كورا تېشىلىپ قاپتۇ.
9. dargın — ئاچچىق، غەزەپ، ئوغىسى قاينىماق، تېرىكىش
   dargınlık — چېچىلىش، قىزىققانلىق
10. enişte — بىراۋنىڭ قىز قېرىندىشىنىڭ ئېرى.

11· geyik بۇغا

12· gizlenmek يوشۇرۇنماق

Dolabın arkasına gizlendi.

ئىشكاپنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇندى.

giz. سىر. مەخپىيەت

gizli يوشۇرۇن، مەخپىي، سىرلىق،

gizlice يوشۇرۇنچە، ئوغرىلىقچە

13. genişiemek = genişlenmek كېڭەيمەك

Çalılar temizlenince tarla genişledi.

چاتقاللار ئېلىپ تاشلانغاندىن كېيىن ئېتىز كېڭەيدى.

Şu koca dolap kalksa oda genişleyecek.

شۇ چوڭ ئىشكاپ ئېلىۋېتىلسە ئۆي كېڭىيدۇ.

14· gelengiden كەلگەن ـ كەتكەنلەر

15· gerçek رېئال؛ ھەقىقىي، راست، ھەقىقەت

Paranın gerçek diğeri قىممىتى

پۇلنىڭ ھەقىقىي

Söyledikleri tamamen gerçek.

دېگەنلىرى تامامەن راست.

Yüzügünüz gcrçek elmas mı?

ئۈزۈكىڭىز راست ئالماسمۇ؟

Yer yuvarlağının güneş çevresinde döndüğü bir gerçektir.

يەر شارىنىڭ قۇياش ئەتراپىدا ئايلىنىشى ھەقىقەتتۇر.

gerçekçi رېئالىست

gerçekçilik رېئالىزم

gerçekleşmek رېئاللىققا ئايلانماق

16· gerınmek كېرىلمەك

Yataktan kalktan sonra uzun uzun gerindi.

ئورنىدىن تۇرغاندىن كېيىن ئۇزۇن كېرىلدى.

17. ince ئىنچىكە، ئۇششاق، نەپىس؛ زىل
ince iplik ئىنچىكە يىپ
ince kum ئۇششاق قۇم
ince iş نەپىس ئىش، ئىنچىكە ئىش
ince adam زىل ئادەم
ince hastalık سىل كېسىلى
ince bağırsak ئىنچىكە ئۆچەي
incelik ئىنچىكىلىك
incelemek ئىنچىكىلىمەك

18. kederlenmek قايغۇرماق، ئېچىنماق، ھەسرەت چەكمەك غەم قىلماق، ئەندىشە قىلماق
keder قايغۇ، ھەسرەت، غەم، ئەندىشە
keder çekmek ئېچىنماق
keder vermek ئېچىندۇرماق
kederlendirmek ئېچىندۇرماق
kederli قايغۇلۇق
Kederli günlerininen vefalı dostudur.
قايغۇلۇق كۈنلىرىدە ئەڭ ۋاپادار دوستى ئىدى.
kedersiz غەم - قايغۇسىز
Kedersiz insan olmaz.
غەم - قايغۇسىز ئادەم بولماس.

19. susamak ئۇسسىماق، تەشنا بولماق
Halk yeniliğe ve bilgiye susamıştır.
خەلق يېڭىلىققا ۋە بىلىمگە تەشنا دۇر.

20. tenefüs نەپەس. ئارام
tenefüs etmek نەپەس ئالماق، ئارام ئالماق

21. tatlı ئاتلىق، شېرىن، لەززەتلىك

tatlı nar تاتلىق ئانار

tatlı söz شېرىن سۆز

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır

تاتلىق تىل يىلاننى ئۇۋۇسىدىن چىقىرىدۇ.

tatlımsı تاتلىقسىنا

22. utanmak ئىزا تارتماق؛ ئۇيالماق، خىجىل بولماق؛ ئەيمەنمەك؛ تەپتارتماق: تارتىنماق؛ قورۇنماق

Arkadaşlarının bu davranışlarından pek utandı.

ئاغىنىلىرىنىڭ بۇ قىلىقلىرىدىن بەك ئىزا تارتتى.

Bunu istemeye utandı. بۇنى سوراشقا خىجىل بولدى.

Yanınıza girmeye utandı.

يېنىڭىزغا كىرىشكە خىجىل بولدى.

utanmaz ئىزا تارتمايدىغان، ھاياسىز

utanç ئىزا، ھايا

utandırmak ئىزا تارتقۇزماق، يەرگە قاراتماق

utanacak ئىزا تارتقۇدەك

utangaç = utangan تارتىنچاق

23. verem تۇبېركۇلېز

24. yazık گۇناھ؛ ئەپسۇس، ئىسىت

Yazık, ben böyle olmasını istemezdim

ئىسىت. مەن بۇنداق بولۇشنى ئويلىمىغان ئىدىم.

Yazık sana, böyle mi yapacaktın!

ئەپسۇس ساڭا. مۇنداقمۇ قىلامىتىڭ!

yazıksız گۇناھسىز

25. yararlanmak — پایدلانماق
yarar — پایدا، پەنپەئەت
yararlı — پایدلمق، کپرەکلیك

2. Tekst

Geyik Ve Boynuzları

Geyik bir defa çok susamıştı. Su içmek için çayın kenarına geldı. suda kendi boynuzlarını gōrūp sevindi .Fakat ayaklarına bakınca kederlendi ve kendi kendine:

— Neyazık ki, ayaklarım ince ve çirkin, dedi. Oanda bir avcı çıkıp, onu vurmak istedi. Geyik kaçmaya baçladı. Ormana girdi. Avcı peşinibırakmadı. Geyik kaçıp kurtulmak için ormanın sık yerine girmek istedi. Fakat boynuzları ağaç dallarına takıldığı için hızla koşamıyordu. Ormana gizlenince kendi kendine:

— Ben de ne budala imişim. ince ve çirkinmiş diye ayaklarımı beğenmezdim. Fakat beni dūşmandan onlar kurtardi, serindiğim boynuzlarım ise, beni ōlūmūn kucağına atmak istedi, diye dūşūrdū.

3. Aşağıdaki parçayı okuyun:

Zil çalmış, ders başlamıştı Sınıfta derin bir sessizlik vardı. öğrenciler öğretmenin tatlı tatlı anlatmakta olduğu dersi dikkatla dinliyorlardı.

Yavaşça kapı açıldı içeriye Basri girdi. Bütün öğrenciler ona dargın dargın baktılar. Basrı bu sabah yine ögretmenın dersini kesmişti utana utana ayaklarının ucuna basarak yavaşça yerine geçip oturdu. Ders devam etti.

Tenefüse çıktıkları zaman Gülten Basriye:

— Bu sabah yine geçiktin, sınıfımızı utandırıyorsun çavdarça oldugunu, mavı boyun bagı taşıdığını unutuyorsun, dedi.

Basrı üzüldü, utandı. Gültenin söylediklerine hiçbir cevap vermeden sustu.

4. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Gülten Basriye ne dedi?
2. Basri ne yaptılar?

5. Aşağıdaki cümleleri uygurcaya çevirin:

Arkadaşım parkta geziyorlardı.

Bu saat yirmi dakika geri.

Bu giysi seni gençleştiriyor.

Çaydanlığın altı delinmiş.

Geç geldiler, gene iyi.

Hangısı daha güzel?

önce enistem veremden öldü, arkasından halam gitti.

Komşuya gezmeyegitti.

öğretmenin geldiğini bekliyoruz.

öğretmenimizin derslerinden çok yararlanıyoruz.

Pencerede oturmuş, geleni gideni gözlüyor.

Söyledikleri tamamen gerçek.

Sen gibi adam az bulunur.

U hala çocuktur.

Yataktan kalktan sonra uzun uzun gerindi.

5. Gramer

سۇبييېكتىپ ئۆتكەن زامان پېئىلى

سۇبييېكتىپ ئۆتكەن زامان گۇمان ـ شۇبھە، مۆلچەر ـ تەخمىن، ئىشەنچسىزلىك قاتارلىق مەنىلەرنى ھەمدە زاكىلىق ۋە مەسخىرىنى بىلدۈرىدۇ.

سۇبييېكتىپ ئۆتكەن زامان پېئىلىغا mış، mış، miş، muş،

mūş قاتارلىق قوشۇمچىلارنى ئاندىن بىرىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش ئارقىلىق ياسىلىدۇ، مەسىلەن:

كۆپلۈك	بىرلىك
yapmışız	yapmışım
yapmışsınız	yapmışsın
yapmışlar	yapmış

بولۇشسىز شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
yapmamışız	yapmamışım
yapmamışsınız	yapmamışsın
yapmamışlar	yapmamış

ئىمكان شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
gelebilmişiz	gelebilmişim
gelebilmişsiniz	gelebilmişsin
gelebilmişler	gelebilmiş

ئىمكانسىز شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
öğrenememişiz	öğrenememişim
öğrenememişsiniz	öğrenememişsin
öğrenememişler	öğrenememiş.

سوئال شەكلى

(ئەسكەرتىش: سوئال قوشۇمچىلىرى شەخس قوشۇمچىلىرىدىن ئالدىدا كېلىدۇ.)

كۆپلۈك	بىرلىك
gōrmūşmūyūz?	gōrmūşmūyūm?
gōrmūşmūsūnūz?	gōrmūşmūsūn?
gōrmūşler + mi?	gōrmūşmū?

OTUZ BİRİNCİ DERS

1- Kelimeler

1- ağlamak — يىغلىماق
ağlamaklı — يىغلامسىرىماق
ağlaşmak — يىغلاشماق
2- buyurun — مەرھەمەت (ئولتۇرۇش، كىرىش، ئىشلىتىش قاتارلىق ھەرىكەتلەردە قوللىنىلىدىغان تەكەللۇپ سۆزى)
3- bakım — غەمخورلۇق؛ ئېتىبار؛ باقماق، قارىماق؛ خەۋەر ئالماق كۆز قارىتىش؛ باشقۇرۇش، تەرەپ، جەھەت؛ پەرۋىش
bu bakımdan — بۇ جەھەتتە
bilim bakımından — ئىلمىي جەھەتتىن
Yağmurlar biraz zarar verdi ama, bir bakımdan yararlı oldu.
يامغۇر بىرئاز زىيان كەلتۈردى، ئەمما بىر جەھەتتىن پايدىلىق بولدى.
bakımlı bir bahçe — پەرۋىش قىلىنغان باغ
bakımsız — پەرۋىشسىز، ئىگە - چاقسىز
4- boğulmak — تۇنجۇقماق، نەپىسى قىيىنلاشماق
5- eşek — ئېشەك
6- epeyce — خېلىلا

Epeyce yoruldum. خېلىلا ھاردىم

7. göreceği gelmek كۆرگۈسى كەلمەك، سېغىنماق

8. haksızlık ھەقسىزلىك، ناھەق؛ ئادالەتسىزلىك

9. haydı = hadı قېنى؛ چاپسان

Haydı senin dediğin olsun.

قېنى، سېنىڭ دېگىنىڭ بولسۇن!

10. hazır ھازىر، تەييار

Ben hazırım, isterseniz gidelim.

مەن تەييارمەن، خالىسىڭىز كېتەيلى،

Yemek hazır. buyurun

تاماق تەييار (بولدى)، مەرھەمەت (قىلىڭ).

Hazır elbise تەييار كىيىم

Hazıra dağlar dayanmaz.

تەييارغا تاغمۇ چىدىمايدۇ،

hazır olmak تەييار بولماق، تەييار تۇرماق

hazırlamak ھازىرلىماق، تەييارلىماق

hazırlık ھازىرلىق

11. haraket مىدىرلاش - پائالىيەت، ھەرىكەت،
يولغا چىقىش

Nasıl hareket edelim ki başaralım?

قانداق (ھەرىكەت) قىلساق مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايمىز؟

Hareketimiz iki gün geri kaldı.

سەپىرىمىز ئىككى كۈن كېيىنگە سۈرۈلدى.

hareket etmek يولغا چىقماق

12. ilişki مۇناسىۋەت، ئالاقە

İlişki kesildi. مۇناسىۋەت ئۈزۈلدى،

ilişki kurmak مۇناسىۋەت ئورناتماق

ilişkili مۇناسىۋەتلىك

Sōylediği sōzūn benimle ilişkili tarafı nedir؟

ئۇنىڭ سۆزىنىڭ مەن بىلەن مۇناسىۋەتلىك تەرىپى نېمە؟

13. kavun قوغۇن

14. kulak asmak قۇلاق سالماق؛ ئەھمىيەت بەرمەك

15. oğuşturmak = ovuşturmak ئۇۋۇلماق

Ellerini ovuşturmak قوللىرىنى ئۇۋۇلماق

Gōzlerini oğuşturuyor. كۆزلىرىنى ئۇۋۇلماقتا.

16. okşamak سىلىماق؛ ئاستا ـ ئاستا ئۇرۇپ قويماق، ماختىماق

17. sarılmak يۆگىمەك، قورشىماق، قوچاقلىماق، يېپىشماق

Sılaha sarılmak قورالغا ئېسىلماق

Belini sardı. بېلىنى يۆگىدى.

Ordu düşmanı sardı

قىسىم دۈشمەننى قورشىۋالدى.

ipiliği sarmak يىپنى يۆگىمەك

sığara sarmak تاماكا ئورىماق

18. sırt دۈمبە، تۆپە

Bıcagın sırtı پىچاقنىڭ كەسمەيدىغان تەرىپى

Şu sırtakı evler شۇ دۆڭدىكى ئۆيلەر

Sırtı kaşınıyor ئۇچىسى قىچىشۋاتىدۇ

sırtı yere gelmek يېڭىلمەك

sırtına almak ئۈستىگە ئالماق

sırtlamak يۈدىمەك

19. soba پەش

20. yüktemek باسماق، ئارتماق

Sandığı arabaya yūkledik.
ساندۇقنى هارۋىغا باستۇق.
Bu ışin yūnetimini bana yūklediler.
بۇ ئىشنىڭ ئىجراسىنى ماڭا ئارتتى.
Bu suçu ona yūklemek istiyorlar.
بۇ جىنايەتنى ئۇنىڭغا ئارتماق بولۇۋاتىدۇ

21. yūklū ئىشى (ۋەزىپىسى) ئېغىر، ئېغىر ئاياغ
Oçok yüklū, bu işi başkasına verelim.
ئۇنىڭ ۋەزىپىسى ئېغىر، بۇ ئىشنى باشقىسىغا بېرەيلى.
yūklū kadın ئېغىر ئاياغ ئايال

2. Tekst

At ile Eşek

Gūzel ve kuvvetli bir at ile yūklū eşek yolda sahiplarının ardından yūrūyorlardı.

Eşek ata seslendi:

— Yūkūmūn bir parçacağını sen al, yaksa bu ağırlık altında boğulacağım!

At bu ricaya kulak asmadı. Zavallı eşekderim bir nefes ve güç halle ilerledi. Fakat biraz daha dayandıktan sonra, sendeleyerek yere serildi ve cani çıktı.

Sahibi eşeğe ne kadar haksızlık yaptığını

ancak bundan sonra anlıya bildi. Epeyce üzüldü ve eşeğin bütün yükünü atın sırtına yükledi.

3. Aşağıdaki diyalogu okuyun:

Kamil bir gün elinde kağıt kalen, derin derin düşünüyordu. Ablası yanına geldi:

— Ne yapıyorsun kamil orada, dedi.

Kamil ağlıyacak gibi:

— Siz sık sık babama mektup yazıyorsunuz, ben de yazayım, dedim, bir türlü yazamadim, dedi.

Ablası gülerek onun saçlarını okşadı:

— Babana söyleyecek hiçbir sözün yok mu?

— Var. Babamıçok özledim (göreceğim geldi).

— Babamız gideli okadar çok oldu mu?

— Bbir yıi geçtj. Artık gelrin.

— Daha başka bir söyliyeceğin yok mu?

— Var. gelirken bana oradan güzel kizak getirsin.

— Şimdi buna söylediklerini yaz. bakayım.

4. Aşağıdaki cümleleri uygurcaya sevirin:

Bu işe başlıyorum,ancak bir günde bitiremem.

Bu yıl tarlalari erken ektik.

Gördüm, hatta konuştum.

Gözlerini oğuşturuyordu. belki uykudan, belki de karanliktan geldiği için.

Gelmeleri ile gitmeleri bir oldu

Haydi çocuklar yemekler hazır!

Haydi senin dediğin olsun, al götür!

Masayı biraz ileri çekelim.

Onunla hiçbir ilişkim kalmadi.

Sobanın yanında ısındı.

Yemek hazır. buyurun.

Yarın sizi nerede bulayım?

Yağmurlar biraz zarar verdi, ama bir bakimdan yararlı oldu.

OTUZ İKİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. amele — ئىشچى
2. avukat — ۋادۇوكات
3. acaba (ئەرەبچە) ناتايينلىقى؛ بىر قارارغا كېلەلمىگەنلىكنى: ئىكەنلىكىنى بىلدۇرىدۇ.

Acaba gelecek mı? — كېلەرمۇ؟
Acaba kim geldi? — كىم كەلگەندۇ؟
Acaba gitsemmi? — كېتەرمەنمۇ؟
Acaba gelmiyecekmi? — كەلمەسمۇ؟

4. bekar — ئۆيلەنمىگەن (ياتلىق بولمىغان) تۇل، بويىتاق

bekarlık — بويتاقلىق، تۇللۇق
bekar kalmak (ئەرگە تەگمەسلىك) — ئۆيلەنمەسلىك

5. daire — چەمبەر، ھالقا، دائىرە، ئايلانما

Karşıkı apartmanda kiralık daire var.
ئۇدۇلدىكى بىنادا ئىجارىگە بېرىلىدىغان ئۆيلەر بار.

6. dünkü — ئۆنۈگۈنكى؛ ئەھلى بولمىغان، پىشمىغان

Dünkü fırtınada kazalar olmuş.
تۈنۈگۈنكى بوراندا بىرەۋنچە ھادىسە يۈز بەردى.

O daha dünkü memur.

ئۇ تېخى يېڭى (پىشمىغان) مەمۇر (خادىم)

7 dam — تام؛ ئېغىل؛ سولاقخانا

8. demet — دەستە؛ باغ (باغلانغان)

bir demet çiçek — بىر دەستە گۈل

demet demet — دەستە دەستە

demetlemek — دەستىلىمەك، دەستە قىلماق

9. evli — نىكاھلانغان، ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بولغان (ئەر - ئايال)

evli kadın — ياتلىق بولغان ئايال

10 gürevli — ۋەزىپىلىك، مەمۇر، خادىم

11 geçenler — كۆچكەنلەر (سىنىپتىن)

12. hınzır — چوشقا (تىل‌ھاقارەت ئۈچۈن قوللىنىلىدۇ)

13. halkarası — خەلقئارا

14. iyilik — ياخشىلىق

Okumanın şu iyiliki de varki...

ئوقۇشنىڭ شۇ ياخشىلىقىمۇ بار (كى)...

iyilıkle — ياخشىلىقچە

iyilik sever — ياخشىلىق قىلغۇچى

iyilik bilir — ياخشىلىقنى بىلىدىغان

15. izinli — رۇخسەت سورىغان؛ رۇخسەتلىك

16. kütü — ئەسكى، ناچار، يامان، زەرەرلىك

kötü adam — ناچار ئادەم

kötü resim — ناچار رەسىم

kötü hava — ناچار ھاۋا

kötü koku — بەد بۇي

kütü alışkanlık — يامان ئادەت

kötülemek — يامان گەپنى قىلماق

kōtoleşmek ناچارلاشماق
kōtūlūk یامانلىق، ئەسكىلىك
Okimseye kōtūlūk etmez.
ئۇ ھېچ كىشىگە يامانلىق قىلمايدۇ.
17. kalanlar (سىنىپتا) قېپقالغانلار
18. kasırgı شىددەتلىك بوران
19. kiremit خىش. كاھىش
kiremit ocağı خىش خۇمدىنى
kiremitçilik خۇمدانچىلىق
20. kalabalık ئادەملەر توپى
21. memur خادىم، خىزمەتچى؛ ئەمەلدار
22. ne yapsın قانداق قىلسۇن
23. ne derse desin نېمە دېسىمۇ، شۇنچە گەپ قىلسىمۇ
24. orak biçimi ئورما
25 uğraşmak شۇغۇللانماق، بەند بولماق، ئاۋارە بولماق
Bu olmayacak iş değıl. ancak uğraşmak ister.
بۇ قىلغىلى بولمايدىغان ئىش ئەمەس، پەقەت تىرىشىشنى تەلەپ قىلىدۇ.
26. ōfke غەزەپ، ئاچچىق
ōfkesini kabarmak قاتتىق غەزەپكە كەلمەك
ōfkesini yenmek ئاچچىقنى يەڭمەك
ōfkeci خاپىغان، پات - پات ئاچچىقلىنىدىغان
ōfkelendirmek ئاچچىقنى كەلتۈرمەك
ōfkelenmek ئاچچىقلانماق
27. saklamak ساقلاپ قويماق، يىغىپ ساقلىماق؛ يوشۇرماق، ئاسرىماق
Sakla samanı, gelir zamanı.

ساماننی ساقلا، لازم بولمدىغان ۋاقتى كېلمدۇ.

Şu parayı alın da, saklayın.

شۇ پۇلنى ئېلىڭ ـ دە، ساقلاپ قويۇڭ.

Mektubu saklamaya çalıştı.

خەتنى يوشۇرۇشقا تىرىشتى.

Ondan hiç bir sırımı saklamam.

ئۇنىڭدىن ھېچبىر سىرىمنى يوشۇرمايمەن.

28· sinsi sinsi قۇۋ، ئوغرىلىقچە، مەككار، تۇيدۇرماستىن، ئوغرىلىقچە قاراۋاتىدۇ. sinsi sinsi bakıyor·

sinsi bir adam مەككار ئادەم

sinsi bir gülüş مۇغەمبەرلەرچە كۈلۈش

29· sallamak تەۋرەتمەك، پۇلاڭلاتماق، ساڭگىلاتماق

beşik sallamak بۆشۈك تەۋرەتمەك

el sallamak قول پۇلاڭلاتماق

başini sallamak بېشىنى ساڭگىلاتماق

30· sürüklemek سۆرەپ كىرىپ كەتمەك، سۆرەپ كەتمەك

Ayağını üzengiden kurturamadı, at kendisini sürükledi.

پۇتىنى ئۈزەڭگىلدىن چىقىرالمىدى. ئات ئۆزىنى سۆرەپ كەتتى.

Bacağından sürüklüyor. پۇتىدىن سۆرىدى.

Her gittiği yete arkadaşını da çürüklüyor.

نەگە بارسا دوستىنى سۆرەپ بارىدۇ.

Şavaşa sürüklemek ئۇرۇشقا سۆرىمەك

Bu roman insanı sürüklüyor.

بۇ رومان ئادەمنى تەسىرلەندۈرىدۇ.

31· şakalaşmak چاقچاق قىلىشماق، ئويناشماق

şaka	چاقچاق، هەزل
şakacı	هەزلکەش، چاقچاقچی
şaka yapmak	چاقچاق قىلماق

2. Tekst

Tilki İle Çōmlek

Kadının biri ovak biçmeye gitmiş. Sūt dolu bir çōmleği demetletin ardına saklamış. Tılki sinsi sinsi çōmleğe yaklaşmış. basşını içine sokmuş. Sūtū içtikten sonra gitmek istemış. Fakat işin kōtūsū, başını çōmlekten çıkaramamış. Ne yapsın? Bōylece yola çıkmış. Başını sallayıp duruyor ve şōyleniyormuş:

— Hey çōmlek! şakalaştıgın veter, bırak beni çōmlekçigim. yeter artık revgilim. Eglendın oynadın. bu kadar yeter! Fakat ne derse dersin çōmlek sōz antamıyor ve kafasından çıkmıyormuş. Tilki ōfkelenmiş:

— Dur sen hınzır! Mademki laf anlamıyorsun, seni boğayım da gōr!

Tilki dereye koşmuş ve çōmleğı boğmaya başlamış.

Çūmlek suya batmış. fakat ardından tilkiyı de sūrūklemis.

3. Aşağıdaki diyalogu okuyun:

Aileniz kaç kişiden ibarettir?

Siz evlimisiniz?

Ben evliyim (bekarim).

Refikam avukattır (ev kadınıdır).

Siz burada refikanızla (kocanızla) beraber misiniz?

Kocanız ne işlerle uğraşıyor?

Kocam ameledir (mühendistir, memurdur).

Çocuğunuz var mi?

iki çocuğum var.

Çocuklarınız nerede okuyor?

Nerede çalışıyorsunuz?

Ben bir fabrikada çalışıyorum.

Yaşasın halklararasında dostuk!

Aramızda bozulmaz bir dostluk olsun!

4. Aşağıdaki cümleleri uygurcaya çevirin

Ben onunla geçen yıldan beri konuşmuyorum.

Bütüm öfkesini benden çıkardı.

Bugün tatil olduğu için dairede hiç bir

görevliyok.

Bu kumaş benim aldığım gibi değil.

Bu adam herkese iyilik eder.

Çocukların içinde kalanlarda var. geçenlerde.

Çok şükür. bu günleri de gördük.

Dün izinli olduğum için daireye gitmedim.

Dünkü kasırga damlardan kiremitleri uçurdu.

İki aydir iş bulamadim.

İki kardeş konuşa konuşa yürüdüler.

Kim bilir belki de gelmez

okumamin şu iyiliki de varki....

öyle bir yağmur yağdiki...

Şurada bir kalabalık var, acaba ne oluyor.

5. Gramer

1. ئۇقتكەن هازىرقى زامان پېئىلى

ئۇقتكەن هازىرقى زامان پېئىلى هازىرقى زامان بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان ئۇقتكەن زامانىدا يۈز بەرگەن ئىش ـ هەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. ئۇيەنە نەتىجىسىنىمۇ بىلدۈرىدۇ.

بۇ پېئىل سۇبېيېكتنىڭ ئۇقتكەن زامانغا 3 ـ شەخس بىرلىك قوشۇمچىلىرى dır، dir، dur، dür؛ tır، tir، tur، türلارنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

بىر لىك	كۆپلۈك
almışımdır	almışızdır
almışındır	almşsınızdır
almıştır	atmışlardır

بولۇشسىز شەكلى

بىر لىك	كۆپلۈك
almamışımdır	almamışızdır
almamışsındır	almamışsınızdır
almamıştır	almamışlardır

ئىمكان شەكلى

بىر لىك	كۆپلۈك
gōrebilmişimdir	gōrebilmişizdır
gōrebilmişindır	gōrebilmişsinizdır
gōrebilmiştir	gōsebilmışlerdir

سوئال شەكلى

بىر لىك	كۆپلۈك
gelmiş miyimdir?	gelmiş miyizdir?

gelmiş misindır?	gelmiş misinizdir?
gelmiş midir?	gelmiş midirler?

2. ئېنىق كەلگۈسى زامان پېئىلى

ئېنىق كەلگۈسى زامان كەلگۈسىدە قىلىنىدىغان ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. بۇ پېئىلغا (y)acak، (y)ecek قوشۇمچىلىرىنىڭ ئاندىن بىرىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ. 1 - شەخسنىڭ بىرلىك ۋە كۆپلۈكىدە كېيىنكى جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇش k سۆزۈق تاۋۇشلارنىڭ ئارىسىغا كەلگەندە جاراڭلىقلىشىپ «ğ» غا ئايلىنىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك	كۆپلۈك
okuyacağım	okuyacağız
okuyacaksın	okuyacaksınız
okuyacak	okuyacaklar

بىرلىك	كۆپلۈك
bileceğim	bileceğiz
bileceksin	bileceksiniz
bilecek	bilecekler

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
okumıyacağım	okumıyacağız
okumıyacaksın	okumıyacaksınız
okumıyacak	okumıyacaklar

ئىمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
yazabileceğim	yazabileceğiz
yazabileceksin	yazabileceksiniz
yazabilecek	yazabilecekler

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
alamıyacağım	alamıyacağız
alamıyacaksın	alamıyacaksınız
alamıyacak	alamıyacaklar

سوئال شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
verecek miyim?	verecek miyiz?
verecek mısın?	verecek misiniz?
verecek mi?	verecekler mi?

OTUZ ÜÇÜNÇÜ DERS

1. Kelimeler

1. akşam üstü — كەچكە يېقىن
2. algōz — كۆزى قىزىل
3. atlamak — سەكرىمەك، ئاتلىماق
   duvardan atlamak — تامدىن سەكرىمەك
   pencereden atlamak — دېرىزىدىن سەكرىمەك
   sınıf atlamak — سىنىپ ئاتلىماق
4. adi — ئاددىي
   adilik — ئاددىيلىق
5. cami — جامە
   Cami ne kadar būyūk olsa, imam gene bildigini okur.
   جامە قانچە چوڭ بولغىنى بىلەن، ئىمام يەنىلا بىلگىنىنى ئوقۇيدۇ.
6. çarşı — بازار
   mısir çarşısı — قوناق بازىرى
7. çoktan — ئۇزۇن زامانلىدىن بېرى
8. dalğa — دولقۇن
   denız dalğasi — دېڭىز دولقۇنى

dòrtdalğalı radyo تۆت دولقۇنلۇق رادىئو

dalğalanmak دولقۇنلانماق، ئۆركەشلىمەك

9. dahi مۇ (ئۇلانما): ھەتتا؛ ھەم

Ben dahi bilmiyorum. مەنمۇ بىلمەيمەن.

10. emek ئەجىر، جاپا

Bu işte benimde emeğim var.

بۇ ئىشتا مېنىڭمۇ ئەجرىم بار.

çocuk emekle büyür.

بالا جاپا بىلەن چوڭ بولىدۇ.

emekçi ئىشچى

emek çekmek جاپا چەكمەك

11. gelenek ئەنئەنە

geleneksel ئەنئەنىۋى

12 harcamak سەرپ قىلماق، ئىشلەتمەك: پىدا قىلماق

çocuk çok para harcıyor.

بالا كۆپ پۇل خەجلەيدۇ.

Bu yapıya beş ton çimento harcadı.

بۇ قۇرۇلۇشقا بەش تونىا سېمونت ئىشلىتىلدى.

Ogençliğini harcadı

ئۇ ياشلىقىنى پىدا قىلدى.

13. inşa etmek ياسىماق، قۇرماق

Okulumuz bört bina inşaettiler.

مەكتىپىمىز تۆت بىنا سالدى.

inşa قۇرۇلۇش

köprü inşası كۆۋرۈك قۇرۇلۇشى

inşaatçı قۇرۇلۇش مۇتەخەسسىسى

14. içeri ئىچى، ئىچكى قىسىم

içeride ئىچىدە
içeriden ئىچىدىن، ئىچكى جەھەتتىن
içeriye ئىچكىرىگە
içeri girmek ئىچىگە كىرمەك
15. konuk sever مېھماندوست
Uygur halkı konuksever halktır.
ئۇيغۇر خەلقى مېھماندوست خەلقتۇر.
konuk مېھمان
konuk etmek مېھمان قىلماق
konuk olmak مېھمان بولماق
konuk evi = konuk odasi مېھمانخانا
konuklamak مېھمان قىلماق
16. kuruş بىر لىرانىڭ يۈزدىن بىرى
17. kısa قىسقا، كالتە، پاكار
kısa pantolon قىسقا پەلتو
kısa adam پاكار ئادەم
uzun lafın kısası ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى
kısa boylu پاكار
kısa haberler قىسقا خەۋەرلەر
kisaca قىسقىچە
kısacik بەك قىسقا
kısalmak قىسقىرىماق
kısaltmak قىسقارتماق
18. kovalanmak قوغلىماق، ئارقىسىغا چۈشمەك، ئىزدىمەك
19. kıvranmak تولغانماق، ئازابلانماق، زارلانماق
Mide ağrısından kıvranıyor.
ئاشقازانىنىڭ ئاغرىشىدىن ئازابلىنىۋاتىدۇ.

Yoksulluk kıvranıyor.
يوقسۇللۇق ئىچىده زارلىنىۋاتىدۇ.
Su su diye kivrandı. سۇ سۇ دەپ زارلاندى.
20. lamba چىراغ
gaz lambası گاز چىرىغى
21. nal تاقا، چىش (ساپاننىڭ)
nal çakmak تاقىلىماق
nallamak = nal çakmak ناھال
nalça
22. ne kadar قانچىلىك، نېمىدېگەن
Ne kadar kaldı? قانچىلىك قالدى؟
Ne kadar sıcak! نېمىدېگەن ئىسسىق!
23. oldukça خېلىلا، خېلى
Oldukça parası var. خېلى پۇلى بار.
Hava oldukça soğuk. ھاۋا خېلىلا سوغۇق.
Oaldukç zengin adamdır. خېلىلا باي ئادەم.
24. Posta پوچتا
posta arabası پوچتا ئاپتوموبىلى
posta çantası پوچتا خالتىسى
posta idaresi پوچتا ئىدارىسى
posta vagonu پوچتا ۋاگونى
postacı پوچتالىيون
postalamak پوچتىغا سالماق
postayı kesmek مۇناسىۋەتنى ئۈزمەك
25. sürü پادا
Sürüye kurt saldırmış. پادىغا بۆرە تېگىپتۇ.
koyun sürüsü قوي پادىسى

Sürüden ayrılanı kurt kapar.

پادىدىن ئايرىلغانىنى بۆرە يەيدۇ

26. sokulmak (يېنىغا) بېرىۋالماق، مۆكۈۋالماق

27. tekme تېپىك

tekmelemek تەپمەك

28. umumi telefon ئاممىۋى تېلېفون

29. yavaşlamak ئاستىلىماق

Tren yavaşladı. پويىز ئاستىلىدى.

Fırtına yavaşladı. بوران ئاستىلىدى.

30. zarf كونۋېرت

zarflamak كونۋېرتقا سالماق

2. Tekst

At İle Kurt

Akşam üstü idi. Sürü kırdan köye dönüyordu. Algöz atın tayı geride kalmış, otlaya otlaya geliyordu. At birz yavaşlayip kişnedi, tayını çagirdi. Fakat bir kurt tayi görmüştü. Tay annesinin yanına doğru koşunca, onu kovalamaya başladı. Fakat kurt yetişenceye kadar tay annesinin yanına sokuldu.

Kurdun dişine çoktan hayvan eti değmemiş,

aç kalmıştı. Koşarak geliyordu. Birdefaatlasaydı, tayıparçalayacakti.

At onu gördü ve tayını önüne alip, arkasını kurda çevirdi. Kurt başka taraftan hücüm etmek istedi. At yine arkasını onu döndü ve nallı ayağı ile kurdun ağzına bir tekme vurdu.

Kurt sızıdan kıvrandı ve dişine göre et bulamkiarak, yeniden ormana doğru kaçtı.

3. Aşağıdaki cümleleri okuyun:

Bu şehrin nüfusu ne kadardır?
Şehrin en güzel meydanı hangisidir?
Tarihi yerleri gezmek istiyoruz.
Parka (bahçeye) nereden eirilir?
Bu cami ne zaman inşa edilmiştir?
Cami içerine gire bilirmiyiz?
Müslüman mezarligini gezmek istiyoruz.
Carşı nerededir?
Et (sebze, meyva) nerede satılır?
En yakın Postaya hangı yoldan gidilir?
Bu adı mektup için kaç kuruşluk pul lazim?
Bir zarfın fiyatı kaç kuruştur?
Buraya en yakın umumi telefon nerededir?

Bu radyo kaç lambalıdır?

Bu radyonun kaç dalğası var?

Bu radyonun kisa (orta, uzun) dalğasi varmidir?

4. Aşağıdaki cümleri uygrucaya çevirin:

Anne çocuğunu koynuna aldı

Ben sizin yazınızı kolaylıkla okurum.

Bu haberin gelmesiyle iş bozuldu.

Bugün dahı bu yerleri gezip görüyorlar.

Benim yerimde olsan ne yaparsın?

Bu yolda çok emek harcandı.

Hava oldukça soğuk.

Konukseverlik geleneklerimizden biridir.

Ne sen vardın nede arkadaşın.

Ne eve nede okula gelmiyor.

Nerede ise yağmur yağacak.

Niye doğrusunu söylemiyorsunuz?

O gelmedi. ben geldim.

OTUZ DÖRDÜNCÜ DERS

1· Kelimeler

1· ayakkabı — ئاياغ كىيىمى

ayakkabıcı — موزدۇز

2· alaca — ئالا ـ بۇلا، ئالا، ئالمچىپار؛ خۇي ـ منجەز؛ مەك

Hayvan alacası dışında, insanın alacası içindedir.

هايۋانلىك ئالىسى تېشىدا، ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە.

alaca bulacac — ئالا ـ بۇلا

3· bir aralık — شۇئاندا، شۇ ئەسنادا

4· başucu — باش تەرەپ

Hastanın başucuda ağladı. — كېسەلنىڭ باش تەرىپىدە تۇرۇپ يىغلىدى.

5· boğuşmak — بوغۇشماق؛ ئېلىشماق؛ ياقىلاشماق

6· çetin — قىيىن، مۇشكۇل، قاتتىق

çetin adam — قاتتىق ئادەم

çetin yol — مۇشكۇل يول (ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل يول)

çetin mesele — قىيىن مەسىلە

çetinleşmek — قىيىنلاشماق

çetinleştirmek — قىيىنلاشتۇرماق

çetinlik قىينىلىق، قاتتىقلىق

7· darılmak ئاچچىقلانماق، خاپا بولماق؛ ئەدەبلەپ قويماق

Annem bana darıldı. ئاپام ماڭا خاپا بولدى.

Çocuğa biraz darıl, çok yaramazlık ediyor.

بالىنى بىرئاز ئەدەبلەپ قوي، بەك شوخلىۇق قىلمۇاتىدۇ.

8· geçmiş ئۆتمۈش؛ ئۆتۈپ كەتكەن

Onun geçmişi iyi bilmiyorum.

ئۇنىڭ ئۆتمۈشىنى ياخشى بىلمەن.

geçmiş olaylar ئۆتكەن ۋەقەلەر

9· ısırmak چىشلىمەك

Köpek çocuğun bacağından ısırmış.

ئىت بالىنىڭ چاپىنىنى چىشلىۋاپتۇ.

ısıracak it dişini görtesmez.

چىشلەيدىغان ئىت چىشىنى كۆرسەتمەس.

10· itmek ئىتتەرمەك؛ ئاران دېگەندە

masayı itmek ئۈستەلنى ئىتتەرمەك

Çocuğu ite kaka bu hala getirdik.

بالىنى ئاران دېگەندە مۇشۇ ھالغا كەلتۈردۇق.

11· kartal شۇڭقار؛ بۈركۈت

12· koparmak يۇلۇۋالماق، ئۈزۈۋالماق

teli koparmak سىمنى ئۈزۈۋەتمەك

fidanı koparmak كۆچەتنى يۇلۇۋەتمەك

13· meydan vermemek پۇرسەت ياكى ئىمكان بەرمەسلىك

14· özlemek سېغىنماق، كۆرگۈسى كەلمەك

köyünü özlemek يېزىسىنى سېغىنماق

anne babasını özlemek ئاتا ـ ئانىسىنى سېغىنماق

15· özle خۇسۇسىي، شەخسىي، مەخسۇس: ئالاھىدە

Bura ya özel işlerim ıçin geldim.
بۇ يەرگە خۇسۇسىي ئىشلىرىم ئۈچۈن كەلدىم.
derginin ōzel sayısı ژۇرنالىنىڭ مەخسۇس سانى
ōzel durumları hesaba almak
ئالاھىدە ئەھۋاللارنى ھېسابقا ئالماق
özellik خۇسۇسىيەت، ئالاھىدىلىك
özelikle بولۇپمۇ، خۇسۇسىيەت
16· öğrenmek ئۆگەنمەك
dersini ōğrenmek دەرسنى ئۆگەنمەك
okumayazmayı ōğrenmek
ئوقۇش - يېزىشنى ئۆگەنمەك
17· öksürmek يۆتەلمەك
Çocuk öksürüyor, sokağa çıkarmamalı.
بالا يۆتىلىۋاتىدۇ، كوچىغا چىقارماسلىق لازىم.
öksürük olmak يۆتەل بولماق
Sıgara dumanı beni öksürtür.
تاماكا ئىسى مېنى يۆتەلدۈرىدۇ.
18 Parlamak، چىقارماق؛ نام نۇر چاچماق؛ ئاچچىقلانماق
ئوت ئالماق، ئەكس ئەتمەك
ayna gibi parlamak ئەينەكتەك پارقىرىماق
...kısa zamanda parladı. قىسقا زاماندا نام چىقاردى.
Güneş parlıyor قۇياش نۇر چېچىۋاتىدۇ.
Benzin parladı. بېنزىن ئوت ئالدى.
19 ·saldırmak ئېتىلماق، (ئۇستىگە) ھۇجۇم قىلماق
Bu kōpek gelene geçene saldırır.
بۇ ئىت ئۆتكەن - كەچكەنلەرگە ئېتىلىدۇ.
20· sūzūlmek سۈزۈلمەك؛ قانات قاقماستىن ئۇچۇش؛

خۇمالاشتۇرماق

Bal süzüldü. هەسەل سۈزۈلدى.

Kartal sūzūle sūzūle uçuyordu.

بۈركۈت قانات قاقماستىن ئۇچۇۋاتاتتى.

Gōzlerini sūzūyordu.

كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇراتتى.

21. sermek يايماق؛ سالماق؛ ياتقۇزماق

Çamaşır sermak كىر يايماق

üzümü güncşe sermek ئۈزۈمنى ئاپتاپقا يايماق

yatağıyere sermek ئورۇننى يەرگە سالماق

22. tıklatmak تىرىقلاتماق

23. yükselmek ئۆرلىمەك؛ ئۆسمەك؛ ئېگىزلىمەك

Uçak yükseldi. ئايروپىلان ئېگىزلىدى.

Aşaması yükseldi دەرىجىسى ئۆرلىدى.

Altın fiyatları yükseldi

ئالتۇننىڭ باھاسى ئۆستى.

2. Tekst

Kedi ile Kartal

Kedi bir gün üç yavrusu ile bir bahçeye oynuyordu. Biraralık bir kartal bahçede süzülerek yavrularından birisini yakaladı. Kedi kartalın yükselmesine meydan vermeden, yıldırım gibi üzeri-

ne atildı. Kartal kedi yavrunsuu bırakarak annesine saldırdı. iki hayvan arasında korkunç bir savaş boşladı. Kedi tırnaklarıyle kartalın tüylerini yoluyor, her tarafını kaniçinde bırakıyordu. Kartal ise gagasıyle kedinin neresine rasgelirse ısırıyor ve et koparıyordu. Her ikiside birbirini yok etmeğe çalışıyordu. kedi kuvvetli kartalla boğuşurken pek fazla yorulda, kuvveti kesilmeğe başladı. Biraralik kartal gagasıyle kedinin bir gözünü çıkardı. Kedi büyük bir acı duyarak kartala daha çetin bir kuvvetle saldırdi. Boğazına yapıştı ve kartalı öldürünceye kadar bırakmadı.

Kartaliyere seren Kediyavrularının yaninakoştu. Hayvancağız kendi yaralannı unutarak, hemen yavrusunun yarasını yalamağa başladı.

3. Aşağıdakı masalı okuyun:

Sevimbirgünhastalandı. Uzunyazmanyattı. Ağaçları. çiçekleri ve alaca kanatlı kelebekleri özledi veağlamağa başladı. Yukarıdan herşeyi gören güneş bunu farketti. Yaklaşarak pencereyi tıklatti:

— Kim tıklatıyor penceremi?

Güneş:

— Ben, diye cevapverdi.

— Ne istiyorsun?

— Sal beni yanina.

— Niçin?

— Biraz konuşalım.... Aç pencereyi!

— Annem darılacak.

— Hayır! darılmıyacak, ben ona sordum. Güneş penkereyi itti, odaya girdi, ışıklarını yaydı ve parladı. Sevimin baş ucuna oturdu ve sevinçten gülmeğe başladı.

4. Aşağıdaki soruya cevap verin:

Sevim ile güneş neler konuştular?

5. Aşağıdaki cümleleri uygurcaya çevirin

Artık gelmez oldu.
Ben kendi düşüncmi söyledim.
Bunu o zaman bilmeyordum sonra öğrendim.
Bu yere özel işlerim için geldim.
Bu kalemi değil ötekiniverin.
Bu ayakkabı size olur.
Bu işte benim de emeğim vardır.
Çocuk öksürüyor, sokağa çıkarmamalı.

Çocuklara söyleyin gürültü etmesinler,
Evin önünde bahçe var,
Her iş yoluyla yapılmalı.
Kitabin buralarda ne geziyor?
O gideli iki yil oldu.
Onun geşmişini iyi bilirim.

6. Gramer

1. ئۇزاق ئۆتكەن زامان پېئىللى

ئۇزاق ئۆتكەن زامان، هازىرقى زامان داۋام پېئىللىغا ئوخشاش ئۆتمۈشتە ئۇزاق داۋام قىلغان هەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

كۆپلۈك	بىر لىك
okumaktaydık	okumaktaydım
okumaktaydınız	okumaktaydın
okumaktaydılar	okumaktaydı

بولۇشسىز شەكلى

كۆپلۈك	بىر لىك
okumamaktaydık	okumamaktaydım
okumamaktaydınız	okumamaktaydın
okumamaktaydılar	okumamaktaydı

ئىمكان شەكلى

بىر لىك	كۆپلۈك
okuyabilmekteydim	okuyabilmekteydik
okuyabilmekteydi	okuyabilmekteydiniz
okuyabilmekteydi	okuyabilmekteydilez

ئىمكانسىز شەكلى

بىر لىك	كۆپلۈك
okuyamamaktaydım	okuyamamaktaydık
okuyamamaktaydın	okuyamamaktaydınız
okuyamamaktaydı.	okuyamamaktaydılar.

سوئال شەكلى

بىر لىك	كۆپلۈك
okumakta mıydım?	okumakta mıydık?
okumakta mıydın?	okumakta mıydınız?
okumakta mıydıydı?	okumakta mıydılar?

2. ئۇزاق ئۆتكەن زامانىنىڭ 1 - تۈرى

بۇ پېئىل بۇرۇن بولۇپ ئۆتكەن ھەرىكەتنىڭ بىلدۈرىدۇ.
بۇ پېئىل ئىككى خىل بولىدۇ.

برىنچى خىلى:

بىرلىك	كۆپلۈك
verdiydim	verdiydik
verdiydin	verdiydiniz.
verdiydi	verdiydiler.

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
vermediydim	vermediydik
vermediydin	vermediydiniz
vermediydi	vermediydiler

ئىمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
verebildiydim	verebildiydik
verebildiydin	verebildiydiniz
verebildiydi	verebildiydiler.

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
veremediydim	veremediydik
veremediydin	veremediydik
veremediydi	veremediydiler

سوئال شەكلى

كۆپلۈك	بىر لىك
verdı mıydik?	verdi miydim?
verdi miydiniz?	verdi miydin?
verdi miydiler?	verdi miydi?

ئىككىنچى خىلى:

كۆپلۈك	بىر لىك
verdikti	verdimdi = verdim idi
verdinizdi	verdindi
verdilerdi.	verdiydi

بۇ زاماننىڭ بولۇشسىز، ئىمكان، ئىمكانسىز ۋە سوئال شەكىللىرى يۇقىرىدىكىگە ئوخشاش ئومۇمىي قائىدە بويىچە ياسىلىدۇ،

Sözlük

A

abla	ئاچا، هەدە، ئايلا
acaba	ئەجەبا؛ بەلكى
acı	ئاچچىق؛ ئەلەم؛ ئاغرىق
açgözlü	ئاچكۆز
açık	ئوچۇق؛ يالىڭاچ
ad	ئىسىم، ئات، نام داڭق، شۆھرەت
adi	ئاددىي
affetmek	ئەپۇ قىلماق
affdilemek	ئەپۇ سورىماق
ağabey	ئاكا، ئاغا
ağaç	دەرەخ، ناختا؛ تاختاي
aglamak	يىغلىماق
ahır	ئېغىل
akıllı	ئەقىللىك
akşamüstü	كەچقۇرۇن، كەچكە يېقىن
alaca	ئالا ـ بۇلا، ئالىچىپار، تاغىل
alan	مەيدان؛ ساھە
alev	ئوت يالقۇنى

algöz	قەزىل كۆز
alışveriş	سودا - سېتىق؛ مۇناسىۋەت
allaha ısmarlamak(1)	خۇداغا تاپشۇردۇم. خۇداغا ئامانەت نېمىسچە
Almanca	ئاست، تەكتى، تېگى
alt	ۋاھ، ۋاييەي؛ دەققەت
aman	تاغا (ئاتىنىڭ ئاكىسى ياكى ئىنىسى)
amca	ئىشچى
amele	ئاچقۇچ
anahtar	پەقەت، پەقەتلا؛ يالغۇز
ancak	چۈشەنمەك؛ مەنپەئەت كۆرمەك
anlamak	چۈشەندۈرمەك
anlatmak	ئانا، ئاپا
anne	ئانىلار كۈنى، (ئانىلار بايرىمى)
anneler günü	ھارۋا، ئاپتوموبىل
araba	دېكابىر، 12 - ئاي، ئارىلىق
aralık	ئىزدىمەك
aramak	تەكشۈرمەك؛ تەتقىق قىلماق
araştırmak	ئارقا، كەينى
ard	ھەسەل ھەرىسى
arı	يولداش، دوست، ھەمرا
arkadaş	سوۋغا، ھەدىيە
armağan	ئاموت، نەشپۈت
armut	كۆپ، زىيادە؛ ئارتۇق؛ ئاخىرقى ھېسابتا
artık	شىر
aslan	تۆۋەن، پەس
aşağı	ئوت
ateş	

atlamak	سەكرىمەك
avcı	ئوۋچى
arköpeği	ئوۋ ئىتى
avlu	هويلا، قورۇ
avukat	ئادۋوكات
ayak	پۇت، ئاياغ،
ayakkabı	ئاياغ كىيىم
ayaklarını bağlamak	پۇتلىرىنى قوشتۇرماق
aydın	يورۇق؛ زىيالىي
aydınlık	يورۇقلۇق
azarlamak	ئەيىبلىمەك
azizim	ئەزىزىم
az ötede	بىر ئاز نېرىدە

B

baba	ئاتا، دادا
bacak	پۇت، پاچاق
bakımsız	ئىگىسىز
bağırmak	ۋارقىرىماق، توۋلىماق
bahar	باهار، ئەتىياز؛ گۈل ۋە يوپۇرماق
bahçe	باغچە
bahçıvan	باغۋەن
bakim	جەھەت؛ غەمخورلۇق؛ قارىماق
bakır	مىس، تۇچ
bakinca	قاراپ.... كۆرۈپ...
bakmak	قارىماق؛ هالىدىن خەۋەر ئالماق

banka şübesi	شۇبە بانكا
baraj	توسما، توغان؛ چۇشۇركە
bardak	ئىستاكان؛ جام
barış	تىنچلىق
başarı	مۇۋەپپەقىيەت
başucu	باش تەرەپ
başüstü	باش تەرەپ
bavul	سەپەر چامادانى
bayılmak	ھوشىدىن كەتمەك
bayır	تاغ باغرى
bebek	قورچاق (بالىلار ئويۇنچۇقى) بوۋاق
beğenmek	ياخشى كۆرمەك، ياقتۇرماق، تاللىماق
bekar	ئۆيلەنمىگەن، بويتاق
bekci	كۆزەتچى
beklemek	ساقلىماق، كۈتمەك
bekleme salonu	كۈتۈش زالى (ئۆي)
belli	ئاشكارا، مەلۇم، مۇئەييەن
benzemek	ئوخشىماق
beraber	بىرلىكتە
bere	ھۇررەك؛ چىكسلىكى يوق شەپكە
beslemek	باقماق، بوردىماق
beyaz	ئاق
bıcak	پىچاق
bırakmak	قويۇۋەتمەك؛ تاشلىماق، قالدۇرماق
bıyık	بۇرۇت
bildirge	بايانات
bile	ھەتتا؛..... مۇ

bilgili	بىلىملىك، ئوقۇمۇشلۇق
bilmece	تېپىشماق
binmeū	ئولتۇرماق، مىنمەك
bir aralık	شۇ ئارىلىقتا، شۇ ئارىدا، شۇ ئاندا
bir çok	بىرمۇنچە
birdenbire	بىردىنلا، ئۇشتۇمتۇت، تۇيۇقسىز
biriktirmek	توپلىماق، يىغماق
birkaç	بىرقانچە، بىرمۇنچە
birlik	ئىتتىپاقلىق، بىرلىك؛ ئوخشاشلىق
birşey değil	ھېچ ۋەقەسى يوق
boğmak	تۇنجۇقتۇرماق، غەرق قىلماق
boğulmak	تۇنجۇقماق
boğuçmak	ئېلىشماق؛ ياقىلاشماق، بوغۇشماق
bol	جىق، كۆپ، مول
bomboş	پۈتۈنلەي بوش، قۇپقۇرۇق
boşuna	بىھۇدە، ئورۇنسىز، بىكاردىن بىكارغا
boy	بوي، قامەت؛ قەبىلە؛ ئەن
boyacı	سىرچى، مايلامچى
boynuz	مۈڭگۈز
boyun bağı	گالستۇك
bozuk	پارچىلانغان، پارچە
böcek	قۇرت
böylece	شۇنداق، شۇ شەكىلدە
buçuk	يېرىم
budala	ئەخمەق، كەم ئەقىل
bulğur	سۇدا پىشۇرۇپ پوستىدىن ئاجرىتىلغان بۇغداي
bura	بۇ يەر

bulmak	ئىزدەپ تاپماق
bulunmak	تەييار بولماق، قىلماق
buyurun	مەرھەمەت (قىلىڭ)
büsbütün	پۈتۈنلەي
büyük	چوڭ، ئۇلۇغ
büyükanne	موما، چوڭ ئانا
büyükler	چوڭلار، ئۇلۇغلار
büyümek	چوڭ بولماق، چوڭايماق

C

cam	ئەينەك
camcı	ئەينەكچى
camı	جامە، مەسچىت
cep	يانچۇق
cici	چىرايلىق، سۆيۈملۈك، ئۇماق
civar	ئەتراپ
cumartesi	شەنبە

Ç

çabalamak	جان تالاشماق، تىركەشمەك؛ تىرىشماق
çabucak	تېزدىن، چاپسان
çabuk	تېز، چاپسان
çalılık	چاتقاللىق
çalışkan	ئىشچان، تىرىشچان
çalışmak	ئىشلىمەك

çamaşır	ئىچكى كىيىم، كىر (كىيىم)
çamur	لاي، پاتقاق
çanta	سومكا، پورتمال
çarpı	كەررە، كۆپەيتىش
çarşı	بازار
çatı	پېشايۋان
çavdarça	پىئونېر
çay	دەريا؛ جىلغا
çaydanlık	چۆگۈن
çayır	ئوتلاق
çaytakımı	چاي داستىخىنى سايمانلىرى
çekilmek	چېكىنمەك، ئايرىلماق
çekmek	ئۇرماق (پالاقنى)؛ ھەيدىمەك
çelik	پولات
çetin	قىيىن، تەس؛ قاتتىق
çevirmek	ئاغدۇرماق؛ تەرجىمە قىلماق
çevre	چۆرە، ئەتراپ
şevirici	تەرجىمان
çevrilmek	ئاغدۇرۇلماق، تەرجىمە قىلىنماق
çiçek	گۈل، چېچەك
çimen	چىمەن
çince	خەنزۇچە، چۇڭگوچە
çirkin	سەت، كۆرۈمسىز؛ يامان
çocuk	بالا
çok	كۆپ، نۇرغۇن
çoktan	ئۇزۇندىن بۇيان

çorba	شورپا
çömlek	كومزەك، خۇمرا

D

dadanmak	ئۆگىنىپ قالماق، ئادەتلىنىپ قالماق
dağılmak	تارقالماق، چېچىلماق، چۈۋۈلماق
dağıtmak	بىسەرەمجان قىلمۇەتمەك؛ تارقاتماق
daha	تېخىمۇ، تېخى، يەنە؛ باشقا
dahi	ھەتتا،... مۇ
daira	چەمبەر، ھالقا؛ ئايلانما؛ دائىرە
dakika	مىنۇت
dal	شاخ (دەرەخنىڭ)، ساھە، شۆبە
dalğa	دولقۇن
dam	تام؛ ئېغىل
dar	تار؛ قىس
daracık	تارچۇق، تار
dargın	غەزەپ، ئاچچىق
darılmak	ئاچچىقلانماق
davetetmek	تەكلىپ قىلماق
dayanaklı	چىدامليق
dayanmak	تايانماق؛ چىدىماق
dayı	تاغا (ئاپىنىڭ ئاكىسى ياكى ئىنىسى)
dayımak	مۇرە قويماق
dede	بوۋا
defa	قېتىم، نۆۋەت
degnek	توقماق، كالتەك؛ ھاسا،

değil	ئەمەس
değişmek	ئۆزگەرمەك، تېگىشمەك يەڭگۈشلىمەك
delik	تۆشۈك، تەشمە
delinmek	تېشىلىپ كەتمەك.
delmek	تەشمەك، تۆشۈك ئاچماق
demet	باغلانغان باغ؛ دەستە
demir	تۆمۈر
dere	دەريا (جىلغا)
dergi	ژۇرنال، مەجمۇئە
deri	تېرە
derin	چوڭقۇر، تەرەن
desen	رەسىم، سۈرەت، كۆرۈنۈش، نۇسخا
devrilmek	ئاغدۇرۇلماق
dış	سىرت، تاشقىرى
dışarı	سىرت، تاشقىرى
diğer	باشقا، ئۆزگە
dikmek	تىكمەك، قادىماق، ئورناتماق
dil	تىل
dinlemek	ئاڭلىماق، ئىشتىمەك
dinlenmek	ئارام ئالماق
dip	ئاستى، تەگتى، تۈۋى
diye	..... دەپ
doğmak	تۇغماق، چىقماق (كۈن، ئاي)
doğru	ئۇدۇل، توغرا؛ ھەقىقەت
doğum günü	تۇغۇلغان كۈن
doktor	دوختۇر
dolap	ئىشكاپ

dolaşmak	ئايلانماق، چۆگىلىمەك؛ سەيلە قىلماق
dolma kalem	گاكبى
dolmak	تولماق، تۆگىمەك
domates	پەمىدۇر
donmek	قايتماق؛ ئايلانماق، چۆگىلىمەك
dörtyol ağzı	تۆت يول ئاغزى
dudak	كالپۇك، لەۋ
duman	ئىسىن، تۈتەك، تۈمان
duman almak	تۈمان باسماق، تۈتەك باسماق
durak	بېكەت
durum	ۋەزىيەت، ئەھۋال
duvar	تام، قورۇق
duvarcı	تامچى
duyurmak	تۇيماق، سەزمەك
duymak	ھېس قىلدۇرماق، سەزدۇرمەك
düdük	دۇدۇك، پۈشتەك
dün	تۈنۈگۈن
dünkü	تۈنۈگۈنكى
dürtmek	تۈرتمەك
düşmek	يىقىلىپ چۈشمەك، زەئىپلەشمەك
düşünmek	ئويلىماق؛ چۈشەنمەك

E

eczacl	دورىگەر
eğlence	دورىخانا؛ دورا زاۋۇتى
eğlenmek	ئويۇن، تاماشا؛ كۆڭۈل ئېچىش

eczane	ئويۇنىماق، ئويناشماق
ehliyet	سالاھىيەت، قابىلىيەت، لاياقەت، گۇۋاھنامە
ekin	زىرائەت
ekmek	نان
ekmekçi	ناۋاي
eksik	كەم، تولۇق ئەمەس، يېتەرسىز
el	قول
elbise	كىيىم، كىيىم - كېچەك
eldiven	قولقاپ، پەلەي
elli	ئەللىك
lema suyu	ئالما سۇيى
el sallamak	قول پۇلاڭلاتماق
emek	ئەجر، جاپا، ئەمگەك
emeklemek	ئۆمۈلىمەك
entari	ئايالالار كۆڭلىكى
enteresan	ئاجايىپ، ھەيران قالارلىق
enişte	بىراۋنىڭ قىز قېرىندىاشلىرىنىڭ ئېرى
apeyce	خېلىلا
er	ئەسكەر؛ ئەر؛ قەھرىمان؛ ئەھلى
erik	ئۆرۈك
erken	بالدۇر
esen	ئامان، ئېسەن
esmek	چىقماق (شامال)
esmer	بۇغداي ئۆڭلۈك
eşek	ئېشەك
eşya	نەرسە - كېرەك، ئەشيا
et	گۆش

etmek	قىلماق، ئەتمەك
ev	ئۆي
evet	ھەئە؛ بولىدۇ؛ شۇنداق
ev kadını	ئاتىلە ئايالى
evli	ئۆيلەنگەن، تۇرمۇشقا چىققان
ezber lemek	ياد ئېلىش
ezber	يادقا ئوقۇماق

F

fare	چاشقان
fazla	جىق، كۆپ، نۇرغۇن
fena	ئەسكى، ناچار، يامان
fenalik	يامانلىق، ئەسكىلىك
fıkır fıkır	پاراق - پاراق (قاينىش)
fırlamak	ئاتىلىماق ئۆتمەك
fırsat	پۇرسەت
fırtına	بوران
fıat	باھا
fınsan	چاي ۋە قەھۋە ئىچىدىغان قاچا

G

gaga	تۇمشۇق (قۇشلارنىڭ)
galiba	ئېھتىمال، بەلكى
gar	پويىز ئىستانسىسى
gazeteci	ژۇرنالىست، گېزىت چىقارغۇچى

gecen	ئۆتكەن
geçengün	ئۆتكەن كۈن، تۈنۈگۈن
geçenler	سىنىپتىن كۆچكەنلەر
geceniz hayirlı olsun	ياخشى چۈش كۆرۈڭ
geç kalmak	كەچ قالماق، كېچىكمەك
geçmek	ئۆتمەك؛ ئۆتۈپ كەتمەك
gecmes	ئۆتمۈش
gelenek	ئەنئەنە؛ ئۆرپ ـ ئادەت
gelen giden	ئۆتكەن كەچكەنلەر
genç	ياش
genclik	ياشلىق
genclik parkı	ياشلار باغچىسى
gene	يەنە؛ ئوخشاشلا
genis	كەڭ، كەڭتاشا؛ ئەنلىك
genislemek	كېڭەيمەك
gerçek	ئەمەلىيەت، رېئاللىق؛ ھەقىقەت
gerdan	گەدەن
geri	ئارقا، ئارقىدا
gerinmek	كېرىلمەك
geyik	بۇغا
gezi	ساياھەت، سەيلە
gezinti	سەيلە تاماشا
gezinmek	ئايلانماق، سەيلە قىلماق
gezmek	كەزمەك، سەپەر قىلماق
gibi	خۇددى ... دەك، ئوخشاش
girebilmek	كىرمەك
gitmek	كەتمەك

giysi	گییم، گییم - گیپچەك
giymek	گییمەك
gizlenmek	یوشۇرۇنماق
gögüs	كۆكسی
göş	ئاسمان
gökmen	قوڭغۇر
göl	كۆل
gölge	سایه، كۆلەڭگه
gömölmek	پېتىپ قالماق
göndermek	ئەۋەتمەك، یوللىماق
görecegi gelmek	كۆرگۈسی كەلمەك، سېغىنماق
görev	ۋەزىپه، خىزمەت
görevli	مەمۇر، خادىم: ۋەزىپىلىك
görmek	كۆرمەك
göstermek	كۆرسەتمەك
götörmek	یەتكۈزمەك، توشۇماق؛ چىدىماق
göz	كۆز
göz dikmek	كۆز تىكمەك
gözlemek	كۆزەتمەك، كۆزلىمەك
gözlük	كۆزەینەك
grcleşmek	ئۆتتىكلەشمەك
güşlü	كۈچلۈك
gülmek	كۈلمەك
gülümsemek	كۈلۈمسىرىمەك
gümrük	تامۇژنا
gümüş	كۈمۈش
günşsırı	كۈن ئارىلاپ

günaydin	ئەتىگەنلىك سالاملىشىش سۆزى
güneş	كۈن، قۇياش
gürültü	ۋاراڭ - چۇرۇك، غەلۋە، غەۋغا
güvenmek	ئىشەنمەك
güz	كۈز
güzel	چىرايلىق؛ ياخشى، گۈزەل
güzelçe	ياخشىلاپ

H

hafif	يېنىك، يەڭگىل
haksızlık	ھەقسىزلىق. ناھەق
hala	ھامما (ئاتىنىڭ ئاچىسى ياكى سىڭلىسى
halı	گىلەم
hakllararasi	خەلقئارا
hamal	ھامال
hangi	قايسى
harcamak	خەجلىمەك، سەرپ قىلماق
harclık	خەجلەيدىغان پۇل
hasta	كېسەل
hastalık	كېسەللىك
hastalanmak	كېسەل بولماق
hatır	يۈز - خاتىرە؛ ئەس ياد
hatirlamak	ئەسكە ئالماق، ئەسلىمەك
havalanmak	ھاۋا يەڭگۈشلىمەك؛ ئۇچماق، لەپىلدىمەك
havameydani	ئايرودروم
havlamak	ھاۋشىماق

havuc	سەۋزە
havuz	كۆل، كۆلچەك
haydi	قېنى ئەمسە
hayır	ئۇندىداق ئەمەس، ياق؛ يوقسۇ، بولمايدۇ
haykırmak	توۋلىماق، ۋارقىرىماق
haylaz	ھۇرۇن، ئېزىلەڭگۇ
hazır	تەييار، ھازىر
hediye	ھەدىيە، سوۋغات
hemen	دەرھال، ھايال بولماستىن
hemşire	سېستىرا سىڭىل
hep	ھەممە، پۈتۈنلەي، تامامەن، ھەمىشە
hareket	سەپەر؛ ھەرىكەت
herkes	ھەممە ئادەم
hınzır	توڭگۇز، چوشقا (تىللاشتا ئىشلىتىلىدۇ)
hırsız	ئوغرى
hızla	چاپسانلا. تېزلا
hızlı	چاپسان، تېزلا
hilekarlık	ھىيلىگەرلىك
homurdanmak	غودۇڭشىماق
horoz	خوراز
hoşça kal	خەير خوش، خوش ئەمسە

I

ısırmak	چىشلىمەك
ısıtmak	ئىسىتماق، قىزىتماق
ışık	نۇر، يورۇقلۇق
ıslak	نەم، ھۆل

I

içeri	ئىچى
içki	هاراق، ئىچىملىك
içmek	ئىچمەك؛ چەكمەك (تاماكا)
ihtiyar	قېرى، ياشانغان
ikişer ikişer	ئىككى ئىككىدىن
ilaç	دورا
ile	بىلەن
ileri gelmek	سەۋەب بولماق
ilerlemek	ئىلگىرىلىمەك
ilişki	ئالاقە، مۇناسىۋەت
ilk	دەسلەپكى، تۇنجى، باشلانغۇچ
ilk bahar	ئەتىياز، باهار
ilkönce	ئالدى بىلەن، باشتا،ئالدىدا
inanmak	ئىشەنمەك، ئېتىقاد قىلماق
ince	ئىنچىكە، زىل، نەپىس
inek	سېيىر
inmek	چۈشمەك (يۇقىرىدىن پەسكە)
inşa etmek	قۇرماق، ياسىماق
iri	زور، چوڭ
irileşmek	زورايماق، چوڭايماق
ishal	ئىچ سۇرۇش، ئىچ ئۆتۈكى
iskemle	يۆلەنچۈكسىز ئورۇندۇق
istasyon	ئىستانسا؛ پونكىت
istemek	خالىماق، ئارزۇ قىلماق؛ ياخشى كۆرمەك

işte	مانا
itmek	ئىتتەرمەك
iyi	ياخشى ئوبدان
iyiki	هېلىمۇ ياخشى، بەختكە ياريشا
iyileşmek	ياخشى بولۇپ قالماق
iyilik	ياخشىلىق
izin	رۇخسەت
izinli	رۇخسەت سورىغان، رۇخسەتلىك

K

kabak	كاۋا
kaç	قانچە، نەچچە
kaçıncı	قانچىنچى
kafes	قەپەس
kağıt	قەغەز
kahve	قەھۋە،كوفى
kahvaltı	ناشتا
kahverengi	قەھۋە رەڭ، كوفى رەڭ
kalabalık	ئادەملەر توپى
kalanlar	سىنىپتا قالغانلار
kaldırım	پىيادىلەر يولى (چوڭ كوچىدا)
kaldırmak	كۆتۈرمەك، يۆتكىمەك
kalkmak	تۇرماق، قويماق
kamyon	يۈك ئاپتوموبىلى
kandırmak	ئىشەندۈرمەك. قايىل قىلماق
kanmak	قانائەت ھاسىل قىلماق، قانماق

kap	پوست
kapak	قاپقاق، تۇۋاق
kapamak	ياپماق، ئەتمەك، يۇمماق
kapatmak	ئەتمەك، تاقتماق
kapı	دەرۋازا، ئىشىك
hapmak	تۇتۇۋالماق، يۇلۇۋالماق
karaltı	غۇۋا كۆرۈنگەن شەكىل
karanlık	قاراڭغۇلۇق
karayel	قارا بوران
kardeş	قېرىندىاش (ئىنى، سىڭىل)
karışmak	ئارىلىشىپ كەتمەك، قالايمىقانلىشىپ كەتمەك
karınca	چۇمۇلە
karne	كۆرسەتكۈچ (ئوقۇش نەتىجىسى)
karpuz	تاۋۇز
karşı	ئۇدۇل (نەرەپ)، قارشى
karşılık	بەدەل؛ جاۋابەن؛ ئىنكاس
kartal	بۈركۈت، شۇڭقار
karton	كارتون (قەغەز)
kartopo	قار توپىى(پوڭزىكى)
kasırğa	بوران، شامال
kaşık	قوشۇق
kavuşmak	ئۇچرىشمەك؛ قوشۇلماق، بىر يەرگە كەلمەك
kavun	قوغۇن
kaybetmek	يوقىتىپ قويماق
kaymak	تېيىلىپ كەتمەك
kaza	ھادىسە، بالا ـ قازا
kazak	پوپايكا

kazanç	گىرىم، پايدا، دارامەت؛ مەنپەئەت
kazanmak	ئىگە بولماق، ئېرىشمەك؛ تاپماق
keçi	ئۆچكە
kederlenmek	قايغۇرماق
kedi	مۇشۇك
kelebek	كېپىنەك
kelime	سۆز
kemik	سۆڭەك، ئۈستىخان
kenar	قىرغاق، قاسناق
kendi	ئۆزى
kent	شەھەر
kesilmek	كېسىلمەك (قول)؛ بوغۇزلانماق، ئاجىزلاشماق
keskin	ئىتتىك، ئۆتكۈر
kez	نۆۋەت، قېتىم
kılavuz	يول باشلىغۇچى
kınalı	قوڭۇر
kır	دالا، سەھرا
kırık	سۇنۇق، دەز؛ تۆۋەن نومۇر
kırmızı	قىزىل
kısa	قىسقا، كالتە
kıvranmak	تولغانماق
kıvrık	ئىلمەك، يۆگىمەچ
kızak	چانا
kızgın kızgın	ئاچچىق بىلەن
kızılay	قىزىل كرېست (قىزىلئاي)
kızkardeş	سىڭىل
kibrit	سەرەڭگە

kilitlemek	قۇلۇپلىماق، قۇلۇپ سالماق
kımse	ھېچ كىشى؛ ھېچبىر كىشى
kiremit	كاھىش، خىش
kıtapcı	كىتابپۇرۇش
koca	ئەر؛ چوڭ، يوغان
kocaman	يوغان، بەستىلىك
kokmak	پۇرىماق
koku	پۇراق، ھىد
kokuşmak	پۇراپ قالماق، پۇراشماق
kol	قول، يەڭ؛ تارماق، پاتروللا
kolay	ئاسان، ئوڭاي
komşu	قوشنا
komutan	قوماندان
konser	كونسېرت
konu	تېما، ماۋزۇ
konuksever	مېھماندوست
konuşmak	پاراڭ سېلىشماق، گەپلەشمەك
koparmak	يۇلۇۋالماق، ئۈزۈۋالماق
korkunç	قورقۇنچ، قورقارلىق
korumak	قوغدىماق
koşmak	يۈگۈرمەك
kova	چېلەك
kovalamak	قوغلىماق
kovmak	قوغلىماق
koyun	قوي
kök	يىلتىز، تەكتى

köpek	ئىت
köpru	كۆۋرۈك
köşe	بۇلۇڭ، بۇرجەك
kötü	ئەسكى، يامان
kötülük	ئەسكىلىك، يامانلىق
köy	يېزا، سەھر
köylü	يېزىلىق، دېھقان
kucaklamak	قۇچاقلىماق
kulak asmak	قۇلاق سالماق
kumaş	رەخت
kurnaz	قۇۋ، مەككار
kurt	بۆرە
kuruş	قۇرۇش (پۇل بىرلىكى)
kurşunu	كۇلرەڭ
kurtarmak	قۇتقۇزماق
kutlu	قۇتلۇق، مۇبارەك
kutu	قۇتا
kuyu	قۇدۇق
kuzu	قوزا، پاقلان
küçücük	كىچىككىنە
küçük	كىچىك
küçükler	كىچىكلەر، ياشلار
külah	بۆرك، كۇلاھ
kümes	كاتەك
kürek	كۈرجەك، پالاق

L

laf	لاپ، پوچ گەپ
jahana	كاللەكبەسەي
jamba	چىراغ، لامپا
lastik	چاق، بالون؛ رېزىنكە، تۇرۇبا، كامېر
leke	داغ، كەمچىلىك؛ ھاقارەت
leylek	لەگلەك
lira	لىرا (تۈركىيىنىڭ پۇل بىرلىكى)
lokanta	ئاشخانا، ئاشپۇرۇل

M

makas	قايچا
manto	ئاياللار پەلتوسى
marangoz	ياغاچچى
masa	ئۈستەل، جوزا
masal	چۆچەك
masmavi	كۆپكۆك
mavi	كۆك، زەڭگەر
mayıs	ماي، 5 - ئاي
meğerse	بەلكىم، ئېھتىمال
mektup	خەت مەكتۇپ
melemek	مەردىمەك (قوي)
memur	خىزمەتچى، خادىم؛ ئەمەلدار
mendil	قول ياغلىقى

merdiven	پەلەمپەي
merhaba	خۇش كېلىپسىز؛ قارشى ئالىمىز
merak	ئارزۇ ـ ئىستەك، غەم ـ قايغۇ؛ ئەندىشە
merhem	مەلھەم (ياغلىق دورا)
mesut	بەختيار
methetmek	مەدھىيىلىمەك
meydan vermemek	ئىمكان (پۇرسەت) بەرمەسلىك
meyva	مېۋە
meyvacı	مېۋە ساتقۇچى
mezarlık	قەبرىستان، مازارلىق
mırıldamak	پىچىرلىماق، غودۇڭشىماق
minik	كىچىك ۋە ئوماق
misafir	مېھمان
mısırlik	كۆممىقونا قلىق
mor	پوررەڭ
mosmor	قېنىق پوررەڭ
muayene	تەكشۈرۈش؛ دىئاگنوز
muhtar	يېزا (مەھەللە) باشلىقى
mukabil	بەدەل، جاۋاب؛ قارىمۇ قارشى
mum	شام؛ موم
mutfak	تاماقخانا (تاماق ئېتىدىغان)
mutlu	بەختيار
mühendis	ئىنژېنىر
müdür	مۇدىر
müze	مۇزېي

N

nal	تاقا، ناهال
nasıhat	نەسىھەت
nasıl	قانداق، قانداقسىگە
ne	نېمە، قايسى، نېمە دېگەن
neden	سەۋەب؛ نېمە ئۈچۈن
ne de	ياكى، ياكى
nederse desin	نېمە دېسە دېسۇن
ne kadar	نەقەدەر؛ قانچىلىك
neşe	خۇشاللىق
ne yapsın	قانداق قىلسۇن
nezle	زۇكام
niçin	نېمە ئۈچۈن، نېمە سەۋەبتىن
nine	مومۇ
nisan	ئاپرېل، 4 - ئاي
nişanlı	ئۆيلىنىش ئۈچۈن قىزنىڭ بېشىنى باغلاپ قويۇش

O

ocak	يانۇار؛ ئوچاق؛ كان
oda	بىر ئۆي ئىچىدىكى بۆلمە ئۆيلەر
oğuşturmak	ئۇۋۇلىماق
okşamak	سىلىماق
okul	مەكتەپ
okuma	ئوقۇش

okurlar	مؤشتىرى، كىتابخان،
olay	ۋەقە، ھادىسە
oldukça	خېلىلا، خېلى
olğunlaşmak	پىشىپ يېتىلمەك
olmak	بولماق
onarmak	تۈزەشتۈرمەك، رېمونت قىلماق
opera	ئوپېرا
ora	ئۇ يەر
orak biçimi	ئورما
ortada	ئارىدا، ئوتتۇرىدا
otobüs	ئاپتوبۇس
otomobil	ئاپتوموبىل
övmak	ئۇۋۇلىماق

ö

öbek	توپ
öbür	يەنە بىرى
ödlek	قورقۇنچاق
ödül	مۇكاپات
öfke	ئاچچىق، غەزەپ
ofkelenmek	ئاچچىقلانماق
öğle	چۈش (ۋاقتى)
öğrenci	ئوقۇغۇچى
öğrenmek	ئۆگەنمەك
öğretmen	ئوقۇتقۇچى
ögünmek	پەخىرلەنمەك، ماختانماق

öksürmek	يۆتەلمەك
öksürük	يۆتەل
öküz	كالا
ön	ئالدى (ئالدى)
önce	ئاۋۋال، دەسلەپ، بۇرۇن
önder	داهىي
önlemek	ئالدىنى ئالماق
öpmek	سۆيمەك
örmek	توقۇماق، قوپارماق
örtmek	پۈركىمەك، ياپماق، تاپلىماق
öte	نېرى؛ نېرىقى؛ باشقا
öteki	نېرىقى
ötesinden berisinden	ئۇ تەرەپتىن، بۇ تەرەپتىن
öteye beriye	ئۇيانغا - بۇيانغا؛ ھەر تەرەپكە
ötmek	چىللىماق، سايرىماق
övmek	ماختىماق
öyle	ئۇنداق
özel	شەخس، خۇسۇسىي، مەخسۇس، ئالاھىدە
özellik	خاسلىق، ئالاھىدىلىك
özleme k	كۆرگۈسى كەلمەك، سېغىنماق
özlük	ماھىيەت؛ ئۆز

P

pahalı	قىممەت
paket	تېڭىق، بولاق
palto	پەلتو (چاپان)

pamuk	پاختا، گېۋەز
pantolon	ئىشتان
para	پۇل، ئاقچا
parçalamak	ئارىنى بۇزماق، بۆلۈۋەتمەك
park	باغ؛ ئاپتوموبىللار توختايدىغان يەر
parlaklaşmak	پارقىرىماق
parlamak	نۇر چاچماق، پارىلدىماق
pasta	تورت، تۇش قاتارلىق تاتلىق يېمەكلىكلەرنىڭ ئومۇمىي نامى
patırtı	تاراق - تۇرۇق
patlamak	يېرىلماق، يېرىلىپ كەتمەك
pazar	يەكشەنبە؛ بازار
pazarlık	سودا - سېتىق
peçete	سالفېتكا (تاماق ۋاقتىدا ھەر ئادەم ئۈچۈن ھازىرلانغان قولياغلىق)
pek	ناھايىتى، ئىنتايىن، بەك
pempe	ئاچ قىزىل
pencere	دېرىزە
peş	پەش؛ ئارقا
peşkir	لۆڭگە
pirasa	كۆزدە (جۇسەي)
piknik takımı	ساياھەت تامىقى سايمانلىرى
pis	پاسكىنا، مەينەت
pislik	مەينەتچىلىك، پاسكىنىچىلىق
piyano	پىئانىنو
piyes	پىيەسسە، سەھنە ئەسىرى
portakal	ئاپېلسىن

posta	پوچتا
postacı	پوچتالیون
postane	پوچتەخانا
pul	پوچتا مارکسی

R

radyo	رادیئو
radyatör	رادیئاتور
rahatçe	ئوڭايلا، جاپا تارتمايلا
rahatsiz etmek	كەيپىنى بۇزماق
rasgelmek	يولۇقۇپ قالماق، ئۇچرىشىپ قالماق، دۇچ كەلمەك
raslamak	يولۇقۇپ قالماق، ئۇچرىشىپ قالماق
renk	رەڭ، بوياق
rica etmek	ئىلتىماس قىلماق
rüzgar	شامال

S

sabah	ئەتىگەن، سەھەر
sabahleyin	ئەتىگەن، سەھەر
saç	چاچ
sadece	پەقەت، يالغۇز
sağ	ئوڭ (تەرەپ)، سالامەت، ئامانەت
sağlıklı	سالامەت
sağol	سالامەت بول، ئامان بول
sahip	ئىگە

sahife	بەت، سەھىپە
sakin	تىپتىنلىچ، جىمجىت، خاتىرجەم؛ ئاھالە
saklamak	تىقىپ قويماق، يوشۇرۇپ قويماق
saklanmak	يوشۇرۇنماق
saldırmak	ھۇجۇم قىلماق
salı	سەيشەنبە
salkm	ئۇزۇم شىنگىلى، ساپاق
sallamak	پۇلاڭلاتماق، تەۋەتمەك، ساڭگىلاتماق
salon	زال، سالون
sancı	سانجىق، ئاغرىق
sandal	قېيىق
sanmak	...دەپ بىلمەك، پەرەز قىلماق، تەخمىن قىلماق
sansar	بۇلغۇن
sapan	رەگەتكە؛ سالغا
sap sar	ساپسېرىق
sarı	سېرىق
sarmak	يۆگىمەك، تاڭماق، قورشىماق
sarışın	سېرىققا مايىل، سارغۇچ
sarıimak	يىقىلماق، چاپلاشماق
sarkmak	ساڭگىلىماق
sarmak	تاڭماق، ئورىماق، يۆگىمەك، قورشىماق
satınalmak	سېتىۋالماق
satır	قۇر (كىتابنىڭ)؛ قىڭغىراق
savaşmak	ئۇرۇشماق، جەڭ قىلماق
sebze	كۆكتات ساتقۇچى
sefer	قېتىم، نۆۋەت؛ سەپەر
sendelemek	سەنتۈرۈلمەك ؛ ھولۇقماق

sene	يىل
senlibenli	سەمىمىي؛ سەنلىشىپ
serçe	ئاق قۇشقاچ
serin	سۆرەن، سالقىن
sermek	ياتقۇزۇۋاتماق، جايلاشتۇرۇۋاتماق
sert	قاتتىق
sertleşmek	قاتماق، قېتىشماق
servi	ئارچا (دەرەخ)
sepet	سېۋەت
ses	ئاۋاز، تاۋۇش، ئۈن
seslenmek	ئۈن چىقارماق، بىر نەرسە دېمەك، ۋارقىرىماق
sevgi	مۇھەببەت
sevgili	سۆيۈملۈك، ئوماق؛ قەدىرلىك
sevimli	سۆيۈملۈك
sevinç	شادلىق، خۇشاللىق، سۆيۈنچ
sevine sevvine	شادلىق بىلەن، خۇشاللىق بىلەن
sevinmek	خۇشال بولماق
sevmek	ياخشى كۆرمەك، سۆيمەك
seyretmek	تاماشا قىلماق، سەيلە قىلماق
sıcak	ئىسسىق، قىزغىن
sıçramak	سەكرىمەك
sık sık	پات - پات، دائىم
sıkılmak	سىقىلماق، قورۇنماق، قىسىلماق
sıkıntı	جان سىقىلىش، تىنچ - تىنچ بولماق
sıra	رەت

sıra olmak	سەپکە تىزىلماق
sıft	ئۇچا، دۇمبە
sızı	ئاغرىش
sigara	تاماكا
silmek	سۈرتمەك، ئۆچۈرمەك
sincap	تىيىن (ھايۋان)
sinema	كىنو، كىنوخانا
sinsi sinsi	ئوغرىلىقچە، تۇيدۇرماستىن
sipsivri	ئۇچلۇق
sis	تۇمان، تۆتەك
siyah	قارا
spor	تەنھەرىكەت
soba	مەش
sofa	كارىدور
sofra	داستىرخان
sokak	كوچا
sokmak	تىقماق، پاتۇرماق، كىرگۈزمەك
sokulmak	يېنىغا بېرىۋالماق
soluma	نەپەس، تىنىق
son	ئاخىرقى، كېيىنكى
sonbahar	كۈز
sonra	كېيىن
soru	سوئال، مەسىلە
söndürmek	ئۆچۈرمەك (ئوتنى، چىراغنى)
söylemek	سۆزلىمەك

su	سانلارغا ئۇلىنىپ ئەخمىنىنى بىلدۈرىدۇ
suç	جىنايەت، گۇناھ
sulamak	سۇغارماق
suret	كۆرۈنۈش، شەكىل، رەسىم
susamak	ئۇسسىماق، تەشنا بولماق
susmak	جىم بولماق، ئاغزى بېسىلماق
sürü	پادا (مال پادىسى)
sürmek	داۋام قىلماق
sürüklemek	سۆرەپ كىرىپ كەتمەك
süslemek	بېزىمەك، زىننەتلىمەك
süzülmek	قانات قاقماي ئۇچماق

Ç

şakalaşmak	چاقچاق قىلماق
şal	شارپا
şapka	قالپاق
şarkı	ناخشا، غەزەل
şarkıcı	غەزەلخان، ناخشىچى
şaşırmak	يولدىن ئادىشىپ قالماق، ھولۇقماق
şeker	شېكەر
şen	خۇشال ـ خۇرام، خۇشاللىق
şey	نەرسە شەيئى، جىسىم
şimdi	ئەمدى
şiş	زىخ؛ ئىششىق

şişman	سېمىز، ئوماق
şimşek	چاقماق (تەبىئەت ھادىسى)
şöyle	شۇنداق
şubat	فېۋرال، ئىككىنچى ئاي
şura	شۇ يەر

T

tabak	لىگەن
tabi	تەبئىلىۋق، تەۋە
tahta	تاختاي
takmak	قويۇشاق (ئىسسىم قويماق)
takılmak	پۇتلاشماق، تاقاشماق، قوشماق
taksi	كىرا ماشىنىسى، تاكسى
tam	دەل
tamamlanmak	تۈگىمەك
tane	دانە، دانە
tanımak	تونۇماق
tarhana	قېتىق بىلەن يۇغۇرۇلغان خېمىر ئۈگرىسىنىڭ قۇرۇتۇلغىنى
tarla	تېرىلغۇ يەر، ئېتىز
tasalanmak	ئەنسىرىمەك، غەم قىلماق
taşımak	كۆتۈرمەك، ئېلىپ ماڭماق
tat	تەم، لەززەت، زوق
tatlı	تاتلىق، شېرىن
tavsiye	تەۋسىيە، تونۇشتۇرۇش

tavşan	توشقان
tavuk	توخۇ
taze	يېڭى
tek	يالغۇز، تاق
tekir	تاغىل
tekme	تېپىك
telaş	دىققەت، جىددىلىشىش، هودۇقۇش
telefon etmek	تېلېفون بەرمەك
tembel	هۇرۇن
temiz	پاكىز، ساپ
temmuz	ئىيۇل، ئاي
tencere	كور
teneffus	نەپەس، ئارام
tepsi	پەتنۇس
terzi	سەيپۇك
teslim etmek	بەرمەك
teşekkür	رەھمەت
teyze	هاما (ئاپىسىنىڭ ئاچىسى ياكى سىڭلىسى)
teyyze	ئايروپىلان
tratmvay durağı	تراموۋاي بېكىتى
tren	پويىز
tklamak	تىرىقلاتماق
tilki	تۈلكە
toplanmak	يىغىلماق، توپلاشماق
toplantı	يىغىن، مەجلىس

torba	خالتا
torun	نەۋرە
toz şekei	قۇم شېكەر
tören	مۇراسىم
turist	ساياھەتچى
turit klubü	ساياھەتچىلەر كۇلۇبى
turuncu	سارغۇچ قىزىل
tüfek	مىلتىق
türkü	قوشاق
tütün	تاماكا
tüy	يۇڭ، تۇك، موي

U

ucuz	ئەرزان
uçak	ئايروپىلان
uğramak	يولۇقماق
uğraşmak	شۇغۇللانماق
ulaşmak	يېتىپ بارماق، ئېرىشمەك
uluslar arası	خەلقئارا
umumi telefon	ئاممىۋى تېلېفون
upuzun	ئۇزۇن
uslu	ئەدەبلىك، تەرتىپلىك
utanmak	ئۇزا تارتماق، ئۇيالماق، تارتىنماق
uyanmak	ئويغانماق
uyumak	ئۇخلىماق
uzaklaşmak	يىراقلاشماق، ئۇزاقلاشماق؛ قول ئۇزمەك

Ü

ütü	دەزمال
üye	ئەزا
üzeri	يان، ئۈست
üzülmek	كۆڭلى يېرىم بولماق، سىنارام بولماق

V

var	بار
vazo	ۋازا، گۈل قاچىسى، لوڭقا
verem	تۇبېر كۇليوز
vergi	باج
vermek	بەرمەك
vesile	سەۋەب، پۈرسەت
vize	ۋىزا
vurmak	ئاتماق، سوقماق، ئۇرماق

Y

yabani	ياۋايى
yakalamak	تۇتۇۋالماق
yaklaşmak	يېقىنلاشماق؛ ئاز قالماق
yakmak	كۆيدۈرمەك
yangın	ئوت ئاپىتى، يانغىن
yanmak	كۆيمەك، تۇتاشماق، ئۆچمەك، قىزىماق

yanıyana	يانمۇيان
yapmak	قىلماق، ئىشلىمەك، ياسىماق
yaprak	يوپۇرماق
yaralamak	يادلىماق، زىيان كەلتۈرمەك
yararlanmak	پايدىلانماق
yaramaz	بەكباش، گەپ ئاڭلىمايدىغان، كارغا كەلمەيدىغان
yararlı	پايدىلىق
yardım	ياردەم
yarın	ئەتە
yaşlı	قېرى، ياشانغان
yatak	(ياتىدىغان) ئورۇن
yataklı	ياتاقلىق
yavaş	ئاستا، ياۋاش
yavaşlamak	ئاستىلىماق
yavru	ئادەم ۋە ھايۋاننىڭ بالىسى
yayan	پىيادە، ياتاق
yazı	يېزىق؛ ماقالا
yazık	ئەپسۇس، ئىسىت؛ گۇناھ
yazma	يېزىش
yemek	تاماق، غىزا؛ يېمەك
yemyeşil	ياپيېشىل
yerleşmek	ئورۇنلاشماق
yeşermek	كۆكەرمەك؛ يوپۇرماق چىقارماق
yeşil	يېشىل
yeterki	قىسقىسى
yetişmek	يېتىشمەك، تەييارلانماق
yıkamak	يۇماق

yılbası	يىل بېشى
yıldırım	چاقماق (تەبىئەت ھادىسى)
yirmi	يىگىرمە
yoğurt	پىشلاق
yoksa	بولمىسا
yolcu bileti	پاساژىر بېلىتى
yolharitası	يول خەرىتىسى
yontmak	يونماق
yorgan	يورتقان
yormak	ھارماق، تالماق؛ جورىماق
yorulmak	ھارماق، چارچىماق
yudum	يۇتۇم
yumak	ئىگىرىلگەن يۇڭ يىپ كاللىكى
yumurta	تۇخۇم
yurt	يۇرت، ۋەتەن
yusyuvarlak	يۇپيۇمىلاق
yuva	ئۇۋا، چاڭگا
yuvarlak	يۇمىلاق
yuvrlamak	دومىلىماق
yüklemek	ئارتماق
yüktek	ئېگىز، يۇقىرى، ئالىي
yükselmek	ئېگىزلىمەك، ئۆرلىمەك
yüklü	يۈك ئارتىلغان؛ ئېغىر ئاياغ
yüzden	...سەۋەبتىن، ... تۈپەيلى

Z

zahmat	حاپا، ەۇشەققەت
zamk	شلىم
zarf	كونۋېرت
zaten	ئەسلىدە
zavallı	بىچارە، تەلەيسىز
zıki	ئەقىللىك، ئاقىل
zengin	باي
zil	زىل، قوڭغۇراق
zor	تەس؛ مەجبۇرىيەت؛ غەرەز

ئىككىنچى قىسىم

BİRİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. araba	هاۋا: ئاپتوموبىل
el arabası	قول هارۋىسى
ökūz arabası	كالا هارۋىسى
iki araba saman	ئىككى هارۋا سامان
arabacı	هارۋىكەش
2. almanca	نېمىس تىلى
alman	نېمىس
Almanya	گېرمانىيە
3. ayaklarını bağlamak	پۇتىنى قوشتۇرماق، ئالمساق
4. başūstū	باش تەرەپ
5. çamur	پاتقاق، لاي
çamurlamak	لاي سۈۋۈماق
çamurluk	پاتقاقلىق
6. çinçe	خەنزۇچە، خەنزۇ تىلى
7. davrilmek	ئاغدۇرۇلماق، يىقىلماق
8. dayımak	مۇرە قويماق
9. gōmūlmek	پېتىپ قالماق
Gemi sulara gōmūldū.	كېمە سۇغا پېتىپ كەتتى.

10· gögüs كۆكس

gōgüş geçirmek چوڭقۇر ئاھ ئۇرماق

gögüs darlığı نەپەس قىسلىقى

gōgüslü كۆكسى كەڭ، كۆكسى يوغان (ئايال)

11· göüvnmek ئىشەنمەك

12· homurdanmak ئۆزۈلدىگە غوڭشىماق

13· hoşça kal خوش؛ خەير - خوش؛ خەير ئەمسە

14· kaza قازا، ھادىسە

kazōya uğramak ھادىسىگە يولۇقماق

قازا كېلىۋاتىمەن دېمەس.

kaza geliyorum demez.

15· konu تېما؛ ماۋزۇ

kitabin konusu كىتابنىڭ تېمىسى

16· nasıhat ئەسىھەت

nasıhat etmek ئەسىھەت قىلماق

nasıhat dinlemek ئەسىھەت ئاڭلىماق

17· uğramak يولۇقماق

Eve giderken size uğrarım.

ئۆيگە كېتىۋېتىپ سىزگە يولۇقىمەن.

felakete uğramak پالاكەتكە يولۇقماق

18· rahatsız etmek كەيپىنى بۇزماق

rahatsız كەيپسىز، ھۇزۇرسىز

rahatsız olmak كەيپى قاچماق

rahatsızlanmak كەيپى قاچماق

rahatsızlık ھۇزۇرسىزلىق

19· sincap سىنىن

20· sıkıntı

هارماق، چارچماق؛ ئازاب ـ ئوقۇبەت؛ جاپا ـ مۇشەققەت؛
موهتاجلىق؛ ئازابلانماق؛ ئىچى پۇشماق؛
بىئارام بولماق؛ تىت ـ تىت بولماق؛ تويۇپ كەتمەك؛ زېرىكمەك

21· sabahleyin ئەتىگەن (دە)

22· yayan پىيادە

Ben oraya kadar cayan gidemem.

مەن ئۇ يەرگە قەدەر پىيادە بارالمايمەن.

2· Tekst

Sincap

Tavşanın arabsı çamura gömülmüş. sıncap tavşanın başı üstünde bulunan bir dala otururak, ön ayaklarını göğsünde bağlamış. sonra tavşana devrilen arabasını kaldırması için nasihatte bulunmuş:

— Şuradan kaldır ... Oradan tut ... Burasından it ...

Tavşan işe girişmiş, fakat küçük olduğundan, kuvveti yetmemiş. Eğer kirpi kardeş yardımına gelmeseymiş tavşanın arabası belki bugüne kadar orada, çamurun içide bekliyecekmiş,

Kirpi tavşancığın çektiği sıkıntıyı görmüş veçok konuşmadan sırtını arabaya dayıyarak, onun

arabasını çamurdan çıkarmış.

Tavşan buna çok sevinmiş, kirpiye teşekkür ederek erine doüru yollanmış.

Sıncap ise aüaca dargınlıkla vurarak homurdanmış:

— iyilik bilmez ki giderken bir «hoşça kal» bile demedi. Benim nasihatlarım olmasaydı, arabasını hiçbir zaman çamurdan çıkaramıyacaktı, demiş.

3. Aşağıdakileri okuyun:

Bu adresi bulmak için bana yardımde bulunmaz misiniz? Gire bilimiyim?

Sigara içebilir miyim?

Devetiniz (yardımınız) için teşekkür ederiz.

Benim geçikmemi affetmenizi rıca ederim.

Sizi ranatsız ettim, effedersiniz.

Affedersiniz ama, bu böyle değildir.

Teklifinizi kabul ediyoruz.

Hangi diller biliyorsunuz?

Çince biliyormusunuz?

Ben türkçe öğreniyorum.

Sizinle Türkçe mektuplaşmak istiyorum.

Burada Almanca bilen kimse var mı?
Çince konuşuyorsunuz.
Siz çok çobuk konuşuyorsunuz.
Yavaş sōyleyiniz.
Tūrkçe doōrumu konuşuyorum?

4. Aşağıdaki cümleleri uygurcaya çevirin:

Bizim iş hala uyuyor.
Ben biraz yūrūmek istiyorum.
Bu konu ūzerinde kendisiyle gōrūştūk.
Būtūn gūcūnū toplayarak kalkmaya çalıştı.
Bu konuda size gūrenicorum.
Çocuk geç kaldı. yoksa bir kazamı oidu.
Gitmek ūzere kalktı.
Kalemi masa ūzrine koydum.
Oda çok güzel sūślenmiş.
Oraya gitmek zoruda idim
Orasi uzaktır, yayan gidilmez.
Sabahleyin gelmiş, şimdi gidecek!
Uygurlar konukseverdirler.
Vakit bulursam size uğrarım.
Yangının ōnū alındı,

İKİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. civar ئەتراپ، ئۆپچۆرە

Civar köylerden birinde kolera var.

ئەتراپتىكى يېزىلارنىڭ بىرىدە خولىرا كېسىلى بار.

2. dinlemek ئارام ئالماق

Bir kaç gün dinleneceğim.

بىرقانچە كۈن ئارام ئالماقچىمەن.

3. dürtmek تۈرتمەك، سانجماق

4. ekin زىرائەت

yeni bitmiş akin يېڭى ئۈنگەن زىرائەت

sararmış ekin سارغىيىپ كەتكەن زىرائەت

ekin biçmek زىرائەتنى ئورەش

ekincilik دېھقانچىلىق

5. enteresen قىزىقارلىق، ھەيران قالارلىق؛ دەققەتنى تارتىدىغان.

6. fırlamak ئاتلىماق، سەكرىمەك، ئۆسۈپ كەتمەك؛ چىقىپ كەتمەك

Omuz kemiği fırlamış.

مۇرە سۆڭىكى چىقىپ كېتىپتۇ.

Altın fiyatları fırladı.

ئالتۇننىڭ باھاسى ئۆسۈپ كەتتى.

7. gezinti — سەيلە ـ تاماشا

Sandalla bir deniz gezintisi yaptık.

قېيىق بىلەن دېڭىز سەيلىسى قىلدۇق.

8. hatır — ئەس، ياد، خاتىرە؛ يۈز ـ خاتىر، ھۆرمەت.

Hatırınız için bu işi yaptım.

رەنجىگىز خاتىرىڭىز ئۈچۈن بۇ ئىشنى قىلدىم.

Atada annesinin hatırı olmasaydı.

ئوتتۇرىدا ئانىسىنىڭ يۈز ـ خاتىرىسى بولمىغان بولسا ئىدى

Hatırımda kaldığına göre ئېسىمدە قېلىشىچە

Hatırınızda mı, bunlar kaç tane idi?

ئېسىڭىزدىمۇ بولار قانچە دانە ئىدى؟

hatıra dokunmak	كۆڭۈل ئاغرىتماق
hatıra getirmek	ئەسكە كەلتۈرمەك
hatırda tutmak	ئەستە ساقلىماق
hatırda kalmak	ئەستە قالماق
hatırı kalmak	كۆڭلى قالماق
hatırını almak	كۆڭلىنى ئالماق

9. ileri gelmek — بارلىققا كەلمەك، يۈز بەرمەك؛ سەۋەب بولماق

Cinayetlerin çoğu sarhoşluktan ileri gelir.

جىنايەتنىڭ كۆپىنچىسى مەستلىكتىن يۈز بېرىدۇ.

10. keçi — ئۆچكە

dağ keçisi	تاغ ئۆچكىسى

keçiye can kaygısı. kasaba yağ kaygısı.

ئۆچكىگە جان قايغۇسى. قاسساپقا ياغ قايغۇسى.

keçi yolu — تار يول (تاغلاردا)

11· kuyu قۇدۇق
su kuyusu سۇ قۇدۇقى
petrol kuyusu نېفت قۇدۇقى
kuyudan su çekmek قۇدۇقتىن سۇ تارتماق
12· kılavuz (قىز - يىگىتنىڭ) يول كۆرسەتكۈچ؛ قولداش
سايا ھەيدەپچىلەرگە يول باشلىغۇچى
13· pislik مەينەتچىلىك؛ كىر؛ پوق
Şu mutfağın pisliğine bakın.
شۇ تاماقخانىنىڭ پاسكىنىلىقىغا قاراڭ.
Çocuğun yüzü gözü pislik içinde kalmış.
بالىنىڭ يۈز - كۆزى پاسكىنا بولۇپ كېتىپتۇ.
Şu kedi pisliğini temizliyor.
مۇشۇك پوقىنى تازىلاۋاتىدۇ.
14· serin سالقىن؛ سوغۇن؛ ئىلمان
serin hava سالقىن ھاۋا
serin su ئىلمان سۇ
serin kanlı سوغۇققانلىق؛ ئېغىر - بېسىقلىق
serinlemek = serinleşmek سالقىنلاشماق
15· sürmek ھەيدىمەك؛ تەگكۈزمەك؛ سۈرگۈن قىلماق
arabayı sürmek ھارۋا ھەيدىمەك
koyunları sürmek قويلارنى ھەيدىمەك
Elini duvara sürdü. قولىنى تامغا تەگكۈزدى.
boya sürmek بوياق بەرمەك
pudra sürmek ئۇپا سۈرمەك
saltanat sürmek دەۋر (سەلتەنەت) سۈرمەك
tarlayı sürmek يەر ھەيدىمەك
Fırtına üç gün sürdü بوران ئۈچ كۈن چىقتى.

16· yerleşmek ئورۇنلاشماق، ئولتۇراقلاشماق

Bu taş braya iyi yerleşmiş

بۇ تاش بۇ يەرگە ياخشى ئورۇنلىشىپتۇ.

Oğlu bankaya yerleşmiş

ئوغلى بانكىغا ئورۇنلىشىپتۇ.

Halam Kaşgara yerleşti.

ھاممام قەشقەردە ئولتۇراقلاشتى.

Faşındık, ama daha yerleşmedik.

توشۇپ بولدۇق، ئەمما تېخى سەرەمجانلاشتۇرمىدۇق.

17· yolcu bileti پاساژىرلار بېلىتى

18· yol haritası يول خەرىتىسى

19· zaten ئاساسەن، ئەسلى، ئەسلىدە، ئەمەلىيەتتە.

2· Tekst

Tilki ile Keçi

Tilki bir karganın ardından koşarken, bir kuyuya düşmüş. kuyunun suyu az olduğu için boğulmamış. Fakat dışarıyada çıkamıyormuş.

Bir keçi görünmüs. sakalını oynatıyor, boynuzlarıyla sağı solu dürtüyormus. Bir aralık kuyuya bakmiş ve tilkiyi görüce sormus:

— Ne yapıyorsun orada tilkicik?

Tilki cerap vermiş:

— Dinleniyorum iki gözüm. Yukarısı çok

sıcak olduğu için kuyuya yerleştirmi.

Keçi zaten yanıyor ve su içmek istiyormuş. Tilkiye sormuş:

— Su soğukmu?

Tilki cevap vermiş:

— Hem temiz, hem soğuk. Eğer istersen sen de içeri atla.

Ahmak keçi kuyuya atlamış:

Tilki derhal keçinin sırtına, sırtından boynuzlarına çıkmış ve oradan da dışarı fırlamış.

Zavallı keçi kyeuda az kalsın açlıktan ölecekmiş. Çokgüçmeden sahibi onu bulmuşlar ve boynuzlarınban tutup cıkarmışlar.

3. Aşağıdaki cümleleri okuyun:

Hangı yoldan gidecegiz?

Yolumuz kaç saat sürer?

Bu yolda lokanta varmı?

Arabayı nerede bırakabileriz?

Bir yolcu bileti kaç kuruştur?

Bana gidilecek yol haritasını göstersiniz.

Bana ürümçi ve civarinin haritasi lazımdir.

Bugün hava nasıl?

Bugün hava sıcaktır (serindir).

Yarın ne gibi bir hava beklenir?
Yarın sis (rüzgar) bekleniyor.
Biz şehri gezmek istiyoruz.
Gezinti ne zaman olacaktır?
Şehir dışında ne gibi görülecek yerler vardır?
Gezinti kaç saat sürer?
Bir kilavuz çağırırız.
Gezintide çok enteresen şeyler gördük.

4. Aşağıdaki cümleleri uygurcaya çevirin:

Bu yakınlarda onu hiç göremedim.
Bu işi hatırınız için yaptım.
Ben kimse ile dargın değilim.
Bir çok hastalıklar pislikten ileri gelir.
Giderim, yalnız yanıma arkadaş isterim.
işinizi yarına bırakmayın.
insan yarını düşünmeli.
Kapı vuruluyor.
O sözünde duran bir adamdır.
Orada yalnız başınıza mı oturuyorsunuz?
Saygılarımı sunmak istiyorum.
Vakitsiz yağmur ekinlere zarar verdi.
Yemek yağlı olmuş.

Yarın sizi nerede bulayım?

Yetişerim diyorsunuz, ya yetişemezsiniz.

5. Gramer

ئۇزاق ئۆتكەن زامانىنىڭ 2 - تۈرى

ئۇزاق ئۆتكەن زامان پېئىلىنىڭ 2 - تۈرى تېخىمۇ بۇرۇن بولغان ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا ئۇ خېلى بۇرۇن بولۇپ ئۆتكەن ۋە ھەرىكەت قىلغۇچىنىڭ سۆبەبىكتىپ كۆز قارىشى بىلەن بەلگىلەنگەن ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ مەسىلەن:

كۆپلۈك	بىرلىك
koymuştuk	koymuştum
koymuştunuz	koymuştun
koymuştular	koymuştu

بولۇششسىز شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
koymamıştık	koymamıştım
koymamıştınız.	koymamıştın
koymamıştılar	koymamıştı

ئىمكان شەكلى

بىر لىك	كۆپلۈك
koyabilmiştim	koyabilmiştik
koyabilmiştin	koyabilmiştiniz
koyabilmişti	koyabilmiştiler

ئىمكانسىز شەكلى

بىر لىك	كۆپلۈك
koyamamıştım	koyamamıştık
koyamamıştınız	koyamamıştınız
koyamamıştı.	koyamamıştılar

سوئال شەكلى

بىر لىك	كۆپلۈك
koymuş muydum?	koymuş muyduk?
koymuş muydun?	koymuş muydunuz?
koymuş muydu?	koymuş muydular?

ÜÇÜNCÜ DERS

1. Kelimeler

1. araştırmak — ئىزدىمەك، تەتقىق قىلماق

Sorunun aslını araştırmalı.

مەسلىنىڭ تەكتىنى تەكشۈرۈش لازىم.

Odayi iyice araştırdım, ama, aradığımı bulamadım.

ئۆيىنى ياخشى ئىزدىدىم، ئەمما ئىزدىگەن نەرسەمنى تاپالمىدىم. مەلۇم، ئاشكارا، مۇئەييەن

2. belli

3. bekleme salonu — كۈتۈش زالى

4. banka sübesi — تارماق بانكا، شۆبە بانكا

5.diğer — باشقا

diğer biri — باشقىسى، باشقا بىرى

6. emeklemek — ئۆمىلىمەك

Bizim çocuk henüz yürümüyor, ama emekliyor.

بىزنىڭ بالا تېخى ماڭالمايدۇ، ئەمما ئۆمىلەيدۇ.

7. esen — سالامەت، ساق

Tanri esenlik versin. — خۇدا سالامەتلىك بەرسۇن.

esenleşmek — سالاملاشماق، تىنچلىق سوراشماق

esenlemek — سالام بەرمەك

8. eksik — كەم؛ تولۇق بولمىغان، يېتەرسىز

Bu adamın aklı eksik بۇ ئادەمنىڭ ئەقلى كەم.
Evin eksikleri bitmez. ئۆينىڭ كەم نېمىلىرى تۈگىمەيدۇ.
9. fare چاشقان
tarla faresi ئېتىز چاشقىنى
fare deliği چاشقان تۆشۈكى
Fare deliğine sığmamış, bir be kuyruğuna kabak bağlamış.
چاشقان تۆشۈكىگە سىغماپتۇ. ئەمما قۇيرۇقىغا كاۋا باغلىۋاپتۇ.
fare kapanı تاختىمۇشۇك
10. fenalık ياماناتلىق، ئەسكىلىك، ناچارلىق؛ زىيان، كەيپسىزلىك
Kimseye fenalığı olmayan bir adam.
بىر كىشىگە ياماناتلىقى بولمىغان ئادەم.
Bugün kendimde bir fenalık duyuyorum.
بۈگۈن بىر كەيپسىزلىك ھېس قىلىۋاتىمەن.
fenalık etmek ياماناتلىق قىلماق
fena huy يامان خۇي
fena değil يامان ئەمەس
fena gözle bakmak يامان كۆز بىلەن قارىماق
fenalaşmak ياماناتلاشماق، ئوسال‌لاشماق
پاراق - پاراق؛ (كۆچمە مەنىدە) ئويناق، جىلۋىلىك
11. fıkır fıkır
سۇ پاراق - پاراق قاينىۋاتىدۇ.
Su fıkır fıkır kaynıyor.
Fıkır fıkır bir kız. جىلۋىلىك (ئويناق) بىر قىز
12. gezinmek ئايلانماق، سەيلە قىلماق
گەدەن: سېمىز ئادەملەردىكى قوش ئېڭەك، بوغۇزلانغان ھايۋان
13. gerdan لارىنىڭ بويىنى

gerdanlık ژۇننار

14. gar پويىز ئىستانسىسى

15. hava meydanı = hava alanı ئايرودروم

16. karışmak ئارىلاشماق، ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ كەتمەك

Kum toprakla karışır, yağ su ile karışmaz.

قۇم توپا بىلەن ئارىلىشىدۇ. ياغ سۇ بىلەن ئارىلاشمايدۇ.

Kağıtlarım karışmış. قەغەزلىرىم ئارىلىشىپ كېتىپتۇ

17. kıvrık ئىلمەك. يۆگىمەچ، پۈكۈكلۈك

kıvrıkbıyıklı adam يۆگىمەچ بۇرۇتلۇق ئادەم

kıvrıkgagalı kuşlar ئىلمەك تۇمشۇقلۇق قۇشلار

kıvrık elbise پۈكلىنىپ كەتكەن كىيىم

18. kimse (كىملىكى نامەلۇم) ھېچكىم

içerideki kimseler ئىچكىرىدىكىلەر

Bügün kimse gelmedi. بۈگۈن ھېچكىم كەلمىدى.

kimsesiz çocuk قارانچۇقى يوق بالا

19. korkunç قورقۇنچلۇق، مۇدھىش، ھەددىدىن زىيادە

korkunç bir manzara قورقۇنچلۇق بىر كۆرۈنۈش

korkunç bir sıcak دەھشەتلىك ئىسسىق

20. kök يىلتىز؛ تەكتى: شەجەرە

diş kökü چىشى يىلتىزى

ئائىلىمىزنىڭ تەكتى ئېنىق.

Ailemizin kökü beliidir.

köklemek يىلتىز چىقارماق

21. külah كىگىزدىن ياسالغان ئۇچى ئۇچلۇق بۆرك

22. kurşunu قويۇق كۈل رەڭ، قوغۇشۇن رەڭگى

23. mırıldamak غودۇڭشىماق، ئۆزۈ - ئۆزىگە سۆزلىمەك

24. muayene تەكشۈرۈش، دىئاگنوز، كۆزدىن كەچۈرۈش(ئەرەبچە)

gûmrûk muayenesi ئامۇزنا تەكشۈرۈشى
rōntgen muayenesi رەنتگېنده تەكشۈرۈش
muayeneci تەكشۈرگۈچى
25. mukabil بەدەل، جاۋاب: قارىمۇقارشى، نىسپىي
26. neden سەۋەب: نېمە ئۈچۈن.
Bōyle davranmazın nedenini anlayamadım.
بۇنداق قىلغانلىقىڭىزنىڭ سەۋەبىنى چۈشىنەلمىدىم.
nedense نېمە ئۈچۈندۇر. نېمە سەۋەبتىندۇر.
27. tabi تەۋە
28. tam دەل: تولۇق: ئۈيغۇن
Bu iş tam iki yıl sürdū.
بۇ ئىش تولۇق ئىككى يىل داۋاملاشتى.
Kundura ayağıma tam geldi.
ئۆتۈك پۇتۇمغا دەل كەلدى.
Bu adam tam benim ağabeyimdir.
بۇ ئادەم دەل مېنىڭ ئاكام.
29. tramvay durağı تراموۋاي بېكىتى
30. teyyare ئايروپىلان
31. tamamlanmak تۈگىمەك، تولۇقلانماق
Kitabı dkudum tamamladım.
كىتابنى ئوقۇپ تاماملىدىم.
32. vergi باج
vergi dairesi باج ئىشلىرى ئىدارىسى
vergici باجگىر، باج خادىمى
33. yabanı ياۋايى

2. Tekst

Hangisi Daha Korknç

Farenin biri gezmeğe çıkmıştı. Avluda biraz dolaştıktan sonra annesinin yanına döndü ve ona şunları anlattı:

—Anne, iki yabani hayvan gördüm. Birisi korkunçtu. diğeri ise çok sevimli idi.

Annesi fareye:

— Anlat bakalım, nasıl yabanı hayvanlarmış onlar, dedi.

Fare annesine gördüğü yabanı hayvanlar için şunları anlattı:

—Yabanı hayvanlardan biri, korkunç olanı avluda geziniyordu. Ayakları kara idi. Başında kırmızı bir külah vardı, Gözleri dışarı fırlamış, gagası kıvrıktı. Onun yanından geçtiğim zaman ayağını kaldırdıve öylebir bağırdıki nereye kaçacağimı şaşırdım.

ihtiyar fare:

—Buhorozdur, diye mırıldandı. O, kimseye fenalık yapmaz. Ondan korkma, öbür yabanı hay

van nasıldı?

—öbürü güneşe karşı yatmış, ısınıyordu. Gerdanı beyaz, ayakları kurşuni renğinde ve yumuşaktı Beyaz tüylerini yalayıp duruyordu. Kuyruğunu yavaşça sallıyarak bana doğru bakti ihtiyar fare küçük farcye şöyle dedi:

—Sen ahmaksın, ahmak, işte o, bizim en büyük düşmanımız olan kedinin tam kendisidir

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Küçük fare annesine neler anlattı?
2. ihtiyar fare küçük fareye ne demiş?

Aşağıdaki cümleleri uygurcaya çevirin:

Bu şeyler benimdir.
Gümrüksüz neler getire bilirim?
Gümrük muayenesi ne zaman olacaktır?
Bu eşyalar gümrük vergisine tabimidir?
Gümrük vergisi olarak kaç para vermeliyim?
Buraya en yakın banka şubesi neredeedir?
Bu çek mukabılında burada para alabilirmıyim?
Bu otobüs nernye gider?

Tramvay durağı nerededir?
Gelecek durak nedir?
Taksi durağı nerededir?
Biz hangi hava mvydanından uçacağız?
Bekleme salonu nerededir?
Hangı teyyare ile uçacağız?
Bu demir yolu nereye gider?
Bizim trenimiz hangi gava geliyor?
Biz hangi gardan gidiyoruz

5. Aşağıdaki cümleleri iyi okuyun:

Amcam ceplerini arıyor.
Akşam size geleceğim.
Bir kişi eksikti. simdi tamamlandı.
Bu korkulu işe girişmem.
Bu yıl fazla yağmur yağdı.
Çocuk emeklemeye başladı.
Herkes bilirki dünya yuvarlaktır.
işi kökünden temizlemeli.
O ailenin kökü belli değil.
O esnada ben burada değilim.

Sen bu işe karışmal.

Sen ve esen kalın.

Tencere fıkır fıkır kaynıyor.

Yemek az, ama lezzetli.

Yangınınnedeni araştırılıyor.

DÖRDÜNCÜ DERS

1·Kelimeler.

1. ağabey (چوڭلارنى هۇرمەتلەش ئۈچۈن قوللىنىلىدۇ) ئاكا. ئاغا
2. aydınlık يورۇقلۇق. بەختيار.
Karanlıktan aydınlığa çıkmak.
قاراڭغۇلۇقتىن يورۇقلۇققا ئېرىشمەك
aydınlık günler بەختيار كۈنلەر
ئوچۇق، روشەن، يورۇق، ئېنىق: ئايدىڭ؛ زىيالىي.
aydın
aydınlanmak يورۇماق
aydınlatmak يورۇتماق
3. büyük anne = nine مومۇ، چوڭ ئانا
4. boşuna بىھۇدە ئورۇنسىز، بىكاردىن بىكار
5. büsbütün تاماممەن پۈتۈنلەي
Büsbütün berbat oldu.
پۈتۈنلەي بەربات بولدى.
6. bir çok بىرمۇنچە، بىر قانچىلىغان
7. çevrilmek ئاغدۇرۇلماق؛ تەرجىمە قىلىنماق؛ قورشالماق
çevirmek ئاغدۇرماق؛ ئۆرۈمەك؛ ئۆزگەرتمەك
paltoyu çevirmek پەلتونى ئۆرۈمەك
Çevirmek bir bakıma yeniden yazmaktan

güçtür. ئەرجمە قىلماق يېڭىدىن يازماقتىن قىيىن.

8. domates پەمىدۇر

9. güçleşmek = güçlenmek قىيىنلاشماق، ئىتتىكلەشمەك

10. iri زور، بەستلىك

iri adam بەستلىك ئادەم

11. irileşmek زورايماق، چوڭايماق

irileştirmek زورايماق، چوڭايماق

12. karaltı غۇۋا كۆرۈنۈش (شەكىل)

Uzaktan bir karaltı göründü.

ئۇزاقتىن بىر غۇۋا نەرسە كۆرۈندى.

13. küçükler كىچىكلەر

14. kobak كاۋا؛ قاپاق؛ چىلىم قاپقى

kabak çekmek چىلىم چەكمەك

15. kap شۆپۈك، پوست

16. mesut بەختىيار، سائادەتمەن

17. mısırlık قوناقلىق

mısır كۆممىقوناق

18. nede ياكى، ياكى

Ne eve nede okula gelmiyor.

يا ئۆيگە يا مەكتەپكە كەلمەيدۇ.

19. olgunlaşmak پىشىپ يېتىلمەك

olgun پىشىپ يېتىلگەن

olgun armut پىشقان ئامۇت

olgun insan يېتىلگەن ئادەم

olgunluk پىشىپ يېتىلگەنلىك

20. okurlar مۇشتەرى

21. ödlnk قورقاق، قورقۇنچاق

لاۋكگه
22. peşkir
پارقىرىماق
23. parlaklaşmak
① ئاھاله ② تىپتىنچ، جەمجىت، خاتىرجەم
24. sakin
sakin haüa (deniz) تىپتىنچ ھاۋا (دېڭىز)
sakin bir hayat sürmek خاتىرجەم ياشىماق
köyün sakinları يېزىنىڭ ئاھاللىرى
sakinlik جەمجىتلىق
25. sarmak يۆگىمەك، تاڭماق، قورشىماق، تەسىرلەندۈرمەك
Ordu düşmanı sardı.
قىسىملار دۈشمەننى قورشىدى.
Ateş heryeri sardı.
ئوت ھەممە يەرنى قورشىدى.
sigara sarmak تاماكا ئورىماق
Bu kumaşlar seni hiç sarmıyor.
بۇ رەختلەر مېنى ھېچ قىزدقتۇرمىدى.
Kitabı kağıda sarmak كىتابنى قەغەزگە ئورىماق
27. sıkılmak سقىلماق، قورۇنماق، قىسىلماق
Yalnızlıktan sıkıldım. يالغۇزلۇقتىن سقىلدىم.
Sıkıldım da söyleyemedim.
قورۇنۇپ سۆزلىيەلمىدىم.
Sıkılırsam bu parayı harcayım.
قىسىلىپ قالسام بۇ پۇلنى خەجلەرمەن.
28. soluma نەپەس تىنىق
29. suret شەكىل، كۆرۈنۈش، رەسىم
insansuretinde bir ağaç
ئادەم شەكىلدىكى بىر دەرەخ.

Bunun bir suretini almalı.

ئۇنىڭ بۇ رەسىمنى سىزىۋېلىشى لازىم.

30. sertieşmek قاتماق، قاتتىقلاشماق

31. salkım ساپاق

bir salkım üzüm بىر ساپاق ئۈزۈم

32. sarkmak ساڭگىلىماق

Ceketin bir kolu iskemlenin kenarından sarkıyor.

چاپاننىڭ بىر يېڭى ئورۇندۇقتىن ساڭگىلاپ تۇرىدۇ.

33. vesile سەۋەب، پۇرسەت

Bu vesileden faydalanarak.

بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ

34. yorgan يوتقان

yorgan döşek yatmak ئورۇن تۈتۈپ يېتىپ قالماق

yorgan kaplamak كىرلىك قاپلىماق

35 yakmak كۆيدۈرمەك، ياندۇرماق، تۇتاشتۇرماق، ياقماق

lambayı yakmak چىراغنى ياندۇرماق

sigarayı yakmak تاماكىنى تۇتاشتۇرماق

Biber agzi yakar. لازا ئېغىزنى ئېچىشتۇرىدۇ.

Güneş ekinleri yaktı. كۈن زىرائەتلەرنى كۆيدۈردى.

36. yetetki قىسقىسى، ھاسىل كالام.

2. Tekst

Ödlek

Nuri büyük annesinden cinlere, perilere, şeytanlara dair bir çok masallar dinlemiş. Bu masallar

onu ödlek bir çocuk yapmiş. Bunun için Nuri geceleri ne bir yere çıka biliyormuş, nede yalnızca odada kala biliyormuş. Işık olmayınca ve yanında ağabeyi bulunmayinca uyumağa bile yatmıormuş. Birgün ağabeyi eve geç dönmüş. Nurinin yatma vakti gelmiş. «Yalniz yatmam» diye bağırmış çağırmışsa da annesi kulak asmamış. Nuriyi yatağına yatırıp çıkmış. Çıkarken boşuna yanmasın diye lâmbayı da söndürmüş.

Nuri odada yalnız kalınca korkudan büsbütün yorgana sarınmış. Fakat çok sıkılmış ve soluması güçleşince başını dışarı çıkarmış. Tam bu sırada duvarda uzun bir suret görmuş. «işte cinler çıkmaga başıadılar» diyerek var sesiyle bağırmağa başlamış. Annesi: «Aceba ne oldu?» diyerek koşmuş. Nurinin yanına varınca işi anlamış. Pencereden giren ay aydınlığı duvarda asılı peşkire vuruyormuş. Nuriye «cin» gibi görünen karaltı, meğer bu peşkirin gölgesiymiş.

3. Aşağıdaki parçayı uygurcaya çevirin:

Evlerin önö birer sebze bahçesi. birer bostanlık. hatta birer mısırlık. her yer domates! onları her-

kes seviyor. Küçüklerde, büyüklerde domatesleri aynı iştahala yiyorlar.

Geniş yapraklar arasına gizlenmiş olan kabaklar da yavaş yavaş olgunlaşıyor ve irileşiyor. kapları parlaklaşıyor ve sertleşiyor.

Fakat bu sakın ve hoş güz günlerinde küçügün büyügün bakişları bağlara şevrilmiştir, onların sikyeşil yaprakları arasında iri, kirmizi üzüm salkımları sarkıyor.

Toprağımız çok zengindir, iyi ve mesut yaşaya bilmemiz için o bize her şevi verebilir.

Yeterki, onu sevelim ve koruyalim.

4. Aşağıdaki sorulara cerap verin:

1. Evimizin önünde neler var?
2. Toprağımız nasıldır? ne yapmalıyız?
3. Nuri o nəden ödlek olmuş?

5. Aşağıdaki cümleleri iyi okuyun:

Ateşı tutma, elini yakar.
Bu ondan iki kat daha pahalı.
Bana göre ikiside bir.

Bana imkan verersiniz. bu işi yaparım.

Bu derginin okurları çoktur.

Ceket iyi geldi.

Çalışmalarına hız verdiler.

Çocuk kendi kendine oynuyor. ilişmeyin!

Dağın ta tepesine kadar çıktık.

Gelmeniz tanışmamıza vesile oldu.

Kulağıma bir şey fisildadı ama, ne dediğini anlayamadim.

Odaya gitmek için sofadan geçtik.

Onun sofrası herkese açıktır.

sakın söylediklerimi unutmayın.

Günlük harcamalar çoğaldı.

6. Gramer

كەلگۈسى زامان مەقسەت پېئىلى

بۇ پېئىل ئۆتكەنده ئىشقا ئاشمىغان مەقسەتنى ياكى مۆلچەر قىلىنغان، مۇمكىنچىلىكى بولغان، ئارزۇ قىلىنغان ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

كۆپلۈك	بىر لىك
yazacaktık	yazacaktım

yazacaktın	yazacaktınız
yazacaktı	yazacaktılar.

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
yazmıyacaktım	yazmıyacaktık
yazmıyacaktın	yazmıyacaktınız
yazmıyacaktı	yazmıyacaktlar

ئىمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
yazabilecektim	yazabilecektik
yazabilecektin	yazabilecektiniz
yazabilecekti	yazabilecektier

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
yazamıyacaktım	yazamıyacaktık
yazamıyacaktın	yazamıyacaktınız
yazamıyacaktı	yazamıyacaktılar

سوئال شەکلی

بىر لىك	كۆپلۈك
yazacak mıydım?	yazacak mıydık?
yazacak mıydın?	yazacak mıydınız?
yazacak mıydı?	yazacak mıydılar?

BEŞİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. akpak پاك ـ پاكيز؛ چاچ ـ ساقاللىرى ئاقارغان، ئاپئاق
2. atalar sözü ماقال ـ تەمسىل
3. açılmak ئېچىلماق؛ هوشىغا كەلمەك؛ ئۇزاقلاشماق

Yeni bir yol açıldı. يېڭى بىر يول ئېچىلدى.

Ateşi düşünce hasta açıldı. قىزىتمىسى يانغاندىن كېيىن كېسەل هوشىغا كەلدى.

Gemi epey açıldı. كېمە خېلى يىراقلىشىپ كەتتى.

4. akıncı تاجاۋۇزچى، هۇجۇم قىلغۇچى

akın تاجاۋۇز، هۇجۇم، ئىشغالىيەت

akın etmek هۇجۇم قىلماق؛ تاجاۋۇز قىلماق

akın yapmak هۇجۇمغا ئۆتمەك (پۈتىبولدا)

akın akın ئارقا ـ ئارقىدىن، ئۈزۈلدۈرمەستىن

5. bir türlü هېچ، هېچبىر

Birtürlü razı olmuyor. هېچ رازى بولمايدۇ.

6. Çrapışmak سوقۇلۇپ كەتمەك؛ ئېلىشماق، سوقۇشماق

iki araba çarpıştı. ئىككى هارۋا سوقۇشۇپ كەتتى.

düşmanla Çarpışmak دۇشمەن بىلەن ئېلىشماق

7· Çınlümak جاراڭلىماق

Çınlayan ses جاراڭلىغان ئاۋاز

Kulağı çınlasın. قۇلىقى جاراڭلاپ كەتسۇن.

8· Çözülmek ھەل بولماق (مەسىلە)؛ كاۋاكشىماق (مۇز، قار)؛ سوزۇلماق

9· hendek خەندەك

10· kıvrılmak تولغانماق؛ تۇگۈلمەك

11· lapalapa لەپ ـ لەپ

lapa lapa kar yağmak لەپ ـ لەپ قار ياغماق

12· meme پېلىن، ئەمچەك

13· nara ۋارقىراش، نەرە؛ سۇرەن، چۇقان

14· ova تۈزلەڭلىك

15· sıvamak شمايلىماق (يەڭنى)، تۈرمەك (پۇشقاقنى)، سلىماق

Kollarını sıvayıp işe başladı.

يەڭلىرىنى شمايلاپ ئىشقا كىرىشتى.

Dereyi görmeden paçaları sıvadı

دەريانى (سۇنى) كۆرمەستىن پۇشقاقلىرىنى تۈردى.

16· savaş ئۇرۇش، سوقۇش

birinci dünya savaşı بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى

savaş gemisi ئۇرۇش پاراخوتى

17· ters رۇت، تەتۈر، ئەكسى

Gömleğini ters giymiş. كۆڭلىكىنى ئەتۈر كىيىپتۇ.

Eoşeğe ters bindirmişler ئېشەككە تەتۈر مىندۈرۈپتۇ.

işi ters gidiyor.	ئىش تەتۈر كېتىۋاتىدۇ.
ters anlamak	تەتۈر چۈشەنمەك
ters bakmak	تەتۈر قارىماق
18. tıklım tıklım	تىقما ـ تىقما، تىقما ـ تىقماق
19. varda varda	پوش ـ پوش (پول بېرىش ھەققىدە)
20. yüzlemece	يۈزمۇ يۈز، يۈزتۇرانە، يۈزتۇرا
Yüzlemece konuşalım	يۈزمۇيۈز سۆزلىشەيلى.
21. yarim ada	يېرىم ئارال
22. yansıtmak	قايتۇرماق، ئەكس ئەتتۈرمەك (نۇر، ئاۋاز، دولقۇن قاتارلىقلار ھەققىدە).
23. yaka paça	زورلۇق بىلەن
24. serilmek	ئۇزىرىماق
serilip yatmak	ئۇزىراپ ياتماق

2. Tekst

Kirpi ile Yılan

Sıcak bır yaz günü idi. Ovaya gezintiye gidiyorduk. Bir hendeğin yanından geçerken, bir yılanla kirpinin Çarpıştıklarını gördük.

Yılan yumak gibi kıvrılıyor, sonra çözülüp kaçmak istiyordu, fakat kirpiden birtürlü kurtulamıyordu.

Kerim şöyle dedi:

— korkmayın , yakın gelin.

Muallim de bize yaklaşarak:

— Bakın, kirpi yılanın kuyruğunu ağzına almış yemek istiyor.

Yılan çabaladıkça kirpinin dikenleri ona patıyordu . Yılanın her yeri kan için deydi . Biraz sonra yılan kuvvetten düştü , yere serildi . Bunu gören kirpi başını dikenlerinin arasından çıkardı , yılanı yavaş yavaş yemeğe başladı .

3. Aşağıdaki şiiri Uygurcaya çevirin:

Kış

Lapa lapa yağar kar ,
Ormanlara ovaya.
Her yer akpak , çocuklar ,
Oynayın doya doya.

Zil sesleri nediyor ,
Bak öterek dışarda .
«Kaçın, kızak geliyor!
Yol verin , varda! varda!...

Başında her bir evin ,
Yumuşak, beyaz külah .

Sevin vatanım , sevin!

Bak, kış geldi bu sabah!...

4. Aşağidaki Cümleleri iyi okuyun:

Ağlamayan çocuğa meme vermez (Atalar sozü).

Arkasını sıvayarak gönlünü alacak sözler söyledi .

Ateşi düşünce hasta açıldı .

Ayakkabılarını ters giymiş .

Akşam tiyatro tıklım tıklımdi .

Aldığım şeyler yüz lira tuttu .

Adami yaka paça götürdüler .

Ayna ışığı , dağ sesi yansıtır .

Anadolu bir yarım adadır .

Arkadan söylemek doğru değili yüzlemece söylemeli .

Adamcağızın ömrü kısa imiş .

Akıncıların naralarıyla savaş alanı çınladı .

(Atalar sözü).

5. Aşağidaki Cümleleri türkçeye çevirin:

شەنبە كۈنى كەلسەڭمۇ بولىدۇ، يەكشەنبە كۈنى كەلسەڭمۇ بولىدۇ.

ۋېلىسىپىت بىلەن بارايلىمۇ ياكى پىيادە بارايلىمۇ؟

بۇ يىل يامغۇر كۆپ ياغدى، زىرائەتلەرگە پايدىلىق بولدى.

مەن ئۇنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى چۈشىنەلمىدىم.

يالىڭاچ سىرتقا چىقما، زۈكام بولىسەن.

ALTINCI DERS

1. Kelimeler

1. ahbap — دوست، ئاغىنە
2. ahbapça — دوستلارچە، دوستانە

Gel, senle ahbapça konusalım

كەل، سېنىڭ بىلەن دوستانە سۆزلىشەيلى.

3. ahbaplık — دوستلۇق

ahbaplik ermek — يېقىن مۇناسىۋەت ئورناتماق

4. al — ① قىزىل . ② ھېيلە، ئالدام

al bayrak — قىزىل بايراق

Al elmaye taş atan çok olur.

قىزىل ئالمىغا تاش ئاتقۇچى كۆپ بولىدۇ.

5. anlaşılmak — ئاشكارىلانماق، بىلىنمەك، ئوتتۇرىغا چىقماق

Şimdi her şey anlaşıldı.

ھازىر ھەممە نەرسە ئايدىڭلاشتى.

6. aşık — ئوشۇق (پۇتىنىڭ)

aşık atmak = aşık oynamak

ئوشۇق ئويىنىماق

7. bağlı — باغلاقلىق، مۇناسىۋەتلىك، ئالاقىدار؛ قاراشلىق، تەۋە

bağlı aslan (köpek) باغلاقلىق شىر (ئىت)
Tarlanın sürülmesi hava durumuna bağlıdır.
يەرنىڭ ھەيدىلمىشى ھاۋا ئەھۋالىغا باغلىق.
eğitim bakanlığına bağlı okullar
مائارىپ مىنىستىرلىكىگە قاراشلىق مەكتەپلەر
8. bal ھەسەل
ağzından bal akmak ئاغزىدىن ھەسەل تامماق
bal arısı ھەسەل ھەرىسى
bal gibi ھەسەلدەك (تاتلىق، شېرىن)
bal ayı شېرىن ئاي
9. bez ① بەز. ② رەخت
bezci باپكار ياكى رەخت ساتقۇچى
10. biçim شەكىل: پاسون: ئورما
Kostümün biçimini beğenmedim.
كاستۇمنىڭ پاسونىنى ياقتۇرمىدىم.
biçim zamanı ئورما ۋاقتى
11 bilgi مەلۇمات: بىلىم: ساۋات: ئىدراك
tabiat bilgisi تەبىئەت بىلىمى، تەبىئەت ساۋاتى
bilgiye susamak بىلىمگە تەشنا بولماق
bilgili مەلۇماتلىق، بىلىملىك
12. Cuk oturmak ئالچۇ قوپماق (ئوشۇق)
13. Çalkalamak = Çalkamak چايقىماق
ilâç şişesini iyice çalkayınız.
دورا شىشىسىنى ياخشىراق چايقاڭ.
ağzını çalkalamak ئاغزىنى چايقىماق
14. Çekiştirmek سلكىمەك، غەيۋەت قىلماق

Komşunun kızını saatlerce çekiştirdi.
قوشنىنىڭ قىزىنىڭ ساڭەتلەپ غەيۋەتىنى قىلدى.

15. çalmak ئوغرىلىماق؛ ئۇرماق؛ يېقىتماق؛ چالماق؛ سۈرمەك

kılıç çalmak قىلىچ ئۇرماق، قىلىچ چاپماق
yere çalmak يەرگە يېقىتماق
Çorbaya un çalmak شورپىغا ئۇن چالماق
keman çalmak ئىسكرىپكا چالماق
yaraya merhem çalmak
يارىغا مەلھەم (دورا) سۈرمەك
kapıyı çalmak دەرۋازىنى ئۇرماق، ئىشىكنى چەكمەك

16. denecek دېگۈدەك
Elinizi, yüzünüzü sıcak denecek suda yıkayın.
قولىڭىزنى، يۈزىڭىزنى ئىسسىق دېگۈدەك (يىلمان) سۇدا يۇيۇڭ

17. daldırmak تۇرغۇزماق
suya daldırmak سۇدا تۇرغۇزماق

18. eyalet ئۆلكە

19. eyer ئېگەر
eyer takımı ئېگەر - جابدۇق
eyer Vurmak = eyerlemek ئېگەرلىمەك

20. geleneksel ئەنئەنىۋى

21. gliserin گلىتسېرىن

22. itina دىققەت، ئېھتىيات، پەخەس
itina etmek دىققەت قىلماق، ئېھتىيات قىلماق
itina ile دىققەت بىلەن

itinalı ئېھتىياتچان

23. kültür مەدەنىيەت

kültürel مەدەنىي

kültürel hayat مەدەنىي تۇرمۇش

kültürlü مەدەنىيەتلىك

kültürsüz مەدەنىيەتسىز

24. kazık قوزۇق

hayvanı kazığa bağlamak

هايۋاننى قوزۇققا باغلىماق

Karşımda kazık gibi duruyor.

ئۇدۇلۇمدا قوزۇقتەك تۇرىدۇ.

kazık atmak ئالداپ زىيانغا ئۇچراتماق

kazık yemek ئالدانماق

kazıkçı

ئېلىش-بېرىشتا ئالدىغۇچى، قىممەت ساتقۇچى

kazıklamak قوزۇق قاقماق؛ سودىدا ئالدىماق

25. kapmak تارتىۋالماق؛ ئۇزۇۋەتمەك؛ تۇتۇۋالماق؛ يۇقماق

Makine parmağını kapmış.

ماشىنا بارمىقىنى ئۇزۇۋېتىپتۇ.

Tilki tavuğu kaptı. تۈلكە توخۇنى تۇتۇۋالدى.

hastalık kapmak كېسەل يۇقماق

26. kireç tabakası هاك قاتلىمى؛ هاك قاتمىسى

27. önlemek ئالدىنى ئالماق؛ توسالغۇ (توسقۇن) بولماق

Yangını Çabuk önlediler.

تېزدىن ئوت ئاپىتىنىڭ ئالدىنى ئالدى.

28. öteyanda يەنە بىر تەرەپتىن، يەنە بىر جەھەتتىن

29. özerk bölge ئاپتونوم رايون

30· örneğin مەسىلەن
31· Sabunlu su سوپۇن سۇيى
32· serpmek سەپمەك؛ پۈركۈمەك
kuşlara yem serpmek قۇشلارغا دان (يەم) سەپمەك
yüzüne su serpmek يۈزىگە سۇ پۈركۈمەك
33· soğan پىياز
34· soymak سويماق؛ يېشىندۇرمەك
patatesi soymak ياڭيۇنى سويماق
Çocuğu soy da yatır. بالىنى يېشىندۇرۇپ ياتقۇز.
35· talk pudrası تالك ئۇپىسى
36 yaşarmak كۆزىگە ياش كەلمەك؛ نەم بولماق
Gözleri yaşardı كۆزىگە ياش كەلدى.
37· yerel يەرلىك. مەھەللىۋى
38· yayımlamak نەشر قىلماق؛ ئاڭلاتماق (رادىئودا)
eğitim bakanlığı yayımladığı kitaplar
مائارىپ مىنىستىرلىكى نەشر قىلغان كىتابلار
radyonun yayımladığı haberler
رادىئونىڭ ئاڭلاتقان خەۋەرلىرى

2· Tekst

Faydalı Bilgiler

1· Deri eldivenlerinizi evde kendiniz de yıkayabilirsiniz· Eldivenleri soğuk denecek sabunlu

bir su ile yıkayın. Derinin yumuşaklığını kaybetmemesi için çalkalanma suyuna biraz gliserin ilave edin, Eldivenler kurumaya yüz tutunca içlerine talk pudrası serpin. sonra yavaş çekişterek itina ile elinize giyin. böylece yıkanıp biçimlerinin bozulmasını önlemiş olursunuz.

2· Gözleriniz yaşarmadan soğan soymak istiyorsunuz, soğanları beş dakika kadar çok sıcak bir su içinde bırakın. sonra sıcak sudan çıkarıp hemen soğu k su içinde daldırın.

3· Çaydanlıkların, tencerelerin dibindeki kireç tabakasını çıkarmak için ağzına kadar sirkeli su ile doldurun. iki gün böylece bırakın, kireç tabakası kendiliğinden çıkacaktır.

3. Aşağidaki Atalar sözünü okuyun:

Ak koyunun kara kuzusu da olur.
Alinin külahı Veliye, Velinin külahı Aliye.
Al elmaya taş atan çok olur.
Annesine bak kızını al, kenarına bak bezini al.
Armut piş ağzıma düş·
Arı bal alacak çiçeği bilir.
Ayaklar baş, başlar ayak oldu·

Adam ahbabından bellidir.
Akıllı düşman akılsız dosttan hayırlıdır.
Ata eyer gerek, eyere er gerek.

4. Aşağidaki Cümleleri Türkçeye Çevirin:

يېزىغا قاچان بارىسىز؟
ئۇيغۇرلاردا ئالتۇن ئاچقۇچ ھەرقانداق دەرۋازىنى ئاچالايدۇ،
دەيدىغان بىر ماقال بار.
پىياز تاماققا ياخشى تەم كىرگۈزىدۇ.
ھاراقنى كۆپ ئىچىش زىيانلىق.
تۈركچە ماقال ـ تەمسىل بىلەن ئۇيغۇرچە ماقال ـ تەمسىلدە ئوخشاشلىق خېلى بار.

5. Gramer

بۇيرۇق پېئىلى

بۇيرۇق پېئىلى ئىش ـ ھەرىكەتكە بولغان بۇيرۇق ياكى چاقىرىقنى بىلدۈرىدۇ. بۇيرۇق پېئىلنىڭ بىرلىك شەكلىدە 2 ـ، 3 ـ شەخسلا بولىدۇ. لوگىكا جەھەتتىن ئالغاندا، 1 ـ شەخس بولمايدۇ. 2 ـ شەخسنىڭ بىرلىك شەكلى پېئىل ئاساسىنىڭ ئۆزى شۇ. 3 ـ شەخسنىڭ بىرلىك شەكلى پېئىل ئاساسىغا ـ sın // ـ sin، ـ sun // ـ sün قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش ئارقىلىق ياسىلىدۇ. 1 ـ شەخسنىڭ بىرلىك شەكلى پېئىل ئاساسىغا ـ alım // ـ elim، ـ yalım // ـ yelim قوشۇمچىلىرىنى قوشۇش ئارقىلىق ياسىلىدۇ. 2 ـ شەخسنىڭ كۆپلۈك شەكلى پېئىل ئاساسىغا ـ ın // ـ ın، ـ un // ـ ün، ـ yın // ـ yin

yün // - yun ،- iniz // - ınız ،- ünüz // - unuz

قوشۇمچىلىرىنى - yünüz // - yunuz ،- yiniz // - yınız

ئۇلاش ئارقىلىق ياسىلىدۇ. 3 - شەخسنىڭ كۆپلۈك شەكلى پەر

ئىل ئاساسىغا sünler // - sunlar ،- sinler // - sınlar قو-

شۇمچىلىرىنى ئۇلاش ئارقىلىق ياسىلىدۇ.

بىرلىك	كۆپلۈك
1 - شەخس —	- (y)alım // - (y)elim
2 - شەخس پېئىل ئاساسىغا ئوخشاش	
	- (y)ın // - (y)ır, - (y)un // - (y)ün - (y)ınız // - (y) iniz, - (y) unuz // - (y)ünüz
3 - شەخس	- sınlar // - sinler, - sunlar // - sın // - sin, - sun // - sün - sünler
1 - شەخس —	yazalım
2 - شەخس yaz	yazın yazınız

بىرلىك	كۆپلۈك
3 - شەخس yazsın	yazsınlar

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
1 - شەخس —	gitmiyelim
2 - شەخس gitme	gitmiyin gitmiyiniz
3 - شەخس gitmesin	gitmesinler

ئىمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
1 - شەخس —	okuyabilim
2 - شەخس okuyabil	okuyabilin
	okuyabiliniz
بىرلىك	كۆپلۈك
3 - شەخس okuyabilsin	okuyabilsinler

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
1 - شەخس —	atamıyalim
2 - شەخس atama	{atamıyın {atamıyınız
3 - شەخس atamasın	atamasınlar

سوئال شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
1 - شەخس —	bulalım mı?
2 - شەخس —	{bulalın mı? {bulalınız mı?
3 - شەخس bulsun mu?	bulsunlar mı?

YEDİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. başkent — پایتەخت، مەرکەز
2. dostluk kurumu — دوستلۇق جەمئىيىتى
3. dolanmak — ئايلانماق، چۆگىلىمەك، پىرقىرىماق؛ سەيلە قىلماق؛ پۇتلاشماق.

Ahşama kadar evin etrafında dolandı.
ئاخشامغىچە ئۆينىڭ ئەترابىدا ئايلاندى.

Bu haber bütün şehirde dolandı.
بۇ خەۋەر پۈتۈن شەھەرگە پۇر كەتتى.

dolandırmak — ئەتراپنى قورشماق؛ چۆگىلەتمەك؛ ئالدىماق

4. eşinmek — چاپچماق (پۇتى بىلەن)
5. güç — قىيىن، تەس، مۇشكۇل

Vapura güç yetişti — پاراخوتقا تەستە يېتىشتى.

güçüne gitmek — ئېغىر كەلمەك، (سۆز)

güç gelmek — قىيىن كەلمەك، تەس كەلمەك

güçüne koşmak — قىينىلاشتۇرماق

güç halle — تەسلىكتە

güçleşmek قىينىلاشماق، تەسلەشمەك

güçleştirmek قىينىلاشتۇرماق

6· ırmak = nehir دەريا

7· ilkyaz = ilkbahar ئەتىياز

8· işiter işitmez ئاڭلىنار ـ ئاڭلانماس

9· karıştırmak ئارىلاشتۇرماق، قالايمىقانلاشتۇرۇۋەتمەك، قالايمىقان قىلماق.

toprağı kumla karıştırmak

توپىنى قۇم بىلەن ئارىلاشتۇرماق

sirkeye su karişţırmak سىركىگە سۇ قوشماق

Ben kimseyi işime karişţırmam.

مەن ھېچ كىشىنى ئىشىمغا ئارىلاشتۇرمايمەن.

10· kirlangiç قارلىغاچ

kirlangiç balığı قارلىغاچ بېلىقى

kirlangıç fırtınasi ئاپرىلدا بولىدىغان قاتتىق بوران

11· minibüs يەڭگىل كىچىك ئاپتوبۇس

12· misafirhane مېھمانخانا، سارايى، دەك

13· parmaklık رېشاتكا، سالاسۇن

14· seçmek تاللىماق، سايلىماق؛ پەرق ئەتمەك

Ben bu kitabı seçtim. مەن بۇكىتابنى تاللىدىم.

Biz sizi başkanlığa seçtik بىز سىزنى باشلىقلىققا سايلىدۇق

Bir karaltı gördüm, ama ne olbuğunu seçmedim.

قارا بىر نەرسە كۆردۈم، ئەمما ئۇنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى پەرق ئېتەلمىدىم.

Yemek seçer, her şeyi yemez.

تاماق ئىلغايدۇ، هەممە نەرسىنى يېمەيدۇ.

seçememek پەرق ئېتەلمەسلىك

15· saçak پېشايۋان؛ نەقىش، ئويما؛ پۆپۈك؛ چۇچا، چىلتەك

saçaklı پېشايۋانلىق؛ پۆپۈكلۈك، چىلتەكلىك

saçaklı örtü چىلتەكلىك ياپقۇچ

perdenin saçağı پەردىنىڭ چۇچىسى

16· seğirtmek يول ئالماق

Birdenbire kalkıp eve doğru seğirtti·

ئۇشتۇمتۇت ئورنىدىن قوپۇپ، ئۆيگە قاراپ يول ئالدى.

17· sığışmak سىغدالماق

Biraz daha sıkışırsak, hepimiz sığışırız·

يەنە بىرئاز قىسىلساق هەممىمىز سىغىمىز.

sıgıştirmak سىغدۇرماق

18· sıkışmak قىستالماق؛ قىسىلماق

Biz bu dar yerde pek sıkıştık·

بىز بۇ تار يەردە تولىمۇ قىستىلىپ كەتتۇق.

parmağı kapıya sıkışmış·

بارمىقى ئىشىككە قىسىلىپ قاپتۇ.

19· sıkmak سىقماق؛ بېسىم ئىشلەتمەك، قىسماق، قىستماق

üzüm sıkmak ئۈزۈم سىقماق

Çocuğu çok sıkıyor· بالىنى بېسىم ئىشلىتىدۇ.

ayakkabı ayağı sıkmak ئاياغ كىيىمى پۇتنى قىسماق

20· sonuçlanmak ئاخىرلاشماق، نەتىجىلەنمەك

Bu ış çabuk sonuçlandı بۇ ئىش تېز ئاخىرلاشتى

Bütün işlerini iki güne Kadar sonuç layacak·

پۈتۈن ئىشلىرىنى ئىككى كۈنگىچە ئاخىرلاشتۇرغۇسى.

sonuçlandırmak = sonuçlamak.

sonuç نەتىجە؛ قىسقىچە مەرمۇن

sonuç olarak şunu söyleyebiliriz.

خۇلاسىلەپ شۇنى ئېيتالايمىز.

sınav sonuçu ئىمتىھان نەتىجىسى

21. şenlık خۇشاللىق؛ شاد ـ خۇرام؛ تەنتەنە

Bu adam gittiği yere şenlik götürür.

بۇ ئادەم بارغان يېرىگە شادلىق ئېلىپ باردۇ.

Bayramlarda her yerde şanlık yapılır.

بايراملاردا ھەممە يەردە تەنتەنە بولىدۇ.

şen خۇشال، شاد.

şenlenmek خۇشال بولماق، شادلانماق

22. şırıl şırıl (سۇنىڭ ئاۋازى) شىر ـ شىر، شىلدىر ـ شىلدىر

Musluk açık kalmış, şırıl şırıl akıyor.

جۇمەك ئوچۇق قاپتۇ، شىر شىر ئېقىۋاتىدۇ.

şırıldamak شىرىلدىماق، شىلدىرلىماق

23. yoklamak تەكشۈرۈپ كۆرمەك، كۆزدىن كەچۈرمەك

Evin her tarafını yokladılar.

ئۆينىڭ ھەممە تەرىپىنى تەكشۈردى.

Hastayı yokladınız mı?

كېسەلنى يوقلىدىڭمۇ؟

24. yola koyulmak يولغا چىقماق

25. yanıt جاۋاب

yanıtlamak جاۋاب قايتۇرماق

2. Tekst

Hoş Geldiniz

Ilkyaz ırmaklarışırıl şırıl akmaya başladı. kırlangıçlar geldi. Evvela saçak altında dönüp dolandılar. Eski yuvalarını yokladılar sevinçle ötüştüler. Neşeyle uçuştular. Akşam üzeriparmaklık üzerine kondular ve gagalarıyla tüylerinikarıştırmaya başladılar.

Ahırın önündeki saman içinde eşindiği için tüyleri birbirine karışmış serçe:

— Hoş geldiniz kiymetli misafirler, nereden geliyorsunuz? dedi.

Kırlangiçlar:

— Sıcak memleketlerden geliyoruz. çokyol geçtik, çok şeyler gördük. Bizimle beraber ilkyaz da geldi, diye cavap verdiler.

Serçe bu haberi işitir işitmez üç defa sıçradı ve şöyle ötmeye başladı:

— cik - cik - cirik, cik - cik - cirik - ilikyaz geldi.

3. Aşağıdaki parçayı uygurcaya çevirin:

Başkent

Urumçiye 200 kilometre uzaktaki Turfana Dostluk kurumunun Toyota minibüsü ile gidecektik. şoför arabanın bakımını yapmış, Urumçi misafirhanesine gelerek, sefere hazır olduğunu söylemiş ve yola koyulmuştuk.....

4. Aşagidaki Cümleleri iyi okuyun:

Ben bu kitabı seçtim.
Bu haberi saklamışlar.
Bu sayfada önbeş satır var.
Birdenbire kalkıp eve doğru sağirtti.
Bir birlerini severek evlen diler.
Bu sıcakta çalşmak güç.
Böyle şeyler insanı sıkar.
Bu iş çabuk sonuçlandı.
Bu sorulara yanıt bulmak zordur.
Bu kent kısa zamanda çok şenlendi.
Bayramlarda her yerde şenlik yapılır.
Bu işten vaz geçmenizi tavsiye ederim.
Bunun için tek yol var.

5. Aşağıdaki Cümleleri Türkçeye Çevirin:

بۇ يىل تەتىلدە سايياھەت ئۈچۈن قەشقەرگە بارىمەن.

سىز مېنى بەش مىنۇت كۈتىڭ.

بىز تىنچلىقنى سۆيىمىز.

ئۇيغۇر خەلقى مېھماندوست خەلق.

بىز ئايروپىلاندىن تەكرى تېغىنىڭ ئېگىز چوققىلىرىنى، ھۆزلۈقلىرىنى تاماشا قىلدۇق.

SEKİZİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. ayı — ئېيىق

   ayı gibi — ئېيىقتەك؛ بەستىلىك

2. acıkmak — قورسىقى ئاچماق؛ ئارزۇ قىلماق

   çok acıkmışım, biraz şey yemeli.

   قورسىقىم بەك ئېچىپ كەتتى، بىرئاز بىر نەرسە يەيلى.

3. adamak، (نەزىر قىلماق) سەدىقە قىلماق، ياغ پۈراتماق
   بېغىشلىماق، ئاتىماق

   O kendisini Vatana adadı.

   ئۇ ئۆزىنى ۋەتەنگە بېغىشلىدى.

   Ada bana adayım sana.

   قول قولنى يۇسا، قول قوپۇپ يۈزنى يۇيار.

4. adım — قەدەم، چامدام

   adımlık yer — بىر چامدام يەر

   adım adım — قەدەمۇقەدەم؛ ئاستا ـ ئاستا

   adım atmak — قەدەم تاشلىماق

   adım atmamak — ئايىغ باسماسلىق

   adımlamak — قەدەملىمەك (ئۆلچىمەك)

5· alın پېشانه، ماڭلاي

alın çatısı قوشۇما (ئىككى قاشنىڭ ئوتتۇرىسى)

alın teri پېشانه تەرى

alın yazısı پېشانىگە پۈتۈلگەن (قىسمەت، تەقدىر)

alınlı پېشانىسى كەڭ

6· bağlılık مۇناسىۋەت، ئالاقە

çin komşu devletlerle olan bağlılığını sürdürecek·

جۇڭگو قوشنا دۆلەتلەر بىلەن بولغان ئالاقىسىنى داۋاملاشتۇرغۇسى·

7· cimri پىخسىق، بېخىل

cimrilik پىخسىقلىق، بېخىللىق

cimrileşmek پىخسىقلاشماق، بېخىللاشماق

8· dönüm (1/40 مېتر) يەر ئۆلچىمى بىرلىكى (ئۇزۇنلۇقى، كەڭلىكى

9· görenek ئۆرپ - ئادەت، قائىدە - يوسۇن

10· ıslah etmek ياخشىلىماق، تۈزەتمەك، ئىسلاھ قىلماق

ıslah تۈزەش، ياخشىلاش

ıclah evi جىنايەت ئۆتكۈزگەن باللارنى تەربىيىلەش ئورنى

11· ıçten سەمىمىي، چىن كۆڭۈلدىن

içten bir dilek سەمىمىي بىر ئارزۇ

içtenlik سەمىمىيلىك؛ سەمىمىيەت

12· içyüz ماھىيەت

Bunun içyüzünü anlayamadım·

بۇنىڭ ماھىيىتىنى بىلەلمىدىم·

13· in ئۇۋا

14· ingin ئويمان، چوڭقۇر

15· kürk ئېپره (كېيىم قىلىشقا بولىدىغان)

16· kopmak ئۈزۈلمەك؛ پارتلىماق؛ قاتتىق ئاغرىماق؛ قوپماق

Düğme koptu· تۈگمە ئۈزۈلدى.

harb kopmak ئۇرۇش پارتلىماق.

Belim kopuyor· بېلىم ئاغرىۋاتىدۇ.

17· kültür devrimi مەدەنىيەت ئىنقىلابى

18· meslektaş كەسىپداش

meslek كەسىپ

meslek okulu كەسىپىي مەكتەپ

meslek bilgisi كەسىپىي بىلىم

meslek eğitimi كەسىپىي تەربىيە

meslekli كەسىپ ئەھلى

mesleksiz كەسىپسىز، كەسىپسىز

19· ölü gibi ئۆلۈكتەك

20· ölçü مىقدار، ئۆلچەم

ölçülü ئۆلچەنگەن

ölçüsüz ئۆلچەنمىگەن

21· septanmak كۆرسىتىپ بېرەلمەسلىك، نامايان قىلالماسلىق، ئىپادىلەپ بېرەلمەسلىك

22· ulus مىللەت

ulusal مىللىي

ulusallaştırmak مىللىيلەشتۈرمەك

ulusçu مىللەتچى

ulusçuluk مىللەتچىلىك

uluslararası خەلقئارا

2. Tekst

Ayı İle Tilki

Bir kış günüydü. Tilkinin karnı acıkmıştı. Yolda bir araba gördü. Burnuna balık kokusu gelbi. Tilki yolun kenarına ölü gibiyattı Köylü onu görünce ölü sandi. Derisinden karısına bir kürk yaptırmayi düşündü. Tilkiyi arabaya atti.

Tilki arabadakı balıkları yere atmağa başladi. Sonra kendisi de yavaşça yere atladı. Balıkları inine götürdü.

Ayı onu görünce:

— Bu kadar balığı nereden aldın komşu? diye sordu.

Tilki:

— Orman kenarındakı gölden tuttum. İstersen sen de tutabilirsin. Kuyruğunu suya sokar, beklersin. Balıklar gelip yapışınca çekersin, onları tutarsın, dedi.

Ayi aldandı, göle gitti. Kuyruğunu suya sarkıttı. Hava soğuktu. Ayının kuyruğu dondu. Ayı

kuyruğunu hızla sudan çekince kuyruğu koptu.

İşte O günden beri ayı kuyruksuz kaldı.

3. Aşagidaki Cümleleri iyi okun:

Bu Çocuğu ancak okul ıslah eder.
Bizim dostluğumuz içtenbir.
Bu işin içyüzü anlaşılmadı.
Bu adam zengin ama cimri.
Ben bu işe karışfım ama, pişman oldum.
Ben kedimi Vatama adadım.
Ben bu işin sonunu değenmiyorum.
Bu günü anlamak için dünü bilmek gerek.
Bir çiçekle yaz olmaz (Atalar sözü).
Bizim köyümüz dağlık köydür.
Bir adım 75 santimetre kadardır.
Bu tarla elli dönüm kadardır.

4. Aşağıdaki Cümleleri Türkçeye Çevirin:

بۈگۈن دۈشەنبە ئەمەس، سەيشەنبە.
بۇ 12 - ئاي ئەمەس، 1 - ئاي.
قېرىلارنى ھۆرمەتلەش ئەڭ ياخشى ئادىتىمىز.
پەمىدۇر تاپتىم، لازا تاپالمىدىم.
ئاپتوبۇس بىلەن كەتمەيلى، پىيادە كېتەيلى.

5. Gramer

خالاش پېئىلى

بۇ خىل پېئىل سۆزلىگۈچىنىڭ ئارزۇ ـ ئارمىنىنى، ئىستەك ـ تىلىكىنى ياكى گۇمانىنى بىلدۈرىدۇ.

خالاش پېئىلى پېئىل ئاساسىغا ئۇزۇك تاۋۇشلاردىن كېيىن a، e قوشۇمچىسىنى، سوزۇق تاۋۇشلاردىن كېيىن ya، ye قوشۇمچىسىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ.

خالاش پېئىلى ھازىرقى زامان ۋە ئۆتكەن زامان بىلەنلا تۈرلىنىدۇ.

1. ھازىرقى زامان

خالاش پېئىلىنىڭ ھازىرقى زامان شەكلى پېئىل ئاساسىغا ئىككىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ.

1 ـ شەخسنىڭ كۆپلۈك شەكلىدىلا lım ـ، lim ـ قوشۇمچىلىرى قوشۇلىدۇ. مەسىلەن:

كۆپلۈك	بىرلىك
Varalım	Varayım
Varasınız	Varasın
Varalar	Vara
كۆپلۈك	بىرلىك
Verelim	Vereyin
Veresiniz	Veresin
Vereler	Vere

بولۇششسز شەكلى

كۆپلۈك	بىر لىك
almıyalım	almıyayım
almıyasınız	almıyasın
almıyalar	almıya

سوئال شەكلى

كۆپلۈك	بىر لىك
gelelim mi?	geleyim mi?
gelesiniz mi?	gelesin mi?
geleler mi?	gele mi?

2. ئۆتكەن زامان

بۇ خىل زامان شەكلى پېئىل ئاساسىغا dı - di// قوشۇمچىلىرىنى يەنى بىرىنچى تۈرلۈك شەخس dü - du// قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش ئارقىلىق ياسىلىدۇ ھەمدە يۇقىرىقى قوشۇمچىلار ئالدىدا y تاۋۇشى پەيدا بولىدۇ. مەسىلەن:

كۆپلۈك	بىر لىك
arayaydık	arayaydım
arayaydınız	arayaydın
arayaydılar	arayaydı

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
söylemiyeydim	söylemiyeydik
söylemiyeydin	söylemiyeydiniz
söylemiyeydi	söylemiyeydiler

سوئال شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
oturaydım mı?	oturaydık mı?
oturaydın mı?	oturaydınız mı?
oturaydı mı	oturaydılar mı?

DOKUZUNCU DERS

1.Kelimeler

1. araştırma تەكشۈرۈش، تەتقىقات
araştırma yapmak تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلماق
araştırmalarda bulunmak
تەكشۈرۈش ۋە تەتقىقات ئېلىپ بارماق
sorunun aslını araştırmak
مەسىلىنىڭ تەكتىنى سۈرۈشتۈرمەك
2. azınlıklar ئاز سانلىق، ئاز سانلىق مىللەتلەر
3. ağıl ① قوتان، ئېغىل. ② ئاينىڭ ئەتراپىدىكى يورۇقلۇق
ağıllamak قوتانغا سولىماق
4. bakla پۇرچاق
5. belirmek كۆرۈلمەك، پەيدا بولماق
6. canı istemek كۆڭلى تارتماق، خالىماق
7. çoban پادىچى، چوپان
çoban türküsü پادىچى ناخشىسى
çoban yıldızı چولپان، زۆھرە (يۇلتۇز)
8. düzey سەۋىيە
9. dokuma توقۇما
dokuma sanayii توقۇمىچىلىق سانائىتى

dokuma sanatı توقۇمىچىلىق ھۈنىرى
dokuma hammaddeleri توقۇمىچىلىق خام ئەشياسى
dokumacı توقۇمىچى
dokumacılık توقۇمىچىلىق
10. gizlice ئوغرىلىقچە، يوشۇرۇنچە
giz سىر، مەخپىيەت
gizlemek يوشۇرماق
gizlenmek يوشۇرۇنماق
gizi yazı مەخپىي خەت
gizli tutmak مەخپىي تۇتماق، سىر ساقلىماق
gizli kuvvetler يوشۇرۇن كۈچ
11. hoplamak سەكرىمەك (خۇشاللىقتىن)
Çocuk hoplaya hoplaya geliyor.
بالا سەكرەپ - سەكرەپ كېلىۋاتىدۇ.
yüreği hoplamak يۈرىكى ئويناپ كەتمەك
12. halı fabrıkası گىلەمچىلىك فابرىكىسى
halıcı گىلەم توقۇغۇچى ياكى ساتقۇچى
halıcılık گىلەمچىلىك
13. kilo metre kare كۋادرات كىلومېتر
14. kontrol
كونترول؛ تەكشۈرۈش؛ نازارەت (فرانسۇزچە) قىلىش؛
gümrük kontrolu تەكشۈرمەك تامورۇنا تەكشۈرۈشى
15. kalite ئالاھىدىلىك، ئەۋرەللىك، خۇسۇسىيەت
Bu kumaşın kalitesi çok iyidir
بۇ رەختنىڭ سۈپىتى بەك ياخشى.
16. katmak قوشماق؛ قاتماق؛ سالماق

Sirkeye su katmak سىركىگە سۇ قوشماق

On liraya iki lira katmak

ئون لىراغا ئىككى لىرا قوشماق

kuzuları sürüye katmak

قوزىلارنى پادىغا قوشماق

17. kıtır kıtır غىچىر - غىچىر

18. merhametsiz رەھىمسىز

merhametsizlik رەھىمسىزلىك

merhamet رەھىم، شەپقەت

merhamete gelmek ئىچ ئاغرىتماق

merhamet etmek رەھىم قىلماق

merhameten ئىچ ئاغرىتقان ھالدا

merhametli رەھىمدىللىك، شەپقەتلىك

20 nitekim ئەمەلىيەتتە، ھەقىقەتەن

Ben göremedim, nitekim siz de görmüş degilsiniz

مەن كۆرمىدىم. ئەمەلىيەتتە سىز ئۇ كۆرمىدىڭىز.

21. ortaklaşa بىرلىشىپ؛ شېرىكلىشىپ؛ كوللېكتىپ

Bu işi ikisi ortaklaşa yaptılar.

بۇ ئىشنى ئىككىسى بىرلىشىپ قىلدى.

ortak ئورتاق، شېرىك، بىرلەشمە

ortak hakimiyet بىرلەشمە ھاكىمىيەت

ortakolmak ئورتاقلاشماق، شېرىكلەشمەك

ortak pazar ئىقتىسادىي بىرلىك

ortakçı ئورتاقچى

ortakçılık ئورتاقچىلىق

22· öksüz — يېتىم
öksüzlük — يېتىملىك، يېتىمچىلىك
23· rahatlıkla — ئاسانلا، ئوڭايلا، قىينالمايلا
24· rekor — رېكورت
rekor kırmak — رېكورتنى بۇزماق
25· taramak — تارىماق؛ تەكشۈرمەك؛ ئىزدىمەك
saçını taramak — چېچنى تارىماق
yün taramak — تۈت تارىماق
bütün ormanı taramak — پۈتۈن ئورماننى تەكشۈرمەك
26· tarz — ئۇسۇل؛ ئۇسلۇب؛ شەكىل
çalışma tarzı — ئىشلەش ئۇسۇلى
27· üretim — ئىشلەپچىقىرىش
üretim güçleri — ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى
üretim ilişkileri — ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋەتلىرى
üretim araçları — ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى

2· Tekst

Söz Dinlemiyen Kuzu

Güneş kavuşuyor. Akşam oluyor. Çoban sürüsünü önüne katmış, ağıla götürüyor. Sürüde küçük, güzel, bir kuzucuk Var. kırlardan ayrılmaya hiç canı istemiyor. Bütün gün oynadı, koştu, yine de oyuna doymadı. Biraz daha koşmak, dolaşmak is-

tiyor.

— Me - e - e, dedi ve annesine ormanın yolunu gösterdi.

Annesi bir baş işaretiyle onu yanına çağırdı. Yaramaz kuzu söz almadı, annesini dinemedi. Gizlice sürüden ayrıldı. ormanın yolunu tuttu. ormana Vardı. sevinçle hopladı, kuştu, yoruldu.

O böyle oynarken karanlık bastı. Saklanacak oldu. Bu arada karşıdan bir kurt belirdi. kuzuyu gördü. Yakaladı. Zavallı kuzu kurda Çok yalvardı. Fakat merhametsiz kurt kulak asar mı? Kuzucuğu kıtır kıtır yedi. Söz dinlemez kuzu hem kurda yem oldu, hem zavallı annesini unutulmaz dertlere attı.

3· Aşağıdaki Parçayı uygurcaya Çevirin:

250 kişinin çalışmakta olduğu Halı fabrikasında üretimle birlikte, araştırma Ve kontrol işleri de yapılmaktadır. Fabrikada Çalışan işçilerin Çoğu uyğur Ve Han, dır; ama, öteki azınlıklara mensup kişiler de bulunmaktadır,

4· Aşağidaki Cümleleri iyi okuyuu:

Bu ötekine nispeten çok iyi.

Ben göremedim, nitekim siz de görmüş değisiniz.

Bu evin numarası zo dir.

Bu salonda yerler numarasızdır.

Bu adamın çok nüfuzu Var.

Benim her derdime ortak oldun.

Buralarda öksüz kaldım.

Bu alanın ölçümü iki kilometre karedir.

Bir paket sigara satın alıyorum.

Bu işi rahatlıkla bir haftada bitire bilirsiniz.

Bütün mahalleyi taradık, hiç bir iz bulamadık.

Bu tarzde konuşmak doğru değil.

Ben bundan tat bulamadım

5. Aşağıdaki Cümleleri Türkçeye Çevirin:

سىزگه مېنىڭ بىر ئىلتماسىم بار.

ئاتلار ئېغىلدا، سىرتتا ئەمەس.

گۈناھ ئۈنىڭدا ئەمەس، ئۆزۈڭدە.

مەن بىر جۈپ پەلەي ئالماقچىمەن.

بۈگۈن كەلمەيمەن، ئەتە كەلمەكچىمەن.

ONUNCU DERS

1. Kelimeler

1. avlanmak — ئوۋغا چىقماق، ئوۋ ئوۋلىماق

Kardeşim her yıl bu ormandan avlanır.
قېرىندىشىم ھەر يىلى بۇ ئورماندا ئوۋ ئوۋلايدۇ.
AVa giden avlanır.
ئوۋغا چىققان ئوۋ ئوۋلايدۇ.

2. ayırt etmek — پەرق ئەتمەك

Ne olduğunu ayırt edemedim
نېمە ئىكەنلىكىنى پەرق ئېتەلمىدىم.

ayırt — پەرق
ayırtmak — پەرقلەندۈرمەك

3. boylu boyunca — ئۇزۇنىسىغا

4. boncuk — مارجان، مونچاق

göz boncuğu — كۆز مونچاق
boncuk boncuk terlemek
مونچاقتەك تەرلىمەك

5. buluşmak — بىر يەرگە كەلمەك، جەم بولماق؛ كېلىشمەك

Saat sekizde restoranda buluşalım.
سائەت سەككىزدە رېستوراندا جەم بولايلى.

Bu konuda nihayet buluştuk.

بۇ مەسىلىدە ئاخىر كېلىشتۇق.

6· ceket چاپان

7· çiftlik فېرما، دېھقانچىلىق مەيدانى

Çift جۈپ

bir çift ayakkabı بىر جۈپ ئاياغ كىيىمى

bir çift çorap بىر جۈپ پايپاق

çift sürmek يەر ھەيدىمەك

Çiftçilik تېرىقچىلىق، دېھقانچىلىق

8· döşemdk ئېچىپ سالماق (كۆرپىنى)، يەرگە سالماق، ياتقۇزماق، يېيىنماق

hasır döşemek بورا سالماق

yola taş döşemek يولغا تاش ياتقۇزماق

9· doyurmak تويغۇزماق؛ باقماق

Her gün bir kaç yoksulu doyurur.

كۈندە بىرقانچە كەمبەغەلنى تويغۇزىدۇ.

Beş nüfuslu aileyi doyurur.

بەش جانلىق بىر ئائىلىنى باقىدۇ.

10· eğitim مائارىپ، تەربىيە

Bu eğitim yolu Verimli değildir.

بۇ تەربىيە ئۇسۇلى ئۈنۈملۈك ئەمەس.

beden eğitimi تەنتەربىيە

eğitim araçları ئوقۇتۇش قوراللىرى

eğitim metotları ئۇقۇتۇش مېتودى

eğitimci تەربىيىچى

11· etkin پائال، ئاكتىپ

etkinlik ئاكتىپلىق

etkinleşmek ئاكتىپلاشماق

12· emzirmek ئېمىتمەك، ئەمگۈزمەك

13· kayvancılık چارۋىچىلىق

14· icap etmek لازىم بولماق، كېرەك بولماق

Misafiri ağırlamak icap eder.

مېھماننى ھۆرمەتلىمەك كېرەك.

15· kovuk كامار، ئۆڭكۈر، غار، تۆشۈك؛ سۈڭگۈچ، كاۋاك، ئاراش

ağaç kovuğu دەرەخ كامېرى

diş kovuğu چىشنىڭ ئارىشى

16· kurtuluş ordusu ئازادلىق ئارمىيە

Çin halk kurtuluş ordusu

جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى.

17· mini mini كىچىك ۋە ئوماق

mini mini bir köpek كىچىك بىر ئىت

18· moda مودا؛ يېڭى پاسون

giysi modası كىيىم مودىسى

saç modası چاچ مودىسى

moda şapka يېڭى پاسوندىكى قالپاق

moda olmak مودا بولماق

19· pisi (باللار تىلىدا) مۈشۈك

21· pençe يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ ئالدىنقى ئاياغلىرى بىلەن بارماقلىرى

pençelemek تۇتۇۋالماق

pençeleşmek بىر - بىرى بىلەن ئېلىشماق؛ جېدەل قىلىشماق

21· rütbe دەرىجە، ئۇنۋان؛ مەرتىۋە

rütbe almak ئۇنۋان ئالماق
rütbe indirmek دەرىجىسىنى چۈشۈرمەك
rütbe vermek ئۇنۋان بەرمەك
22· savunma مۇداپىئە
hava savunması ھاۋا مۇداپىئەسى
stratejik savunma ستراتېگىيىلىك مۇداپىئە
23· subay ئوفىتسېر
hava savunma subayı
ھاۋا مۇداپىئەسى ئوفىتسېرى
levazım subayı لاۋازىمەت ئوفىتسېرى
nöbetçi subayı دېژورنى ئوفىتسېرى
24· sonunadek ئاخىرغىچە
25· şurada burada ئۇ يەردە - بۇ يەردە
26· tarım دېھقانچىلىق، تېرىقچىلىق
tarımcı دېھقان
27· temel ئۇل: ئاساس
evin temeli ئۆينىڭ ئۇلى
temel açmak ئۇل قازماق
temel bilimler ئاساسىي بىلىملەر
28· ters gelmek زىت كەلمەك
ters زىت، تەتۈر
kumaşın ters yüzü رەختنىڭ تەتۈر تەرىپى
ayakkabını ters giymek
ئايىغىنى تەتۈر كىيمەك
İşi ters gidiyor. ئىشى تەتۈر كېتىۋاتىدۇ.
Onun görüşü benimkine ters düşüyor.
ئۇنىڭ قاراشلىرى مېنىڭكىگە زىت كېلىۋاتىدۇ.

terslik زېتلىق

29. tıka basa تىقما تىقماق، لىقمۇلىق

30. toptan ئۇلگۈجە

Bir yıllık yağı toptan aldılar.

بىر يىللىق ياغنى ئۇلگۈچە ئالدى.

toptan satış ئۇلگۈكە سېتىش

toptancı توپ ساتقۇچى، ئۇلگۈچە ساتقۇچى

31. tıtmak تۇتماق: قاراپ تۇرماق

Ateşi tutma elini yakar.

ئوتنى تۇتما، قولۇڭنى كۆيدۈرىدۇ.

Siz gelinceye kadar çocuğu ben tutarım.

سىز كەلگەنگە قەدەر بالىنغا مەن قاراپ تۇرىمەن.

32. uzatır uzatmaz ئۇزىتا - ئۇزاتماي

33. zira چۈنكى، شۇنىڭ بىلەن بىللە

2. Tekst

«Boncuk»

«Boncuk» adlı kedinin mini mini pisileri Vardı cocuklar küçük sandığın içine yumuşak ot döşemişler, pisilere yatak yapmışlardı.

Boncuğun pisilerini emzirmesi çok görülecek bir şeydi. pisiler tatlı tatlı emiyorlardı. yere boylu boyunca uzanmış olan anne kedi de yavrularını dili ile yalıyordu.

Boncuk sanki şöyle diyordu:

— Eminiz yavrularım, hepiniz için südüm var. çocuklar kediye hergün yemek veriyorlardı.

Bundan başka boncuk da şurada burada avlanır. fare ve kuş tutardı, kuşlar boncuğu görünce korkup uçarlardı. Boncuk acıktığı zaman miyavlar. çocuklar onun sesini duyunca hemen yiyecek getirirlerdi. kimi süt, kimi et verirlerdi.

Boncuk karnını doyurduktan sonra pençelerini yalar ve yüzünü iyice temizlerdi. Temizliği çok severdi. Boncuk farelerin amansız düşmanı idi. onları kovuğun ağzında bekler, başlarını uzatır uzatmaz hemen yakalardı.

3. Aşağidaki parcayı uygurcaya çevirin:

Halk kurtuluş ordusu sadece savunma hizmetlerinde değil, üretim çalışmalarından da çalışıyorlar. Ayrıca halk arasında eğitim hizmetlerinde de görev yapıyor, askerler.

Birçok askeri birliklerde, çiftlikler kuruldu, tarım Ve hayvancılık konusunda etkin çalışmalar yapılmaktadır.

4. Aşağidaki Cümleleri İyi Okuyun:

Buluşmak için bir gün tayin ettik.

Bu iş sağlam temellere dayanmalı.

Bıyığı terlemeye başladı.

Burası bana ters geliyor.

Bu kent sonuna dek çarpıştı, teslim olmadı.

Bütün eşyasını bir sandığa tıktı.

Bavulu tıka basa doldurdu.

Bu sorunda siz beni hiç tutmadınız.

Bu modayı kimse tutmadı.

Burasını rüzgar tutmaz.

Bu iş iki saat ruttu.

Bır şey demeden mektubu elime tutuşturdu.

5. Aşağidaki Cümleleri Türkçeye çevirin:

دورا ئېلىش ئۈچۈن دوختۇرخانىغا بارىمەن.

پوچتا ماركىسى ۋە كونۋېرت ئېلىش ئۈچۈن پوچتىخانىغا كېتىۋاتىمەن.

سەي ساتقۇچىلاردا پىياز بار ئىكەن، سەۋزە يوق ئىكەن.

بۇ ناۋايىنىڭ نېنى ناھايىتى تەملىك.

بۇ گىلەمنىڭ باھاسى قانچە؟

زۆرۇرىيەت پېئىلى

هەرىكەتنىڭ زۆرۇر - لازىملىقىنى هەمدە بەزىدە ئىچكى هېس - تۇيغۇنى بىلدۇرىدىغان پېئىل زۆرۇرىيەت پېئىلى دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ خىل پېئىل ئاساسىغا meli - malı - قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ.

زۆرۇرىيەت پېئىلى هازىرقى زامان ۋە ئۆتكەن زامان بىلەنلا تۇرلىنىدۇ.

هازىرقى زامان

زۆرۇرىيەت پېئىلىنىڭ هازىرقى زامان شەكلى يېئىل ئاساسىغا ئىككىنچى تۇرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ.

كۆپلۈك	بىر لىك
ókuma lıyız	ókuma lıyım
okuma lısınız	okuma lısın
okuma lılar	okumalı

بولۇششسىز شەكلى

كۆپلۈك	بىر لىك
gimemeliyiz	gitme meliyim

gitmemelisin	gitmemelisiniz
gitmemeli	gitmemeliler

بۇ پېئىلنىڭ ئىمكان ۋە ئىمكانسىز شەكلى بولمايدۇ.

سوئال شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
bilmeli miyim?	bilmeli miyiz?
bilmeli misin?	bilmeli misiniz?
bilmeli mi?	bilmeliler mi?

ئۆتكەن زامان

زۆرۈرىيەت پېئىلنىڭ ئۆتكەن زامان شەكلى پېئىل ئاساسىغا di/dı - du - dü/ - قوشۇمچىلىرىنى ۋە ئىككىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

görmeliydim	görmeliydik
görmeliydin	görmeliydiniz
görmeliydi	görmeliydiler

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
almamalıydım	almamalıydık

almamalıydın
almamalıydı

almamalıydınız
almamalıydılar

سوئال شەکلی

بىرلىك	كۆپلۈك
Vermeli miydim?	Vermeli miydik?
Vermeli miydin?	Vermeli miydiniz?
Vermeli miydi?	Vermeli miydiler?

ON BİRİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. akın akın — توپ - توپ

Halk akın akın geçiliyordu.

خەلق توپ - توپ ئۆتۈۋاتىدۇ.

2. azametli — زور، ئۇلۇغ؛ تەكەببۇر

3. bakanlık — مىنىستىرلىك

4. çam — قارىغاي

çam sakızı — دېۋىرقاي، قارىغاي يېلىمى

5. çekici — جەلپ قىلغۇچى

6. çıkaramamak — تاپالماسلىق، چۈشىنەلمەسلىك

7. doğu çin oteli — شەرقىي جۇڭگو مېھمانخانىسى

8. efendi — تەربىيە كۆرگەن، ئۇقۇمۇشلۇق؛ ئىگە، خوجايىن

Efendi bir abam — ئۇقۇمۇشلۇق بىر ئادەم

çiftliğin efendisi

دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ ئىگىسى.

Halk, yurdun gerçek efendisidir.

خەلق — ۋەتەننىڭ ھەقىقىي ئىگىسى (خوجايىنى).

efendi gibi yaşamak — راھەتتە ياشىماق

9. elveda — خۇداغا ئامانەت، خۇداغا تاپشۇردۇم؛

ئەلۋىدا. خوش

10. fuar يەرمەنكە (مەلۇم مۇددەتتە مەلـۇم يەردە ئېچىلىدىغان).

11. gerçekleşmek رېئاللاشماق، رېئاللىقا ئايلانماق

Düşlerimiz gerçekleşti.

چۈشلىرىمىز رېئاللىقا ئايلاندى.

12. gençleşmek ياشلاشماق، ياشىرىپ قالماق

Bu elbiseyi giyince gençleştin.

بۇ كىيىمنى كىيىپ ياشىرىپ كەتتىڭ.

13. halk ordusu خەلق ئارمىيىسى

14. hindi ئۇرۇش توخۇسى، كۆركە

hindi gibi kabarmak

مەغرۇرلانماق، ئۆزىنى چوڭ تۇتماق

15. Hongkong شاڭگاڭ

16. iriyari زور، بەستلىك

iriyari bir adam بەستلىك بىر ئادەم

17. iddia ئىلگىرى سۈرۈلگەن پىكىر - چۈشەنچە؛ دېگىنىدە تۇرۇۋالىدىغان، جاھىل.

Bu adamın iddiası bana doğru göründü.

بۇ ئادەمنىڭ پىكرى ماڭا توغرا بىلىندى.

Bu kadar da iddia olur mu?

بۇ قەدەر جاھىللىق بولامدۇ؟

iddia etmek جاھىللىق قىلماق

iddiacı جاھىل

iddiacı çocuk جاھىل بالا

iddiacılık جاھىللىق

18. ilgilendirmek قىزىقتۇرماق؛ ئالاقىدار

Bu mesele beni ilgilendirmez.
بۇ مەسىلە مېنى قىزىقتۇرمايدۇ.
Sağlığımızı ilgilendiren bir konu.
ساقلىقىمىز بىلەن ئالاقىدار بىر مەسىلە.
memurları ilgilendiren bir karar.
ھۆكۈمەت خادىملىرىغا ئالاقىدار بىر قارار.

19. iyi gelmek ياراشماق
İlaç iyi geldi. دورا ياراشتى.
Ayağı iyi gelmedi. ئايىغى ياراشمىدى.
Potin ayağıma iyi geldi.
بەتىنكە پۇتۇمغا خوپ كەلدى.

20. kibirli تەكەببۇر، مەغرۇر؛ ھاكاۋۇر؛ ئۆزىنىڭ چوڭ تۇتىدىغان.
kibir كىبىر
kibirlenmek مەغرۇرلانماق، ھاكاۋۇرلۇق قىلماق

21. kaz غاز
22. kantón گۇاڭدۇڭ
23. kádro كادىر
24. kapsamlı كەڭ دائىرىلىك، كەڭ كۆلەملىك
25. lákırdı گەپ، پاراڭ؛ قۇرۇق گەپ؛ بىمەنە گەپ
26. metre kare كۋادرات مېتر
27. otel مېھمانخانا
28. parmak بارماق (قول).
baş barmak باش بارماق
29. tarla kuşu ئېتىز قۇشقىچى
30. tarla faresi ئېتىز چاشقىنى
31. tüccar سودىگەر

32 yönetim	باشقۇرۇش، ئىداره قىلىش
33. yönetici	باشقۇرغۇچى، ئىداره قىلغۇچى
34. zarfında	... ئىچىده

2. Tekst

Hindi İle Tarla Kuşu.

Köyün birinde, iriyari, azametli, şişman ve kibirli bir hindi yaşıyormuş. Bu hindi tavuk ve kazlarla arkadaşlık etmezmiş ve herşeye karşı kibirli davranırmış.

Bir gün tarla kuşunu görerek, ona şunları söylemiş:

— E, nasılsın bakalım?

— Sağol, gördüğün gibi, bahtiyarım ovada uçup, güzel tarlalar içinde yatıp kalkıyorum.

— Ovada mı uyuyorsun? öyleyse bahtiyar değilsin. Benim çamdan yapılmış güzel bir evceğim Var. içi çok hoş. Tarla faresinin ne olduğunu bilmem. beni işte hindi diye parmakla gösterir ve bütün tavuklar dünyasında güzel dilber olarak tanırlar.

Fakat bir bakmışsın ev sahibi başını kesmiş,

çabucak tüylerini yolmuş ve tencerede pişirmeğe başlamış.

— Elveda güzelim, efendinin eğlenceli avı, elveda! Hüriyetin olmadan beşpara etmezsin, Hay-di sözlerime cevap ver, cevap ver.

3. Aşağıdaki Cümleleri iyi okuyun:

Bu müddet zarfında gelmezse ....

Ben bu yazıdan bir şey çıkaramadım.

Bu işin yönetimini bana yükledi.

Bu iş gerek bizi, gerek onları ilgilendirmedi.

Bu bakanlığın kadrosu son yıllarda oldukça gençleşti.

Buranın havası hastalığıma iyi geldi.

Ben onunla geçen yıldan beri konuşmıyorum.

Bunların içinde iyisi de var, kötüsü de.

Bu adamın iddiası bana doğru göründü.

Bir halk ordusu olmadan halk hiç şeye sahip olamaz.

Ben bu lakırdıları kaldıramam.

Bir kibrit bir ormanı yakmaya yarar (Atalar sözü).

Bənim ornumda olsan ne yaparsın?

4. Aşağıdaki Cümleleri Türkçeye cevirin:

ئۇ ئادەم بىزنىڭ قوشنىمىز.

ئۇلار بىزنىڭ تۇغقانلىرىمىز.

مەن ئۆيلۈك - ئوچاقلىق ۋاقتىمدا، ئۆچ بالام بار.

ئۆزۈم شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا ئىشلەيمەن، يولدىشىم يەسلىدە ئىشلەيدۇ.

مەندە پارچە پۇل يوق، سەندە بارمۇ؟

ON İKİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. aptal — ئەخمەق، دۆت، كالۋا
   aptal aptal — بەك ئەخمەق
   aptalca — ئەخمەقلەرچە
   Aptalcasına iş görür — ئەخمەقلەرچە ئىش قىلىدۇ.
2. batmak — چۆكۈپ كەتمەك (غەرق بولماق)، ئۆلتۈرمەك؛ يوق بولماق؛ سانجىماق.
   Sandal battı. — قېيىق چۆكۈپ كەتتى.
   Güneş battı. — كۈن ئولتۇردى.
   Elime diken battı. — قولۇمغا تىكەن سانجىدى.
3. başkan — رەئىس، باشلىق
   devlet başkanı — دۆلەت رەئىسى
   başkanlık — رەئىسلىك، باشلىقلىق
4. basma entari — كۆڭلەك (ئاددىي رەختتىن تىكىلگەن) كۆڭلەك
5. bıkmak — تويۇپ كەتمەك، بىزار بولماق؛ زېرىكمەك
   Hergün pilav yense, ondan da bıkılır. — ھەر كۈنى پولۇ يېيىلسە ئۇنىڭدىنمۇ زېرىكىدۇ.
6. besili — سېمىز، سەمرىتىلگەن

beili hayvan سېمىز ھايۋان

besi بورداش

besiye çekmek سەمرىتىش ئۈچۈن ئامال قىلماق

7. cimrilik بېخىللىق، پىخسىقلىق

cimri بېخىل، پىخسىق

cimrileşmek بېخىللاشماق

8. çıplak يالىڭاچ؛ ئاۋاق؛ تاقىر باش

çıplak adam يالىڭاچ ئادەم

çıplak at ياۋاق ئات

çıplak oda يالىڭاچ (قۇرۇق) ئۆي

çıplaklaşmak يالىڭاچلانماق

çıplaklık يالىڭاچلىق

9. fakir يوقسۇل، كەمبەغەل؛ بىچارە

Hastalıktan fakirin yürümeye mecalı yok. كېسەل سەۋەبىدىن بىچارىنىڭ مېڭىشقا ماغدۇرى يوق.

fakirler yurdu دارىلئاجىزىن

fakirhane = fakirler yurdu.

fakirleşmek كەمبەغەللەشمەك

fakirlik يوقسۇللۇق

10. dalmak چۆكۈپ كەتمەك، پېتىپ كەتمەك؛ شۇڭغۇماق؛ كىرمەك؛ بېرىلمەك؛ ئۇخلىماق؛ ھوشىدىن كەتمەك

denize dalmak دېڭىزغا شۇڭغۇماق

eve dalmak ئۆيگە كىرمەك

biletsiz sinemaya dalmak بېلەتسىز كىنوغا كىرمەك

eğlenceye dalmak ئويۇنغا بېرىلمەك

diraz dalmak بىرئاز ئۇخلىماق

Bazı kendine geliyor, bazı da dalıyor·
بەزىدە ئۆزگە كېلىدۇ، بەزىدە ھوشىدىن كېتىدۇ.

11· dizi
تىزىق، سەپ، قاتار،
inci dizisi
ئونچە تىزىقى

12· darmadağınık = darmadağın
قالايمىقان، بىسەرەمجان؛ ئاستىن - ئۈستۈن؛ چۈۋۈق.

Çocuk masanın üstünü darmadağın etmiş·
بالا ئۈستەلنىڭ ئۈستىنى قالايمىقان قىلۋېتىدۇ.

13 geceleyin
كېچە، كېچىچە

11· hıçkıra
ئۆكسۈپ

Çocuk hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı·
بالا ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلاشقا باشلىدى.

15· ıstırap
ئازاب، دەرد؛ قىينىلىش؛ ئەندىشە، تەشۋىش

Kocaınsın ölümünden duyduğu ıstırap çok büyük oldu
ئېرىنىڭ ئۆلۈمىدىن تارتقان دەردى ناھايىتى چوڭ.

yaraların verdiği ıstırap يارىسىنىڭ ئازابى

16· inci
ئونچە

inci gibi
ئونچىدەك

17· kıvırcık
بۇدۇر، بۇدۇر؛ قايرىلىپ تۇرغان

kıvırcık saç
بۇدۇر چاچ

18· limoni ② ① يېشىلغا مايىل سېرىق، لىمون رەڭگىدە.
بۇزۇق (ئارا)

Bu günlerde aramız limoni·
ھازىر ئارىمىز بۇزۇق.

19 lacivert خىل رەڭ. قېنىق كۆك

20. mama بوۋاقلار يېمەكلىكىنىڭ ئومۇمىي نامى.

21. marifet ئارتۇقچىلىق، ئالاھىدىلىك، ئالاھىدە، (ئەرەبچە) قابىلىيەت، خۇسۇسىيەت؛ ئىلىم

Bu makinenin bir marifeti de....

بۇ ماشىنىنىڭ بىر خۇسۇسىيىتى...

22. merak قىزىقىش، ھەۋەس، زوق؛ ئارزۇ؛ قايغۇ - ھەسرەت؛ ئىشتىياق.

Bahçeye çiçeğe marakı olmak.

باغقا، گۈللەرگە زوقى كەلمەك

Onun yemeğe O kadar merakı yok.

ئۇنىڭ تاماققا ئۇ قەدەر زوقى يوق.

Meraktan çatlıyorum, bu çocuk nerede kaleı ئەندىشىدە يېرىلغۇدەك بولۇۋاتىمەن، بۇ بالا نەگە كەتكەندۇ.

meraka dūşmek قايغۇرماق

merakta bırakmak ئەندىشىگە سالماق

merak etmek قايغۇرماق؛ ئەندىشىگە چۈشمەك

23. milliyet مىللەت

24. öğüt نەسىھەت، يوليورۇق

öğūt alмak يوليورۇق ئالماق

öğüt vermek نەسىھەت قىلماق

öğütçü نەسىھەت قىلغۇچى

öğütlemek نەسىھەت قىلماق

2. Tekst

Eşek İle Köpek

Köpek her geçe sürüleri beklemekten bikmiş ve öğüt istemek için eşeğin yayına gitmiş.

Eşek ona:

— Bu çok kolay bir iş, demiş, Uykun geldimi, yat uyu, ben her zaman öyle yapıyorum.

Köpek sormuş:

— Ya kurt gelirse?

— Kurt senin uyuduğunu nereden bilecekti?

Köpek eşeğin öğütünü dinlemiş Ve avlunun bir kenarına yatarak uyumuş.

Geçeleyin sürülerin bulunduğu yerden kurt geçmiş. Etrafa bir göz atmış ve köpeğin orada olmadığını görünce sürünün içine dalarak, en besili koyunu kapmış vo ormana kaçmış.

Sabahleyin köpek uyanmış. Sürünün bulunduğu yere gitmiş. En güzel koyun kurt tarafından kaçırıldığını görmüş. hemen eşeğin yanına koşarak,ona şunları söylemiş.

— Aptalsın sen, aptal! Bana böyle bir öğüt

vetmeye nasıl cesaret ettin!? ve büyük bir gürültü kaldırmışlar.

Onların gürültüsünü dinleyen at köpeğe:

— Mademki akıllısın, ne diye aptaldan öğüt alıyorsun, demiş.

3. Aşağıdaki parçayı uygurcaya çevirin:

Yavrucak, son derece fakirdi. Ayakları çıplak, saçları darmadağınıktı. Arkasındaki rengi kaybolmuş basma entarının yırtıklarından beyaz, nazik teni görünüyordu.

Mini mini ellerini tuttum.

— yüzüme bak küçük, dedim.

Korka korka başını kaldırdı, kıvrıcık kirpiklerinin arasında iki lacivert göz kapladı.

Zeynilerde, çektiğim ıstırap beni ağlatmamıştı, Fakat, bu yarı çıplak çocuğun gözleri, kırmızı ağzının içinde iki incidizisi gibi gülen dişler o dakikada kendimi tutmasaydım, beni hıçkıra ağlatacaktı.

4·Aşağıdaki Cümleleri iyi Okuyun:

Beni görünce şaşırdı·

Ben düşencemi söyledim·

Bakarsan bağ olur, bakamazsan dağ olur (Atalar sözü)·

Bu cimrilik ona babasından geçmiş·

Bu yemeğin hiç lezzeti yok·

Bu günlerde aramız limoni·

Bu ev arkadaşımın malıdır·

Burası kimsenin malı değildir·

Bebeğe sebzeli mama veriyoruz·

Bu adamın bir çok marifedti var·

Bahçeye, çiçeğe merakı yok·

Bu adamın milliyeti nedir?

Başkan ziyaret çileri kabul ediyor·

Bu firma batmak üzere iken, yeni müdürün çabasıyla kalkındı

5· Aşağidaki Cümleleri Türkçeye Çevirin:

بالا ئۆز - ئۆزى بىلەن ئويناۋاتىدۇ، تەگمەك.

بالا تاتلىق ئۇخلاۋاتىدۇ، ئويغاتماڭ.

چامادانىنىڭ ئاچقۇچى چاپىنىمنىڭ يانچۇقىدا.
ئىشىكنىڭ ئاچقۇچىنى يوقىتىپ قويدۇم.
بۇ ئىشتىن ھېچ خەۋىرىم يوق.

6. Gramer

شەرت پېئىلى

شەرت پېئىلى. پېئىل ئاساسىغا sa، se قوشۇمچىسىنى ۋە بىرىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ، شەرت پېئىل ئەمەلىيەتە بولمىغان، لېكىن بولۇشى مۇمكىن بولغان ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. شەرت پېئىلى خالاش مەنىسىنىمۇ بىلدۈرىدۇ.

شەرت پېئىلىدا ھازىرقى زامان، ئۆتكەن زامان دېگەندەك ئىككى زامان بولىدۇ:

1. ھازىرقى زامان

پېئىل ئاساسىغا sa - // se - قوشۇمچىلىرىنى ئاندىن بىرىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

كۆپلۈك	بىرلىك
baksak	baksam
baksanız	baksan
baksalar	baksa

بولۇشسىز شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
bakmasak	bakmasam

bakmasan	bakmasanız
bakmasa	bakmasalar

ئىمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
bakabilsem	bakabilsek
bakabilsen	bakabilseniz
bakabilse	bakabilseler

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
bakamasam	bakamasak
bakamasan	bakamasanız
bakamasa	bakamasalar

سوۋئال شەكلى

شەرت پېئىلىدا سوئال شەكلىنىڭ قوشۇمچىسى شەخس قوشۇمچىلىرىدىن كېيىن ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك	كۆپلۈك
b ksa mı?	baksak mı?
basan mı?	baksanız mı?
baksa mı?	baksalar mı?

2. ئۆتكەن زامان

پېئىل ئاساسىغا sa - / se - قوشۇمچىسىنى، ئاندىن ياردەمچى پېئىل idi نى ئۇلاش بىلەن ئۆتكەن زامان شەرت پېئىلى ياسىلىدۇ. idi نىڭ ئالدىدا «y» تاۋۇشى پەيدا بولىدۇ: مەسلەن:

كۆپلۈك	بىرلىك
bölseydik	bölseydim
bölseydiniz	bölseydin
bölseydiler	bölseydi

بولۇشسىز شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
bölmeseydik	bölmeseydim
bölmeseydiniz	bölmeseydin
bölmeseydiler	bölmeseydi

ئىمكان شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
bölebilseydik	bölebilseydim
bölebilseydiniz	bölebilseydin
bölebilseydiler	bölebilseydi

گۆپلۆك شەكلى

bölemeseydik	bölemeseydim
bölemeseydiniz	bölemeseydin
bölemeseydiler	bölemeseydi

سوئال شەكلى

گۆپلۆك	بىرلىك
bölseydik mı?	bölseydim mi?
bölseydiniz mi?	bölseydin mi?
bölseydiler mi?	bölseydı mi?

ON ÜÇÜNCÜ DERS

1. Kelimeler

1. ayakta durmak — ئۇرە تۇرماق
2. ağ — تور؛ ئىشتاننىڭ ئېغى؛ تۇزاق
   balık ağı — بېلىق تورى
   örümçük ağı — ئۆمۈچۈك تورى
   ağ kurmak — تۇزاق قۇرماق
   ağa düşmek — تۇزاققا چۈشمەك
   ağ atmak — تور تاشلىماق (دەريا غا)
3. bohça — بوغچۇما
   bohçasını bağlamak — نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغماق
4. borç — قەرز، مەسئۇلىيەت؛ بۇرچ
   Çocukları yetiştirmek anne ve babanın borçudur.
   بالىلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇش ئاتا ـ ئانىنىڭ قەرزى.
   Borcunuz bin liraya yükselbi
   قەرزىڭىز مىڭ لىراغا يەتتى.
   borctan kurtulmak — قەرزدىن قۇتۇلماق
   borc almak — قەرز ئالماق

5. bulanık — مانان؛ خۇنۇك
bulanık hava — مانان هاروا
dulanık gözlü — خۇنۇك كۆز
6. boş — بوش، قۇرۇق؛ بىھۇدە؛ خىلۇەت؛ مەنىسىز، ئەقىلسىز.
boş sokak — خىلۇەت (تەنھا) كوچا
boş toprak — ھەيدەلمىگەن يەر
Bugün boşum — بۈگۈن بوش (بىكار) مەن
boş hayat — مەنىسىز تۇرمۇش
boş adam — ئەقىلسىز ئادەم
boş gezmek — بىھۇدە كەزمەك
boşa gitmek — بىھۇدە كەتمەك
doşluk — بوشلۇق
7. Alla belasını versin — خۇدا جازاسىنى بەرسۇن.
8. Cümle — ھەممە، بارلىق، پۈتۈن؛ جۇملە
cümle alem — پۈتۈن جاھان
9. çınçın — جاراڭلىق، چاڭىلداپ
10. çerçeve — ئەتراپ، ئۆڭپىچۆرە؛ رامكا
çerçevelemek — رامكىغا ئالماق
çerçeveli — رامكىلىق
11. çuval — تاغار
çuval gibi — تاغاردەك (قوپال توقۇلغان رەخت ھەققىدە)
çuvallamak — تاغارغا قاچىلىماق
12. deli — ساراڭ، مەجنۇن
deli olmak — ساراڭ بولماق
Bir kız için deli oluyor. — بىر قىز ئۈچۈن مەجنۇن بوپتۇ.
delice — ساراڭلارچە

13· eskitmek كونىراتماق
14· fes قىزىل موۋۇتتىن تىكىلگەن، تۆپىسىدە پۈپۈكى بار بۆرك
15· gecelemek تۇنىمەك. كېچىنى ئۆتكۈزمەك
16· gömlek كۆڭلەك
17· ıslanmak ھۆل بولماق
Yağmurdan ıslandım .. يامغۇردا ھۆل بولۇپ كەتتىم
18. ibik تاج (خورازنىڭ تاجى)
19. kırılmak سۇنماق. چېقىلماق، بۆرىلمەك، قىرىلىپ كەتمەك
Bardak kırıldı تىستاكان چېقىلدى.
Bayramda gidemediğim için banakırılmış.
بايرامدا بارالمىغانلىقىم ئۈچۈن ماڭا خاپا بوپتۇ.
Koleradan birçok insan kırılmış.
خولېرادىن نۇرغۇن ئادەم قىرىلىپ كېتىپتۇ.
20· kararmak قارايماق، قاراڭغۇ چۈشمەك
gönlü kararmak كۆڭلى قارايماق
sular kararmak قاراڭغۇ چۈشمەك
21· Kismetli تەلەيلىك، بەختلىك
kısmet تەلەي، بەخت
kısmeti açık تەلەيلىك
kısmeti açılmak تەلىيى كەلمەك
kısmeti çıkmak تەلىيى چىقماق
kısmet aramak پايدا ئىزدىمەك
kısmet bekmek ئۆزىگە لايىق ساقلىماق (قىزلار)
kısmetsız تەلەيسىز، بىتەلەي
22· lata(كۆچمە مەنىدە ئاددىي يامغۇرلۇق) راھىبلار كىيىمى
23· onulmak ئۇستۈلماق
24· övmek مەدھىيىلىمەك، ماختىماق

25· rahat rahat — ئاسانلا، بەھۇزۇر

27· sağanak — قاتتىق ئۈتكۈنچى يامغۇر

27· şaşi — ئالىغاي، ئەلەس

şaşı bakmak — ئالىغاي قارىماق

şaşılaşmak — ئالىغاي بولۇپ قالماق

28· şemsiye — كۈنلۈك، يامغۇرلۇق

29· tutulmak — تۇتۇلماق، ئۇچرىماق، يولۇقماق

güneş tutulmak — كۈن تۇتۇلماق

hırsız tutulmak — ئوغرى تۇتۇلماق

dili tutulmak — تىلى تۇتۇلماق

fırtınaya tutulmaz — بورانغا يولۇقماق

30· top sakal — يۇمىلاق شەكىلدىكى ساقال

31· yollanmak — ئەۋەتمەك، يول ئالماق، ئۇزاقلاشماق

32· yanak — مەڭز، ياڭاق

Yanağından kan damlıyor

مەڭزىدىن قان تامىدۇ.

yanak zülfü — ياڭاق چاچ

2· Tekst

Horoz İle Köpek

Bir köpekle bir horoz arkadaş olmuşlar,köpek, bir gün horoza şöyle demiş:

— Haydi horoz karde ş, ormana gideiim, orada rahat rahat yaşarız.

Horoz:

— Gidelim, demiş.ve gözleri nereyi gördüyse, oraya yollanmışlar, Bütün gün gezip dolaşmışlar, ortalık kararmağa başlamış. Gecelemek içinbüyük bir ağaç seçmişler. Horoz bir dala sıçrayıp tünemiş, Köpek ise ağaçın kovuğunasokularakuyumuş.

Sabahleyin horoz ötmeğe başlamış:

— Kuk - ku - ri - kuru!

Tilkinin biri horozun sesini duymuş, ağaça yaklaşarak, horozu övmeğe başlamış:

— İşte horoz dediğin budur, tüyleri de güzel, ibiği de güzel, sesi ne kadar da hoş, çınçınötüyor, insene yanıma, gülelim.

Horoz cevap vermiş:

—Pekiyiama,ben yalniz gelemem,arkadaşımdavar.

Tilki:

«Eh, ne de kısmetliyim» diye düşünmüş, «bir yerine iki horozum olacak».

— Nerede arkadaşın? diye tilki sormuş.

Horoz cevap vermiş:

— İşte şurada, kovuğun içinde uyuyor.

Tilki derhal kovuğa koşmuş, Fakat köpek üzerine atılıp, onu parçala vermiş.

3. Aşağıdaki Parçayı uygurcaya çevirin:

Nihayet geldi, yolda sağanağa tutulmuş latası fena halda ıslanmıştı.

Beni odada görünce:

— Hoş geldin kızım, idareden şimdi haber verdiler, Allah cümlemize mübarek etsin dedi.

Ağarmış top sakalının çerçevesi içinde yuvarlak yüzü, elma gibi kırmızı yanakları, her bir tarafa bakan şaşı gözleri vardı.

Ustünde akan sulara bakarak:

— Tu, Alla belasını versin, dedi, şemsiyeyı almayı unutacak olduk, başımızabu hal geldi,akılsız kafanın derdini ayaklar çeker, derler.

4 Aşağıdaki atalar sözlerini iyi okuyun:

Baş kırılır fes içinde, kol kırılır yen içinde
Bıçak yarası onulur, dil yarası onulmaz.
Baş nereye giderse, ayak da oraya gider.
Bir bardak suda fırtına koparmak.
Bohçasını koltuğuna Vermek.
Borç vermekle, yol yürümekle tükenir.
Boş çuval ayakta durmaz.

Bulanık suda balık avlamak.
Balık ağa girdikten sonra aklı başına gelir.
Bilmemek ayıp değil, sorumamak ayıp.
Bin dost az, bir düşman çok.
Bir adama kırk gün deli dersen delı olur.
Bugün bana ise, yarın sana.

5. Aşagıdaki Cümleleri türkçeye çevirin:

ئانا بالىسىنىڭ مەكتىگە سۆيۈپ قويدى.
بالا يىغلاۋاتىدۇ. نېمە بولغاندۇ ئۇنىڭغا؟
ئۇنىڭ قاچان كېلىدىغانلىقىنى بىلمەيمەن.
ئۇ تاغامنىڭ ئوغلى. ھامامنىڭ ئوغلى ئەمەس.
ئىشىكنىڭ مۇزۇپپەقىيەت تىلەيمەن.

ON DÖRDÜNCÜ DERS

1. Kelimeler

1. aldırmamazlık — ئەھمىيەت بەرمەسلىك، جىددىي قارىماسلىق
2. asma çardağı — باغ ئاچ
3. bükmek — پۈكمەك، ئەگمەك، قاتلىماق، تۈلغىماق
   kağıdın bır köşesını bükmek
   قەغەزنىڭ بىر بۇرجىكىنى پۈكمەك (قاتلىماق).
   Boynunu bir tarafa büktü.
   بوينىنى بىر تەرەپكە تولغىدى.
   belini bükmek — بېلىنى ئەگمەك
4. benek = ben — مەڭ، خال، سەپكۈن
   Siyah benekler — قارا خاللار
   benek benek — چېكىت ـ چېكىت
   beneklenmek — سەپكۈن پەيدا بولماق
5. baktırmak — باقتۇرماق، قاراتماق، داۋالاتماق
   kendisine baktırmak — ئۆزىگە قاراتماق
6. çan çekişmek — جان تالاشماق، سەكراتقا چۈشمەك
7. çekirge — چېكەتكە
8. çone — ئېڭەك، تولا گەپ قىلىدىغان

çene kemiği ئېگەك سۆڭمكى
çenesi düşük كۆپ سۆزلەيدىغان، ۋالاقتەگكۇر
çenesi kuvvetli سۆزگە ماهىر
9. çiftci دېهقان
çiftcilik دېهقانچىلىق، تېرىقچىلىق
10. dokunmak تەگمەك، تۇتماق، تەسىرلەندۇرمەك
Sobaya dokunma, elin yanar.
مەشنى تۇتما، قولۇڭ كۆيىدۇ.
Vazoya dokunup kırmış.
گۈل قاچىسىنى تۇتۇپ سۇندۇرۇۋېتىپتۇ.
Çocuğa dokunmayın!
بالىغا تەگمەڭ!
Bu şarki bana dokunur.
بۇ ناخشا ماڭا تەسىر قىلدى.
11. didiklemek چوقۇلاپ زېدە قىلمۇەتمەك
Kuşlar incirleri didiklemiş.
قۇشقاچلار ئەنجۈرنى چوقۇلاپ زېدە قىلمۇېتىپتۇ.
12. emzik: ئېمىزگە: سوسكا: جوغا (چۆگۈن قاتارلىقلارنىڭ) مۇشتەك (تاماكىنىڭ)، چىلىم.
emzikçi سۈت ئانىسى
13. haklı توغرا، ئورۇنلۇق، يوللۇق، ھەقلىق
haklı söz ئورۇنلۇق گەپ
haklı bir ceza ئورۇنلۇق جازا
ikisindanhangisininhaklı olduğu anlaşilmadı.
ئىككىسىدىن قايسىسىنىڭ يوللۇق ئىكەنلىكى تايىنلىمىدى.
Böyle demeye tamamen haklıyım.
شۇنداق دېيىشكە تامامەن ھەقلىقمەن.

14· istedikleri gibi خالىغانچه؛ ئۆز ئارزۇسى بويىچه
15· kusur ئەيىب، كەمچىلىك، ئىللەت، نۇقسان، ئىۋەن
Bu evin birçok kusuru var.
بۇ ئۆينىڭ بىرەۋنچه كەمچىلىكى بار.
16· kol oyuntusu قولتۇق ئويمىسى (كىيىمنىڭ)
17· katılmak تېلىقىپ قالماق (يىغلاپ ياكى كۈلۈپ)؛ قوشۇلماق
Düşüncenize ben de katılıyorum.
پىكرىڭىزگه مەنمۇ قوشۇلىمەن.
18· limon لىمون
limon gibi ساپسېرىق (يۈز)
19· seyrek شالاڭ؛ ئاندا ـ ساندا؛ ئاز ئۇچرايدىغان
ağaçları seyrek bir bahçe
دەرەخلىرى شالاڭ بىر باغچه
seyrekkumaş شالاڭ توقۇلغان رەخت
seyrek saç شالاڭ چاچ
fidanları seyrek seyrek dikmek
كۆچەتنى شالاڭ تىكمەك
20· sopa كالتەك، توقماق، كۆتەك
sopa atmak كالتەك بىلەن ئۇرماق
sopa yemek تاياق يېمەك
sopalamak تاياق بىلەن ئۇرماق
21· serpilmek سېپىلمەك؛ چوڭايماق
kuşlara yem serpildi. قۇشلارغا دان سېپىلدى.
yere su serpildi. يەرگه سۇ سېپىلدى.
22· şıkırdamak شاراقشىماق، شاراقلىماق
şıkır şıkır شاراق ـ شاراق

23· tırtıl لېچىنكا

24· tıkanmak ئېتىلىپ قالماق، تىقىلىپ قالماق؛ ئىشتىها تۇتۇلماق؛ نەپەس سىقىلماق

25· telkin etmek تەربىيىلىمەك؛ سىڭدۈرمەك

26· tomar يۆگەم (كۆپ، جىق)

27· üşüşmek توپلانماق، يىغىلماق

Halk olay yerine üşüştü.

خەلق ھادىسە يۈز بەرگەن يەرگە توپلاندى.

28· Vakfetmek بېغىشلىماق، تەقدىم قىلماق، ئاتىماق

Hayatını bilime vakfetti.

ھاياتىنى بىلىمگە ئاتىدى.

2· Tekst

Küçük Kusurlar

Küçük kusurlarınız varsa küçüktür diye aldırmamazlık etmemeli, çünkü en ufak bir düşmanın bile zararı dokunur, hele vakit geçtikçe ... ovalarda ekinleri bozup çiftçilerin boyunlarını büken filler değil, daha ot halinde iken buğdaylara dadanıp üşüşen tırtıllarla çekirgeler; ekinler olgunlaştıkları vakit bile göze görünmiyen böcceklerdir.

Asma çardağını hırsızlardan korusanız bile serçeler gene istedikleri gibi onların yeşil, taze

yapraklarını gagalarıyla didiklerler.

Küçük bir kusur her zaman büyük bir kusurun başlangıçıdır. Büyük suçlar da küçük kusurların yavrularıdır, babalarından deha kötü oğullar, seyrek görülür şeylerden değildir.

Küçük bir kusurdan daha çabuk büyüyüp çoğala bilen başka birşey yoktur, bir dişin üstünde ufak bir kara benek pek ehemmiyetsizdir, fakat onu dişçiye göstermiyecek olursanız bütün diş bozulur, gider: bir defa diş bozulur da siz gene baktırmıyacak olursanız bu sefer yanındakiler de sıra ile bozulur, sonra onların yanindakiler, en sonra bütün çene kemikleriniz çürür.

3.Aşağıdaki parçayı uygurcaya çevirin:

Feride hanım, bu hastanin hiç bir şey söylemeden bana nasıl daıldığını, başını öte tarafa çevirerek nasıl ümitsizlikle gözlerini kapadığını görseydiniz! Anlatmak mümkün degilki ... bugün akşama doğru büsbütün gözlerini kapadı. onların bir daha açılmıyacağını biliyordum. uğruna ömrümü, saadetimi vakfetmiş, onuhiç bir şeyden mahrum etmemiştim, en istediği şeyi bir kere göstermeden

hasret içinde gözlerini kapadığını görmek ... bu acıyı size anlatmak mümkün değil. Feride hanım, mümkün değil, bu öyle bir sevapki, can çekişenlerin dudaklarına verilmiş bir damla su gibı.

4. Aşağıdaki cümleleri iyice okuyun:

Ceze olarak elli sopa attılar.
Ceketin koloyuntusu iyi açılmamış.
Cebinden bir tomar para çıkardı.
Çocuk çabuk serpildi.
Çocuğu çok sıkıyorlar.
Çocuklara söyleyin gürültü etmesinler.
Çantanın içinde bir şeyler şıkırdadı.
Çocuklara iyi düşünceler telkin etmeye çalışmalı.
Çiftçi yağmur bekliyor.
Çaydanlığın emziği tıkanmış.
Çocuk ağla maktan katıldı.
Çocukların hangisi haklı anlayamadım.

5. Aşağıdaki Cümleleri türkçeye çevirin:

تاماق بەك ياغلىق بولۇپ كېتىپتۇ، يېيەلمەيۋاتىمەن.
ئايالىم ئوقۇتقۇچى، ئۆزۈم كىملەمچىلىك فابرىكىسىدا ئىشچى.

بىر بالام باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، ئىككى بالام ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى.

بالىلار تېپىشماق تېپىپ ئويناۋاتىدۇ.

پەلەمپەيدىن چۈشۈۋېتىپ، يىقىلىپ چۈشۈپ پۇتۇم سۇنۇپ كەتتى.

6. Gramer

1 — رەۋىشداش توغرىسىدا

رەۋىشداش تۈرلەنمەيدۇ، يەنى ھېچقانداق سۆز تۈرلىگۈچى قوشۇمچىلارنى قوبۇل قىلمايدۇ. رەۋىشداش قوشۇمچە ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ.

رەۋىشداشلار پېئىل ئاساسىغا قوشۇمچىلارنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ.

تۈرك تىلىدا رەۋىشداشلارنىڭ شەكىللىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

1. -ıp، -ip، -up، -üp قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسىلىدىغان رەۋىشداشلار. بۇلار ھۆندىن ياسىلىدۇ:

ئۈزۈك تاۋۇشلاردىن كېيىن -ıp، -ip، -up، -üp، سوزۇق تاۋۇشلاردىن كېيىن -(y)ıp، -(y)ip، -(y)up، -(y)üp قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

Derslerimi bitirip gezmeğe gittim.

دەرسلىرىمنى تۈگىتىپ، ئويناشقا كەتتىم.

Arkasından koşup yakaladım.

ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ ېېرىپ تۇتۇۋالدىم.

Üniversite rek törü odasında oturup fakülte dekanlarına emrediyor.

ئۇنىۋېرسىتېت مۇدىرى ئىشخانىسىدا ئولتۇرۇپ فاكۇلتېت مۇدىرلىرىغا بۇيرۇق بېرىۋاتىدۇ.

2. arak ،-erek قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسىلىدىغان رەۋىشداشلار. بۇ خىل رەۋىشداشلار يېتىل ئاساسىغا (y)arak-، (y)erek- قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ.

مەسىلەن:

Öğrenciler kütüphanede ،oplanarak derse hazırlanıyorlar.

ئوقۇغۇچىلار كۇتۇپخانىغا يىغىلىپ دەرس تەييارلىشىۋاتىدۇ.

Sizin yardımınıza güvenerek bu işe başladım.

سىزنىڭ ياردىمىڭىزگە ئىشىنىپ بۇ ئىشنى باشلىدىم.

Öğrenciler bütün kuvvetini toplıyarak imtihana hazırlandi

ئوقۇغۇچىلار پۈتۈن كۈچىنى توپلاپ ئىمتىھانغا ھازىرلاندى.

3. a-، e- قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسىلىدىغان رەۋىشداشلار. بۇ خىل رەۋىشداشلار يېتىل ئاساسىغا (y)a-، (y)e- قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

İki arkadaş güle güle buraya geldi.

ئىككى دوست كۈلە ـ كۈلە بۇ يەرگە كەلدى.

Çayı üfüre üfüre içiyordu.

چاينى پۈۈدەپ ـ پۈۈدەپ ئىچىۋاتىدۇ.

Uçak bulutlar arasında yüksele alcala gidiyor.

ئايروپىلان بۇلۇتلار ئارىسىدا بىردەم ئېگىزلەپ، بىردەم پەسلەپ ئۇچۇۋاتاتتى.

Tren dörde çeyrek kala hareket edecek.

پويىز سائەت تـۆتكە چارەك قالغاندا قوزغىلىدۇ

4. -alı، -eli قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالىدىغان رەۋىشلەر.

بـۇ خـىل رەۋىشلار پەيدا قىلىدىغان قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن ياسالىدۇ. مەسىلەن: -(y)alı، -(y)eli

Kız kardeşim başka şehre gideli üçay oldu.

سىڭلىم باشقا شەھەرگە كەتكىلى ئۈچ ئاي بولدى.

Sizi görmiyeli çok zaman oldu.

سىزنى كۆرمىگىلى ئۇزۇن زامان بـولـدى.

ON BEŞİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. atmaca — قارىچۇغا
2. ayrıntı — پەرق؛ بىر پۈتۈن نەرسىنىڭ پارچىسى؛ رېئال (ئە. دەبىياتتا).
   ayrıntılı — پەرقلىق
3. basım evi — باسمىخانا؛ باسما زاۋۇتى
4. baykuş — ھۇشۇكياپىلاق
   baykbş gibi — بىچارە
5. bitmek — تۈگىمەك، تامام بولماق؛ ھالىدىن كەتمەك؛ ئۈنمەك
   Para bitti. — پۇل تۈگىدى.
   Zavallı adam bitti. — بىچارە ئادەم تۈگەشتى.
6. başaşağı — تىك مۇللاق
7. çizer — رەسسام
8. çorak — قاقاس، ئۈنۈمسىز (يەر)؛ تېپتىر يەر؛ شورلۇق
   çoraklık — قاقاسلىق
   çoraklaşmak — شورلاشماق، قاقاسلىققا ئايلانماق
9. çirkef — سېسىق، پاسكىنا، يىرگىنچلىك
   çirkçf suyu — پاسكىنا سۇ

10· Çivi مىخ

çivi çıkar ama yeri kalır·

مىخ يۇلۇنۇپ چىقىدۇ، ئەمما ئورنى قالمىدۇ.

çivilemek مىخلىماق

11· dikilmek تىكىلمەك، دىك بولماق (قۇلاق).

Karşımda ne dikilip duruyorsun!

ئالدىمدا نېمە ئۈچۈن تىكىلىپ تۇرىسەن!

13· dış bilemek

چىش بىلىمەك؛ ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن ھازىرلانماق

13· esirgemek قوغدىماق، ھمايە قىلماق؛ ئايىماق؛ پىداكار- لىقتىن باش تارتماسلىق

Tanrı esirgesin! خۇدا ساقلىسۇن!

İnsan yurdu için canını esirgemez.

ئىنسان ئۆز ۋەتىنى ئۈچۈن جېنىنى ئايىمايدۇ.

14· erinmek ئېرىنمەك

15· gizlenmek يوشۇرۇنماق: مۆكمەك

çalıların arasına gizlenmek

چاتقاللارنىڭ ئارىسىغا يوشۇرۇنماق

gizlemek يوشۇرماق

Bu sözü sizden niye gizliyor?

بۇ گەپنى سىزدىن نېمىشكە يوشۇرىدۇ؟

giz سىر، مەخپىيەت

gizli مەخپىي، يوشۇرۇن

gizli belge مەخپىي بەلگە

gizli kuvvetler يوشۇرۇن كۈچ

gizli tutmak مەخپىي تۇتماق

gizlice مەخپىي ھالدا، يوشۇرۇنچە

Gizlice eve girdi. يوشۇرۇنچه ئۆيگه كىردى.

16. gidip gelen بېرىپ كەلگەن

17. gerektiği ئەينەن: لازىم بولۇشچه

18. gerçekten ئەمەلىيەتتە، ھەقىقەتەن

19. gerekmek لازىم بولماق، كېرەك بولماق

20. ilginç قىزىقارلىق، دىققەتنى تارتىدىغان

ilginç bir kitap دىققەتنى تارتىدىغان بىر كىتاب

ilginç bir konu قىزىقارلىق بىر تېما.

21. itiraf etmek ئېتىراپ قىلماق، قوبۇل قىلماق

22. kelbi atmak ھاياجانلانماق: يۈرەك سوقماق

23. mesut etmek بەختىيار قىلماق

24. özen göstermek تىرىشچانلىق كۆرسەتمەك: ئىنچىكىلىمەك

25. peşine düşmek ئارقىسىغا چۈشمەك، پېيىغا چۈشمەك: تەقىپ قىلماق

26. serinletmek تەسەللى بولماق

serin سۆرۈن، سالقىن، ئىسلمان

serin hava سالقىن ھاۋا

serin su ئىسلمان سۇ

serin kanla سوغۇققانلىق بىلەن

Serinlenmek için soğuk bir şey içilir. سەگىدىش ئۈچۈن سوغۇق بىر نەرسە ئىچىلىدۇ.

27. sefa = safa كۆڭۈل شادلىقى، لەززەت: ئويۇن ـ تاماشا: بەخت: قىزىقىش

28. tırmanmak يامىشماق

Kedi ağaça tırmandı. مۇشۇك دەرەخكە يامىشتى.

Çocuklar kayanın tepesine tırmandılar.

باللار قىيانىڭ تۆۋىسىگە ياماشتى.

29· üzüntü قايغۇ، ئەلەم، ھەسرەت؛ غەم

Hasta iyileşinceye kadar çok üzüntü çektik.

كېسەل ياخشى بولغۇچە ناھايىتى غەم قىلدۇق (قايغۇردۇق)

30· yayınevi نەشرىيات

Urumçide Halk yayınevi, Tip yayınevi, eğitim yayınevi gibi yayınevleri var.

ئۈرۈمچىدە خەلق نەشرىياتى، سەھىيە نەشرىياتى، مائارىپ نەشرىياتى قاتارلىق نەشرىيات ئورۇنلىرى بار.

31· yazar يازغۇچى، ئاپتور.

2· Tekst

Tavşanın Üzüntüsü

Boz tavşan üzülmüş, ağlıyordu. Ağlarken şöyle diyordu:

— Dünyada benim hayatımdan daha ağır hayat yoktur. Beni herkes kovalar, bana herkes diş biler, Avcılar ve köpekler peşime düşerler, kurt ve tilki yolumu keserler, kıvrık gagalı atmaca ve koca gözlü baykuş üzerime hücum ederler ··· her taraftan başıma bela gelir, Ne ağaçlara tırmanabilirim, nede delik oyup yeraltına girebilirim.

Dişlerimin lahanayı ve kökleri iyi kestiği doğrudur ... bak, koşmasına koşabilirim, fakat düz yerde veya bayır yukarı koşarım. Eğer bayır aşağı koşarsam başaşağı yuvarlanırım. Çünkü ön ayaklarım arka ayaklarımdan kısadır. Bir gürültü olunca kulaklarım dikilir, kalbim atmaya başlar, gözlerim kararır ve koşmaya başlarım ... ve hop doğruca ya her hangi bir tuzağa düşerim veya avcının ayağına koşarım.

Oh, ben çok bahtsızım!

Yalnız içimi bir şey serinletiyor, o da kuyruğumun çok kısa olmasıdır, Köpek ler kuyruğumdan yakalamazlar. Eğer tilki gibi uzun kuyruklu olsaydım nereye gizlenebilirdim.

3· Aşağıdaki Cümleleri iyice okuyun:

Çorak yerde ot bitmez.

Çetin erken kalkar, elini, yüzünü yıkar, çayını içer, çantasını alıp, okula gider.

Çocuğu soyduktan sonra kendi yatağına yatırdım.

Çirkin bir ses, kıba bir davranış, kapalı bir hava insana sıkıntı verir.

Çağırılan yere erinme, çağırılmayan yere görünme (Atalar sözü).

Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar (Atalar sözü).

Çivi çıkar ama yeri kalır (Atalar sözü).

Çok yaşayan bilmez, ok gezen bilir (Atalar sözü).

4. Aşağidaki cümleleri türkçeye cevirin:

بېكەتكە كەلدۇق، چۈشەيلى.

مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغدايلى.

ئىت ھاۋشۇاتىدۇ، پادىغا بۆرە (ئوغرى) كەلدىمۇ نېمە؟

بۇ ياھايىتى قىممەت ئىكەن، ئەرزىنى يوقمۇ؟

بېيجىڭدىن ئايروپىلان بىلەن ئۈچ يېرىم سائەتتە كەلدۇق.

ON ALTINCI DERS

1. Kelimeler

1. ameliyat	ئوپېراتسىيە
kalp ameliyâti	يۈرەك ئوپېراتسىيىسى
ameliyât masası	ئوپېراتسىيە ئۈستىلى
ameliyâthane	ئوپېراتسىيە ئۆيى
2. baş hekim	باش دوختۇر
baş hekimlik	باش دوختۇرلۇق
3. başarılı	مۇۋەپپەقىيەتلىك
başarılı denetim	مۇۋەپپەقىيەتلىك سىناق
başarı	مۇۋەپپەقىيەت، ئۇتۇق
4. çit avlu	ئەتراپى چىتلانغان هويلا
5. düşünce	پىكىر؛ مۇلاهىزە؛ ئوي؛ قايغۇ، ئەندىشە

Sizin bu konudaki düşünceniz nedir?

سىزنىڭ بۇ مەسىلە هەققىدىكى پىكرىڭىز نېمە؟

O haberi duyunca beni bırı düşüncealdı.

بۇ خەۋەرنى ئالغاندىن كېيىن مېنى غەم باستى.

6. dana	سۈتتىدىن ئايرىلغان بىر ياشلىق موزاي
7. ecza kutusu	دورا قۇتۇسى
8. gayri	باشقا، يات، غەيرى

gayri ihtiyari ئىختىيارسىز
gayri ilmi ئىلىمگە يات
gayri kabil ئىمكانسىز، بولمايدىغان
gayri kanuni قانۇنغا خىلاپ، قانۇنسىز
gayri mantiki مەنتىقىگە خىلاپ
gayri meşru يولسىز
gayri muntazam رەتسىز، بىسەرەمجان
gayri resmi ئەيرى رەسمىي
9. güven ئىشەنچ، ئىتىقاد، ئەقىدە؛ يۈرەكلىك
yarına güvenle bakabilirsiniz
ئەتىگە ئىشەنچ بىلەن نەزەر سېلىڭ.
Bu yalan karşısında ona karşı güveni sarıldı.
بۇ يالغان ئالدىدا ئىشەنچى تەۋرەپ قالدى.
Güveni kayboldu ئىشەنچى يوقالدى.
güvenini kazanmak ئىشەنچ قازانماق
güven beslemek ئىشەنمەك
10. halk yığınları خەلق ئاممىسى
11. hoşa gitmek ياخشى كۆرمەك، ياقتۇرماق زوقلانماق؛ ھۇزۇر ئالماق، لەززەت ئالماق
12. hasta bakıcı كېسەل باققۇچى، سېستىرا
13. inleye of'aya ئىنجىقلاپ ـ پۇشۇلداپ
14. küsmek ئاچچىقلانماق، خاپا بولماق؛ خۇش ياقماسلىق
15. karışıklık قالايمىقانچىلىق، بىسەرەمجانلىق
karışıklık çıkamak قالايمىقانچىلىق پەيدا قىلماق
karışak ئارىلاشما، بىردەكمە، قالايمىقان
karışık saç چۈۋۈق (قالايمىقان) چاچ

16. saya ئاياغ كيىمنىڭ باشلىقى؛ (كۆچمه مەنىده قوتان
17. sargı تېڭىق لاتمسى
sargılarmak تاڭماق
18. sıvalı تۆرۈكلۈك؛ سۇۋاقلىق (سۇۋالغان)
sıvalı duvar سۇۋاقلىق تام
kolları sıvalı يەڭلىرى تۆرۈكلۈك
19. saygısızlık هۆرمەتسىزلىك
20. sarsmak قىمىرلاتماق؛ زىيانغا ئۇچراتماق
Bu ziyan onu epey sarstı.
بۇ زىيان ئۇنى خېلىلا چىقىمغا ئۇچراتتى.
Hastalık çocuğu pek sasmadı.
كېسەل بالىنى ئۇ قەدەر هالسىزلاندۇرمىدى.
21. şişe بوتۇلكا، شىشه (لامپىنىڭ)
iki şişe bira ئىككى بوتۇلكا پىۋا
22. tatsızlaşmak تەمى كەتمەك، لاۋزىلاشماق
tat تەم، لەززەت
Bu helvanın tadı az. بۇ هالۋىنىڭ لەززىتى يوق.
Ben bundan tat alamadım.
مەن بۇنىڭدىن لەززەت ئالالمىدىم.
Tadı damağında kaldı. تەمى تامىقىدا قالدى.
tat almak لەززەت ئالماق
tatlı تاتلىق، تەملىك، لەززەتلىك
Can tatlıdır. جان تاتلىق
tatlı dil شېرىن سۆز
Tatlı dsl yılanı deliğinden çıkarır .
تاتلىق گەپ پىلاننى تۆشۈكىدىن چىقىرار.

23. **ulumak** هۇلماق (ئىت، بۆره)

24. uyabilmek = uymak ئۇيغۇنلاشماق، ماسلاشماق

Bu şapka bu elbiseye uymamış.

بۇ قالپاق بۇ كىيىمگه ماسلاشماپتۇ.

25. **yağma etmek** بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلماق، بۇلماق

Düşman çekilirken birçok yerleri yağma etmiş.

دۈشمەن چېكىنگىنىده بىرمۇنچه يەرلەرنى بۇلاڭ ـ تالاڭ قىپتۇ.

yağmacı بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلغۇچى، بۇلاڭچى

2. Tekst

Kurt ile Kedi

Kış mevsimi idi. Her yeri kar kaplamıştı. Bir kurt çok acıkmıştı, Gidip köyde bir saya girmek ve kouny kuzu bulup yemek istedi. köpekler duyup uludular. Köylüler uykudan uyandılar. insanlar bir birine kaıştı. Her taraftan kurdun yolunu kestiler.

Kurt bunu görünce kendi kendine şöyle dedi:

— Artık işim bitti, derime saman doldur acaklar. Bu sıra da çit avlu üzerinde yürüyen bir kediyi gördü:

—Kedi kardeş, bana yardım et, her yandan yolumu kestiler, diye yalvar mağa başladı.

Kedi:

— Ahmet ustaya yalvar, O çok iyi insandır, dedi.

—Bu yazın onun koyunu yedim, yalvarmağa yüzüm yok.

—öyle ise, Hasan amcanın yanına git.

—Geçen yazın da onun danasını parçaladım.

Kedi çöyle dedi:

—Bu hareketn hiç hoçueu gitmedi, hiç olmazsa güzel annenin yanına git, O çok merhametli bir kadındır.

Kurt dediki:

—Onun da yanına gitmeye yüzüm yok. geçen yıl keçisini yedim, yalnız boynuzları kalmıştı.

Bunu işiten kedi şu cevabı verdi:

—öyle ise, kendine küs. Sen bu köyde her kesin canını yakmışsın, şimdi böyle gününde sana kım yardim eder?

3. Aşağıdakl parçayı uygurcaya çevitin:

Bugün, mektepte kalan birkaç kitabi almya gitmiştim. öyle bir karışıklıkki, insan, kitabını değil,

kendini kaybetse bulamıyacak, çaresiz geri dönüyordum. Bir hasta bakıcı kadın, kapılardan birini açarak:

—Bir kere de haş hekim beye soralım, O, galiba birkaç kitap kaldırmıştı!... dedi.

Odanın içi şişeler, sargılar, ecza kutularıyla doluydu. Baş hekim, sırtında ceketini atmış, inleye oflaya bu karışık şeyleri düzeltmeğe çalışıyordu. Arkasını döndüğü için, yalnız ak saçlarını ve sıvalı bileklerini görüyordum, Bu halda bir adamdan kitap sormak saygısızlıktı.

4. Aşağıdaki cümleleri iyi okuyun:

Doktorlar başarılı bir ameliyatla hastayı yaşattılar.

Düşünü kötüye yordular.

Doğrusu bu, gayrısı yalan.

Düşman birçok yeri yağma etmiş.

Dolabın içerisini mavıya boyadık.

Dedikodu insanların bir birine olan güvenini sarsar.

5. Aşağıdaki Cümleleri Türkçeye cevirin:

باللار دېرىزىنىڭ ئەينىكىنى چېقىۋېتىپتۇ.
سوغۇق سۇ ئىچمە، يۆتەل بولۇپ قالسەن.
مەھمۇد قەشقەرنىڭ ئانا يۇرتى قەشقەرنى زىيارەت قىلىشنى ئارزۇ قىلىدۇ.
باللار ئارغامچا سەكرەپ ئويناشنى ياخشى كۆرىدۇ.
باللار تاغ باغرىدا چانا ئويناۋاتىدۇ.

6. Gramer

رەۋىشداش توغرىسىدا — 2

5. قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان رەۋىشداشلار. بۇ خىل رەۋىشداشلار پېئىل ئاساسىغا ince،-inca (y)ınca. قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىش بىلەن (y)ince، (y)unca، (y)ünce ياسىلىدۇ. بۇنداق رەۋىشداشلار ئۆزى بىلەن باغلىنىپ كەلگەن سۆز بىلەن بىللە كېلىپ، قوشۇمچە ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

Arkadaşım eve gelincehemençalıçmağa başlar.
ئاغنىم ئۆيگە كېلىپلا تاپشۇرۇق ئىشلەشكە باشلايدۇ.
Kış bitinceye kadar köyde kalırız.
قىش چىققۇچە يېزىدا بولىمىز.

6. قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان رەۋىشداشلار. بۇ خىل رەۋىشداش پېئىل ئاساسىغا madan-، meden- نوشۇمچىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

Elindeki kağıda bakmadan söyliyordu.

قولىدىكى قەغەزگە قارىماستىن سۆزلەۋاتاتتى.

Yağmura tutmadan evvel gidelim.

يامغۇرغا قالماستىن بۇرۇن كېتەيلى.

7. -dıkça، -dikçe، -dukça، -dükçe قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان رەۋىشداشلار. بۇ خىل رەۋىشداشلار پېئىل ئاساسىغا -dıkça، -dikçe، -dukça، -dükçe قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ. (جاراڭسىز ئاساسلاردىن كېيىن d تاۋۇش t غا نۆۋەتلىشىدۇ) مەسىلەن:

Memleketimizde sanayi ve köy ekonomisi ileriledikçe sanayi ve iktisadi vazıyetimiz iyileşmektedir.

مەملىكىتىمىزنىڭ سانائەت ۋە يېزا ئىگىلىكى راۋاج تاپقانلىقتىن سانائەت ۋە ئىقتىسادىي ئەھۋالىمىز بارغانسېرى ياخشىلانماقتا.

8. ken (iken) قوشۇمچىسى بىلەن ياسالغان رەۋىشداشلار. بۇ خىل رەۋىشداش بايان رايىنىڭ بەزەن زامان ئاساسلىرىغا (بۇنىڭغا ئېنىق ئۆتكەن زامان كىرمەيدۇ) ken قوشۇمچىسىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ. بۇ قوشۇمچىنىڭ تولۇق شەكلى «iken» بولۇپ، ئايرىم يېزىلمىدۇ. مەسىلەن:

Bizde yeni üniversite binaları kurulurken (kurulur iken burjuva memleketlerinde bir çok mektepler kapanıyor.

بىزدە يېڭى ئۇنىۋېرسىتېتلەر قۇرۇلۇۋاتقان بىر چاغدا، بۇرژۇئازىيە مەكتەپلىرىدە كۆپلىگەن مەكتەپلەر يېپىلماقتا.

9. -casına ،-cesine قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان

رەۋىشداشلار، بۇ خىل رەۋىشداشلار بايان رايىنىڭ بەزى زامان ئاساسلىرىغا -casına، -cesine قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ. بۇ خىل رەۋىشداش «خۇددى... دەك... تەك، ئوخشاش» دېگەندەك مەنىلەرنى بىلدۈرۈپ كېلىدۇ. مەسىلەن:

O yalvarırcasına rica ediyor.

ئۇ خۇددى يالۋۇرغاندەك ئىلتىماس قىلىۋاتىدۇ.

Rüzğar bütüh gece kudurmuş casına esti.

شامال كېچىچە خۇددى ساراڭ بولۇپ قالغاندەك چىقتى.

10. -maksızın ،-meksizin قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسىلىدىغان رەۋىشداشلار. بۇ خىل رەۋىشداش ئىش - ھەرىكەتنىڭ ھالىتىنى بىلدۈرۈپ، «ماستىن، مەستىن» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

Kimseye görünmeksizin buraya geldim.

مەن بۇ يەرگە ھېچكىمگە كۆرۈنمەستىن كەلدىم.

Öğrenciler notlrına bakmaksızın güzelce cevap verdi.

ئوقۇغۇچىلار دەپتەرلىرىگە قارىماستىن ياخشى جاۋاب بەردى.

ON YEDİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. alaylı alaylı — مەسخىرىلىك

alay — ① مەسخىرە، زاكىلىق، مازاق، چاقچاق

alay etmek — چاقچاق قىلماق

② پولك، تۈەن

alay komutanı — تۈەنجاڭ

alay alay — توپ - توپ، گۇرۇھ - گۇرۇھ

Halk alay alay geçiyor. — خەلق توپ - توپ ئۆتۈۋاتىدۇ.

2. attırmak — ئاتتۇرماق: سالدۇرماق

3. acılaşmak — ئاچچىق كىرەك

4. ağustos — ئاۋغۇست، 8 - ئاي

5. akrobasi — جانبازلىق، سېرك

6. biber — لازا

biber gibi — بەك ئاچچىق، لازىدەك ئاچچىق

biberlemek — لازا تېرىماق، لازا قوشماق

yemeği biberlemek — تاماققا لازا قوشماق

biberlik — لازا قاچىسى

7· bolge رايون

kuzey sincan bölgesi شمالدي شنجاڭ رايونى

özerk bölgesi ئاپتونوم رايون

8· bir öteden bir beriden بىر ئۇيانىدىن، بىر بۇ يانىدىن

9· boşuna بىھۇدە، بىكاردىن - سىكارغا

10· baka kalmak ھەيران قالماق، تېڭىرقاپ قالماق، گاڭگىراپ قالماق، تاڭ قالماق

11· Cumhur başkanı جۇمھۇرىيەت باشلىقى (دۆلەت رەئىسى)

12· Çıkartmak سالدۇرماق

13· Çözmek يەشمەك؛ ھەل قىلماق

hayvanın ipini Cözmek ھايۋاننىڭ ئارغامچىسىنى يەشمەك

14· danslar topluluğu ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى

15· eğitim bakanlığı مائارىپ مىنىستىرلىكى

eğitim مائارىپ، تەربىيە

Bu eğitim yolu Çok Verimli oldu.

بۇ تەربىيە يولى ناھايىتى ئۈنۈملۈك بولدى.

eğitimci پېداگوگ، تەربىيىچى

16· et fiyati گۆش باھاسى

17· ekonomik ilişkiler ئىقتىسادىي مۇناسىۋەتلەر

18· ekonomik bitki ئىقتىسادىي زىرائەت

19· gocuk جۇۋا

20· giderek بارغانسېرى، ئاستا - ئاستا، تەدرىجىي

21· gelişme گۈللىنىش، راۋاجلىنىش، تەرەققىي قىلىش، زورىيىش

kültürün gelişme Çağları

مەدەنىيەتنىڭ گۈللەنگەن چاغلىرى

22· genişleşmek كېڭەيمەك

23· gösteri ئويۇن؛ نامايىش

24· hepten ھەممە بىرلىكتە، پۈتۈنلەي؛ بىرلىكتە.

25· ilişmek ئالماق تېگىپ كەتمەك، تەگمەك، ئولتۇرماق، ئارام

Şu kağıtlara kimse ilişmesin·

بۇ قەغەزلەرگە ھېچكىم تەگمىسۇن.

Çok yoruldum· şuraya biraz ilişeyim·

بەك ھاردىم، شۇ يەردە بىر ئاز ئولتۇراي.

26· koskoca زور، يوغان، بەستلىك

27· kültürel مەدەنىي

28· mubadele ئالماشتۇرماق، تېگىشمەك

29· orgeneral شاڭجاڭ، گېنېرال، پولكوۋنىك

30· özellikle بولۇپمۇ، ئالدى بىلەن

Onun Çalişma arzusunu özellikle belir-

tmeliyiz· ئۇنىڭ ئىشلەش ئارزۇ منى ئالدى

بىلەن كۆرسىتىپ ئۆتۈشىمىز لازىم.

31· savurmak سوردىماق؛ ئۇچۇرماق؛ يالغان سۆزلىمەك؛

ئىسراپ قىلماق (پۇلنى)

paralari savurmak

پۇلنى ئىسراپ قىلماق (شامالغا سورۇماق)

32· sergi كۆرگەزمە

resım sergisi رەسىم كۆرگەزمىسى

uluslararasi sergiler خەلقئارا كۆرگەزمىلەر

şergilemek كۆرگەزمە قىلماق

33· sayın مۆهتەرەم، هۆرمەتلىك

sayin öğretmenim· هۆرمەتلىك مۇئەللىم

34· sarsılmak تەۆرەمەك؛ سىلكىنمەك؛ هالسىزلانماق

Ev rüzgardan sarsılıyor·

ئۆي بوراندا سىلكىنۇاتىدۇ.

Hastalıktan sarsıdı· كېسەلدىن هالسىزلاندى.

35· tesisetmek قۇرماق، تەشكىل قىلماق

36· T·C· «تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى» دېگەن سۆزنىڭ قىسقارتىلمىسى

37· uzun elyaflı pamuk ئۇزۇن تالالىق پاختا

38· zangır zangır غاراس - غۇرۇس

Evzangr zangır sarsıldı ئۆيغاراس-غۇرۇس تەۆرىدى(سىلكىندى)

2· Tekst

Güneş İle Rüzgar

Bir gün güneşle rüzgar hangisi daha kuvvetli diye iddiay başlamişlar· Rüzgar eserek:

— Benimle kuvvet ölçmezsin sen· istersem koskoca evleri havaya kaldirir· ağaçları köküuden Çıkarır· gemileri batırırım· demiş·

Güneş şu Cevabı Vermiş:

— Ben ise bütün dünyaya ışık saçar· aydınlatır· ısıtırım·

Rüzgar alayı gülerek:

— Bu da kuvvet miya? yolda yürüyen şu adamı

gürüyormusun, şimdi sırtından gocuğunu çıkartacağım, demiş. Esmeye başlamiş, adamin gocuğunu bir öteden, bir beriden savurmuş, fakat boşuna...

— Bir şey yapamayacağın anlaşıldı. Bak, ben adama gocuğunu nasıl attıracağım.

Rüzgar dinmiş. Güneş bir gülümsemiş Ve etrafını ısıtmaya başlamış. Adam gocuğunun dügmelerini Çöz~üş, gögsünü açmış, sonrada hepten çıkarmıs.

Rüzgar baka kalmış, şaşarak:

— Acayıp sey, adama gocuğunu nasıl çıkartabildin, diye sormuş.

— Iyilikle, cevabını vermiş güneş Ve daha fazla ışık saçarak yer yüzünü aydınlatmış, ısıtmış, yer ise sevinçle gülümsemiş.

Rüzgar utanarak kaçmış, gitmiş.

3. Aşağidaki Cümleleri iyi okun:

Ev firtınadan sarsılıyor.
Elinizi oraya sürmeyiniz.
Elim çiçeklere ilişince Vazo devrildi.
Eğlence tatsızlaştı.
Ekvator çevresi yağışli bölgelerdendir.

Et fiyatları yükseldi.

Ev zangır zangır sarsıldı.

Ekonomik bitkiler, özellikle uzun elyaflı pamuk üretimi yapılmaktadır.

Biberler kızardıkça acılaştı.

iki ülke arasındaki diplomatık ilişkiler kurulduktan sonra, munasibetlerimi gelişmeye başladı.

4. Aşağıdaki Cümleleri Türkçeye Çevirin:

بالىلىرىمنىڭ هەممىسى يېزىدا.

بالا تاماكا چېكىشنى ئادەت قىلمۇاپتۇ.

هەر خىل كېسەللەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش لازىم.

پىتنىڭ ئاچچىقىدا چاپاننى ئوتقا سېلىش ياخشى ئەمەس.

مەن مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، يېزا مەكتەپلىرىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلدىم.

ON SEKİZİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. ağlıya ağlıya — يىغلا ـ يىغلا
2. avurt — ئېغىز بوشلۇقى، قووۇز
   Avurtlarını doldurmuş. — قووۇزىنى تولدۇرۇپتۇ.
   Avurtları Çö kmüş. — قووۇزى ئولتۇرۇشۇپ كېتىپتۇ.
   avurtlu — مەغرۇر، تەكەببۇر
3. ale lacele — ئىنتايىن ئالدىراش، ئالدىراشلىق بىلەن
4. avrat — ① ئايال. ② ئەۋرەت.
   avrat pazari — ئۇل ئاياللار سېتىلىدىغان بەر.
5. Çalı kuşu — چاتقاللىقلاردا ياشايدىغان، يېقىملىق سايرايدىغان قۇشقاچ.
6. çeşme — ① بۇلاق. ② كۆز
7. çeviklik — چاققانلىق چەبدەسلىك
   çeʌik — چەبدەسلىك
8. çığlık — پەرياد، پىغان
   çığlık atmak = çığlık koparmak — ئاچچىق ۋارقىرىماق

çığlıkçı يىغىچى؛ تۆۋلۈمله‌رده
يىغلاپ به‌رگۈچى

9. evrak «ۋاراق» سۆزىنىڭ كۆپلۈكى، ئىسپات
قه‌غه‌زلىرى

10. emniyet ئىشه‌نچ، خه‌ۋپسىزلىك

Bu ülkede bir emniyet vardir.
بۇ مه‌ملىكه‌تته خه‌ۋپسىزلىك بار.

Benim bu adama emniyetim Var.
مېنىڭ بۇ ئاده‌مگه ئىشه‌نچىم بار.

emniyet altına almak
خه‌ۋپسىزله‌ندۈرمه‌ك، قوغدىماق

emniyet kemeri بىخه‌تەرلىك به‌لبېغى

emniyet sandığı (بانكىلاردا) بىخه‌تەر ساندۇق

11. ecel: gelmek ئه‌جىلى توشماق

ecel ئۆمۈرنىڭ ئاخىرى

Adamcağızın ecel: geldi, öldü.
بىچاره ئاده‌مىنىڭ ئه‌جىلى توشۇپ ئۆلدى.

ecelden aman olursa
ئۆمۈر يار بەرسه

eceliyle ölmek ئۆز ئه‌جىلى بىلەن ئۆلمه‌ك.

ecelsiz ölmek ۋاقتىسىز ئۆلمه‌ك

12. fışkırmak بۇركۈمه‌ك، ئېتىلىپ چىقماق؛

Yeni açılan kuyulardan petrol
fışkırıyor. يېڭى قېزىلغان قۇدۇقلاردىن
نېفىت ئېتىلىپ چىقماقتا.

13. hademe ئىدارىلەرده چاي توشۇغۇچى

تازىلىق قىلغۇچى.
14· ihmal كارى بولماسلىق، ئېتىبار بەرمەسلىك
15· için için için ئۈچ ـ ئۈچىدىن، ئۈن چىقارماي
ئۇيقۇسۇپ يېغلىماق
16· kah بەزى ۋاقىت، گاھ، گاھى
kah orada, kah burada
گاھى ئۇ يەردە گاھى بۇ يەردە
17· küçültmek كىچىكلەتمەك؛ كەمسىتمەك
Kitap rafları odayı küçülttü·
كىتاب جازىسى ئۆيىنى كىچىكلىتىۋەتتى.
18· les katga تاپ يېگۈچى قارغا
leş تاپ
leşini Çıkarmak ئۇرۇپ ئۆلەر ھالغا كەلتۈرمەك.
leş gibi ھورۇن، ئۆلۈكتەك
Bütün gün leş gibi yatıyor·
پۈتۈن كۈن ئۆلۈكتەك ياتىدۇ.
leşçi تاپ يېگۈچىلەر
19· maarif müdürlüğü مائارىپ ئىدارىسى
20· mahmur ئۇيقۇ بېسىش
سۈزۈلۈپ قاراش.
mahmur bakış سۈزۈلۈپ قاراش.
mahmurluk ئۇيقۇ بېسىش
mahmurlasmak ئۇيقۇ باسماق
21· nargıle چىلىم
nargile suyu بەك تەمسىز ئىچىملىك
nargilenin suyunu değiştirmek·

ماتورنىك سۈيىنى يەڭگۈشلىمەك.

22· örselenmek — ئابۇت بولماق، كاردىن چىقماق ئاجىزلاشماق

Rüzgar çiçekleri örseledi.

شامال گۈللەرنى ئابۇت قىلىۋەتتى.

Hastalık onu epey örselemiş.

كېسەل ئۇنى خېلىلا زەئىپلەشتۈرۈپتۇ.

23· püskürtmek — پۈركۈمەك، پۈركۈپ چىقارماق

Ağzındaki suyu püskürttü.

ئاغزىدىكى سۇنى پۈركۈدى.

Yanardağ ateş Ve duman püskürttü

يانار تاغ ئوت ۋە ئىس پۈركۈپ چىقاردى.

24· semer — ئېگەر

semeri devırmek

ھېچ ئىش قىلماستىن سىكار يۈرمەك،

semerini yere Vurmak

ۋەزىپىدىن چېكىنمەك

25· şişirmek — كۆپتۈرمەك، سۆزىنى ئورۇنسىز ئۇزاتماق چوڭايتىپ كۆرسەتمەك.

26· talebe — ئوقۇغۇچى

27· tektük — شالاڭ، ئاندا ـ ساندا، بەزىدە تۇرۇپ ـ تۇرۇپ

28· zaval — (كۆچمە مەنىدە) گۇناھ

29· zambak — گۈلى چىرايلىق، خۇش پۇراقلىق زىننەت گىياسى، زامباق.

30· kuşak — بەلباغ (رەخت)، چەمبەر

yun kuşak — يۇڭ بەلباغ.

2. Tekst

«Çali Kuşu» Romanindan Parca

Bir gün Munisenin mektep bahçesinde ağladiğini; «Ne yapiyorum bensize, yapmay in!» diye yalvardığını duydum ve kendimi göstetmeden pence redn baktim. Kızlar, çeşmeden ağızlarına su dolduruyorlar, Muniseyi kovalıyarak bu suyu üstüne püskürtüyorlardı. çocuk ağlıya ağlıya köşeden köşeye kacıyor, elleriyle yüzünü, gözünü, boynunu, saklamağa çalışıyordu, kara bacaklarının üstünde sert bir çeviklikle sıçrıyorlar, les kargaları gibi Vahşi çığlıklar koparararak etrafında dönüyorlardı. Küçük kızı kah köşede sıkıştırarak, kah toprakta yuvarlıyarak avurtlarını şişirerek suyu yüzüne, yirtık entarisinin yarı açık bıraktığı göğsüne fışkırtıyorlardı.

Taledelerimi, o gün biraz ihmal ederek Munise ile meşgul oldum. Fırtınalarla örselenmiş zambaklara benziyen, güzel Vucudunu, beyaz denecek kadar açık sarı saçlarını temizledim.

Biçare, hemen on dakika, içiniçin ağlamakta

devam etti. Ag. bu göz yaşları. bana öyle geliyorduki. Onlardan dokülen damlalar. kızın küçük yüzüne değil. benim kalbimin içine sızıyor.

Çocuğun yavaş yavaş emniyetini kazanıyordum. beu.onaeski entarilerimden birini alelacele küçültüpdikerken o. bir kedi yavrusu gibi. eteklerime sokuluyor. ıslak gözleriyle derin dern yüzüme bakiyordu.

3. Aşağidaki Parçayı uygurcaya çevirin:

Bu sabah. zeyniler köyünden getirdiğim evrakı çantama doldurarak Maarif Müdürlüğüne gittim. Muniseyi uykuda birakmıştım. vakit erkendi. daire yeni açılıyordu. tektük gelen memurlar mahmur kahve. nargile içiyorlardi.

Kırmızı kuşaklı baş katibin yerinde şimdi. kıvrıcık kara sakallı. yağlı yakalı efendi oturuyordu. Hademelerden birine sordum. maarif müdürü ile beraber baş katibin de değiştiğini. iş için bu sakalli efendi ile konuşmak lazim geldiğini söyledi.

Yanina yaklaşarak selam verdim. maarif müdürü beyin emriyle kapanan zeyniler mektebi

muallimi

olduğumu, mektebin evrakını teslime geldiğimi söyledim.

4. Aşağıdaki atalar sözünü iyi okun:

Eceli gelen köpek cami duvarına sıyer.

Elçiye zaval yok.

Eşeğe güçü yetmiyen semeri döver.

Ev alma, komçu al.

Evdeki hesap çarşıya uymaz.

Eğilen baş kesilmez.

El eli yıkar, elde yüzü.

El için kuyu kazan, evvela kendi düşer.

Eşeğe altın semer vur salar yine eşektir.

5. Aşağıdaki cümeleri türkçeye çevirin:

سزگه مۇۋەپپەقىيەت تىلەيمەن.

ئەھۋال (ۋەزىيەت) ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ.

يامغۇرلۇقنى ئېلىۋال، يامغۇر ياغىدىغاندەك تۇرىدۇ.

ئۇرۇمچى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ مەركىزى.

ئۇ نېمىسچىنى ياخشى سۆزلەيدۇ.

سۈپەتداش توغرىسىدا — 1

ھەم پېئىل، ھەم سۈپەت خۇسۇسىيىتىگە ئىگە پېئىللار سۈپەتداش دېيىلىدۇ. سۈپەتداشلار زامان بىلەن تۈرلىنىدۇ.

1. ھازىرقى زامان سۈپەتداش

ئۇزۇك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان پېئىل ئاساسلىرىغا en–an قوشۇمچىسى؛ سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان پېئىل ئاساسلىرىغا yan–، yen– قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

بوشلۇق ئاساسلاردىن

ئېلىۋاتقان	alan
ئوقۇۋاتقان	okuyan
خالاۋاتقان	istiyen

بولۇشسىز ئاساسلاردىن

ئالمايۋاتقان	almıyan
بەرمەيۋاتقان	vermiyen

ھازىرقى زامان سۈپەتداشنىڭ ئىمكانىيەت شەكلى ۋە ئىمكانىيەتسىز شەكلى ئومۇمىي قائىدە بويىچە ياسىلىدۇ.

مەسلەن:

ئالالىغان alabilen

يازالمىغان yazamıyan

هازىرقى زامان سۈپەتداش جۈملىدە كۆپىنچە ئېنىقلىغۇچى بولۇپ كېلىدۇ. مەسلەن:

كېلىۋاتقان ئادەم gelen adam

يېزىۋاتقان ئوقۇغۇچى yazan öğrenci

ئوقۇۋاتقان كىتاب okuyan kitap

هازىرقى زامان سۈپەتداش ئىسىملاشقاندا ئىسىمغا ئوخشاش تۈرلىنىدۇ ۋە جۈملىنىڭ ھەر خىل سۆلىكى بولالايدۇ. مەسلەن:

İşliyenler yorulmuşlar.

ئىشلەۋاتقانلار چارچاپتۇ.

Çidenlere dedim: nereye gidiyorsunuz?

كېتىۋاتقانلارغا: نەگە كېتىۋاتسىلەر، دېدىم.

2. هازىرقى كەلگۈسى زامان سۈپەتداشى

هازىرقى كەلگۈسى زامان سۈپەتداش تۆۋەندىكىدەك ياسىلىدۇ:

سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان پېئىللارغا r، ئۇزۇك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان پېئىللارغا، ar-، er-، ئۇزۇك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان كۆپ بوغۇملۇق پېئىللارغا ır، ir، ur، ür قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ.

هازىرقى كەلگۈسى زامان سۈپەتداش سۆز قىلىنىۋاتقان ۋاقىتقا مۇناسىۋەتسىز ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. مەسلەن:

ئۇچار قۇش uçar kuş

يانار تاغ yanar dağ

هازىرقى كەلگۈسى زامان سۈپەتداشنىڭ بولۇشسىز شەكلى مۇشۇ زامانىنىڭ بولۇشلۇق شەكلىگە ئوخشاش ياسلىدۇ. مەسىلەن:

يارىماس yaramaz

ئىچمەس içmez

هازىرقى كەلگۈسى زامان سۈپەتداش ئىنسانغۇچى ھەمدە بىرىككەن سۆز بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن

ۋەتەنپەرۋەر vatansever

ON DOKUZUNCU DERS

1. Kelimeler

1. alçak gönüllülük ﭘﺌﯚﻣﯚﻟﻠﯜﻙ كەمتەرلىك، كىچىك
alçak ﺋﺎخلاقسىزلىق؛ پەس پاكار، تۆۋەن،
alçak dağ پاكار تاغ
alçak bina پاكار بىنا
alçak uçmak پەس ئۇچماق
alçak basınç تۆۋەن بېسىم
Alçak eşeğe herkes biner.
پاكار ئېشەككە ھەركىم مىنىدۇ.
Alçak eşek binmeğe kolay, öksüz Çocuk dövmeğe kolay.
پاكار ئېشەكنى مىنمەك ئاسان، يېتىم بالىنى ئۇرماق ئاسان.
alçak ses ﺋﺎۋاز (پەس) تۆۋەن
Alçak yerde yatma sel alır, yüksek yerde yatma yel alır.
پەس يەردە ياتما سەل ئېلىپ كېتىدۇ، ئېگىز يەردە ياتما شامال ئېلىپ كېتىدۇ.
alçaklık پەسلىك، پەسكەشلىك

aiçaklaşmak پەسەيمەك، چۇشكۈنلەشمەك

2. acelecilik ئالدىراقسانلىق، يېنىكلىك، تاقەتسىزلىك

acele تېنەش، ئالدىراش؛ تاقەتسىز

Acelesi vardi, bekleyemedi.

ئالدىراش ئىدى، ساقلىيالمىدى.

Aceleden çantasını almadan gitti.

ئالدىراشلىقتىن سومكىسىنى ئالماي كەتتى.

acele etmek ئالدىرماق، تېنىمەك

Acele etmezsen treni kaçırır sın.

ئالدىرىمساڭ پويىزنى قاچۇرۇپ قويىسەن.

Acele etme, daha vaktımız çok var.

ئالدىرىما، ۋاقتىمىز خېلى بار.

Acele işe şeytan karışır.

ئالدىرىغان ئىشقا شەيتان ئارىلىشۋالىدۇ.

aceleacele ئالدىراپ ـ تېنەپ

aceleci ئالدىراقسان.

3. belirtilmek نامايان بولماق، ئاشكارا بولماق، مەلۇم بولۇنماق

4. çiçek bahçesi گۈل باغچىسى، گۈللۈك

5. çimento سېمونت

6. genel parek ئاممىۋى باغچە

genel ئۇمۇمىي، ئاممىۋى

genel seçim ئۇمۇمىي سايلام

genel kadın پاھىشە، جالاپ

genel ev پاھىشخانا

genelleştirmek ئۇمۇمىيلاشتۇرماق

7. görüşme ئۇچرىشىش

8· gözlenmek ① ئىنتىزار بولماق. ② تەكشۈرۈپ تۇتقىق قىلماق. ③ ئوغرىلىقچە قارىماق

9· ig يىمك (توقۇمىچىلىقتا).

10· imalethane كارخانا، مانا فاكتورا

11· kilitli قۇلۇپلاقلىق

kilitli kapı ئېتىلگەن ئىشىك، قۇلۇپلانغان ئىشىك

dişleri kilitli چىشلىرى كىردىشىپ كەتكەن

kilit قۇلۇپ

kilitlemek قۇلۇپلىماق

12· kadım قەدىمىي

13· konserve كونسېرۋا

meyva konservesi مېۋە كونسېرۋاسى

balık konservesi بېلىق كونسېرۋاسى

14· kazı قېزىش

kazı bilim ئارخېئولوگىيە

15· manizm مانى دىنى

16· öreke ئۇرچۇق

17· pusula كومپاس

18· rahat etmek پەيز سۈرمەك؛ ھۇزۇرلانماق؛ مەزە قىلماق

19· sayesinde سايىسىدە؛ سەۋەبى بىلەن

20· sonuç نەتىجە

21· sürme çekmek سۈرمە تارتماق

sürme mili سۈرمە قەلىمى

sürmedan سۈرمە قۇتىسى

22· sakınmak ساقلانماق

soğuktan sakınmak. سوغۇقتىن ساقلانماق

23. şamanizm شامان دىنى

24. tesbit etmek ئىسپاتلىماق، ئېنىقلىماق

25. tarım ürünleri دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرى

26. teçis (ئەرەبچە) قۇرۇلۇش

tesis etmek قۇرماق، تەسىس قىلماق

tesis olunmak قۇرۇلماق

27. tnrizm ساياھەت ئىشلىرى

turizm bürosu ساياھەت ئىدارىسى

28. tarım aletleri دېھقانچىلىق سايمانلىرى

29. yapı قۇرۇلۇش، ئىنشائات، بىنا

Urumçi kentide güzel yapılar çogaldı. ئۈرۈمچى شەھىرىدە چىرايلىق قۇرۇلۇشلار كۆپەيدى.

vücudun yapısı بەدەن قۇرۇلۇشى

30. yerleşim merkez مۇقىم ئولتۇراق نۇقتىسى

2. Tekst

En iyi şey

Vaktiyle çok akıllı adam varmış. Onun yalnız biz kızı varmış. Adamın evi çok güzelmiş: yüksek, aydın, çokodaları ve çiçek bahçesi de varmış, küçük kızcağız bahçede kendi kendine oynuyor, evde odadan odaya koşuyormuş, yalnız odanın birine girmiyormnş, bu oda daima kilitli imiş,

bir gün kızcağız babasına:

— Baba, sal beni de kilitli odaya, gireyim, O harhalde odaların en güzeli, rica etmiş, baba:

— Hakikaten orada en iyi şey kilitlidir, fakat sen henüz küçüksün, Büyüdüğün zaman O senin olacak vebütün ömür boyunca rahat edeceksin, diye cevap vermiş.

Kız büyümüş, adam kilitli odanın anahtarını kıza vermiş, kız sevinmiş, sıçrayarak gidip kapıyı açmış, Fakat ne görsün: bir öreke, bir ig, ve bir de açık kitap, başka hlç bir şey yokmuş.

Kız babasının yanına gitmiş ve göz yaşlarını tutamıyarak sormuş:

Baba, sen bana kilitli odada en iyi şeyin bulunduğunu söylüyordun, Fakat ben orada yalnız bir öreke, bir ig ve de açık kitap buldum.

Baba:

— Zaten en iyi dediğim şey de bu ya, demiş, öreke ile ig emek, kitap ise okumak demektir, bu dünyada onlardan daha iyi şey mi var? iyi gördüğümüz her şey emek ve bilgi sayesinde mümkündür.

3. Aşağıdaki Cümleleri iyi okuyun:

Gönülsüz yapılan işten hayır gelmez (Atalar sözü).

Güneş vurunca camlar parıldıyor.

Gemiciler yollarını pusula ile tayın ederler.

Göz vücudun üyelerinden biridir.

Gerek ben gideyim, gerek O gitsin, işin sonucu değişmez.

Genel parklar halka açık gezi yerleridir.

Görmemiş insanlarla anlaşmak kadar güç hiç bir şey olmaz.

Gözüne sürme çekmiş

Alçak gönüllü ve ihtiyatlı olmalıyız, kendini beğen mişlikten ve acelecilikten sakınmalıyız ve halka bütün kalbimizle hizmet etmeliyiz.

4. Aşağıdaki Cümleleri türkçeye Çevirin:

ئىشتانغا دەزمال سالدىم، كۆڭلەككە سالمىدىم.

تۇرپانغا پويىز بىلەن ئەمەس، ئاپتوبۇس بىلەن باردىم.

ئۇلار چۇشلۇك تاماقتىن كېيىن كېلىدۇ.

چۇشتە ئۇخلاش پايدىلىق.

كونا دوستلارنى ئۇنتۇلماسلىق لازىم.

YİRMİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. bulmak تاپماق

Bahçede güzel bir çicek buldum.

باغدا چىرايلىق بىر گۈل تاپتىم.

Kaybettiğim parayı buldum

يىتىۋرۈپ قويغان پۇلۇمنى تاپتىم.

2. böylesine بۇ شەكىلدە، مۇشۇنداق

Böylesine dayak atılırmı?

مۇشۇنداقمۇ ئۇرغان بارمۇ؟

3. batı غەرب

batı yeli غەرب شامىلى

batı hekimligi غەرب تىبابەتچىلىكى

batı ülkeler غەرب دۆلەتلىرى

4. erbab ئەھىل؛ مۇتەخەسسىس؛ ئۇستا

5. emek kahramanı ئەمگەك قەھرىمانى

6. göz önüne almak

كۆزدە تۇتماق، كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەك

7. gagalamak چوقۇلماق

Kargalar kavunu gagalamış.

قاغلار قوغۇننى چوقۇلاپتۇ.

gagalaşmak

بىر - بىرىنى چوقۇلۇشۇپ ئويناشماق② سۆيۈشمەك

8. hırpalamak

نابۇت قىلماق، كاردىن چىقارماق؛ زىيان يەتكۈزمەك،

خارلىماق، خورلىماق؛ ئۇرماق

Hırsızı karakolda hırpalamışlar.

ئوغرىنى يەيچۇسودا ئۇرۇپتۇ.

9. hiçdeğilse هېچبولمىغاندا

Hiçdeğilse oraları gōrmūş olduk.

هېچبولمىغاندا ئۇ يەرلەرنى كۆرگەن بولدۇق.

Hicdeğilse sabahları gazete okuya biliriz.

هېچبولمىغاندا ئەتىگەنلىرى گېزىت ئوقۇيالايمىز.

10. herne kadar هەرقانچە بولسىمۇ

11. kabarmak كۆپمەك؛ ئۆرلىمەك؛ كۆپچىمەك؛ تۇكلىرى تەتۇر.

ئۆرۈلمەك؛ ئاينىماق (كۆڭۈل)

Hamur kabardı خېمىر ئۆرلىدى (كۆپتى).

Kedi kabardi مۇشۇكنىڭ تۇ لىرى تەتۇر ئۆرلىدى

Pislikleri gōrūnce birden midesi kabardı.

پاسكىنىچىلىقنى كۆرۈپ بىردىنلا ئىچى ئېلىشتى.

12. kımıldamak قىمىرلىماق، تەۋرىمەك

13. kaya قىيا

14. milyar مىليارد

15. mali güç مالىيە كۈچى

16. nihayet ئاقىۋەت، ئاخىر، نەتىجىدە

Nihayet gele bildiniz. ئاخىر كېلەلىدىڭىز.

nihayet derecede ئەڭ ئاخىرىدا

nihayet vermek ئاخىرىغا يەتكۈزمەك

nihayetlenmek تۈگىمەك، نەتىجىگە ئېرىشمەك

nihayetsiz بىپايان، چەكسىز

17· ōlmŭş sanmak ئۆلدى دەپ بىلمەك

18· ōdemek تۆلىمەك، بەرمەك، ئۆتىمەك

Insan ōdeyemiyeceği bir burç altına girmemeli.

ئىنسان تۆلىيەلمەيدىغان قەرزگە بوغۇلماسلىقى كېرەك.

19· suç ūstū جىنايەت ئۈستىدە، ئەق مەيداندا

Hırsız suç ūstū yakalandı.

ئوغرى ئەق مەيداندا تۇتۇلدى.

20· sekmek سەكرىمەك، قاڭقماق

Serçeler seke seke yūrūyor.

ئاق قۇشقاچلار سەكرەپ - سەكرەپ ماڭىدۇ.

Taş seke seke gōzden kayboldu.

تاش قاڭقىپ - قاڭقىپ بېرىپ كۆزدىن يوقالدى.

21· sarkıtmak ساڭگىلاتماق

dilini sarkıtmak تىلىنى ساڭگىلاتماق

22· yūreği yanmak ئىچى سىرىلماق، ئېچىنماق

23· yūreği rahatlanmak ئارام تاپماق

24· yenilik يېڭىلىق؛ ئىسلاھات

25· yūkūmlū مەجبۇر

yūkūm مەجبۇرىيەت، ۋەزىپە، مەسئۇلىيەت

Çalişmak herkes için bir yūkūmdūr.

ئىشلەش ھەممە كىشى ئۈچۈن ۋەزىپىدۇر.

2. Tekst

Karga ile Tilki

Karga bir tilki yatusunun gōzūnū gagalayıp çıkarmıştı. Bu, tilkiyi çok kederlendirdi. Kargayı çok aradı, ondan ōç almak istiyordu. En nihayet kargayı buldu.

Tilki, karganın geldiğini gōrerek yere uzandı, karga tilkiyi ōlmūş sandı. Yanına kondu. Tilkinin dışarı sarkıttığı dilini gagalamak istedi, lakin korktu. ilkten tilkinin kuyrugunu gagalayıp kaçtı, tilki hiç kımıldanmadı. karga dilini gagalamak için tilkinin karşısına geçti. Tilki ozaman sıçrayıp kargayı tuttu.

Yūreği çok yanmış olan tilki şōyle dedi:

— Karga, sen benim yavrumun gōzūnū çıkarmışsın, şımdı seni çok hırpalayıp ōldūreceğim.

Karga yalvarmağa başladı:

— Tilki kardeş, beni nasıl ōldūrecek sen ōldūr, yalnız denize atma, yūzmek bilmediğim için sudan çok korkuyorum.

Tilki sevinerek:

— Daha iya ya! tam benim aradığım şey, seni denize atayım da yüreğim biraz rahatlansın, dedi.

Tilki koşa koşa kargayı deniz kenarına götürdü, yüksek bir dağın üzerine çıktı.

Karga yalvarmağa başladı:

— Aman, tilki kardeş, yalvarırım beni suya atma.

Tilki karganın yalvarmasına bakmadı, onu kayadan başaşağı saldı. Karga:

— Gak, gak!... diyerek uçtu ve karşıkı kayaya kondu.

Tilki pişmanlıkla baka kaldı.

Him... karga benden de hilekarmış, dedi.

3: Aşağıdaki cümleleri iyi okuyun:

Her işi erbabından sormalı.

Hava oldukça soğuk.

Herkes mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür.

Hakikatı anlamak kolay değildir

Hamdının halası Halide abla emek kahramanıdır.

Hastatanın ateşi bir gün bile sekmedi.

Her iş yoluyla yapılmalı.
Halk yenılığe ve bilgiye susamış.
Hiçdeğilse bir tane alınız.
Hasta öyle zayıflamışkı, ilk görüşte durumundan ürktüm
Hangi otele ineceksiniz?
Her işin daşı sağlıktır.

4: Aşağıdakı cümleleri türkçeye çevirin:

ئۇ بىزنى سېمىز بىر قوي سويۇپ مېھمان قىلدى.
جەنۇبىي شىنجاڭدا پاختا (ئۈزۈن تالالىق پاختا) كۆپ ئىشلەپ چىقىرىلىدۇ.
ئانام سافادا ئولتۇرۇپ گېزىت ئوقۇۋاتىدۇ.
تۇرپان ئۈزۈمى دۇنياغا مەشھۇر.
شىمالىي شىنجاڭدا چارۋىچىلىق خېلى تەرەققىي قىلغان.

5: Gramer

سۆپەتداش توغرىسىدا — 2

3: سۆبيېكتىپ ئۆتكەن زامان سۆپەتداش:
بۇ خىل سۆپەتداش -mış ، -miş ، -muş ، -müş
قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

ئالغان	almış
ئوقۇغان	okumuş

كەلگەن gelmiş
كۆرگەن görmüş
بۇ خىل سۆپەتداشنىڭ بولۇشسىز، ئىمكان ۋە ئىمكانسىز شەكىللىرى ئومۇمىي قائىدە بويىچە ياسىلىدۇ. مەسىلەن:
يازمىغان yazma ış
كۆرەلمىگەن görebilmiş
سۆزلىيەلمىگەن söyliyememiş
بۇ خىل سۆپەتداش جۈملىدە ئېنىقلىغۇچى بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن:
كەلگەن پويىز gelmiş tren
ئوقۇغان ئادەم okumuş adam
ئوقۇلغان كىتاب okulmuş kitap

4. ئېنىق كەلگۈسى زامان سۆپەتداش

بۇ خىل سۆپەتداش ئۇزۇك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان پېئىللارغا acak -، acek -، سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان پېئىللارغا (y)acak -، (y)ecek قوشۇمچىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

ئالىدىغان alacak
يازىدىغان yazacak
ئىشلەيدىغان işliyecek

ئېنىق كەلگۈسى زامان سۆپەتداشنىڭ بولۇشسىز، ئىمكان ۋە ئىمكانسىز شەكىللىرى ئومۇمىي قائىدە بويىچە ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

ئالمايدىغان almıyacak
يازالايدىغان yazabilecek
كەلمەيدىغان gelmıyecek

YİRMİ BİRİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. alışkanlık = ادەت ئا
2. alışmak ئادەتلەنمەك؛ ئادەت قىلماق، كۆنۈپ قالماق
   erken kalkmaya alışmak
   ئەتىگەن قوپۇشقا ئادەتلەنمەك.
   Türüne alişmış تاماكىغا ئادەتلىنىپ قاپتۇ
3. acı duymak ئاغرىق ھېس قىلماق
   acı duyurmadan diş çekmek
   ئاغرىتماستىن چىش تارتماق
4. ağaçlandırmak ئورمانلاشتۇرماق
5. asılı ئېسىلغان، ئېسىقلىق
   duvara asılı resim تامغا ئېسىلغان رەسىم
   tavana asılı lamba تورۇسقا ئېسىقلىق لامپا
6. aydınlanmak يورۇماق
   Oda aydınlandı. ئۆي يورۇدى.
   Kafam iyice aydınlandı. مېڭەم ئېچىلدى.
   içim aydınlandı كۆڭلۈم يورۇپ قالدى.
7. buyezden بۇ سەۋەبتىن
8. çiğ خام؛ پىشمىغان؛ تەجرىبىسىز

çiğ et — خام گۆش
çığ adam — تەجرىبىسىز ئادەم
çiğ toprak — بوز يەر (ئېچىلمىغان)
9. çokça — كۆپىنچە
10. direk — خادا، ھوما، تۈۋرۈك
çadır direği — چېدىر خادىسى
evin direği — ئۆينىڭ تۈۋرۈكى
11. devlet başkanı — دۆلەت رەئىسى: دۆلەت باشلىقى
12. dūzgūn — تۈز، رەتلىك، تەرتىپلىك
dūzgūn yol — تۈز يول
13. gittikçe — ۋاقىت ئۆتكەنچە
14. hava alanı — ئايرودروم
15. hareket etmek — يولغا چىقماق؛ قوزغالماق
16. hoşlanmamak — خۇشال بولماسلىق؛ زوقلانماسلىق
17. ışıklı — يورۇق، نۇرلۇق؛ جۇلالىق
18. ısmarlamak — بۇيرۇماق (تاپىلىماق)؛ بۇيرۇتماق (زاكاز قىلماق)،
terziye elbise ısmarlamak — ئېسىگە سېلىپ قويماق؛ ۋەدىلەشمەك
Çarşıya gidiyorum, bir şey ısmarlayacakmısınız? — سەيياۋغا كېتىۋاتىمەن، بىر نەرسە بۇيرۇمسىز؟
19. iğne — يىگنە؛ ئوكۇل يىگنىسى
Iğneden korkarım. — ئوكۇلدىن قورقىمەن.
iğne vurmak — ئوكۇل سالماق
20. kompres — داكا، تېڭىق لاتىسى

21. kaplamalı
22. karşılayıcı
hastalığı karşılayıcı ilaç

ياتقۇزۇلغان
قارشى ئالغۇچى؛ ئالدىنى ئالغۇچى
كېسەلنىڭ ئالدىنى ئالغۇچى دورا

23. kuzey kore
24. memeli hayvan
25. marka
Toyota markalı
26. mesafe (ئەرەبچە)
27. ōtürü
Doğrulugundan ōtürü onu herkes sever.

شىمالىي چاۋشيەن
سۈت ئەمگۈچى ھايۋان
ماركا
تويوتا ماركىلىق
ئارىلىق، مۇساپە
سەۋەبلىك، سەۋەبتىن،... تۈپەيلى
ئۇ توغرا ئادەم بولغانلىقى ئۈچۈن ھەممە ئادەم ياخشى كۆرىدۇ.

28. pasaport
29. polis
30. cıçmak
Adam işime sıçtı.
31. sōmestir
ikinci sōmestire kadar.

پاسپورت
ساقچى؛ ساقچى ئىدارىسى
چاچماق: بۇزماق
ئۇ ئادەم ئىشىمنى بۇزدى.
ھەۋسۈم (ئوقۇش ھەۋسۈمى)
ئىككىنچى ھەۋسۈمگە قەدەر

32. takaza etmek
33. tedirgin
Gürültüden tedirgin oldum.

دوق قىلماق
ھۈزۈرسىزلىق، بىئاراملىق
ۋاراقتىن - چۈرۈكتىن بىئارام بولدۇم.

34. uzak olmak
uzak
Orası uzaktır, yayan gidilmez.

يىراقلاشماق، ئايرىلماق
يىراق

ئۇ يەر يىراق، پىيادە بارغىلى بولمايدۇ.

O böyle işlerden pek uzaktır.

ئۇ بۇنداق ئىشلاردىن بەك يىراق.

uzak doğu	يىراق شەرق
uzaklaşmak	يىراقلاشماق

2: Tekst

Fena Alıskanlık

Çocukların fena alışkanlıklarından bırı de, parmaklarıyla burunlarını karıştırmaktır. Bu alışkanlık hem çok ayip, hemde sağliğa zararlıdır, bakınız buyüzden Şükrünün basına neler geldi.

Şükrü uslu ve çalışkan bir çocuktu, yalnız bir kusuru vardı, parmağıyla burnunu karıştırmaya alışmıdı, Annesi ve babası bu adetinden otürü ona hep darılırlar, takaza ederlerdi, ama çocuk bu kötü alışkanlıktan bir türlü kurtulamıyordu. burnun karıstırmaya davam ediq duruyordu.

Bu sabah burnunda hafif bir acı duydu. Ertesi gün burnu şişti, kırmızı bir domates gibi oldu. Ağrılar gitikça çoğaldı. hareketi yükseldi, babası bir sabah doktur çağırdı. Doktur muayene

ettive:

— Kızıl anlaşılan, parmagıyle burnunu çokça karıştırıyor. Çünkü bu hastalık çokcası bundan olur, dedi.

Doktur hastanın evde bakılmasına dair bazi öğütler verdikten sonra, şükrünün bir kaç gün evden çıkma masını ısmarlıyarak gitti.

Evde yarmak, mektepten, arkadaşlarından uzak olmak Şükrüye çok ağır geldi. Fakat ne çare? Dokturun dediğini yapmak lazım. Şükrüya ilaçlar koymaya, burnuna kompresler yapmaya başlandılar, bu iyice düzelinceye kadar daram etti.

Yeniden mektebe başladığı zaman Şükrü burnunu karıştıran birini görünce ona daha uzaktan haykırmaya başlardı:

— Mendille, arkadaş cığım, mendille, parmagınla burnunu karıştırma, bağm abela getirirsin.

3: Aşağidaki cümle ve atalar sözünü iyi okuyun:

Işıklı, aydın odalarda okumak ne iyi.

ikinci sömestire kadar derslerine iyi çalıştı.

insan geleceği için her sıkıntıya katlanmalıdır.

insan yalnız nefsini düşünmemeli.

insanı ınsan yapan iyi ahlaktır.

insan memeli hayvanl rdandır.

iki yıl içinde çok şeyler yapıldı.

ileride ne olacağı bilinmez.

insan oğlu çiğ süt emmiş (Atalar sözü).

Ben bu günde dostluğumuzun ilerliye ceğine inanıyoruz.

4. Aşağidaki cumleleri turkçeye çevirin:

سائىتتىم يىگىرمە مىنۇت كېيىن قاپتۇ.

ئۇرۇمچى شەھىرىدە كىنوخانىلار ناھايىتى كۆپ.

ئۇرۇمچى شەھىرىدە «ياشلار باغچىسى» مۇ بار.

بۇ كېسەلنىڭ داۋاسى ناھايىتى ئوڭاي.

ئاخشام «دوستلۇق كىنوخانىسى» دا «ئازادلىق» دېگەن فىلىمنى كۆردۇق.

YİRMİ İKİNCİ DERS

1· Kelimeler

1· acem ئىرانلىقلارغا بېرىلگەن نام

① بىرەر ئىشنىڭ ئەھلى ئەمەس. ② ناتونۇش

Mutfak işlerinin acemisiyim.

ئاشخانا ئىشلىرىنىڭ ئەھلى ئەمەسمەن.

O zamanpekininacemisiydim, sıksıkşaşırırcım.

ئۇ ۋاقىتلاردا بىرەيجىك ماڭا ناتونۇش ئىدى. پات ـ پات ئېزدەپ قالاتتىم.

2· azar işitmek. دەشنام يېمەك؛ دەككە يېمەك

Ben senin için azar işittim.

مەن سەن ئۈچۈن دەشنام يېدىم.

3· ayağa gelmek ئۆزى كەلمەك، تەييار بولماق

4· boya kalem بوياق قەلەم

5· bir alay بىر مۇنچە

6· cambaz ① سىركىچى ② ھىيلىگەر ③ ئات ئېلىپ ساتقۇچى

iki cambaz bir ipte oynamaz.

ئىككى داۋاز بىر يىپتا ئويناپالمايدۇ.

onunla işyapılırmı? cambazın biri.

ئۇنىڭ بىلەن بىر ئىش قىلغىلى بولامدۇ؟ ئۇ ھېيلىگەرنىڭ بىرى.

7· ceza çekmek — جازالانماق؛ جازاغا ئۇچرىماق، جازاغا تارتىلماق

Hırsızlık üç ay ceza çekti.

ئوغرىلىقتىن ئۈچ ئاي جازاغا ئۇچرىدى.

8· çağlayan — شارقىراتما

9· çuvaldız — جۇۋالدۇرۇز

10· etki — تەسىر

etkili — تەسىرلىك

etkili bir konuşma — تەسىرلىك سۆھبەت

etkilemek — تەسىر قىلماق

etkilenmek — تەسىرلەنمەك

11· halik — ئاللا؛ ياراتقۇچى

12· hekim — تېۋىپ؛ دوختۇر

Hekimden sorma, çekenden sor·

دوختۇردىن سورىما، كېسەلنىڭ تۆزىدىن سورا.

13· ip atlamak — ئارغامچا سەكرىمەك

14· koşmaca — قوغلاشماق (بالىلار ئويۇنى)

15· kōşk — ① داچا ② شىپاڭ ③ سايىۋەن پەردە؛ يوپۇق

16· kaide — قائىدە؛ تەرتىپ؛ قانۇن قانۇنىيەت؛ تۆۋلچەم (ئەرەبچە)

dil bilgisi kaideleri — گرامماتىكا قائىدىلىرى

17· kurşun kalem — قېرىندىاش

18· karagün — ئېغىر كۈنلەر

19· kar — پايدا، مەنپەئەت

saf kar — ساپ پايدا

20· mazlum — بىچاره؛ مەزلۇم
21· minare — پەشتاق (مەزىن ئەزان ئوقۇيدىغان) ئىمتىهان نەتىجىسى
22· not — ياخشى نومۇر
iyi not — نومۇر ئالماق
not almak
23· ōnlūk — پەرتۇق، پەشتاما، ئىش كىيىمى
24· pos biyik — شاپ بۇرۇت (قويۇق ۋە ئۇزۇن بۇرۇت)
25· neyse — نېمە بولسا بولسۇن
26· pabuç — قونجىسىز ئاياغ، پۇپۇش
27· renk renk — خىلمۇ خىل رەڭدىكى
renk renk çiçekler — خىلمۇ خىل گۈللەر.
28· resim yapmak — رەسىم سىزماق
29· sarmasık — يۆگىمەچ ئوت
30· sulu boya — سۇ بوياق
31· sokturmak = sokmak — تىقماق؛ چاقماق
çocuğu arı sokmuş· — بالىنى ھەر چېقىۋاپتۇ.
32· taşlık — تاشلىق يەر
33· tertemiz — پاك ـ پاكىز
34· züannetmek — ... دەپ ھېسابلىماق
35· zümrüt — زۇمرەت، يېشىل رەڭلىك تاش.

2· Tekst

«Çalıkuşu» Romanından parça

Biçare Munise, gōzlerine inanmıyor, kendisini saraya girmiş zan ediyor· sade Mazlum çoban

Mehmetin verdiği keçinin ismini Mazlum koyduk, bizi epeyce korkuttu, bu yaramaz, acık kalan mutfak kapısından bahçeye, oradan dereye, inen bayıra kaçmış, aşağısı minareboyu var. Allah esirgesin,hafifçeayağıkaysadoğrudereyedüşecek.Hoş, bu şeytan, mahluklar ayaklarını basacakları yeri benden iyi bilirler ya! neyse, içeri alıncaya kadar epeyce yürek üzüntüsü çektik.

Evet, erimizden çok memnunuz. Munise taşlıktakı mavi çinilere ayağını sürüyor, durarda çiçek resimlerini elleriyle seriyor.

Bu memliketin öyle güzel bir baharı varkı..... Har taraf yemyeşil. Bahçemde renk renk çiçekler açıyor. odamın pencerelerine sarmaşıklar tırmanıyor. Bahçemizin önündeki dik bayır, adete bir zümrüt çağlayanı. Bütün boş günlerimi bu bahçede Munise ile koşmaca oynamak, ip atlamakla geçiriyorum.Yorulduğumuz vakitben, resim yapmağa başlıyorum, Munise keçisiyle beraber çimenlerin üstüne uzanıyor, resim merakı bende yeniden uyandı birkaç günden beri Munisenin suluboya bir resimiyle uğraşıyordum. yaramaz kız, uslu dursa çabuçak bitecek, fakat pozdan pek sıkılıyor.

3. Aşağıdakı parçayi uygurcaya cevirin:

Küçükten beri resim yapmayı çok severim, mektepte tam not aldığım hemen tek ders o idi, köşkte tertemiz oda duvarlarına, mektepte heykellerin mermer kaidelerine kurşun, yahut boya kalemleriyle yaptığım resimler için ne kadar azar işitmiş, ceza çekmiştim, İstanbuldan gelirken çantama bir alay resim kağıdı ve boya kalemleri almıştım.

Oteldeki yalnız günlerimde yazıdan sıkıldıkça resim yapıdum ve bu, benim için hoş bir teselli oluyordu, hatta Hacı Kalfanın da biri kara kalem, diğeri sulu boya iki resmini yapmağa çalişmistim.

Resimlerin ne dereceye kadar benzediğini bilemiyorum. Fakat, o burnunun, gözünün hususiyetlerinden değilse bile, yuvarlak ve çıplak başında, pos biyiklarından, beyaz önlüğünden kendini tanıdı ve ustadlığıma heyran oldu.

4. Aşağıdaki atalar sözünü iyi okuyun

iki dinle bir söyle.

iyi dost kara günde belli olur.

iyi olacak hastanın hekimi ayağına gelir.
iyiliğe iyilik her kişinin karı, kötülüğe iyilik er kişinin karı.
Isıracak it dişini göstermez.

5. Aşagıdakı cümleleri türkçeye çevirin:

خەنزۇچە يېزىلغان بۇ رومانىنى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىۋاتىمەن.
تۈلكە ـ ھىيلىگەردۇر. بەزى ئادەملەر تۈلكىدىنمۇ ھىيلىگەر بولىدۇ.
قەشقەرگە بارغاندا يۇسۇپ خاس ھاجىپ ۋە مەھمۇت قەشقەرىنىڭ مازىرىنى زىيارەت قىلدىم.
ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇپ ئۇرۇمچىنىڭ ھەممە يوللىرىنى كۆردۈم.
بۇ رومانىنىڭ تەرجىمانى ئۇيغۇر ئەمەس، خەنزۇ.

6. Gramer

رەۋىش توغرىسىدا ـ 1

تۈرك تىلىدا رەۋىشلەر تۆۋەندىكىدەك ياسىلىدۇ:
1. سوزۇق تاۋۇش ۋە جارانىلىق ئۇزۇك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە ca-، ce- قۇشۇمچىسى؛ جارانسىز ئۇزۇك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە ça-، çe- قوشۇمچىسى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

ben + ce مەنىڭچە, siz + ce سىزچە

Bence o doğru söylüyor.

مەنىڭچە ئۇ توغرا سۆزلەۋاتىدۇ.

Bizi askerce selamladı.

ئۇ بىزگە ھەربىيچە سالام قىلدى.

2. -casına -cesine قوشۇمچىلىرى ئىسىمغا قوشۇلۇپ رەۋىش ياسايدۇ. مەسىلەن:

adam + casına	ئادەملەرچە
fedakar + casına	پىداكارانە
çocuk + casına	بالىلارچە

çocukcasına söyliyor

بالىلارچە سۆزلەيدۇ.

3. ئۇزۇك تاۋۇش بىلەن ئايىغىلاشقان ئىسىملارغا -ın، -in، -ün، -ün قوشۇمچىلىرى، سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئايىغىلاشقان ئىسىملارغا -yın، -yin، -yun، -yün قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن زامان رەۋىشلىرى ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

kış + ın	قىشتا	yaz + ın	يازدا
gündüz + ün	كۈندۈزدە	ilk + in	دەسلەپ
öğle + yin	چۈشتە		

4. leyin قوشۇمچىسى بىلەن ياسىلىدىغان رەۋىشلەر بۇنداق رەۋىشلەر (y)ın-، (y)in)، قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان رەۋىشلەر بىلەن مەنە جەھەتتىن ئوخشايدۇ. مەسىلەن:

sabah + leyin	ئەتىگەندە
gece + leyin	كېچىدە
akşam + leyin	ئاخشامدا

YİRMİ ÜÇÜNCÜ DERS

1. Kelimeler

1. arzetmek — كۆرسىتىپ تۇرماق، ئىپادىلەپ تۇرماق
2. başlıbaşına — ئۆز ئالدىغا، مۇستەقىل
3. bir neri — بىر تۈرلۈك، بىر خىل
4. baca — تۈرخۇن
   mutfak bacası — ئاشخانا تۈرخۇنى
   vapur bacası — پاراخوت تۈرخۇنى
5. bok — پوق
   bokunu temizlemek — پوقنى تازىلىماق
   karga bokunu yemeden — قاغا پوق يېمەستە
6. bodrum — گەمە
   bodrum gibi — قاراڭغۇ
   budrum mezarı — چېركاۋلاردا ئۆلۈك ساقلىنىدىغان يەر ئاستى ئۆي
7. ciğer — ئۆپكە ۋە جىگەرنىڭ ئومۇمىي نامى
   ciğerci — زاسۇيېپەز
   ciğeri parça parça olmak — جىگىرى پارە - پارە بولماق
   kediye ciğer emanet koymak — مۇشۇككە جىگەر ئامانەت قويماق
8. çesitli — تۈرلۈك، ھەرخىل
   çeşit — تۈر، خىل

çeşitlemek تۈرگە ئايرىماق

9. çarpmak سوقۇلۇپ كەتمەك

gōze çarpmak دىققەتنى تارتماق

koşarken durara çarptı يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ تامغا سوقۇلۇپ كەتتى

otomobıl ağaça çarptı. ئاپتوموبىل دەرەخكە ئۇرۇلۇپ كەتتى

10. çakmak چاقماق؛ مىخلىماق؛ ئاسماق؛ باغلىماق

çakmağı çakmak چاقماقنى چاقماق

şimşek çakmak چاقماق چاقماق

çivi çakmak مىخ مىخلىماق

halıyı duvara çakmak گىلەمنى تامغا ئاسماق

atı çayıra çakmak ئاتنى ئوتلاققا باغلىماق

11. çukur ئويمان، ئورەك

çukur mahelle ئويمان مەھەللە

çukur kazmak ئورەك قازماق

bir ayağı çukurda بىر پۇتى گۆردە

12. ders aletleri ئوقۇتۇش قوراللىرى

13. ense پاتاك، گەجگە

ense yapmak بىكار تەلەتلىك قىلماق

enselemek تۇتۇۋالماق

14. fısıldamak پىچىرلىماق (قۇلاققا)

kulağıma bir şey fısıldadı, ama ne dediğini anlamadım. قۇلىقىمغا بىر نېمىلەرنى پىچىرلىدى، ئەمما نېمە دېگىنىنى بىلەلمىدىم.

fısıldaşmak پىچىرلاشماق

15. gıcırdamak غىچىرلىماق

Kapı gıcırdıyor ئىشىك غىچىرلاۋاتىدۇ.
gıcırdatmak غۇچۇرلاتماق
öfkesinden dişlerini gıcırdatıyor. ئاچچىقىدىن چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىۋاتىدۇ.
16. görkemli كۆركەم، چىرايلىق. ھەشەمەتلىك
17. görünüm كۆرۈنۈش، مەنزىرە
18. izbe كەپە، گەمە
19. iskelet ئىسكىلىت
iskelet gibi بەك زەئىپ
20. kaplama تامنىڭ سىۋاقى
21. kafa باش، كاللا
kafası çalışmaz كاللىسى ئىشلىمەيدىغان
kafasını kaşıyacak vakti olmamak باشنى تاتىلىغۇدەك ۋاقىت بولماسلىق
kalın kafalı ئەقىلسىز
kafa sallamak باشنى لىڭشىتماق
22. kalbur غەلۋىر
kalburdan geçirmek غەلۋىردىن ئۆتكۈزمەك
kalburla su taşımak غەلۋىر بىلەن سۇ توشۇماق
kalburlamak تاسقىماق
23. kapak قاپقاق
24. kimi=kimisi بەزىسى
Bu evlerin kimisi küçük, kimisi büyük. بۇ ئۆيلەرنىڭ بەزىسى كىچىك، بەزىسى چوڭ.
25. levha لوزۇنكا، پىلاكات، ئېلان تاختىسى، ۋىۋىسكا، رەسىم
26. lüzüm görmek لايىق كۆرمەك
27. mağaza دۇكان، ماگىزىن

28 «pekin oteli» بېيجىڭ مېھمانخانىسى

30 restoran رېستوران

31 sallaya sallaya شىپاڭلاتماق

sallamak پۇلاڭلاتماق، ساڭگىلاتماق، تەۋرەتمەك

kuyruk sallamak قۇيرۇق شىپاڭشتماق

mendil sallamak ياغلىق پۇلاڭلاتماق

el sallamak قول پۇلاڭلاتماق

beşik sallamak بۆشۈك تەۋرەتمەك

32. taktırmak قاداتماق

takmak سالماق، ئورناتماق، ئاسماق، تاقماق

camı çerçevreye takmak ئەينەكنى راممغا سالماق

yüzük takmak ئۈزۈك سالماق

beline kılıç takmak بېلىگە قىلىچ ئاسماق

gözlük takmak كۆزەينەك تاقماق

düğme takmak تۈگمە قادىماق

33. tavan تورۇس

tavan penceresi تۈڭلۈك

34. tepe aşağı يۇقىرىدىن پەسكە

35. tıkırtı تىرىقلاش

36. üşüme توڭلاش، مۇزلاش

37. yenileştirmek يېڭىلىماق

38. yemlik ① ئوقۇر ② پارا ③ قىماردا ئۇتتۇرغۇچى

④ قەپەستە قۇشلارغا دان بېرىدىغان قاچا

39. yekpare ئايرىم، بۆلەك

2. Tekst

«Çalı kuşu» Romanından parça

Odamda yalnızım. Hatice hanım, erkenden beni bıraktı. Mektebin alt katındakı bodrum gibi izbesine çekildi. Orada gece yarısına kadar ibadet eder, tesbih çekermiş.

İki saattan beri lambanın ışığında bu satırları yazıyorum. Dışarından uzak bir su sesi geliyor, arasıra tavanda tıkırtılar oluyor. Ensemde hafif bir üşüme hissi ile kulak veriyorum. O vakitharap binanin içinde, daha başka sesler duymağa başlıyorum, merdiven tahtalari yavaşça gıçırdıyor. Sofada insanlar fısıldaşıyor gibi gizli sesler uyanıyor.

Çali kuşu, haydı, yat artık. Gecenin içinde gizli gizli söyleşenbu seslerden korkma.

× × ×

Geldiğim ertesi sabahi derse başlamiştım. Bu iki gün hayatımın en unutulmaz bir günü olarak yaşiyacaktır.

Maarıf mūdūrūnūn, būyūk fedakarlıklarla yenileştirdiği dershaneyi şimdi sabahleyin, daha iyi gōrdūm. Burasi herhalde eski bir ahir olacaktı. Yaşnız altına tahta dōşemişler. Pencereleri genişleterek, cam çercevre takırmışlardı.

Ocak bacları gibi kapkara görünen duvar kaplamalarında tepe aşaaı takilmış bır harıta ile bir iskelet lerhası, bir çiftlik ve bir yılan resmi sarkıyordu. Bunlarda her halde yeni ders aletleri olacaktı,

Dershanenin bahçe tarafındakıduvarın dibinde ahır zamanından kalma bir hayvan yemliği vardıkı kaldırmağa lūzūm gōrmemişler, ūstūne bir tahta kapak çakarak bir nevi ddap haline getirmişlerdi.

3. Aşağidakı Atalar sözünū iyice okuyum.

Kazan kaynamıyan yerde maymun oynamaz.

Keçiye can kaygısı,kasaba yağ kaygısı.

Kedi yetişmediği cigere piş dermiş.

Kimi kōprū bulamaz geçmeye. kimi su bulamaz içmeye.

4. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin:

ئەتە ئات بەيگىسى ۋە ۋېلىسىپىت مۇسابىقىسى بولىدۇ.
مېنىڭ ئىككى ئوغۇل نەۋرەم، ئۈچ قىزنەۋرەم بار.
بىرمۇنچە دۆلەتلەر بىلەن سودا مۇناسىۋىتىمىز بار.
سىزدە تۈركچە ئۇنىۋالغۇ لېنتىسى بارمۇ؟
ئۆگىنىشتە ھۆرۈنلۈق قىلماسلىق لازىم.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ DERS

1·Kelimeler

1· avuç — ئالغان، ئوچۇم، سقىم
bir avuç pirinç — بىر ئوچۇم گۈرۈچ
avuçu kaşınmak — ئالىقىنى قىچىشماق
avuçunun içine almak — ئالىقىنىغا كىرگۈزۈۋالماق
avuç açmak — تىلەمەك (دۇئانە)
avuçlamak — سقىمدىماق، ئوچۇملىماق
avuç içi kadar — ئالىقانچىلىك (يەر)
2· ayrıca — بۇنىڭدىن باشقا، ئايرىم هالدا
Bu bitki oralarda ayrıca yetiştirilir.
بۇ زىرائەت ئۇ يەرلەردە ئايرىم هالدا يېتىشتۈرۈلىدۇ.
3· binici — ئات مىنىش ماهىرى، چەۋەندаз
4· canı yanmak — جېنى قىينالماق
5· çıldırmak
① سارىڭ بولماق، ئالجىپ قالماق؛ ئەقلىدىن ئازماق
② هاياجانلانماق
6· gifte atmak — تەپمەك

7· değin — غىچە ـ قىچە؛ قەدەر
buraya değin — بۇ يەرگە قەدەر
akşama değin — ئاخشامغىچە
8· delilik
① ساراڭلىق، سەۋدايىلىك، ② ئارتۇقچە هاياجانلىنىش
delilik etmek — ساراڭلىق قىلماق
deli — ساراڭ، سەۋدايى
dedi olmak — ساراڭ بولماق
delice — ساراڭلارچە
9· etnik grup — ئېتنىك تەركىب، مىللەت
10· herneyse — نېمە بولسا بولسۇن
11· hayvan eğitimi — هايۋان يېتىشتۇرۇش، كۆندۈرۈش
12· ikide birde — پات ـ پات، هەر ۋاقىت
13· ilgilenmek — كۆڭۈل بۆلمەك، دىققەت قىلماق
14· kuzgun — قارا قارغا
kuzguni — قاغا رەڭگىدە، قاپقارا
15· kırbaç — قامچا
kırbaç yemek — قامچا يېمەك
kırbaç cezası — قامچا بىلەن ئۇرۇش جازاسى
kırbaçlamak — قامچىلىماق
16· olanak — ئىمكان، ئىمكانىيەت
olanaklı — ئىمكانىيەتلىك، مۇمكىنچىلىك
olanaksız — ئىمكانسىز
17· onur — شان ـ شەرەپ؛ ئىززەت ـ هۆرمەت
onuruna dokunmak — ئىززەت ـ نەپسىگە تەگمەك
onurlanmak — شەرەپكە ئىگە بولماق
onurlu — شەرەپلىك

onursal پەخرى

Kurumun onursal başkanı

جەمئىيەتنىڭ پەخرى باشلىقى

18· sŭre مۇددەت

19· şaha kalkmak

ئاتنىڭ ئالدى پۇتىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ كىشنىشى

20· şahin قارچىغا قاتارلىق ئوۋچى قۇشلارغا بېرىلگەن نام

Şahin ile deve avlanmaz.

قارچىغا بىلەن تۆگە ئوۋلىغىلى بولماس

Şahin kūçūktūr ama, koca turnayı havadan indirir

قارچىغا كىچىك، ئەمما چوڭ تۇرنىنى ئاسماندىن چۈشۈرەلەيدۇ.

21· şōyle dursun ...تۇرسۇن...

Uyumak şōyle dursun, biraz dinlemek bile mūmkūn olmadı

ئۇخلاش ئۇياقتا تۇرسۇن، بىرئاز ئارام ئېلىشمۇ مۇمكىن بولمىدى.

22· tatlılık شىرىنلىك، تاتلىقلىق

23· uzayan ئۇزارغان، سوزۇلغان

24· yaramazlık

كارغا كەلمەسلىك، گەپ ئاڭلىماسلىق، ئەسكىلىك

yaramazlık etmek ئەسكىلىك قىلماق

yaramaz بەكباش، ئەسكى، گەپ ئاڭلىمايدىغان

yaramaz çocuk گەپ ئاڭلىمايدىغان بالا

25· yaratık مەخلۇق، مەخلۇقات

26 yorucu ھاردۇرغۇچى

2. Tekst

Tatlılık

Bir adamın sert huylu bır atı vardı. Bu hayvanın bir tek kusuru şu idiki ne zaman bir tren düdüğü işitse çıldırmış gibi olur, sıçrar, şaha kalkar, üstündekini yere atardı.

Atın sahibi onu bu kötü huyundan vaz geçtirmek için kırbaçla döver, vücudunu kan içinde birakırdı. Fakat at bir türlü bu deliliğini bırakmaz, tren geçtiği zaman gene yapaçağını yapardı. En sonu adamcağız onunla başa çıkamayacağını anladı. Ve bir binici subaya satti.

Subay hayran eğitimi ile çok uğraşmiş bir insandı. Atı alınca ilk işi çebine bir avuç şeker doldurmak oldu. Sonra hayvanı tren yoluna götürdü. Düdük sesi işitince at her zamankı gibi ürktü, şaha kalkmağa, çifte atmağa başladı. Fakat subay onu kamçısıyla dörmedi, ağzına bir avuç seker attı. Trenler ikide birde geçiyor, at yaramazlığını yapıyor: Fakat her defasında eskı dayak yerine ağzında bir şeker tadı duyuyordu.

Hayvanlar büsbütün akılsız yaratıklar değildir. Onların kendilerine göre bir akılları var.

Bizim ürkek at, yavaş yavaş düşündüki trenin sesini işittikce artık kırbaç yemek, canı yanmak söyle dursun şeker yıyor, ağzı tatlılanıyor. Kim bilir kendi aklınca: «Trenden haksız yere korkmuşum. Bana dayak değil. Şeker getiriyor!» demeyi düşündü. Herneyse az zaman sonra huyunu değiştirdi. Atların en iyisi oldu.

Her zaman öyledir: Kırbaçla yapamadığımızı şekerle, yahut tatlı dille yaparız.

3.Aşağıdakı atalar Sözünüve iyice okuyun:

Her koyun kendi bacagından asılır
Hasta olmayan sağlığin kadrını bilmez
Her güzelin bir kusuru vardır
Kendi düşen ağlamaz
Köpek sahibini ısırmaz
Kulaktan burunyakın, kardaştan karın yakın

4.Aşağıdakı cümleleri Türkçeye çevirin.

بالىلارنىڭ ئەدەبلىك چوڭ بولۇشىغا ئەھمىيەت بېرىش لازىم.

مبنىك دېگىنىمدەك قىل.
ئاكام ئېتىزدا ئىشلەۋاتىدۇ.
ئايالىم تاماقخانىدا تاماق قىلۋاتىدۇ.

5. Gramer

رەۋىش توغرىسىدا — 2

تۈرك تىلىدا تۆۋەندىكىدەك رەۋىش تۈرلىرى بار:

1. ئورۇن رەۋىشلىرى

كۆرسەتىش ئالماش bu، şu ۋە o لارغا ara، ra، re قوشۇمچىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ئورۇن رەۋىشلىرى ياسىلىدۇ. مەسىلەن: ئۇ يەر ora، شۇ يەر şura، بۇ يەر bura، نە يەر، قەيەر nere

بۇلارغا سۆز تۈرلىگۈچى قوشۇمچىلارنى قوشۇشقا بولىدۇ، مەسىلەن:

şura + ya	ora + ya	bura + ya	nere + ye
bura + da	şura + da	ora + da	nere + de
şura + dan	ora + dan	bura + dan	nere + den

جانلىق تىلدا تۆۋەندىكى شەكىللەرمۇ قوللىنىلىدۇ:

burda	orda	burdan	ordan
buralara	buralarda	buralardan	

bura، şura، ora، nere لەرگە شەخس قوشۇمچىسىنى قوشۇشقا بولىدۇ. مەسىلەن:

ora + m	ora + n	nere + niz
bura + sı	şura + sı	ora + sı	nere + si

تۈرك تىلىدا يۆنىلىش كېلىش، ئورۇن كېلىش ۋە چىقىش

كېلىش بىلەن كەلگەن ئىسىملار ئورۇن ھۆكۈمى بولالايدۇ. مەسىلەن:

سولغا	sol + a	ئوڭغا	sağ + a
سولدا	sol + da	ئوڭدا	sağ + da
سولدىن	sol + dan	ئوڭدىن	sağ + dan

2. ۋاقىت ھۆكۈمى

ۋاقىت ھۆكۈمىدىكە كونكرېت ۋاقىت مەزمۇنىنى بىلدۈرىدىغان ئىسىملار كىرىدۇ. مەسىلەن:

كەچ	geç	ئەتىگەن	erken
كېيىن	sonra	ئەمدى	şimdi
تۈنۈگۈن	dün	يېقىندا	yakında
		ئەتە	yarın
ئەتىگەن	sabah	چۈش، چۈش ۋاقتى	öğle
ئاخشام	akşam	كېچە	gece

بۇ سۆزلەر كۆپىنچە o bu دېگەن ئالماشلار بىلەن بىللە كېلىدۇ. مەسىلەن:

bu gece	ogün	bugün
o akşam	bu akşam	o gese
	o sabah	bu sabah

ئىككى سۆزنىڭ بىرىكىشى بىلەنمۇ ۋاقىت ھۆكۈمى ياسىلىدۇ، مەسىلەن:

ئۆتكەن يىل	geçen sene
كېلەر كۈن	ertesi gün
ئۆتكەن كۈن	geçen gün
باشقا بىر كۈن	öbür gün
ئاندا ـ مۇندا	ara sıra

YİRMİ BEŞİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. acı — ئاچچىق، ئەلەم
2. arayıcı — تەكشۈرگۈچى، ئىزدىگۈچى
   gümrük arayıcısı — تاموژنا تەكشۈرگۈچىسى
3. baş vurmak — مۇراجىئەت قىلماق، يالۋۇرماق
4. bozmak — بۇزماق؛ پارچىلىماق
   makineyi bozmak — ماشىنىنى بۇزۇپ قويماق
   Bu yemek mideyi bozar
   بۇ تاماق ئاشقازاننى بۇزىدۇ
   Beş lira bozarmısınız?
   بەش لىرانى پارچىلىۋەتسىڭىز؟
5. boyalı — ① بويا قلىق (بويالغان) ② ئارتۇقچە گىرىم قىلغان
   O kadar boyalı olmasa böyle çirkin görünmezdi.
   ئۇ قەدەر گىرىم قىلمىغان بولسا بۇنچىلىك سەتلىشىپ كەتمەس ئىدى.
   kırmızı boyalı — قىزىل بويالغان
6. basın — مەتبۇئات

basın ve yayın hukuku

مەتبۇئات ۋە نەشرىيات ھوقۇقى

7. çete — گۇروھ؛ پارتىزان

sılahlı çete — قوراللىق پارتىزان

çete savaşı — پارتىزان ئۇرۇشى

8. derbeder — قالايمىقان، تەرتىپسىز، بىسەرەمجان

Odası ve kıtaplar hiç muntazam durmaz.

Pek derbederdir

ئۆي ۋە كىتابلىرى زادى رەتلىك تۇرمايدۇ. تولىمۇ قالايمىقان.

9. evlatlık — ئاسراندى بېقىۋالغان (بالا)

10. eski — قەدىم، كونا، سابىق

eski çağ — قەدىمكى زامان

eski moda — كونا مودا

eski devletler — قەدىمكى دۆلەتلەر

eski yapı — قەدىمكى قۇرۇلۇش

Okulun eski müdürü

مەكتەپنىڭ سابىق مۇدىرى

11. ele geçirmek — قولغا كەلتۈرمەك؛ قولغا كىرگۈزۈۋالماق

12. eleştirilmek — تەنقىدلەنمەك

eleştir — تەنقىد

13. eks etmek — ئەكس ئەتمەك

14. gōze almak — قىياس قىلماق؛ كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەك

Durumdakı değişikleri gōze almak.

ئەھۋالدىكى ئۆزگىرىشلەرنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەك

15. gerek — مەيلى

Gerek ben gideyim, gerek sengit bu işin

sonu değişmez.
مەيلى مەن باراي، مەيلى سەن بارغىن، ئىشنىڭ نەتىجىسى ئۆزگەرمەيدۇ.
16· kurdela لېنتا
17· kŭpe ھالقا، زىرە
18· kol ① بەك ② تارماق ③ پاتروللا
Buceketin kolları dar.
بۇ چاپانىسىڭ يەڭلىرى تار
Bu irmak iki kola ayrılır.
بۇ دەريا ئىككى تارماققا ئايرىلىدۇ.
kola çıkmak پاتروللىغا چىقماق
kol kol تەرەپ - تەرەپ
19· keşfetmek تاپماق، كەشپ قىلماق
20· kasa ① پولات ئىشكاپ ② كاسا (مەتبەئدە) ③ ساندۇق
Kasayı açıp para çıkardı
ساندۇقنى ئېچىپ پۇل ئالدى.
21· Kamuoyu جامائەت پىكرى
22· kıyamet koparmak غوۋغا كۆتۈرمەك. قىيامەت بولۇپ كەتمەك
23· Kendine gelmek ھوشىغا كەلمەك، ئۆزىگە كەلمەك
24· mūcevher زىننەت بۇيۇملىرى
25· mūphem نا ئېنىق
mŭphem konuşma نا ئېنىق سۆھبەت
26· meteoroloji ھاۋارايى بىلىم
27· mūebbet مۇددەتسىز
mūebbet sūrgūn cezası

مؤددەتسز سؤرگؤن جازاسی

28. muhakkak (ئەرەبچە) چوقؤم، جەزمەن؛ شؤبهسز

Yarın muhakkak gelecegim.

ئەتە چوقؤم كېلىمەن

29. maalesef ئەپسؤس، ئىسىت

30. ne çareki نېمە چارە

31. okuyucu مؤشەرى، كىتابخان

Bu derginin okuyucuları çok.

بۇ ژۇرنالنىڭ مؤشتەرىلىرى كۆپ.

32. rezalet

نومؤسسزلىق، شەرمەندىلىك؛ سەتچىلىك

33. sığınmak سېغىنماق

34. sayı سان، رەقەم

35. şımark يولسز، بەكباش

36. tasarlamak پىلانلانماق

37. tehlikeli خەتەرلىك

38. valiz قول سومكىسى

39. vapur پاراخوت

40. zihin پىكىر؛ ئەقىل ـ ئىدراك؛ ئەس ـ ياد؛

zihinde tutmak ئەستە تؤتماق

zihinden çikmak ئەستىن كۆتۈرۈلمەك

zihni açık پىكرى ئوچۇق

2. Tekst

«Çalı kuşu» Romanından parça

Odam darmadağınık, iskemlelerin üstünde elbiseler atılmıştı, Açık dolap gözlerinden çamaşırlar sarkıyordu. Benim cesaret ettiğim şeyi yapacak insanın, arkasında derbeder bir mektep çocuğu odası bırakması ayıptı. Fakat ne çaresi, vakit çok dardı.

Penceremde ışık görülüp gelmelerinden korkarak karanlıkta hemen el yardamıyle, ona bırakılacak birkaç satırı yazdım.

Sonra, dolabımı açtım. Kırmızı bir kurdele ile bağlı diplomamı, yadigar kıymetinde bir kaç parça eşyayı, annemden kalma küpe, yüzük gibi bir -iki fakir mücevheri mektep valizime doldurdum.

Kapılardan kaçan evlatlıkların da böyle yaptıklarını hatırlıyor, acı acı gülüyordum.

Nereye gideceğimi, ancak sokağa çıktıktan sonra düşündüm. Evet, ben nereye gidecektim? Yarın olsa kolay. Zihnimde müphem sürette

tasarlanmış bir şeyim vardı. Asıl mesele bu geceyi geçirmekte idi. Gecenin bu saatinde nereye sığına bilirdim? Her şeyi gōez almamış olmama rağmen elimde valizimle sabaha kadar tarlalarda dolaşamazdım ya. Biraz sonra kōşkte bir kıyamet kopacaktı. Rezalet korkusuyle belki polise başvurmazlardı. Fakat, etrafa kol kol arayıcılar çıkacağı muhakkaktı. Tren, vapur hatta araba yolculuğu tehlikeliydi. İzimi çabuçak keşfederlerdi Gerçi hayatını kendi istediği gibiyaşamak isteyen bir insanı zorla bu kōşke dōnmeğe mecbur cdecek bir kuvvet yoktu. Fakat kararımı bir çocuk deliliği şımark bir kız sananaklar, benide kendilerinide boş yere ūzeceklerdi.

3. Aşağidaki atalar sōzŭ ve cümleleri iyice okun:

Lambanın ışığı karşı eve eks ediyor.

Munise kendine gelir gelmez ilk sōzŭ «bir parca ekmek» diye yalvurmak oldu.

Meteoroloji havanın ne zaman bozacağını tayın edebilir.

Nereden hatırınıza geldi de bu işi ortaya

kuydunuz?

Ne şış yansın ne kebab (Ataǰar sōzū).

Nerde hareket orada bereket (Ataǰar sözü).

Ne oǰdum dememeli, ne oǰacağım demeli (Ataǰar sözü).

Ne ekersen onu biçersin (Ataǰar sōzū).

Ne doğrarsan aşına, o çıkar kaşığına (Ataǰar sözü).

4. Aşağıdakı cümleleri Türkçeye çevirin:

ساناﺋەتتە ﺋارقىدا قالغان رايونلارغا ﺋىقتىسادىي ياردەم بېرىش لازىم.

كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىش كېرەككى، يامانلىق قىلماسلىق لازىم.

مۇنچىنىك تازىلىقى ياخشى ﺋەۋەسكەن.

ﺋۇ دەرەخلەر ﺋارىسىغا مۆكۈۋاپتۇ.

YİRMİ ALTİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. acımak — ئېچىشماق؛ ئىچ ئاغرىتماق؛ ئېچىنماق
Yaram acıyor — يارام ئېچىشۋاتىدۇ
Zavalliya çok acıdım — بېچارىگە تولىمۇ ئېچىم ئاغرىدى.

Çantamı kaybettığime acımam, ama içinde evraklar vardı.

سومكامنى يىتتۈرۈپ قويغىنىمغا ئېچىنمايمەن، ئەمما ئىچىدە خەت ـ چەكلەر بار ئىدى.

2. akşamsı — كەچقۇرۇن
3. birkere — بىر قېتىم
4. Çorap — پايپاق
5. donatmak — زىننەتلىمەك، پەردازلىماق
Şehir baştan başa donatılmışlar. — پۈتۈن شەھەر زىننەتلىنىپتۇ.
6. deve — تۆگە
7. donmak — توڭلىماق، قاتماق
Çimento çabuk donar. — سېمونت تېز قاتىدۇ.

Yağ dondu — ياغ توڭلدى

Geçen kış dağ yollarinda epeyce adam dondu. — ئۆتكەن يىل قىش تاغ يوللىرىدا خېلى ئادەم توڭلاپ قالدى.

8. elbezi — لۆڭگە

9. habire — توختىماستىن، ئارقا - ئارقىدىن

10. hadi = haydi — قېنى، قېنى ئەمسە

Hadi gilelim! — قېنى ئەمسە، كېلەيلى!

Haydi senin dediğin olsun. — قېنى ئەمسە، سېنىڭ دېگىنىڭدەك بولسۇن.

11. iplik — يىپ

ipek ipliği — يىپەك يىپ

iplik yumağı — يىپ كالىلكى

12. kırpıştırmak — چىمچىقلاتماق (كۆزنى)

13. koku sürmek — ئەتىر چاچماق

14. kızmak — خاپا بولماق؛ قىزىماق

Annem bana çok kızdı, — ئانام ماڭا ناھايىتى ئاچچىقلاندى.

Yağ iyice kızdı — ياغ ئوبدان قىزىدى

15. konuklamak — مېھمان قىلماق

konuk — مېھمان

konuk sever — مېھماندوست

16. öyleyse = öyle ise — ئۇنداق بولسا

öyle — ئۇنداق

öyle bir şey yok — ئۇنداق ئىش يوق

öylelikle — شۇنداق قىلىپ

17. pire — بۈرگە

18. paça — پۇچقاق

paçasını sıvamak پۇچقىنى تۇرمەك

19· pamuklu ① پاختىلىق ② پاختا يىپتىن توقۇلغان

20· rahmet مەرھەمەت؛ يامغۇر

Allah rahmet eylesin.

ئاللا مەرھەمەت قىلسۇن.

21· serviş yapmak خىزمەت قىلماق، ئىشلىمەك

22· sorumlu مەسئۇل

Bu işin sorumlusu benim, siz konuşmayın.

بۇ ئىشنىڭ مەسئۇلى مەن، سىز سۆزلىمەڭ.

sorumluluk مەسئۇلىيەت

Bu işin sorumluluğunu ben üzerime alırım.

بۇ ئىشنىڭ مەسئۇلىيىتى مېنىڭ ئۈستۈمدە.

23· şış kebab كاۋاپ

24· tane دانە

2· Tekst

Kuşların dileği

Kış, Heryer kar. Hava soğuk, yerler donmuş, Hüsnü pencereden dışarı bakıyor. Kuşlar ağaçların dallarına konmuş titreşiyorlar.

Hüsnü habire soruyor:

— Nine, bu kuşlar üşümüyormu?

— Biz içeride donuyoruz da, onlar dışarıdamı üşümiyecek, üşüyorlar.

Hüsnü gözlerini kırpıştırdı. Acıdı kuşlara. Deram etti:

— Onların paltoları yok. Çorapları yok...

Bir entari yamamakla meşgul ninecik kısadan kesiyor;

— Yok.

Hüsnü bir kere daha baktı kuşlara.

— Ama onların ayakları da çıplak.

— Çıplak.

— üşümüyor mu?

— üşüyor.

— Ee, hastalanırsa kim bakacak onlara?

Bu sırada kuşladan biri yere düştü?

— Nine, düştü, düştü...

Saçak altında beklemekte olan kara kedi, kuşun üzerine atılarak kaptı, Hüsnü feryat ediyordu. İhtiyar ninecik pencereden bakarak:

— Bak hınzırı, dedi, dünde bir tane kapmıştı.

Hüsnü gene sordu:

— Niçin düştü okuş? Hasta mı?

Kadın düşündü:

— Hasta değil, aç.

— Oyleyse, hadi onlara yem verelim.

— Verelim, yavrum.

Bir parça ekmek doğrayıp attılar. Kuşlar inip yediler. Akşamsı yemi Hüsnü verdi. Açliktanyere düşmaz oldule r.

Bu sırada Hüsnünün dedesi geldi. Torununu övdü:

— Afırın evladım, kuşlar yurdumuzun güzelliğidir. Bağ bahçelerimizin şenligidir, koru, doyur onları. Kuşların dileği de bu...

3. Aşağıdaki cümleleri iyice okuyun:

Paranın yüzü sıcaktır. (Atalar sözü)

Para dediğin el kiri. (Atalar sözü)

Rüzgar esmeyince yaprak oynamaz. (Atalar sözü)

Rahmet yağarsa çiftcinin yüzü gülecek.

Komünistler oğrenimde örnek olmalıdırlar. Her gün

Halk yığınlarının öğretmeni, aynı zamanda halk yığınlarının öğrencisi olmalıdırlar

4. Aşağıdakı cümleleri Türkçeye çevirin:

ئۇيغۇر تىلى ماقال ـ تەمسىلەرگە ناھايىتى باي تىلدۇر.

بۇ يىل ھۆل ـ يېغىن كۆپ بولدى. بۇنىڭ پايدىسى جىق.

شىنجاڭدا ياغلىق دان كۆپ تېرىلىدۇ. شۇڭا ياغنىڭ باھاسى ناھايىتى ئەرزان.

ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۆز تىل - يېزىقىنى قوللىنىلىدۇ.

ئۇ بىر مەزگىل يامان يولغا ماڭغانىدى، ھازىر ياخشى بولۇپ كەتتى.

5. Gramer

رەۋىش توغرىسىدا — 3

3. ھال رەۋىشلىرى

① بۇ خىل رەۋىشلەرگە öyle، şöyle، böyle دېگەن دەك سۆزلەر كىرىدۇ. مەسىلەن:

شۇنداق ياز	şöyle yaz
مۇشۇنداق قىل	öyle yap

② surette، halde، şekilde دېگەندەك سۆزلەر بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

مۇۋاپىق شەكىلدە	elverişli şekilde

O adam fena halde şaşaladı

ئۇ ئادەم ئوسال ھالدا تېڭىرقاپ قالدى.

Fazılasız surette kar yağıyor.

قار تىنماي يېغىۋاتىدۇ.

③ ile، la - le - قاتارلىق سۆز ئارقا يارىمچىلىرى ئىسىملار بىلەن قوشۇلۇپ كەلگەندە ھال رەۋىش مەنىسىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

ئىجارە بىلەن	kıra ile

umumiyetle ئومۇمىيلىق بىلەن

hevesle ھەۋەس بىلەن

4. مىقدار ره‌ۋىشلىرى

مىقدار ره‌ۋىشلىرىگە تۆۋەندىكىدەك سۆزلەر كىرىدۇ:

yalnız ،ancak ،gayet ،fazla ،çok ،az ،ziyade ،birkaç ،bukadar ،okadar ،bir çok ،biraz

5. ئېنىقلاش ره‌ۋىشلىرى

بۇ خىل ره‌ۋىشلەرگە تۆۋەندىكىدەك سۆزلەر كىرىدۇ:

sahi ،evet ،elbet = elbette

6. سوراق ره‌ۋىشلىرى

بۇنىڭغا تۆۋەندىكىدەك سۆزلەر كىرىدۇ:

aceba ،nasıl ،nekadar ،yok ،değil

YİRMİ YEDİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. akşam gezintisi — كەچلىك سەيلە

Dün iyi bir akşam gezintisi yaptık.

تۈنۈگۈن ناھايىتى كۆڭۈللۈك كەچلىك سەيلە قىلدۇق.

2. akıl edemez — ئويلىماسلىق؛ يادىغا كەلتۈرمەسلىك

3. az çok — ئاز - تولا

4. acınmak — ئىچىنماق

Zavallının halnle acındım.

بىچارىنىڭ ھالىغا ئىچىندىم.

5. asker talımı — ھەربىي تەلىم

6. başarılmak — مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشمەك

başarı — مۇۋەپپەقىيەت

başarılı — مۇۋەپپەقىيەتلىك

Bu iş başarıldı — بۇ ئىش مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتى

7. dinlenmek — ئارام ئالماق

Bir kaç gün dinleneceğim.

بىرقانچە كۈن ئارام ئالماقچىمەن.

8. bir gececik olsun — بىر كېچىلىك (بىر كېچە) بولسىمۇ

9. güçüme gitmek — ئىغىر كەلمەك

Bu söz güçümegitti بۇ سۆز ماڭا ئېغىر كەلدى

10· inat تەرسا، كاج، جاھىل

inadi tutmak جاھىللىقى تۇتماق

inat etmek تەرسالىق قىلماق

inadı inat دېگەن دېگىنى

inatçı جاھىل، تەرسا (ئادەم)

inatçılık جاھىللىق، تەرسالىق

11· muhacir كۆچمەن

muhacir arabası كۆچمەنلەرنىڭ ھارۋىسى

12· müjde خۇش خەۋەر، سۆيۈنچە

müjdemi isterim سۆيۈنچەمنى بېرىڭ

müjde vermek خۇش خەۋەر يەتكۈزمەك

13· sapmak بۇرالماق، يولىنى ئۆزگەرتمەك

satıcı yan sokağa saptı.

سودىگەر يان كوچىغا بۇرۇلدى.

amacından sapmak نىشانىنى ئۆزگەرتمەك

14· süt hinesi = süt ana ئىنىكئانا، سۈت ئانىسى

15· sebat etmek چىداشلىق بەرمەك. بەرداشلىق بەرمەك

sebatkar چىداملىق (ئادەم)

sebatlı چىداملىق، غەيرەتلىك

16· sevda olmak ئاشىق بولماق

17· süklüm püklüm خىجىل بولغان ھالدا، خىجىللىقتا

18· süreğen ئۇزۇنغا سوزۇلىدىغان

süreğenbirhastalık ئۇزۇنغاسوزۇلىدىغانكېسەل

19· sivil غەيرى ھەربىي، پۇقرا

sivil elbise پۇقراچە كىيىم

sivil hizmetler مەمۇرىي خىزمەتلەر

20· sivrisinek — پاشا (هاشارات)

21· şarıl şarıl — شلدىر ـ شلدىر

Sular şarıl şarıl akıyor.

سۇلار شلدىر ـ شلدىر ئاقماقتا.

22· tuhaf — ئاجايىپ، غەلىتە، ھەيران قالارلىق

ئەجەبلىنەرلىك، كۈلكىلىك

Tuhaf adı vardı. Hatırıma gelmiyor.

غەلىتە بىر ئىتنى بار ئىدى. ئېسىمگە كەلمەيۋاتىدۇ.

23· tahliye etmek — قويۇپ بەرمەك

24· velev — خاھلىسا،... سا، سە

2· Tekst

«Çalı kuşu» Romanından parça

Evvela, akıma, cıvar köşklerde oturan bazı arkadaşlarım geldi Beni muhakkak ki, iyi karşılayacaklardı. Fakat, yaptığım azçok bir rezaletti, Bu vaziyette bir kızı veier biv gececik olsun. evlerine kabul etmek belki tuhaflarına gidecekti, sonra bu fevkaladeliği izah için onlara bir şey söylemek lazım gelecekti. Yabancılara hesap vermenin ve onlardan nasihat dinlemenin gücüme gideceğini

hissediyordum Beni aramağa en evvel onlardan başllyacaklardı. Arkadaşlarımın aileleri geceyarısı teldş içinae beni sormağa gelenaileme, benim hatırım için «burada yok» demeğe cesaret edebileceklermıydı?

Istasyona giden caddeyi tehlikeli bularak aradaki içeren kōy yollarına sapmıştım. Karanlık gittikçe artıyordu. aşırmağa. cesaritimi kaybetmeğe başladığım bir zamanda aklıma birden bire bir şeygeldi. Sekiz on sene evvel akrabalarımızdan birinin evinde sütninelik etmiş bir muhacir kadını vardıki şahrayıcedette oturur ve sıksık köşke gelirdi.

Geçen sene bir gün, uzunca bir akşam gezintisinden dōnerken onun evine uğramış, yarımsaat kadar bahçesinde dinlenmiştik. Eskilerimi daima ona verdiğim için benimle arası gayet iyi idi. Geceyi onun evinde geçirirdim ve kimse, benim orada olaçağımı akıl edemezdi.

Sokaktan bir muhacir arabası geçiyordu. Evvela onu çevirmek istedim fakat bu, hem tehlikeliydi, hemde üstümde bozuk param yoktu.

3. Aşağıdakı parçayı iyi okuyun:

Hoca olduğumdan beri ikinci defadırki telabelerimin gelin olduğunu gōrüyordum. Fakat bu sefero zavallı zehranınki gibi değil, Bu gece bu saatta cemile artık kırpıklerında kurumamış ğōz yaşı damlalarıyle yatağında uyumuyor, Cemilenin ğüzel başına bu gece, bu saatte sevdiği gencin gōğsüyastıkoldu.Buçocuklarınikisidebirbirlerineolan sevdalarında ōyle sebat ettilerki nihayet anneleri, babalırı da baş eğmek mecburiyetinde kaldı.

Cemileyi de zhaar gibi, kendi elimlesūsledim. Bir zamandan beri hiçbir kalabalık yere gitmemek için inat ediyordum. Fakat Cemile, mahsus evime geldi. ellerimi ōperek yalvardı. Bir ğece karanlıkta kendisine ettiğim hizmeti acaba anladr mı? Bilmiyorum. Fakat anneini babasını razı ettiği gūn mūjdeyi bana gitirmişti, ihtimalki şūphe ediyor.

4. Aşağıdakl cümleleri Uygurcaya çevirin:

Sınıfta kalmasına çok acındım.

Sizin sıranız daha gelmedi.

Saygılarımı sunamk istiyordum.

Subay asker talimiyle uğraşıyor.

Soframız herkese açıktır.

Sızın yardımınız olmasaydı, bu iş başarılnazdı.

5.Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin:

سېمىز بىر قويىنى ئوغرىلاپ كېتىپتۇ.

ئىككى خوراز سوقۇشۇۋاتىدۇ.

شىنجاڭدا «شىنجاڭ ياشلىرى» دېگەن ژۇرنال نەشىر قىلىنىدۇ.

نىلون پايپاقتىن يىپ پايپاق ياخشى.

YİRMİ SEKİZİNCİ DERS

1· Kelimeler·

1· bulanmak مىلەنمەك؛ بۇلغانماق؛ ئاينىماق؛ ئىلەشمەك

Hava bulandı. ھاۋا بۇلغاندى.

Su bulandı. سۇ بۇلغاندى.

Uçak ve gemi yolculuğu gönül bulandırır.

ئايروپىلان ياكى پاراخوت سەپىرى كۆڭۈلنى ئىلەشتۇرىدۇ.

Çocuğun üstü toza bulanmış.

بالىنىڭ ئۈستى توپىغا مىلىنىپ كېتىپتۇ.

2· birikinti يىغىندى، توپلام، دۆۋە

su birikintisi سۇ يىغىندىسى

3· can sıkılmak ئىچى پۇشماق، كەيپى بۇزۇلماق

4· cumba بالكون

5· cılız زەئىپ ۋە ماغدۇرسىز؛ ئىنچىكە

O kadar cılızkı, üflesen düşecek.

شۇ قەدەر زەئىپ ئىدىكى، پۈدىسە يىقىلىپ چۈشىدۇ.

cılızlaşmak زەئىپلەشمەك

6· çentmek يونۇماق

7· çırpınmak تولغانماق

Mide sancısından çırpınıyor.

ئاشقازان ئاغرىقىدىن تولغانماقتا.

8· çehre يۈز، چىراي، قىياپەت

Bu şehrin çehrisi değişti.

بۇ شەھەرنىڭ قىياپىتى ئۆزگەردى.

çehresi atmak چىرايى سارغايماق

9· fidan كۆچەت، جىرىم

doma tes fidanı پەمىدۇر كۆچىتى

fidan boylu زىلۋا (بوي)

10· fener كوچىلارغا ئېسىلىدىغان گازۇاي لامپا مايماك

sokak feneri كوچا چىرىغى

11· gōtūrmek ئاپىرىپ قويماق: بىللە ئېلىپ ماڭماق

Çocuğu okula gōtūrdūm.

بالىنى مەكتەپكە ئاپىرىپ قويدۇم.

Onu evine kadar gōtūrdūm.

ئۇنى ئۆيىگىچىلىك ئاپىرىپ قويدۇم.

Salgın çok kişiyi gōtūrdū.

يۇقۇملۇق كېسەل نۇرغۇن ئادەمنى ئېلىپ كەتتى

12· gūrbūz ساغلام، قاۋۇل، كۈچلۈك

gūrbūzlūk ساغلاملىق

13· hayalet خىيالىي نەرسىلەر

14· incecik ئىنچىكە

15· kiraz گىلاس

kiraz gibi قىپقىزىل

kıraz dudak(كالپۇك) كىچىك ھەم قىزىل لەۋ

kiraz ayı بەشىنچى ئاي

16· kavruk قۇرۇلماق، يىگىلەپ قالماق.

kavruk mısır قورۇلغان كۆممىقوناق

Bu çocuk kavruk kaldı.

بۇ بالا يىگىلەپ قالدى.

17· kapanmak سولانماق، ئېتىلمەك

okullar yazın kapanıyor. مەكتەپلەر يازدا ئېتىلىدۇ.

eve kapanmak (بېكىنمەك) ئۆيگە سولانماق

yollar kapandı يوللار ئېتىلدى.

zavallının bir gözü kapandı.

بىچارىنىڭ بىر كۆزى ئېتىلىپ قالدى

18· koruk غورا؛ چىبكىلمىگەن ئۈزۈم

Dedesi korukyemiş, torununun dişi kamamiş.

دادىسى غورايمىسە، نەۋرىسىنىڭ چىشى قاماپتۇ.

koruk suyu (سىقىلغان) غورا ئۈزۈم سۇيى

19· mide مەيدە، ئاشقازان

şarap midemi bozdu

شاراب ئاشقازىنىمنى بۇزۇپ قويدى.

m ide bulanmak كۆڭۈل ئاينىماق

midesikaldırmamak = midesikabul etmemek

ئاشقازىنى كۆتۈرەلمەسلىك

20· muşamba بېرىزېنت

21· mükedder غەمكىن؛ قايغۇلۇق

mükedder olmak غەم قىلماق

mükedderane غەمكىن هالدا

22· oluk نو تومۇر يوللارنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئېرىق.

يامغۇر سۇيى ئاقمىدىغان نو

değirmen oluğu تۇگمەننىڭ نوسى

oluksu نوسىمان

23· sanmak ... دەپ ىلمەك، ... دەپ هېسابلىماق؛ پەرەز قىلماق

24· sinek چۈبن

25· sızmak تامچىلىماق؛ تامماق؛ ئاشكارىلاپ قويماق

kūpten su sızıyor. كۈپتىن سۇ تېمىۋاتىدۇ

Ağızları sıkı tuttular,hiç bir şey sızmadi.

ئاغزىنى چىڭ تۇتتى، ھېچنەرسىنى ئاشكارىلاپ قويمىدى.

26· sızlamak ئاغرىماق، سىرقىرىماق

raram sızlıyor يارام ئاغرىۋاتىدۇ.

kemiklerim sızlıyorئۈستىخانلىرىم سىرقىراۋاتىدۇ

27· saymak سانىماق؛ ھېسابلىماق؛ ھۆرمەت قىلماق

Gençler daima yaşlıları saymalı.

ياشلار ياشانغانلارنى ھەر دائىم ھۆرمەت قىلىشى لازىم.

28· sakat مېيىپ، مەجرۇھ؛ ئېغىر، قۇسۇر

Ben gördügünüz gibi, bir sakat askerim.

مەن كۆرگىنىڭىزدەك، مەجرۇھ ئەسكەرمەن.

sakatlamak مېيىپ قىلماق، بۇزماق

sakatlanmak مېيىپ بولماق

29· sedir كارىۋاتلىق سافا

30· sıska ئورۇق، جۈدەك، ياداق، زەئىپ

sıska bir genç ياداق بىر ياش

sıskalaşmak = sıska olmak ئورۇقلىماق

31· solgun سۇلغۇن، سۇنۇق (چىراي)

32· uyutmak ئۇخلاتماق

Çocuğu uyutmalı. بالىنى ئۇخلىتىش كېرەك.

33· uzanmak سوزۇلۇپ ياتماق؛ كىيىمنى سالماي ياتماق

34· yakışmak ياراشماق

Bu şapka size yakışmadı.

بۇ قالپاق سىزگە ياراشمىدى.

35· yoğurt — قـيـتـق

36· yılmak — ئەيمەنمەك، قورۇنماق

2· Tekst

Ağaçlarin kanl

Babam bahçeyi çok sever. Boş zamanlarını çiçeklere, ağaçlara bakmak, onları sulamakla geçirir. Bizim bahçede olan kiraz. armut, elma ağaçları çok kimsenin bahçesinde yoktur. Yazın onların gölgesinde otururuz, yemişleri olgunlaşınca toplarız. Bizim evimizde yemişe hiç para verilmez.

Bahçemizin gürbüz taze ağaçları arasında kavruk. sıska bir kiraz ağacı vardı. Ben onu hiç sevmem. Bir gün babama dedimki:

— Bu sıska ağaç bizim bahçemize hiç yakışmıyor. Ne gölgesi var. ne yemişi. Ben senin yerinde olsam onu kesip yakarım.

Babam beni ağacın yanına götürdü ve:

— Bu zavallı kirazda ötekiler gibi büyücekti. Benim yüzümden böyle sıska, hastalıklı kaldı, dedi. Bir çok yil önce. ben senin yaşında bir çocuktum. Babam bu kirazları yeni dikmişti. Onlar

mektebe yeui başlamış çocuklar boyunda, incecik fidanlardi, Bir gûn canim sıkılıyordu. Bir ekmek bıcağı aldım. Yapacak başka iş yokmuş gibi. Bu zavallıfıdanıngögsünü çentmeğe başladım. Açtığım taze yaralardan ince su damlaları sızıyordu. Bunu gören annem yetişti ve bana dediki:

— Yazık değil mi bu fidana?! Oda senin gibi çocuk. Bu damlıyan su onun kanıdır.

Annemin bu sözleri üzerine yüreğim öyle sızladıki, anlatamam, Kardeşini yaralamış bir kötû adam gibi oradan uzaklaştım.

Kiraz ağacı ölmedi. Açtığım yaralar yavaş yavaş kapandı. Yalnız. yıllar geçtikçe onun izleride büyüyor, derinleşiyordu. öteki ağaçlar dinç gürbüz adamlar gibi büyüyorlar, bizi gölgeye ve yemişe boğuyorlar. Bu zavallı, böyle cılız, sakat yaşıyor.

Canlı bir ağaca dokunmak, bir adama, bir hayvana dokunmak kadar büyük bir suçtur oğlum.

3. Aşağıdakì parçayı uygurcaya çevirin:

Bu gece, hiç uykum yoktu. Muniseyi uyuttuktan sonra elime bir kitap alarak sedire uzandım.

Yağmurun saçaklarda, su oluklarında çıkardığı sesleri, on beş günden beri bitmiyen bu matemi dinlemeğe başladım. Ne kadar vakit geçmişti bilmiyorum, Birdenbire hızlı hızlı kapı çalındı. Bu saatta kim olabilir.

Kapıyı açmaya cesaret edemedim. Misafir odasının cumbasından uzandım. Karanlığın içinde uzun boylu bir kadın hayaleti cumbanın altında yağmurdan korunmağa çalışıyor, elindeki muşamba fenerden çıkan ışıkla sokaktaki su birikintileri içinde çirpınıyordu.

Kapıyı açtığım vakit titriyordum, O akşamdan beri yabancı kadınlardan gözüm yılmıştı. Ne vakit böyle birinin, beni aradığını görsem, fena bir haber alacağımı sanıyorum. Bu vakitsiz misafir, yüzümü görmek için feneri kaldırmıştı. Solgun bir çehre, iki mükedder mavi göz farkettim

4· Aşağidaki Atalar sözünü okuyun:

Sürüden ayrılanı kurt kapar.
Serçeden korkan darı ekmez.
Su uyur, düşman uyumaz.
Sağ elinin verdiğini sol elin görmesin.

Sel gider, kum kalır.
Sütten ağzı yanan yoğurdu üfliyerek yer.
Sana taşla vurana sen aşla vur.
Say beni, sayayım seni.
Sen ağa ben ağa, bu ineği kim sağa.
Sinek küçüktür, ama mide bulandırır.

5. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin:

پاختا، قىزىلچا، ياللىق دان قاتارلىق ئىقتىسادىي زىيانلىرىنى كۆپ تەرەپتىن تەكشۈرىدۇ.
دەرۋازا ئالدىدا بىر ئادەم ئايلىنىپ يۈرىدۇ.
ياەخۇر ئاخىر مۆلدۈرگە ئايلاندى.
بالا ئالدى بىلەن قورسىقىنى تويغۇزسۇن، ئاندىن ئۇخلىسۇن.

6. Gramer

سۆز ئارقا يارىدەمچىلىرى — 1

ئىسىملارنىڭ ئاخىرىدا كېلىپ كېلىشلەرنى بېقىندۇرىدىغان ۋە تۈرلەنمەيدىغان سۆز تۈركۈمى سۆز ئارقا يارىدەمچىلىرى دەپ يىلىدۇ. سۆز ئارقا يارىدەمچىلىرىنىڭ مەنىسى باشقا سۆزلەر بىلەن بىرىكىپ كەلگەندىلا ئاندىن مەلۇم بولىدۇ.
سۆز ئارقا يارىدەمچىلىرى ئۆزىنىڭ بېقىندۇرۇش خاراكتېرىگە قاراپ تۆۋەندىكىدەك تۈرلەرگە بۆلۈنىدۇ:

① باش كېلىشتىكى ئىسىملار بىلەن ئىگىلىك كېلىشتىگى ئالماشلارنى بېقىندۇرىدىغان سۆز ئارقا يارىمچىلىرى.

② يۆنىلىش كېلىشنى بېقىندۇرىدىغان سۆز ئارقا يارىمچىلىرى.

③ چىقىش كېلىشنى بېقىندۇرىدىغان سۆز ئارقا يارىمچىلىرى.

بىرىنچى، باش كېلىشتىكى ئىسىملار بىلەن ئىگىلىك كېلىشتىكى ئالماشلارنى بېقىندۇرىدىغان سۆز ئارقا يارىمچىلىرىگە تۆۋەندىكىلەر كىرىدۇ:

1. le، la، ile

بۇنىڭ تولۇق ۋارىيانتى ile سۆزلەرگە قوشۇلمايۋ ئايرىم يېزىلىدۇ. قىسقارغان ۋارىيانتى le، la بېقىنغۇچى سۆزلەر بىلەن قوشۇلۇپ يېزىلىدۇ.

ile ھەم باغلىنىۋچى، ھەم سۆز ئارقا يارىمچىسى رولىنى ئويناپىدۇ. مەسىلەن:

مېنىڭ بىلەن كەلدى	Benim ile geldi
ئايروپىلان بىلەن كەلدىم.	uçak ile geldim

ile سوزۇق تاۋۇشى بىلەن ئاخىرلاشقان سۆزلەر بىلەن بىرىكىپ كەلگەندە، ile نىڭ «i» سى «y» گە ئۆزگىرىدۇ. مەسىلەن:

باغچە بىلەن bahçeyle، ئىشىك بىلەن kapıyla ئۇزۇك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان سۆزلەر بىلەن بىرىكىپ كەلگەندە، ile نىڭ «i» سى چۈشۈپ قالىدۇ. مەسىلەن:

ئوت بىلەن	ateşle	ئادەم بىلەن	adamla

ئاخىرىدا 3 - شەخس قوشۇمچىسى كەلگەن سۆزلەرگە «ile» قوشۇلغاندا «yle» شەكلىنى ئالىدۇ. مەسىلەن:

ئاتىسى بىلەن	babasıyle	ئېتى بىلەن	atıyle

ile ئىسىم، سۈپەت، سان ۋە كۆپ ساندىكى ئالماشلار بىلەن بىللە كەلسە، باش كېلىشنى بېقىندۇرىدۇ. ئەگەر بېقىنغۇچى سۆزلەر بىرلىك ساندىكى كېلىشلىك ئالماش ۋە كۆرسىتىش ئالماشلار بولسا، ile ئىگىلىك كېلىشنى بېقىندۇرىدۇ. مەسىلەن:

Annem benim ile (benimle) geldi.

seninle	سېنىڭ بىلەن
bizinle	بىز بىلەن
sizinle	سىز بىلەن
onunla	ئۇنىڭ بىلەن

2. için

بۇنىڭ قىسقارغان شەكلى çin مۇ ئۇچرايدۇ. قىسقارغان شەكلى سۆزلەرگە قوشۇلۇپ يېزىلىدۇ. için ھەم مەقسەتنى، ھەم سەۋەبنى بىلدۈرىدۇ. için نىڭ بېقىندۇرىدىغان سۆزلىرى ile نىڭ بېقىندۇرىدىغان سۆزلىرىگە ئوخشاش.

için ئىسىملار بىلەن بىللە كەلگەندە مەقسەتنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

gezinti için	سایاھەت ئۈچۈن

ئالماشلار بىلەن كەلگەندە ھەم مەقسەتنى، ھەم سەۋەبنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

Ne için geldin?	نېمە ئۈچۈن كەلدىڭ؟
bunun için	بۇنىڭ ئۈچۈن
sen için	سېنىڭ ئۈچۈن

YİRMİ DOKUZUNCU DERS

1. Kelimeler

1. bōylelikle — شۇنداق قىلىپ؛ شۇ ئۇسۇلدا

Bōylelikle iş gōrülmez.

بۇ ئۇسۇلدا ئىش قىلغىلى بولماس.

2. birtakım — بىر مۇنچە، بىر قىسىم

Gelenlerden bir takımı gitti.

كەلگەنلەرنىڭ بىر قىسمى كەتتى.

bir takım kitaplar — بىر مۇنچە كىتابلار

3. çürümek — چىرىماق، سېسىماق كۆكەرمەك

Baka diye çimdikledi kolum çürüdü.

چاقچاق قىلىپ چىمدىۋىدى، قولۇم كۆكىرىپ قالدى.

4. dikkatı çekmek — دىققەتنى تارتماق

5. gitgide — تەدرىجىي، ئاستا ـ ئاستا، پەيدىنپەي

6. gargara — دورىلىق سۇيۇقلۇق

Doktur bir gargara yazdı.

دوختۇر دورىلىق سۇيۇقلۇق يازدى.

Gargara etmek — دورىلىق سۇيۇقلۇق بىلەن غار غار قىلماق

7. gebe — ھامىلىدار، بوغاز

gebe kadın — ئېغىر ئاياغ ئايال

gebe kısrak — بوغاز بايتال

8· kahırlı — قايغۇ؛ پەرىشان، مەيۇسانە

kahırlanmak — قايغۇرماق، مەيۇسلەنمەك

9· kor sōndūrmek — ئىسرىق سالماق

kor — ① قىزىل ② چوغ

kor dudak — قىزىل لەۋ

10· koğmak = kormak — قوغلىماق

11· kuru — قۇرغاق، قۇرۇق

kuru yaprak — قۇرۇق يوپۇرماق

kuru ūzūm — قۇرۇق ئۈزۈم

kuru ōksūrūk — قۇرۇق يۆتەل

Kurunun yanında yaş da yanır.

قۇرۇقنىڭ يېنىدا ھۆلمۇ كۆيىدۇ.

12· nazar — كۆز تېگىش

nazar değmek — كۆز تەگمەك

nazar boncuğu — كۆز مونچىقى

13· seke seke — سەكرە ـ سەكرە، قاڭقا ـ قاڭقا

Serçeler seke seke yürür.

قۇشقاچلار سەكرەپ ـ سەكرەپ ماڭىدۇ.

14· savulup gitmek — كۆزدىن يوقالماق

15· şōyle bōyle — شۇنداق قىلسىپ، بىپەرۋا، بىخەستە

şōyle bōyle bir adam — بىپەرۋا ئادەم

16· şayet — ئەگەردە، مۇبادا

17· tenbellik — ھۇرۇنلۇق

tenbel — ھۇرۇن

18· tenbih — ئاگاھلاندۇرۇش

tenbih etmek — ئاگاھلاندۇرماق

19· tıkana tıkana بوغۇلۇپ ـ بوغۇلۇپ: سقملىپ ـ سقملىپ

20· tütütmek پۈراتماق

tütmek ئىس يانماق

Soba tütüyor مەشتىن ئىس يېنىۋاتىدۇ.

21· uzman مۇتەخەسسىس

22· üfürmek سۈپكۈچ قىلماق

2· Tekst

İyi İlaç

Adnan akşamdan beri hastaydı. Bütün gece uyuyamadı Sabahleyin annesi babası işe gittiler. Evde büyük annesiyle yalnız kaldı

Büyük annesi sık sık Adnanın alanını okşıyor. Ateşini yokluyor ve onu nasıl düzelteceğini düşünüyordu.

Bu sırada içeriye komşuları Ayşe nine girdi. Hasta yatan Adnanı ve yanında kahırlı kahırlı duran büyük annesini gördü·

— Hiç kahlrlanma, komşu, dedi çocuk nazar olmuştur. Şimdi düzeltirim.

Adnanın büyük annesi bir şey demedi. Su suyordu· Ayşe nine hemen işe girişti. Bir şeyler fısıldayarak çocuğun yüzüne üfürüyordu· Hastanın

üstünde kor söndürdü. Soğan kabuğu yakarakburnuna tütüttü. Böylelikle güya Adnanın hastalığını koğmağa çalışıyordu. Burnuna giren dumanin tesiriyle Adnan boğuluyor, tıkana tıkana öksürüyordu. Gözlerinden yaşlar akıyordu. Büyük annesi pencereyi açtı. Adnan kendisini gitgide daha fena duyuyordu. Büyük anne artık ne yapacağını bilmiyordu.

Bu sırada ayak sesleri duyuldu, kapı çalındı. içeriye genç bir adam girdi. Dokturdu. Hastaneden geliyordu. Sabahleyin işe giderken Adnanın annesiyle babası habar vermişlerdi.

Doktur Adnana:

— Neren ağrıyor oğlum? diye sordu.

Çocuk:

— Başım ve boğazım ağrıyor. dedi.

Doktor çocuğu dikkatle muayene etti; ilaç yazdı. Tavsiyelerde bulundu. Giderken de:

—Bu hapları dediğim gibi alırsın ve sık sık gargara yaparsın, boğazın hemen geçecek, diyerek bir takım haplar biraktı.

Doktor tatlı tatlı konuşuyordu. Adnan onun sözlerini dikkatle dinledi ve verdiği ilaçları ten-

bih ettiği gibi aldı.

Büyük anne sevinçle bir doktora. bir çocuğa bakıyor. Ayşe ninenin hilesine neden aldandım diye üzülüyordu.

Ayşe nine ise çoktan savulup gitmişti. En iyi ilacın hangisi olduğunu o da anlamıştı.

3. Aşağıdakı cümleleri iyi okun:

Şimdi yapılan okulların odaları ısıklı, aydındır,

Şekerin ham maddalarından biri pancardır.

Tarihte bu gibi sayılı olaylar vardır.

Telgraf aldım hemen gidiyorum.

Taşlar katı olur. mermer bir taştır. şu halda mermer de katıdır.

T. C Harfleri Türkiye cumhuriyetinin simgesidir.

Taşseke seke gözden kayboldu.

Tenbellik etmesin, sonra sınıfta kalır.

4. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin:

ئايروپىلان سەپىرى پويىز سەپىرىدىن بەخەتەر بولىدۇ.
شاڭخەيدىن گۇاڭدۇڭغا پاراخوت بىلەن كەتتىم.
گۇاڭجۇ سودا يەرمەنكىسى ھەر يىلى ئەتىيازدا، كۈزدە بولۇپ ئىككى قېتىم ئېچىلىدۇ.
بۇ رېستورانىنىڭ كۈتكۈچىلىرى ناھايىتى ياخشى ئىشلەيدۇ.

OTUZUNCU DERS

1. Kelimeler

1. acıtmak — ئاغرىتماق
2. alet — قورال، سايمان، ۋاستە، ئويۇنچۇق

Orak bir tarım aletidır.
ئورغاق ـ دېھقانچىلىق سايمىنى.

Ben bu işe alet olmak istemem.
مەن بۇ ئىش ئۈچۈن ۋاستە بولۇشنى خالىمايمەن.

Onun elinde alet olmam.
ئۇنىڭ قولىدا ئويۇنچۇق بولمايمەن.

3. az daha — يەنە بىرئاز
4. beş garantı — بەشتە كاپالەتلەندۈرۈلدىغان
5. bilimsel — ئىلمىي، پەننىي

bilimsel sosyalizm — ئىلمىي سوتسىيالىزم

bilimsel sinema — پەننىي فىلىم

6. bilinç — مەقسەت؛ ئاڭ؛ ئارزۇ؛ ئەخلاق؛ ۋىجدان؛ ئىنسان
7. boy ölçüşmek — ئۆزەكلىگە سوقۇشتۇرماق، بەسلەشمەك
8. bōbūrlū — مەغرۇر؛ تەكەببۇر

bōbūrlenmek — مەغرۇرلانماق

9· çatlak يېرىق: چېقىق؛ دەز
çatlak cam چېقىق ئەينەك
Bardağın burasında bir çatlak var.
ئىستاكاننىڭ بۇ تەرىپىدە بىر دەز بار.
10· çocuk sarayı ئۆسمۈرلەر ساراىيى
11· dalgalanmak دولقۇنلانماق؛ داۋالغۇماق
Piyasa dalgalanmaya başladı·
بازار باھاسى داۋالغۇشقا باشلىدى.
12· doğum kontrolu تۇغۇتنى چەكلەش
13· defnetmek دەپنە قىلماق
14· eğitmek تەربىيىلىمەك
Çocukları iyi eğitmeli·
بالىلارنى ياخشى تەربىيىلەش لازىم.
15· emekçi ئەمگەكچى
16· fizik ۋۇجۇد، بەدەن؛ بەدەن قۇرۇلۇشى
17· hani «قېنى، نەدە، نېمە بولدى، نەدە قالدى» دېگەندەك
مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ.
Hani, arkadaşınız gelmedi mi?
قېنى، دوستىڭىز كەلمىدىمۇ؟
Hani geçengünvapurda yanımda oturuyordu, işte o adam·
ئۆتكەن كۈنى پاراخوتتا يېنىمدا ئولتۇرغان ئۇ ئادەم نەدە؟
18· inlemek ئىڭرىماق
Acısından gece çok inledi.
ئاغرىقتىن كېچە كۆپ ئىڭرىدى.
19· istikamet تەرەپ، نىشان
Şu istikamete doğru gitti·

شۇ تەرەپكە قاراپ كەتتى.

20· içtenlik سەمىمىيلىك، سەمىمىيەت بىلەن

Sōzlerime inanın, içtenlikle sōylüyorum.

گەپىمگە ئىشىنىڭ، سەمىمىيەت بىلەن سۆزلەۋاتىمەن.

21· kabahat گۇناھ؛ ئەيىب

Kabahat etmek جىنايەت ئۆتكۈزمەك

Kabahat ōldürende değil, ōlendedir.

گۇناھ ئۆلتۈرگۈچىدە ئەمەس. ئۆلگۈچىدە.

22· kahkaha قاقاقلاپ كۈلمەك؛ يۇقىرى ئاۋازدا كۈلمەك

23· kalın توم: قېلىن

kalın iplik توم يىپ

kalin duvar قېلىن تام

24· kreş يەسلى

25· kūltūrlū مەدەنىيەتلىك

26· manda سۇ كالىسى

27· mermi ئوق

28· proje پلان

29· sūt tozu سۈت پاراشوكى

30· tekerlek = teker چاق

31· tedâvi داۋالاش

tedavi etmek داۋالماق

32· tırpan ① چالغا ② چىرماق (چېلىشتا)

33· toy ئەخمەق، ھاماقەت

34· toz توپا، چاڭ؛ ئۇۋاق

toz biber ئۇۋاق لازا

kōmūrtozu كۆمۈر ئۇۋىقى

tozla buz etmek كۈكۈم ـ تالقان قىلماق

35· ūflemek	پۇلسمەك
ney ūflemek	پۇلسمەك
mumu ūflemek	شامنى (ئۆچۈرمەك)
36· kahni	قورداق
37· zeka	ئەقلي؛ ئەقىل

2· Tekst

Darl tanesiyle manda

Hafif sıcak bir rūzgar esti. Darı tarlasının olgun — laşan başaklarını dalgalandırmaya başladı. Başını aşağıya egmış olan dolgun bir başaktan küçücük sarı bir tane dūştū. içini çekerek inledi, araba yoluna yuvarlandı ve toprağa şōyle dedi:

— Bir yerini acıttım mi? Affedersin! Kabahat bende değil, rūzgarda. Esti ve beni yere dūşūrdū.

Toprak:

— Ziyanı yok, dedi. Savaşta benim ūzerime bomba da dūşūyordu.

Darı tanesi, durdu durdu, tekrar derin derin içine çekti.

Toprak ona sordu:

— Ne diye bu kadar derinden içine çekiyor-

sun?

Darı tanesi:

— Kanatlarım yok da ondan, dedi.

— Ne yapacaksın kanadı?

— Havalanarak buradan gideceğim. Sana ağırlık vermek istemiyorum.

Toprak kahkaha ile gülmeye başladı. üzülen darı tanesi sordu:

— Ne diye gülüyorsun?

— Senin aklına gülüyorum. şu karşıdan gelen mandayı görürmüsün? Ban o bile ağırlık vermiyor da, sen mi vereceksin? Eh budala tanecik! ihtiyarlıkta beni ne kadar güldürdün.

Darı tanesi başını kaldırdı ve mandayı gördü. Kocaman boynuzlu büyük mandaydı bu. Ağır yürüyordu.

Darı tanesi böbürlenerek mırıldandı:

— Bu manda benden daha ağır görünmüyor!

Toprak dayanamıyarak tekrar gülmeye başladı:

— Senden ağır değilmi? Ah toy yavrum benim!

Bunu gören manda toprağa sordu:

— Ne gülüyorsun? Devireceksin beni.

— Bir darı tanecegine gülüyorum, seninle boy ölçüşmeye kalkmış.

Manda merakla sordu:

— Hanı nerede odarı tanesi, onu görmek istiyorum.

— işte şurada, araba yolunda.

Manda başını egdi. Kalın boynunu uzattı ve tanecigi aramaya başladı.

Burnunu yere yaklaştırarak:

— Neredesin tanecik? diye sordu:

Tanecik incecik sesiyle cevap verdi:

— Buradayım. Körmüsün de, beni görmüyorsun! Dağ kadar büyük bir taneyim!

Sesi sivrisineğin sesinden bile inceydi. Manda gözünü çevirdi... sonra üfledi... Darı tanecigi mandanın sulumasından uçtu ve bir çatlağa düştü Orada sesini kesti ve kendi kendine şöyle düşündü:

«iyi oldu da rüzgar esti ve beni uzaklara uçurdu. O kadar öfkelendimki, az daha yuvarlanacak ve böbürlü mandayı ezip tozla buz edecektim.»

3. Aşağıdaki parçaları uygurcaya çevirin:

Eğitim istikametimiz, eğitilen herkesi ahlak, zeka ve fizik yönünden geliştirmeli, sos-

yalist bilince sahip kültürlü bir emekçi haline getirmelidir.

× × ×

Bilgi meselesi bilimsel bir meseledir. Bu meselede en ufak Aamimiyetsizliğe ve böbürlenmeye yer yoktur. asıl gerekli olan, tersine, içtenlik ve alçakgönüllülüktür.

4. Aşağıdakı cümleleri iyi okuyun:

Tırpan bir tarım aletidir.

Tekerlek kırıldıktan sonra yol gösteren çok olur (Atalar sözü).

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. (Atalar sözü)

Taş yerinde ağirdır, (Atalar sözü)

Tembele iş buyursan, sana akil ögretir. (Atalar sözü)

uzak bir gelecekte neler olacağı bilinmez.

usta yapıya beş ton demır harcadı.

ucuz etin yahnisi tatsız olur. (Atalar sözü)

üzümünü yede bağını sorma. (Atalar sözü)

üç, beş, yedi tek sayılardır.

üstümüze mermi yağıyordu.

5. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin:

مېنىڭ ئىككى بالام يەسلىدە، يەسلىنىڭ ئالدىغان پۇلى كۆپمۇ ئەمەس.

ئۇ ماڭا ئوغرىلىقچە قاراۋاتىدۇ.

يا سەن بارغىن، يا مەن باراي.

ئىككى دۆلەت باشلىقلىرىنىڭ ئۇچرىشىشى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى.

ئۇرۇمچىدە «خەلق باغچىسى»، «ياشلار باغچىسى» ۋە «ھايۋانات باغچىسى» دېگەندەك باغچىلار بار.

6. Gramer

سۆز ئارقا يارىدەمچىلىرى — 2

3. üzere = üzre

بۇ سۆز ئارقا يارىدەمچىسى «بويىچە» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

ئادەت بويىچە	adet üzre
تەلىپى بويىچە	isteği üzre

üzere = üzre دائىم ile بىلەن ئالمىشىپ كېلىدۇ. مەسىلەن:

umumiyet üzere = umumiyetle ئومۇمەن

ekseriyet üzere = ekseriyetle كۆپىنچە

4. gibi

بۇ سېلىشتۇرۇش مەنىسىنى بىلدۈرىدۇ. بۇنىڭ بېقىنى دۈرىدىغان سۆزلىرى için ۋە ile لەرنىڭكىگە ئوخشايدۇ. مەسىلەن:

demir gibi sağlam تۆمۈردەك چىڭ

ustura gibi keskin ئۇستۇرىدەك ئىتتىك

kar gibi beyaz قاردەك ئاپپاق

benim gibi ماڭا ئوخشاش (مەندەك)

gibi كۆپلۈك ۋە كېلىش بىلەن تۈرلىنىپ، ئىسىم ئورنىدىمۇ قوللىنىلىدۇ. مەسىلەن:

sen gibiler ساڭا ئوخشاشلار (سەندەكلەر)

onun gibilere ئۇنىڭغا ئوخشاشلارغا

gibi يېيىللار بىلەنمۇ بىرلىكتە كېلىدۇ. مەسىلەن:

yağmur yağacak gibi يامغۇر ياغىدىغاندەك

(يامغۇر ياغىدىغان ئوخشايدۇ)

gōrmūş gibi sōylüyor

كۆرگەندەك سۆزلەۋاتىدۇ.

كىشىلىك ئالىماشلار gibi بىلەن بىللە كەلگەندە باش كېلىشتە كېلىدۇ. مەسىلەن:

Sen gibi adam az bulunur.

ساڭا ئوخشاش ئادەم ئاز تېپىلىدۇ.

5. kadar

kadar سان بىلەن تۈرلەنگەن ئىسىملار بىلەن بىللە كېلىپ، تەخمىنىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

Yüz sahife kadar okudum

يۈز بەتچە ئوقۇدۇم.

Orada üçyüz kadar kitap var.

ئۇ يەردە ئۈچيۈزدەك كىتاب بار.

üç ay kadar çalişţim.

ئۈچ ئايچە ئىشلىدىم.

6. mucibince

بۇ ئاساسەن «بويىچە» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

مەسىلەن:

muahede mucibince توختام بويىچە

karar mucibince قارار بويىچە (قارارغا ئاساسەن)

onun tavsiyesi mucibince.

ئۇنىڭ تەۋسىيىسى بويىچە، ئۇنىڭ تەۋسىيىسى بىلەن.

OTUZ BİRİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. aşçı — ئاشپەز
   aşçılık — ئاشپەزلىك
   aşçı dükkanı — ئاشپۇزۇل
2. azgınlaşmak — مۇدھىشلاشماق
3. aklından geçirmemek — ياددىدىن چىقارماسلىق
4. akıntı — ئېقىن، ئاقما
5. bastırmak — بېسىپ كەتمەك (سۇ) باستۇرماق (ئىسيانىنى)
6. bereket versin — خۇداغا شۈكۈر
7. bayan — خانىم
   bayan Ayşe — ئايشە خانىم
8. çoğalmak — كۆپەيمەك
9. çagıltı — سۇنىڭ قىرغاق ۋە تاشلارغا ئۇرۇلغاندا چىقارغان ئاۋازى، سۇنىڭ شاۋقۇنى
10. çaba gōstermek — غەيرەت قىلماق، كۈچ چىقارماق.
11. dolu — مۆلدۈر
    Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak
    يامغۇردىن قېچىپ، مۆلدۈرگە يولۇقماق

12. doğal kapı — تەبىئىي دەرۋازا
13. eğitsel — تەربىيەۋى
14. elyazma — قول يازما
15. garson — كۆتكۈچى (مېھمانخانا، ئاشخانىلاردا)
16. harıl harıl — توختىماستىن؛ ئۈزۈلدۈرمەستىن (سىجىل)

harıl harıl çalışıyor.

ئۈزۈلدۈرمەستىن ئىشلەيدۇ.

harıl harıl bir şeyler yazıyor.

توختىماستىن بىر نەرسىلەر يازىدۇ.

17. hızlanmak — تېزلەشمەك
18. işlem yapmak — ئىشلىمەك (ئالاھىدە، مەخسۇس)
19. ilkin — دەسلەپ، ئاۋۋال، باشتا

Meseleyi ilkin anlamamıştım.

مەسىلىنى باشتا چۈشەنمىگەنىدىم.

20. köpürmek — كۆپۈكلەنمەك؛ (كۆچمە مەنىدە) غەزەپلەنمەك

Bu sözü duyunca öyle bir köpürdüki, ...

بۇ سۆزنى ئۇققاندىن كېيىن شۇنداق غەزەپلەندىكى.....

21. kasaba — ناھىيە بازىرى
22. kulak vermek — دىققەت بىلەن تىڭشىماق.
23. kuzey doğu — شەرقىي شىمال
24. karşı karşıya — ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل
25. makinalaşmak — ماشىنىلاشماق
26. okullu — مەكتەپ بالىسى، ئوقۇغۇچى
27. öbürgün — باشقا بىر كۈن
28. potin — بەتىنكە
29. sıra sıra — قاتار - قاتار، رەت - رەت
30. söğüt — سۆگەت

31. sanat — سەنئەت؛ ھۈنەر

Onun sanatı terziliktir.

ئۇنىڭ ھۈنىرى سەيياۋچىلىقتۇر.

konuşma sanatı — تۇتۇق سەنئەت

32. saz — قومۇش

33. set — ① سېپىل ② قاش، توسما، ئوغان

34. sırsıklam — سۇدىن سۈزۈۋالغاندەك؛ چۆپ - چۆپ (بولۇپ كەتمەك)

35. şeytan şeytan gülmek — مۇغەمبەرلەرچە كۈلمەك

36. teknolojik — تېخنىكىلىق

37. verimli — ① ئۈنۈملۈك ② ھۈنبەت

verimli bir tedbir — ئۈنۈملۈك تەدبىر

38. yamaç — تاغ باغرى، تاغ ئېتىكى

39. yeğ — ئەۋزەل

40. yemin etmek — قەسەم قىلماق

41. zıngırdamak = zangırdamak — ① غىچىرلىماق، لىڭشىماق ② دىر - دىر تىترىمەك

2. Tekst

Küçük Kahraman

Kasabanın kenarından incecik bir dere akar. İki kıyısında sıra sıra söğüt ağaçları vardır. Suyu o kadar azdır ki, yazın üç yaşında bir bebek bile, mini mini potinlerini eline aldığı gibi, hiç

korkmadan bir kıyısından öteki kıyısına geçe 'bilir. Fakat bahar yağmurları gelince sular çogalmağa, hızlanmağa köpürmeğe başlar. O vakit ayakların altından eski tahta köprünün zıngırdadığı duyulurişte suların böyle çoğaldığı, azgınlaştığı bir güzel son bahar gününde üç yaşlarında bir köylü çocuğu köprünün ta ortasından dereye düşüvermişti.

Suların çağıltısı yavrucuğun ince sesini bastırdığı için onun bağırdığını kimse işitmedi. Bereket versin yedi sekiz yaşlarında bir küçük okullu, kıyıdaki sazların arasında düdük yapmak için kamış kesiyordu. Küçük çocuğun derede çırpındığını görünce ilkin uzaktan gelen bir kaç kişiye «yetişin bir çocuk boğuluyor» diye bağırdı. Fakat onların gelmesini beklemeden kendini köprünün ortasından suya attı.

Yavrucuğu kollarının üzerinde kaldırmıştı. Fakat akıntı onu sürüklüyor, derenin daha derin yerlerine doğru götürüyordu. Biraz sonra ayakları yerden kesildi, çocukla beraber suların içinde yuvarlanmağa başladı. Sular küçük okulluların ağzına giriyor, güçünü kesiyor, fakat o, mini

mini çocuğu bırakmayı aklından geçirmiyor, kendigittikçe batarken onu suyun dışında tutmaga çalişiyordu.

Çocukları dereden çıkardıkları zaman kıyıya kırk, elli kişi toplanmıştı. Çocuğun annesi küçük okulluyu kollarının arasına alarak yanaklarına öptü. Herkes ona «çok yaşayın küçük yığıt!» diyordu. Fakat o, bu sözlere kulak vermiyor, harıl harıl telaş içinde nereye attığını bilmediği okul çantasını arıyordu. En sonra çantayı sazların arasında bularak getirdiler. Kasabanın büyüklerinden yaşlı bir bey:

— Çocuğum, sen kimin oğlusun, adın ne? dedi. Küçük okullu şeytan şeytan güldü:

— Olmaz, dedi, söylersem babama haber verirsiniz, o da beni «okuldan çıktıktan sonra sen eve gelmezsin de dere boyunda gezmeğe gidersin na» diye azarlar.

3. Aşağıdaki parçayı uygurçaya çevirn:

Dört tarafı dağlarla çevrili bulunan Urumçide kızıl dağ ve şeytan dağı karşı karşıydır. Bu iki dağ şehrin adete doğal kapısı gibidir.

× × ×

İki katlı evin alt katı mutfaktı, üst kattakı geniş odada ise, yatak, televizyon masası, bir kaç iskemle bulunuyordu.

× × ×

Burada bir yandan bilimsel ve teknolojik, öte yandan güzel sanatlar alanında eğitsel çalışmalar yapılmaktadır.

4. Aşağıdakı cümleleri iyi okuyun:

Vazoyu ortadın kaldıralim, çocuğun eline geçmesîn.

Vatanımın yeşil ovaları, şırıl şırıl akan ırmakları, verimli toprakları vardır.

Yalnızlıktan sıkıldım.

Yarın öbürgün ne olacağını kimse bilmez.

Yağmurun yardımiyle yangın söndürüldü.

Yemin etse bile inanmam.

Yazık, ben böyle olmasını istemezdim.

Yorganına göre ayağını uzat. (Atalar sözü)

Verip pişman olduktan, vermeyip dūşman-olmak yeğdir. (Atalar sōzū)

Vardığın yer kōrse, bir gōzūnū kapa. (Atalar sōzū)

5. Aşağıdakı cümleleri Türkçeye çevirin.

هالقا ئايالارنىڭ زىننتىدۇر.
دادام دەريا بويىدا بېلىق تۇتۇۋاتىدۇ.
مائارىپ مىنىستىرلىكىنىڭ كادىرلىرى ياشلاشتى.
ئاچام گىلەمچىلىك كارخانىسىدا ئىشلەيدۇ.
يەركە سېلىش ئۈچۈن كىگىزدىن گىلەم ياخشى.

OTUZ İKİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. bayındırlık — تەرەققیات؛ گۈللىنىش، قۇرۇلۇش
   bayındırlık bakanlığı — قۇرۇلۇش مىنىستىرلىكى
2. beyaz maden kömürü — ئاق مەدەن كۆمۈرى
3. buhar — ① پار، هور؛ ② تۈمان
   su buharı — سۇ پارى
   buharlaşmak — پارلاشماق
4. büyük elçilik — ① باش ئەلچىلىك؛ باش ئەلچىخانا
5. değirmen — تۈگمەن؛ يارغۇنچاق
   su değirmeni — سۇ تۈگمىنى
   değirmenci — تۈگمەنچى
6. durgun — تۇرغۇن؛ ھەرىكەتسىز
   durgun hava — تۇرغۇن ھاۋا
7. esenlik — ئېسەنلىك؛ ئامانلىق
   esen — ئېسەن
   Şen ve esen kalınız! — خۇشال ۋە سالامەت بولۇڭ!
   esenleşmek — سالاملاشماق
8. felaket — ئاپەت؛ ئېچىنىشلىق ھال؛ بالا ـ قازا

Yer sarsıntısı felaket oldu.

يەر تەۋرەش بىر ئاپەت بولدى.

Yağmur yağmaması yurt için felakettir.

يامغۇر ياغماسلىق يۇرت ئۈچۈن بىر ئاپەتتۇر.

9. hava tabakası هاۋا قاتلىمى

10. nızar (پارسچە) سۇ كۆچى بىلەن ئىشلەيدىغان چوك ھەرە

11. ilişkin ئالاقىدار، مۇناسىۋەتلىك؛ ئائىت؛ دائىر

edebıyata ilişkin bir konu.

ئەدەبىياتقا دائىر تېما

Yurdun esenliğine ilişken bir karar

يۇرتنىڭ ئامانلىقىغا ئالاقىدار قارار

12. karışık ئارىلاشما؛ ئارىلاش؛ بىرىكمە؛ قالايمىقان؛ چۈۋۈق

Çok karışık bir şehir, her çeşit insan var.

ناھايىتى قالايمىقان بىر شەھەر، ھەرتۈرلۈك ئادەملەر بار.

karışık saçlı چۈۋۈق چاچلىق

13. kar tabakası قار قاتلىمى

14. kar yığını قار دۆۋىسى

15. kaynak مەنبە

16. kerpiç كېسەك

kerpiç duvar كېسەك تام

kerpiç kalıbı كېسەك قېلىپى

kerpiç kōmūr كېسەك كۆمۈر

17. lokomotif پاراۋوز

18. orkestra ئوركېستىر

19. ōnū kesilmek ئالدى توسۇلماق

.20 rasgelmek = rastgelmek دۇچ كەلمەك، يولۇقماق؛ ئۇچرىماق.

Yolda arkadaşınıza rast geldim.
يولدا ئاغىنىڭىز بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم.
Kumaşın iyisi bana rast geldi.
رەختنىڭ ياخشىسى ماڭا يولۇقتى.

21. sinmek — سىڭمەك؛ مۆكمەك
Yağmur toprağa sine sine yağıyor.
يامغۇر توپىغا سىڭىپ ـ سىڭىپ يېغىۋاتىدۇ.
Tavşan kayanın dibine sinmişti.
توشقان يارنىڭ تۈۋىگە مۆككەنىدى.

22. sıhhat — ساقلىق، سالامەتلىك
sıhhatım yerinde — سالامەتلىكىم جايىدا

23. sarsıntı — تەۋرەش، تىترەش؛ داۋالغۇش، چايقىلىش
yer sarsıntısı — يەر تەۋرەش
beyin sarsıntısı — مېڭە چايقىلىش
sarsıntı bölgeleri — يەر تەۋرەش رايونلىرى

24. su damlası — سۇ تامچىسى
25. ticari ilişki — سودا مۇناسىۋىتى
26. tükenmek — تۈگىمەك
27. uymak — ماسلاشماق، ئۇيغۇنلاشماق
28. yapma kar — سۇنئىي قار

2. Tekst

Kar nedir?

Kar, gökte beyaz parçalar halıne gelen su damlalarıdır. Sıcak ve nemli bir hava, çok soğuk

bir havaya rasgelince içindeki su buharı donar. Çok bir soğuk bir havada yürüyen bir lokomotif bacasından çıkan beyaz su buharlarının hava içerisinde kar taneleri halenı alması da bunu gösterir.

Bir salona makine ile püskürtülen bir soğuk hava akımı içerisine başka bir makine su buharı püskürtülse ve her iki makina işletilmekte devam edilse, salonda lapa lapa kar yağdığını görürüz. Bu usulü kullanarak tiyatrolarda sanneye yapma kar yağdırırlar.

Karın rengini bilmiyen yoktur. Kar beyazdir. O kadar beyazdırkı, bir şeyin çok beyaz ve temiz olduğunu anlatmak istersek kara benzetiriz: «Kar gibi çamaşır, kargibi yüz» deriz.

Su damlalarının birleşmesinden meydane gelen bulutlardakı kar taneleri yer yüzüne inerken bazan biraz daha sıcak hava tabakalarından geçer.

Bu halde kar, biraz eridikten sonra yağmurla karışık olarak yağar. Buna «sulu sepken» denir.

Kar durgun bir havada yağarsa her parçası altı koşeli yıldızlar şeklinde tüşer. Bazıda kar parçaları bulutlardan inerken bir birlerine çarparak

ve eriyerek şekilleri bozulur.

Kar, kışın yüksekce bulutlarda kolayca meydana gelir. Yüksekçe yerlerin havası, alçak yerlere nisbetle daha soğuk olduğundan bulutlardan düşen karların erimediği de görülür. Bunun için, kiş gelince ilk karlar yüksek dağlara yağar.

Yerde toplanan kar tabakasının üstü güneşin sıcaklığiyle erir. Meydane gelen sular karın alt tabakarına indikçe tekrar donar. Bu süretle soğuk memleketlerde karın üst kısmında sert bir tabaka olur. Böyle bir kar tabakasının üstünde batmadan gezilebilir. Bu sertleşmiş kar düzlüğü epey ağır yükleri bile çeker.

Kar, bir kuvvet kaynağıdır. Güneşin kuvvetini dağ tepelerinde toplamağa yarar. Bazı yüksek dağlara yağan karlar eridikçe husulegetirdikleri su akımları değirmenleri çevirir, hızarları işletir. Bunun için bir türlü kar yığınlarına «Beyaz maden kömürü» derler.

Kar, ziraate de faydalıdır. Ekinlerin üzerinde bir yorgan hizmeti gördüğü için sert donların zararlarından bunları korur.

kar yavaş yavaş edidiği için tarlalara lazım olan suyu bol bol ve sine sine verir. Ekinlere zaratlı olan bir çok böcekleri de öldürür.

Kar, sıhhatimize de yarar, çünkü kar yağarken havayı temizler, sıhhate zararlı bir çok mikropları soğukluğu ile yok eder.

3. Aşağıdakı cümleleri iyi okuyun:

Yurdun bayındırlığı yolunda hergün yeni adımlar atılıyor.

Yer sarsıntısı bir felaket oldu.

Yıldız büyüdükten sonra terzi olmak istiyor.

Yağmur olsa, kimsenin tarlasına düşmez. (Atalar sözü)

Yarınki kazdan, bugünkü tavuk yeğdir. (Atalar sözü)

Yol yürümekle, borç ödemekle tükenir. (Atalar sözü)

Yürük ata kamçа olmaz. (Atalar sözü)

Zaman sana uyumazsa, sen zamana uy. (Atalar sözü)

4. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin:

ئۇرۇمچىدە «دوستلۇق كىنوخانىسى»، «ئىتتىپاق كىنوخانىسى»، «ياشلار كىنوخانىسى» قاتارلىق كىنوخانىلار بار.
ئۇ ئادەم قېرىپ قالغان بولسىمۇ، سالامەتلىكى جايىدا.
تەكشۈرتىپىغى شىنجاڭنى شىمالىي شىنجاڭ ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ دەپ ئىككىگە ئايرىپ تۇرىدۇ.

5. Gramer

سۆز ئارقا يارىدەمچىلىرى — 3

ئىككىنچى يۆنىلىش كېلىشنى تەلەپ قىلىدىغان سۆز ئارقا يارىدەمچىلىرىگە تۆۋەندىكىلەر كىرىدۇ:

1. doğru بۇ، ھەرىكەتنىڭ يۆنىلىشىنى ئىپادىلەيدۇ.

مەسىلەن:

كەچقۇرۇن	akşama doğru
مەكتەپكە قاراپ	okula ḳuğru
ئۆيگە قاراپ	evine doğru

1. göre بۇ ئۇيغۇرچىغا «ئاساسەن، قارىغاندا» دېگەن دەك سۆزلەر بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. مەسىلەن:

ئاساسىي قانۇنغا ئاساسەن	anayasaya göre
ۋەزىيەتكە قارىغاندا	duruma göre
گېزىت خەۋەرلىرىگە قارىغاندا	gazete haberlerine göre

3. kadar بۇ ۋاقىت ياكى ئورۇننىڭ چېكىنى كۆرسىتىدۇ.

مەسلەن:

bir aya kadar بىر ئايغا قەدەر، بىر ئايغىچە

Evden bahçeye kadar gittim.

ئۆيدىن باغچىغا قەدەر كەتتىم.

Sabahtan akşama kadar bekledim.

ئەتىگەندىن ـ كەچكىچە ساقلىدىم.

4. rağen بۇ ئۇيغۇرچىدا «...بولسىمۇ...»، «قارىماس تىن» دېگەن سۆزلەر بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. مەسىلەن:

yaslı nimasına rağmen

ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماستىن.

Söz vermesine rağmen gelmedi

ئۇ ۋەدە قىلغان بولسىمۇ، كەلمىدى.

ئۇچىنچى، چىقىش كېلىشىنى تەلەپ قىلىدىغان سۆز ئارقا يارەمچىلىرىگە تۆۋەندىكىلەر كىرىدۇ:

1. dolayı سەۋەبىنى كۆرسىتىدۇ.

مەسىلەن:

bundan dnlayı بۇ سەۋەبلىك

2. beri بۇ، ۋاقىتنىڭ باشلىنىش چېكىنى كۆرسىتىدۇ.

مەسىلەن:

dünden beri تۈنۈگۈندىن بۇيان

akşamdan beri ئاخشامدىن بۇيان

3. itibaren «باشلاپ» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

مەسىلەن:

Geçen günden itibaren ئۆتكەن كۈندىن باشلاپ

Şubatın birinden itibaren

فېۋرالنىڭ بىرىدىن باشلاپ

Sözlük

A

acele	ئالدىراش، تېنەش
acelecilik	ئالدىراقسانلىق
acem	①بىرەر ئىشنىڭ ئەھلى ئەمەس ② ناتونۇش
acı acı	ئاچچىق .. ئاچچىق
acı duymak	ئاغرىق ھېس قىلماق
acıkmak	قورساق ئاچماق
acılaşmak	ئاچچىق كىرمەك
acımak	ئىچ ئاغرىماق؛ ئېچىنماق
acınmak	ئېچىنماق
acıtmak	ئاغرىتماق
aşıklamak	چۈشەندۈرمەك، ئىزاھلىماق، شەرھلىمەك
açılmak	ئېچىلماق، ھوشىغا كەلمەك؛ ئۈزۈلگەلاشماق
adale	مۇسكۇل
adamak	بېغىشلىماق؛ تەقدىم قىلماق؛ ئاتا قىلماق
adeta	پات ـ پات
adım	قەدەم
aeroflot	ئايرودروم

ağ	بېلىقچىلار تورى
ağacıçlandırmak	ئورمانلاشتۇرماق
ağıl	قوتان
ağırlanmak	ھۆرمەتكە سازاۋەر بولماق
ağlıya ağlıyü	يىغلا ـ يىغلا
ağustus	ئاۋغۇست، 8 ـ ئاي
ahbab	دوست، ئاغىنە
akardeon	ئاكاردىيون
akılda tutmak	ئەستە ساقلىماق
akıl edemez	ئەقىل يەتمەسلىك
akın akın	توپ ـ توپ، سانجاق ـ سانجاق
akıncı	تاجاۋۇزچى، ھۇجۇم قىلغۇچى
akıntı	ئېقىن (سۇ)
aklından geçirmek	كۆڭلىدىن كەچۈرمەك
akpak	ئاپئاق
ükraba	ئۈرۈق ـ تۇغقان
aksi hareket	زىت ھەرىكەت
akşam gezintisi	كەچلىك سەيلە
akşamsı	كەچقۇرۇن
ai	① قىزىل ② ھىيلە، ئالدام
ala bildiğine	ئەگ يۇقىرى سۈرئەت بىلەن
alaylı alaylı	مەسخىرىلىك
alay etmek	مەسخىرە قىلماق، زاكىلىق قىلماق
alçak gönüllülük	كەمتەرلىك، كىچىك پېئىللىق
alçı taşı	گەچ، گىپس
aldırmalık	ھەمىيەت بەرمەسلىك
alelacele	ئىنتايىن ئالدىراش

alet	قورال، سايمان، جابدۇق، ۋاستە
alın	ماڭلاي، پېشانە
alışkanlık	ئادەت
alışmak	ئادەت قىلماق
alla belasını versin	خۇدا جازاڭنى بەرسۇن
alt - üst etmek	ئاستىن - ئۈستۈن (ئوڭتەي - توڭتەي) قىلماق
amaç	مەقسەت، نىشان
ameliyat	ئوپېراتسىيە
amir	باشلىق، بۇيرۇق قىلغۇچى
ana yasa	ئاساسىي قانۇن
anı	ئەسلىمە، خاتىرە
anlaşılmak	بىلىنمەك، مەلۇم بولماق
anlı şanlı	گۈزەل
apartıman	قەۋەتلىك بىنا
aptal	ئەخمەق، ھاماقەت
araba yapımı	ھارۋا ياساش
ayaç	ۋاستە، قورال: توسالغۇ
ara sıra	بەزىدە، تۇرۇپ - تۇرۇپ، گاھىدا
araştırma	تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش
arayıcı	ئىزدىگۈچى
arz etmek	كۆرسىتىپ تۇرماق
asary atıka	ئاسار ئەتىقە
asılı	ئىسسىقلىق
asker talımı	ھەربىي تەلىم
asma çardak	باراڭ، بېرىش
aşağı yukarı	تەخمىنەن

aşçı	ئاشپەز
aşık	ئوشۇق
aşırı	كۆپ، ئىنتايىن؛ ھەددىدىن تاشقىرى
aşk olmak	ئاشىق بولماق، كۆيۈپ قالماق
atalur sözü	ماقال ـ تەمسىل
atımaca	قارچىغا
attırmak	سالدۇرماق (ئۇچىدىكى كىيىمنى)
avlanmak	ئوۋغا چىقماق
avrat	ئايال؛ ئەۋرەت
avuç	ئوچ، ئوچۇم
avurı	ئېغىز بوشلۇقى، قوۋۇز
ayağa gelmek	ئۆزى كەلمەك؛ تەييار بولماق
ayakta durmak	ئۆرە تۇرماق
ayak uydurmak	ئۇيغۇنلاشماق؛ ماسلاشماق
ay çiçeği	ئاپتاپپەرەس
ayı	ئېيىق
ayırt etmek	پەرقلەندۇرمەك
aydınlanmek	روشەنلەشمەك، ئېنىقلانماق
ayıkı	خىلاپ، زىت
ayran	قېتىق
ayrıca	بۇنىڭدىن باشقا، ئايرىم ھالدا
ayrıntı	پەرق؛ پۈتۈن بىر نەرسىنىڭ پارچىسى
azamatlı	يوغان، زور، ئۇلۇغ
azar işitmek	دەشنام (ئازار) يېمەك؛ دەككە يېمەك
azçok	ئاز ـ تولا
azdaha	پەنە بىرئاز

azgınlaşak	تاشقىنلاشماق، كۆۋەجىمەك
azınlıkar	ئاز سانلىقلار

B

baca	تۈرخۇن، مورا
bağlı	مۇناسىۋەتلىك، قاراشلىق، تەۋە
baka kalmak	ھەيران قالماق
bakan	مىنىستىر
bakanlık	مىنىستىرلىك
bakım	بېقىش
bakış	قاراش
bakla	دادۇر (پۇرچاق)
bakma	بېقىش، ھالىدىن خەۋەر ئېلىش، قاراش
batırmak	داۋالاتماق
bal	ھەسەل
balçık	پاتقاق، لاي
basamak	پەلەمپەي، باسقۇچ
basımevi	باسما زاۋۇتى
basın	مەتبۇئات
basit	ئاددىي، ئادەتتىكى
basketbol takımı	ۋاسكېتبول كوماندىسى
baskı	بېسىم
basma entari	كۆڭلەك
bastırmak	بېسىپ كەتمەك، باستۇرماق
başarılı	مۇۋەپپەقىيەتلىك

başarılmak	مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشمەك
başaçağı	تىك موللاق
baş bakan	باش مىنىستىر، زۇڭلى
baş hekim	باش دوختۇر
başkan	باشلىق، رەئىس
başkent	مەركەز، پايتەخت
başlı başına	ئۆز ئالدىغا
başlıca	ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدىغان
başlık	بۆك، دوپپا؛ رەھبەر
baş örtüsü	باش ياغلىقى
baş vurmak	مۇراجىئەت قىلماق؛ يالۋۇرماق
batı	غەرب، كۈن پېتىش
batı helimliği	غەرب تىبابەتچىلىكى
batmak	چۆكۈپ كەتمەك؛ سانجىماق
bayağı	ئادەتتىكىدەك
bayan	خانىم (ئايالالار ئىسمىنىڭ ئالدىدا قوللىنىلىدۇ)
bayındırlık	گۈللىنىش، تەرەققىيات، قۇرۇلۇش
baykuş	مۇشۇكيىاپىلاق، مۇقۇش
belirmek	پەيدا بولماق
belirtilmek	نامايان بولماق
benek	مەك، خال
bereket versin	خۇداغا شۈكۈر
besili	سېمىز (ھايۋان)
beşik	بۆشۈك
beyaz maden kömürü	ئاق مەدەن كۆمۈرى
beyenmek	ياخشى كۆرۈپ قالماق
bez	رەخت

bıkmak	ژېرنگمەك، بىزار بولماق
biber	لازا (سەي)
biçim	شەكىل، تەرز
biçmek	پىچماق، كەسمەك؛ ئورماق (بۇغداينى)
biigi	ساۋات، مەلۇمات
bilhassa	بولۇپمۇ
bilimsel	ئىلمىي
bilinç	ئاڭ
binici	ئات مىنىش ماهىرى، چەۋەندаз
bir alay	بىر مۇنچە
bir ara	ئارىلىقتا، ئارىدا
birey	تەك، بىر، سىڭار، يالغۇز
birikinti	توپلام، يىغىندى، دۆۋە
bir kere	(يەنە) بىر قېتىم
birleşme	بىرلىشىش
birnefeste	بىر يولدا، تىنماستىن
bir nevi	بىر خىل، بىر تۈرلۈك
bir öteden bir beriden	بىر ئۇيانىدىن، بىر بۇيانىدىن
bir süre	بىر مۇددەت، بىر مەزگىل
bır takım	بىر مۇنچە
bır türlü	هېچ، هېچبىر
bisikiet	ۋېلىسىپىت
bitmek	تۈگىمەك، ئۈنمەك
bodrum	گەمە، گېمىم
bohça	بوغجۇما
bok	پوق، نىجاسەت

borç	قەرز
boş	بوش، قۇرۇق، بىكار
boşuna	بىھۇدە، بىكاردىن بىكار
boya kalem	بويياقلىق قەلەم، رەڭدار قەلەم
boyalı	بويياقلىق، ئارتۇقچە گىرىم قىلغان
boya sürmek	بويىماق
boyatmak	بوي تارتماق، ئۆسمەك، زورايماق
boylu boyunca	ئۇزۇنىسىغا
boy ölçüşmek	پەسلەشمەك؛ ئۇزەڭگۈ سوقۇشتۇرماق
bozmak	بۇزماق؛ پارچىلىماق
böbürlü	مەغرۇر، تەكەببۇر
ölge	رايون (مەمۇرىي بىرلىك)
böylelikle	شۇ ئۈسۈلدا، شۇ شەكىلدە
böylesine	شۇ شەكىلدە
buhar	ھور، پار
bulanık	مانان، خۇنۇك
bulanmak	ئاينىماق (كۆڭۈل)
bulmak	ئىزدەپ تاپماق
buluşmak	بىر يەرگە جەم بولماق
bu yüzden	بۇ (مۇشۇ) سەۋەبتىن
bükmek	ئەگمەك، مۈكچەيتمەك

C

cadde	يول (غالىبىيەت يولى دېگەندەك)
cahil	نادان؛ تەجرىبىسىز
cambaz	ھىيلىگەر؛ سېرىكچى

can çekişmek	جان تالاشماق
canı istemek	كۆڭلى تارتماق، خالىماق
canı yanmak	جېنى قىينالماق
canı sıkılmak	ئىچى پۇشماق، كەيپى بۇزۇلماق
ceket	چاپان
ceza çekmek	جازالانماق
cılız	ئاجىز ۋە زەئىپ
cger	جىگەر ۋە ئۆپكىنىڭ ئومۇمىي نامى
cihaz	ئۈسكۈنە، جاھاز؛ قۇرۇلما
cimri	بېخىل، پىخسىق
cimrilik	بېخىللىق، پىخسىقلىق
cirit atmak	توپلىشىپ يۈرمەك
coşkun	جۇشقۇن؛ دولقۇن، ئۆركەش
cumba	بالكون
cübbe	تون (مولللار كىيىدىغان)
cümle	ھەممە بارلىق

Ç

çaba	تىرىشچانلىق
şaba göstermek	تىرىشماق، كۈچ چىقارماق
çağdaş	زامانداش،زامانىۋى
çağlayan	شارقىراتما (سۇ)
çağıltı	سۇنىڭ شارقىرىغان ئاۋازى
çalı kuşu	چالمىقۇش
çalkalamak	چايقىماق (كىرنى)
çalmak	ئوغرىلىماق

çam	قارىغاي
çap	دىئامېتر، دائىرە، چوڭلۇق
çardak	باراڭ، شىپاڭ، سايىۋەن
çarpışmak	سوقۇشماق، ئېلىشماق، سوقۇلۇپ كەتمەك
çarpmak	سوقۇنۇپ كەتمەك
çatlak	يېرىق، دەز؛ سۇنۇق
çayırlık	ئوتلاق
şehre	يۈز، چىراي؛ قىياپەت
çeki	ئۆلچەم، تارازا
çekici	جەلپ قىلىدىغان، جازبىلىك
çekirdek	مېغىز، ئۇچكە، ئۇرۇقچا؛ يادرو
şekirge	چېكەتكە
çekiştirmek	سىلكىمەك؛ غەيۋەت قىلماق
çene	ئىڭەك
çentmek	يونماق (پىچاق بىلەن)
çerçeve	ئەتراپ، ئۆپچۆرە، رام
çeşitli	تۈرلۈك، ھەر خىل
şeşme	بۇلاق؛ كۆز
çeviklik	چەبدەسلىك، چاققانلىق
çıkaramamak	چۈشەنمەسلىك
çıldırmak	ساراڭلىقى تۇتماق
çın çın	چاڭىلداق
çınlamak	جاراڭلىماق
çıplak	يالىڭاچ
çırpınmak	تولغانماق
çiçek bahçesi	گۈل باغچىسى
çiftçi	دېھقان

çifte atmak	تەپمەك
çiftlik	دېھقانچىلىق مەيدانى
çiğ	خام، پىشمىغان
çimento	سېمونت
çirkef	پاسكىنا، سېسىق
çit avlu	ئەتراپى چىتلانغان هويلا
çivi	مىخ
çizerlar	رەسساملار
çoban	پادىچى
çoğalmak	ئاۋۇماق، كۆپەيمەك
çokça	كۆپىنچە
çorak	ئۇنۇمسىز (يەر)
çorap	پاياپاق
çözmek	يەشمەك، هەل قىلماق
çekur	ئويمان، ئورەك
çuval	تاغار
çuvaldız	جۇۋالدۇرۇز
çürümek	چىرىمەك، سېسىماق

D

dağınık	تارقاق
daldırmak	تۇرغۇزماق
dalğalanmak	دولقۇنلىماق
dalmak	كىرمەك
damlamak	تاممماق
dana	موزاي
dans etmek	تانسا ئويناماق، تانسا قىلماق
darı	تېرىق

darmedağınık	چۇۋۇق، قالايمىقان
davetliler	مېھمانلار
davul	ناغرا، دۇمباق، بارابان
değer	باها؛ قىممەت
defnetmek	دەپنە قىلماق
değin	قەدەر، ...گىچە
değinmek	بىر يەرگە توپلانماق
değirmen	تۇگمەن: يارغۇنچاق
değişik	ئۆزگىرىشچان، خىلمۇ خىل
değiştirmek	ئۆزگەرتمەك
deli	سارالىق، سەۋدايى
delilik	سارالىقلىق، سەۋدايىلىق
denecek	دېگۈدەك
denetim	سىناق
derbeder	قالايمىقان، بىسەرەمجان
derebeyi	فېئودال
derin derin	ئىچ ـ ئىچىدىن
ders aletler	ئوقۇتۇش سايمانلىرى
desteklemek	قوللىماق، يار ـ يۆلەك بولماق
deterjan	سوپۇن پاراشوكى، سۇيۇق سوپۇن
dev	زور، گىگانت؛ بەستلىك؛ دىۋە
deve	تۆگە
didiklemek	چوقىلاپ بېزەپ قىلىۋەتمەك
dikilmek	دىك بولماق (قۇلاق)
dikkatlı dikkatlı	پۈتۈن دىققەت بىلەن؛ پۈتۈن زېھنى بىلەن
dikkatı çekmek	دىققەتنى تارتماق
dinlenmek	ئارام ئالماق

dinmek	توختىماق (شامال، يامغۇر)
direk	تۈۋرۈك
diş bilemek	چىش بىلىمەك
dizi	تىزىق
doğa	تەبىئەت
doğal kapı	تەبىئىي دارۋازى
dokuma	توقۇش، توقۇلما
dokunmak	تەگمەك (زىمىنى)
dolanmak	ئايلانماق، چۆگىلىمەك
dolu	مۆلدۈر
dolu dolu	قىپقىلىپ، چىڭقىلىپ
dona tılmak	بېزەلمەك، زىننەتلەنمەك
donmak	توڭلىماق
doruk	چوققا
dostluk kurumu	دوستلۇق جەمئىيىتى
doyurmak	تويغۇزماق
doymak	تويماق؛ قانماق
döşemek	ياتقۇزماق؛ سېلىپ بەرمەك (ئاستىغا)
dövmek	ئۇرماق، سوقماق، يانجىماق
durgun	تۇرغۇن
duyğuya kapılmak	ھېسسىياتقا پاتماق
dügün	توي، توي - تۆكۈن
dürüm	تۈزۈم
düşünce	پىكىر
düzen	تەرتىپ، تەكشى
düzenlemek	ئورۇنلاشتۇرماق

düzey	سەۋىيە
düzgün	رەتلىك، تۈز

E

eceli gelmek	ئەجىلى توشماق
eczc kutusu	دورا قۇتىسى
efendi	خوجايىن
eğitim	خۇشتارلىق
eğitim	تەلىم ـ تەربىيە
eğitmek	تەربىيلىمەك
eğitse	تەربىيۋى
eglendirmek	ئويناتماق، تاماشا قىلدۇرماق
egrilmek	ئېگىلمەك، پۈكۈلمەك
ekim	10 ـ ئاي، ئۆكتەبر
ekonomik	ئىقتىسادىي
ekonomik bitkiler	ئىقتىسادىي زىرائەتلەر
ekonomik ilişki	ئىقتىسادىي مۇناسىۋەت
eksetmek	ئەكس ئەتمەك
elbezi	ئىسسىق سۇدا ھۆللەنگەن قول سۈرتكۈچ
elde etmek	قولغا كەلتۈرمەك، ئىگە بولماق
elegeçirmek	قولغا كىرگۈزمەك
eleştir	تەنقىد
eleştirilmak	تەنقىدلەنمەك، تەنقىدكە ئۇچرىماق
elmas	ئالماس
elveda	خوش، ئەلۋىدا
elyazma	قولىيازما
emece	ھەمكارلىق، لاپقۇت
emekçi	ئەمگەكچى

emek kahramani	ئەمگەك قەھرىمانى
emniyet	بىخەتەرلىك؛ ئىشەنچ
empoze	مەجبۇرىي قوبۇل قىلدۇرماق
emzik	جوغا (چۆگۈننىڭ)
emzirmek	ئېمىتمەك
endüsteri	سانائەت
engel	توسالغۇ، توسۇق
engellemek	توسقۇن بولماق، ئالدىنى ئالماق
ense	پاتاق، گەجگە
erbab	ئەھل (ئەھلى)
erinmek	ئېرىنمەك
esenlik	ئامانلىق، سالامەتلىك
esirgemek	ئايىماق
eski	كونا، سابىق؛ قەدىم
eskitmek	كونىراتماق
eş	ھەمراھ، يولداش (رەپىقە)
Eşarp	شارپ شارپا
eşinmek	چاپچىماق
etek	ئېتەك
etfiyati	گۆش باھاسى
etki	تەسىر
etkin	ئاكتىپ، پائال
etnik grup	ئېتنىك تەركىب
etnik topluluk	ئېتنىك تەركىب
evcil hayvanlar	ئۆي ھايۋانلىرى
evlatlik	ئاسراندى، بېقىۋالغان
evrak	ئىسپات قەغەزلىرى

eyalet	ئۆلكه
eyer	ئېگەر
eylül	9 - ئاي، سېنتەبر

F

fahiş	قىممەت
fakir	كەمبەغەل
fasulya	پۇرچاق
felaket	پالاكەت، بالا - قازا
felek	(كۆچمە مەنىدە) تەقدىر
fener	پەنەر (چىراغ)؛ مايالك
fes	تۈركلەرنىڭ قەدىمكى بۆركى
fevkalade	پەۋقۇلئاددە؛ ئالاھىدە، ئىنتايىن
fısıldamak	پىچىرلىماق
fışkırmak	پۇركىمەك (سۇنى)
fidan	كۆچەت، جىرىم
fizik	جىسمانىي؛ بەدەن، تەن قۇرۇلۇشى
fuar	سودا يەرمەنكىسى

S

gağalamak	چوقۇلماق
gargara	غارغار (قىلماق)
gayrı	باشقا، يات، غەيرىي
gebe	ئىككى قات، ئېغىر ئاياغ
gececik olsun	بىر كېچە بولسىمۇ، بىر كېچىلىك بولسىمۇ
gecelemek	تۈنىمەك، كېچىنى ئۆتكۈزمەك
geceleyin	كېچىچە
geleneksel	ئەنئەنىۋى
gelene geçene	ئۆتكەن - كەچكەنلەرگە، كەلدى - كەتتىلەرگە

gelin	كېلىن
gelişemez	ۋىجىك، يېگىلەپ قالغان، چوڭىيالمىغان
gelişme	تەرەققىيات، ئىلگىرىلەش، چوڭىيىش
gelişme	گۈللىنىش، راۋاجلىنىش تەرەققي قىلىش، زورىيىش
gençleşmnk	ياشلاشماق
genel park	ئاممىۋى باغچە
genişleşmek	كېڭەيمەك
gerçekleşmek	رېئاللاشماق، رېئاللىققا ئايلانماق
gerçekten	ئەمەلىيەتتە
gereğince	ئاساسەن، بىنائەن
gerek	مەيلى، ياكى
gereken	لازىم بولغاندا، زۆرۈر تېپىلغاندا
gerekmek	لازىم بولماق، كېرەك بولماق
geri kalmak	ئارقىدا قالماق
gezdirmek	ئايلاندۇرۇپ تاماشا قىلدۇرماق
glclrdamak	غىچىرلىماق
gide gide	ماڭغانچە، بارغانچە، بارغانسېرى
giderek	تەدرىجىي
gidipgelen	بېرىپ كەلگەن
gitkide	تەدرىجىي، ئاستا ـ ئاستا
gittikçe	بارغانسېرى
giyim sanayi	كىيىم ـ كېچەك سانائىتى
gizlenmek	يوشۇرۇنماق، مۆكمەك
gizlice	يوشۇرۇنچە، ئوغرىلىقچە
gizli gizli	يوشۇرۇنچە، ئوغرىلىقچە
gocuk	جۇۋا
gömlek	كۆڭلەك

görenek	ئۆرپ ـ ئادەت
görev yapmak	ۋەزىپە ئۆتىمەك
görkemli	كۆركەم؛ ھەشىمەتلىك
görünüm	كۆرۈنۈش
görüşme	ئۇچرىشىش
gösteri	ئويۇن، تاماشا
göz atmak	كۆز تاشلىماق، نەزەر سالماق
göze almak	كۆزگە ئالدىغا كەلتۈرمەك؛ مۆلچەرلىمەك
gözleme	تاۋىدا قىزارتىپ پىشۇرىددىغان بىر خىل نان
gözlenmek	تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلماق
göz önüne almak	كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەك
gliserin	گلىتسىرن
grup	گۇرۇپپا
güçüme gitmek	ئېغىر كەلمەك
güç	قىيىن، تەس
güle güle	خۇشال ھالدا
güney	جەنۇب
gürbüz	ساغلام، قاۋۇل
güven	ئىشەنچ

H

habire	ئارقا ـ ئارقىدىن
hademe	تازىلىق ئىشچىسى
hadi	قېنى، قېنى ئەمسە
hafıza	ئەستە ساقلاش كۈچى، خاتىرە
haklı	توغرا، ھەق
hal	ئەھۋال، ۋەزىيەت؛ ئىپادە
halıcılık	گىلەمچىلىك

halı fabrikasi	گىلەمچىلىك فابرىكىسى
halik	ياراتقۇچى، ئاللاھ
halk kitlesi	خەلق ئاممىسى
halk ordusu	خەلق ئارمىيىسى
halk yığınları	خەلق ئاممىسى
hamam	مۇنچا
hammadde	خام ئەشيا
hap	تابلىتكا (دورا)
hareket etmek	يولغا چىقماق
harıl harıl	توختىماستىن، داۋاملىق
hasta bakıcı	كېسەلگە قارىغۇچى، سېستىرا
hastalik	كېسەللىك
hava alanı	ئايرودروم
hava almak	ھاۋا يېمەك
hava tabakası	ھاۋا قاتلىمى
hava yolculuğu	ئايروپىلان سەپىرى
hava yolları	ھاۋا يولى
hayalet	كۆزگە كۆرۈنگەن خىيالىي نەرسىلەر
haylı	خېلى، خېلىلا
hayvancılık	چارۋىچىلىق
hayvan eğitimi	ھايۋان كۆندۈرۈش
hayvan kesmek	مال ئۆلتۈرمەك
hekim	دوختۇر، تېۋىپ
hendek	خەندەك
henüz	ھېلىلا؛ تېخى
hapten	پۈتۈنلەي، ھەممە
herne kadar	ھەر قانچە بولسىمۇ

herneyse	نېمه بولسا بولسۇن
herze	خىلمۇ خىل، تۈرلۈك
hırpalamak	نابۇت قىلماق
hırsızlık	ئوغرىلىق
hızar	سۇ كۆچى بىلەن ئىشلەيدىغان هەرە
hızlanmak	تېزلەشمەك
hiç değilse	هېچ بولمىغاندا
hindi	ئورۇس توخۇسى، كۆركە
hoca	مۇئەللىم، ئۇستاز
hoplamak	قىيىغاتماق، سەكرىمەك
hoşa gitmek	زوقلانماق، ياخشى كۆرمەك
hoşlanmamak	خۇشال بولماسلىق
husus	خىزمەت؛ جەهەت، ساهە

I

ırak	يىراق
ırmak	دەريا
ısı	ئىسسىق
ısah etmek	تۈزىمەك، ياخشىلىماق
ıslanmak	هۆل بولۇپ كەتمەك، نەم بولۇپ كەتمەك
ısmarlamak	جېكىمەك؛ تاپشۇرماق
ıstırap	روهىي ئازاب، ئىرتىراپ
ışıklandırmak	يورۇتۇلماق
ışıklı	يورۇق
ışıl	يوپيورۇق

I

ibik	تاج (خوراز نسك)
icap etmek	لازم بولماق
içini çekmek	ئاه ئۇرماق
için için	ئىچ ئىچىدىن
içten	سەمىمى
içtenlik	سەمىمىيلىك
içyüz	ماھىيەت
iddia	ئىلگىرى سۈرۈلگەن چۈشەنچە، پىكىر
ig	يىگ
igne	يىڭنە
ihmal etmek	كارى بولماسلىق
ikide birde	پات - پات
ikmal etmek	تاماملىماق
ikram etmek	تەقدىم قىلماق
ilaç maddesi	دورا ماتېرىيالىرى
ileri gitmek	تەرەققىي قىلماق، ئىلگىرى كەتمەك
ilgi	مۇناسىۋەت، ئالاقە
ilgi çekmek	دىققەتنى تارتماق
igilendirmek	دىققەتنى تارتماق، قىزىقتۇرماق
ilgilenmek	دىققەت قىلماق، كۆڭۈل بۆلمەك
ilginç	قىزىقارلىق؛ دىققەتنى جەلپ قىلىدىغان
ilişmek	تېگىپ كەتمەك
ilk akşam	ئاۋال ئاخشام
ilkin	ئاۋۋال، دەسلەپ

ilk oknl	باشلانغۇچ مەكتەپ
iik yaz	ئەدىياز
in	ئىن (ھايۋانلارنىڭ)
inanç	ئېتىقاد. ئىشەنچ
inat	جاھىل، تەرسا، كاج
incecik	ئىنچىكە (ئاۋاز)
inceleme	تەتقىق قىلماق
inci	ئۇنچە
ingin	ئويمان
inlemek	ئىڭرىماق
inleye oflaya	ئىڭرىماق
ip	ئارغامچا، تانا، شوينا
ip atlamak (25)	ئارغامچا سەكرىمەك (تەنھەرىكەت تۈرى)
ipek kurdele	يىپەك لېنتا
iplik	يىپ
iri yarı	بەستلىك، زور
iskelet	ئىسكىلىت
istedikleri gibi	خالىغىنىچە
istek duymak	زوق قىلماق، زوقلانماق
istikamet	تەرەپ، نىشان
işite bilmek	ئاڭلىيالايدىغان دەرىجىدە
işiter işitmez	ئاڭلىنا ـ ئاڭلانماس
işlem yapmak	ئالاھىدە ئىشلىمەك
itina	دىققەت؛ ئېھتىيات
iyi gelmek	ياراشماق، ياخشى كەلمەك
iyi kalblı	قەلبى گۈزەل
izbe	قاراڭغۇ، زەي ئۆڭ

kabahat	گۇناھ، ئەيىب
kabarmak	كۆپمەك، ئۆرلىمەك، كۆپچىمەك
kabine	كابىنت
kadim	قەدىمىي، قەدىمكى
kadru	كادىر
kafa	باش، كاللا
kah	گاھى، بەزى ۋاقىت
kahırlı	مەيۇسانە، پەرىشان، قايغۇ بىلەن
kahkaha	قاقاقلاپ كۈلمەك
kaide	قائىدە
kalbi atmek	يۈرىكى دۇپۇلدىمەك
kalbur	غەلۋىر
kalça	ساغرا
kalın	توم، يوغان، قېلىن
kalınlık	قېلىنلىق، چوڭلۇق
kalıntı	ئىز، قالدۇق، خارابە
kalite	ئالاھىدىلىك، خۇسۇسىيەت
kalkinmak	تەرەققىي قىلماق، ئىلگىرىلىمەك
kamuoyu	جامائەت پىكرى
kapanmak	سولانماق، ئېتىلمەك
kaplama	سۇۋاق (تامنىڭ)
kapsamlı	دائىرە، كۆكەم
kar	پايدا، مەنپەئەت
karagün	ئېغىر كۈن

karartmak	قارايماق، قاراڭغۇ چۈشمەك
karı	خوتۇن، ئايال
karışık	ئارىلاشما، بىرىكمە؛ قالايمىقان
karışıklık	قالايمىقانلىق، بىسەرەمجانلىق
karıştırmak	قالايمىقانلاشتۇرۇۋەتمەك، ئارىلاشتۇرۇۋەتمەك
karides	راك، قىسقۇچپاقا
karşı karşıya	ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل
karşılamak	ئالدىنى ئالماق؛ قارشى ئالماق
kartabakası	قار قاتلىمى
kar yığını	قار دۆۋىسى
kasa	كاسسا، پولات ساندۇق
kasaba	شەھەر (ناھىيە بازىرى)
kaset	ئۇنئالغۇ لېنتىسى
kat	ھەسسە، قەۋەت
katı	قاتتىق
katılmak	تېلىقىپ قالماق
katlanmak	چىدىماق، بەرداشلىق بەرمەك
katmak	سالماق، قوشماق، قاتماق
kavak	تېرەك
kavruk	يىگىلەپ قالغان، قورۇلۇپ قالغان
kaya	قىيا، ھاك
kaynak	مەنبە
kaz	غاز
kazı	قېزىلما، ئارخېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈش
kazık	قوزۇق
keçe	كىگىز
kendine gelmek	ھوشىغا كەلمەك

kefe	نۆۋەت، قېتىم
kerpiç	كېسەك
kesin	كەسكىن، قەتئىي
kesinlikle	كەسكىن هالدا
keşfetmek	كەشپ قىلماق
kımıldamak	مىدىرلىماق، قىمىرلىماق، تەۋرىمەك
kırbaç	قامچا
kırılmak	سۇنماق، چېقىلماق، يېرىلماق
kırlangıç	قارلىغاچ
kırpışırıtıak	چىمچىقلاتماق
kısmetli	تەلەيلىك، بەختلىك
kıtır kıtır	غىچىر - غىچىر
kıtlık	ئاچارچىلىق
kıvrıcık	قايرىلىپ تۇرغان (كىرپىك)
kıvrılmak	تۇگۈلمەك، تولغانماق
kıyamet koparmak	قىيامەت بولۇپ كەتمەك
kıyı	قىرغاق (دەريانىڭ)
kızmak	ئاچچىقلانماق، خاپا بولماق
kibirli	تەكەببۇر، مەغرۇر
kilitli	قۇلۇپلاقلىق، سولاقلىق
kilo metrekare	كۋادرات كىلومېتر
kimi	بەزى
kimya	خىمىيە
kiraz	گىلاس
kismetli	بەختلىك، تەلەيلىك
koğmak	قوغلىماق
koklamak	پۇرىماق

ئەتىر چاچماق، پۇراقلىق ئەرسىلەرنى سۈرەك

koku sürmek	
kol	پاترول؛ يەك
kol kala	قولغا قول تۇتۇشۇپ
koltuk	قولتۇق؛ سافا، دىۋان
kompres	داكا، تېڭىق
konserve	كونسېرۋا
kontrol	تەكشۈرمەك
konuk	مېھمان
konuklamak	مېھمان بولماق
kopmak	يۇلۇنۇپ چىقماق
koruk	چېكىلمىگەن ئۈزۈم؛ غورا
koskoca	زور، يوغان
koşmaca	قوغلاشماق (بالىلار ئويۇنى)
kovuk	دەرەخ كامېرى
köpürmek	تاشماق (سۇ)؛ غەزەپلەنمەك
kor söndürmek	ئىسرىق سالماق
köşk	داچا
kreş	يەسلى
kulan vermek	تىڭشىماق، قۇلاق سالماق
kum fırtınası	قۇم بورىنى
kum yığını	قۇم بارخىنى
kurdele	لېنتا
kurtuluş	ئازادلىق
kurtuluş ordusu	ئازادلىق ئارمىيە
kurşun kalem	قېرىنداش (قەلەم)
kuru	قۇرغاق؛ قۇدۇق

kusur	ئەيب
kuşak	بەلباغ، چەمبەر
kuşkusuz	شۈبھىسىز
kutlamak	مۇبارەكلىمەك، تەبرىكلىمەك
kuzey	شىمال
kuzgun	قارغا
küfe	سېۋەت
küçültmek	كىچىكلەتمەك
kültür	مەدەنىيەت
kültürel	مەدەنىي
kültürlü	مەدەنىيەتلىك
küpe	ھالقا
küsmek	ئاچچىقلانماق، خاپا بولماق

L

lacivert	قاراكۆك، نىل رەڭ
lakırdı	ئورۇنسىز (ئاساسسىز) گەپ ـ سۆز
lapa lapa	لەپ ـ لەپ
lastik tekerlek	رېزىنكە چاق
lata	ئاددىي يامغۇرلۇق
leş karğa	تاپ يېگۈچى قارغا
levha	رەسىم، لوزۇنكا
limon	لىمون (مېۋە)
lise	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ
lokomotif	پاراۋوز
lüzüm görmek	لايىق كۆرمەك

M

maalesef	ئەسەت، ئەپسۇس
maarif müdürlügü	مائارىپ ئىدارىسى
madenci	كان ئىشچىسى
mağaza	ماگىزىن، دۇكان
makine	ماشىنا
makinalaşmak	ماشىنىلاشماق
maligüç	مالىيە كۈچى
maliyet	تەننەرخ
manda	كالا، ئۆكۈز (سۇ كالىسى)
manevi gelişme	مەنىۋى جەھەتتىن يېتىلىش
marifet	ئۇستىلىق، ھۈنەر
marka	ماركا
masraf	چىقىم راسخوت، خىراجەت
mazlum	بىچارە مەزلۇم
mecal	ماغدۇر، قۇۋۋەت
melemek	مەرىمەك
melodi	مىلودىيە
meme	ئەمچەك، يېپلىن
memeli hayvanlar	سۈت ئەمگۈچى ھايۋانلار
merak	ھەۋەس، ئىشتىياق، قىزىقىش
merhemetsiz	رەھىمسىز
merkep	ئېشەك
mesafe	مۇساپە
mesela	مەسىلەن

meslektaş	كەسىپداش
mesut etmek	بەختىيار قىلماق
metroloji	مېتىرولوگىيە
metre kare	كۋادرات مېتر
mezun olmak	پۈتتۈرمەك (مەكتەپنى)
mide	ئاشقازان، مەيدە
milliyet	مىللەت
milyar	مىليارد
minare	مۇنار، پەشتاق
minibüs	مىنىبۇس
mini mini	ئوماق، كىچىك
misafirhana	مېھمانخانا
moda	مودا
modern	زامانىۋى
mubadele	ئالماشتۇرۇش، تېگىشىش
mucip	سەۋەب؛ لازىم بولۇش
muhabir	مۇخبىر
muhacir	مۇھاجىر، كۆچمەن
muhafaza etmek	مۇھاپىزەت قىلماق، قوغدىماق
muhakkak	چوقۇم، جەزمەن، شۈبھىسىز
muşamba	يامغۇرلۇق (چاپان)
mutluluk	بەخت سائادەت
mücadele	جەڭ، ئۇرۇش، كۈرەش
mücevher	قىممەت باھالىق تاشلارنىڭ ئومۇمىي نامى
müebbet	مۇددەتسىز (قاماق)
müjde	خۇش خەۋەر
mükedder	قايغۇلۇق، غەمكىن

müphem	مۇجمەل، نا ئېنىق
müsaade	رۇخسەت، ئىجازەت

N

nara	نەرە، سۆرەن - چۇقان
nargile	چىلىم
naylon	نىلون (رەخت)
nazar	نەزەر، قاراش، كۆز تېكىش
nazarıyla	... كۆز بىلەن
nazik olmak	نازاكەتلىك بولماق ئەدەبلىك بولماق
neçareki	نېمە چارە
nahir	دەريا
nayse	ئىش قىلىپ، نېمە بولسا بولسۇن
nihayet	ئاقىۋەت، ئاخىر
nitekim	ئەھەلىيەتتە
not	نومۇر، باھا (ئىمتىھان نەتىجىسى)
nota	نوتا

O

okullu	مەكتەپ بالىسى، ئوقۇغۇچى
okuyucu	مۇشتېرى، كىتابخان
olanak	ئىمكان، ئىمكانىيەت، مۇمكىنچىلىك
oluk	نو، نوكەش
oluşmak	تەركىب تاپماق، بارلىققا كەلمەك
onulmak	ئۇنتۇلماق

onur	ئىززەت، ھۆرمەت، شان ـ شەرەپ
okestra	ئورکېستىر
ortaklaşa	ھەمکارلىشىپ، ئورتاقلىشىپ
otel	مېھمانخانا
oto	«ئاپتوموبىل» سۆزىنىڭ قىسقارتىلمىسى
ova	تۈزلەڭلىك
oyuncu	ئارتىست

ö

öbürgün	باشقا بىرکۈن
ödemek	تۆلىمەك، بەرمەك
ödünç	قەرز
öğrenim	ئۆگىنىش
öğüt	نەسىھەت
öksüz	يېتىم
ölçmek	ئۆلچىمەك
ölçü	مىقدار، ئۆلچەم
ölügibi	ئۆلۈكتەك، ئۆلۈپ قالغاندەك
önem	ئەھمىيەت
önemsemek	ئەھمىيەت بەرمەك
önermek	تەكلىپ قىلماق
öngürmek	قارارلاشتۇرماق؛ يىراقنى كۆرمەك
önlemek	ئالدىنى ئالماق
önlük	پەشتاما، پەرتۇق
önü kesilmek	ئالدى توسۇلماق
öreke	ئۇرچۇق

örneğin	مەسىلەن
örselenmek	زېدە بولماق، بۇزۇلماق
örtbas etmek	يوشۇرماق
öte beri	ئۇنى - بۇنى
öte yandan	يەنە بىر تەرەپتىن
ötürü	... تۈپەيلى، ... سەۋەبتىن
övmek	ماختىماق، مەدھىيىلىمەك
öyleyse	ئۇنداق بولسا
özellikle	بولۇپمۇ، خۇسۇسەن
özen	دىققەت
özen göstermek	تىرىشچانلىق كۆرسەتمەك

P

pabuç	پوپۇش (ئاياغ كىيىمى)
paça	پۇشقاق (ئىشتاننىڭ)
pamuklu	پاختا يىپتىن توقۇلغان
pancar	قىزىلچا
pankart	پلاكات
papaz	پوپ
parmak	بارماق (قولنىڭ)
parmaklık	ژادەك، سالاسۇن، رېشاتكا
pasaport	پاسپورت
patates	ياڭيۇ
pekmez	شىرنا (ئۈزۈم ياكى ئۇجمىنىڭ)
pençe	ئالىقان، پەنجە
peşine düşmek	ئارقىسىغا چۈشمەك

petrol	نېفىت
pırıl pırıl	نۇرلۇق، پارلاق، پاك - پاكىز
pire	بۇرگە
pirinç	شال، گۈرۈچ
pisi	ئاسلان (مۇشۇكنىڭ بالىسى)
polis	ساقچى
portre	رەسىم، سۈرەت
pos bıyık	شاپ بۇرۇت
potin	بەتىنكە
program	پروگراممىا (ئويۇننىڭ)
proje	پىلان
pusula	كومپاس
püskül	پۆپۈك
püskürtmek	پۈركىمەك

R

rağmen	... قارىماستىن؛ بىنائەن، ئاساسەن
rahat etmek	ھۇزۇرلانماق، راھەتلەنمەك
rahatlıkle	ئوڭايلىقچە
rahat rahat	ھۇزۇرلىنىپ
rahmet	يامغۇر
rakı	ھاراق
rakam	سان، رەقەم
reklam	ئېلان
rekor	رېكورد
renk renk	رەڭمۇرەڭ، خىلمۇ خىل

resim yapmak	رەسىم سىزماق
restoran	(رېستوران، ئاشپۇزۇل
reva görmek	مۇناسىپ (راۋا) كۆرمەك
rezalet	خۇش كۆرۈلمەيدىغان ئىش، ئەھۋال
römork	چاتما كوزۇپ

S

sabunlu su	سوپۇن سۇيى
saçak	پېشايۋان
sağanak	شىددەتلىك ئۆتكۈنچى يامغۇر
sağlam	پۇختا، چىداملىق؛ ساغلام
sağlanmak	تەمىن ئەتمەك؛ ئېرىشمەك
sahi	ھەقىقەتەن، راست
sakat	مېيىپ، يارىدار
sakınmak	ساقلانماق
salğin	يۇقۇملىق
sanat	سەنئەت
sanayi	سانائەت
sanayi üretimi	سانائەت مەھسۇلاتلىرى
sanki	خۇددى... دەك
sapmak	يولىنى ئۆزگەرتمەك، بۇزۇلماق
saptanamak	كۆرسىتىپ بېرەلمەسلىك
sargı	تېڭىق لاتىسى (داكا)
sarıklı	سەللىلىك
sarsılmak	سىلكىنمەك، تەۋرىمەك
sarkıtmak	ساڭگىلاتماق

sarsıntı	سىلكىنىش، تەۋرىنىش
sarmaşık	يۆگىمەچ ئوت
sarsmak	بۇزماق
savaş	جەڭ، ئۇرۇش
savulup gitmek	كۆزدىن يوقالماق
savunma	مۇداپىئە
savurmak	ئۇچۇرماق
saya	قوتان
sayasinde	سەۋەبى بىلەن
sayğı	ھۆرمەت
sayğı göstermek	ھۆرمەت بىلدۈرمەك
sayğısızlık	ھۆرمەتسىزلىك
sayı	سان، رەقەم
sayılı	سانىاقلىق
sayın	مۆھتەرەم، ھۆرمەتلىك
saymak	سانىماق، ھۆرمەت قىلماق
saz	قومۇش
sebat etmek	بەرداشلىق بەرمەك
seçememek	پەرق ئېيتەلمەسلىك
seçmek	تاللىماق؛ سايلىماق؛ پەرق ئەتمەك
sedir	كارىۋاتلىق سافا
sefa	بەخت، لەززەت
sağirtmek	يول ئالماق
seke seke	سەكرە ـ سەكرە، قاڭقىپ ـ قاڭقىپ
sekmek	پەسەيمەك؛ قاڭقىماق، سەكرىمەك
sel	كەلكۈن، سەل
semer	ئېگەر

senfoni	سىمپونىيە
sergi	كۆرگەزمە
sergilemek	كۆرگەزمە قىلماق
serinletmek	تەسەللى بولماق
serpilmek	چوڭايماق
serpmek	سەپمەك، پۈركىمەك
servisyapmak	خىزمەت قىلماق
ser	سېپىل
sevda (olmak)	ئاشىق بولماق، سۆيگۈ، مۇھەببەت
seyir	سەيلە، تاماشا
seyrek	ئاندا ـ ساندا، شالاڭ
sıçma	چىچماق
sıfat	تۈرق
sığınmak	سېغىنماق
sığışmak	سىغدالماق
sıhhat	سالامەتلىك
sıhhatsız	كېسەلچان
sıkışmak	قىستالماق، قىسىلماق
sıklaşmak	زىچلاشماق، تىقما ـ تىقما بولۇپ كەتمەك
sıkmak	سىقماق، قىسماق
sıra sıra	رەت ـ رەت، قاتار ـ قاتار
sır sıklam	سۇدىن سۈزۈۋالغاندەك
sıska	ئورۇق، جۈدەڭ، يادا‌ك
sıtma	بەزگەك
sıvalı	تۈرۈكلۈك، شىمايلانماق (پەڭ، پۇشقاق)
sıvı	سۇيۇقلۇق
sızlamak	ئاغرىماق

sızmak	تامچىلىماق، سىزماق (سۇ)
silah	قورال
simge	سىمۋول
sinek	چىۋىن
sinir	ئەسەب، نېرۋا
sınmek	سىنمەك (سۇنماق يەرگە سىنىشى)
sivil	پۇقراچە كىيىنگەن پۇقرا قىياپىتىدە
sivrisinek	پاشا
soğan	پىياز
soğumak	سوۋۇماق
sokturmak	تىقماق، چاقماق
solgun	سولغۇن، سۇنۇق (چىراي)
sonuç	نەتىجە
sonuçlanmak	نەتىجىلەنمەك، ئاخىرلاشماق
sonunadek	ئاخىرىغا قەدەر
sopa	كالتەك، توقماق
sorumlu	مەسئۇل
soya	سېرىق پۇرچاق
soymak	يېشىندۇرمەك؛ ئاقلىماق، سويماق
söğüt	سۆگەت
sömestir	ئوقۇش مەۋسۇمى
sözlü	سۆز بىلەن، ئېغىزچە
subay	ئوفىتسېر
suçlamak	سوتلىماق
suç üstü	جىنايەت ئۈستىدە
su damlası	سۇ تامچىسى
sulu boya	سۇ بوياق

sulu sepken	قار ئارىلاش يامغۇر
turat	يۇز
süklüm püklüm	ئىزا تارتىپ، بېشىنى ساڭگىلىتىپ
sürdürmek	يۈرگۈزمەك
süre	مەزگىل، مۇددەت
süregen	ئۇزۇنغا سوزۇلىدىغان
sürme çekmek	سۈرمە تارتماق
sürücü	ھارۋىكەش
süslü	زىننەتلەنگەن، بېزەلگەن
süt ninesi	ئىنسكئانا
süt tozu	سۈت پاراشوكى

Ş

şaha kalkmak	ئاتـنىڭ ئالدىـنقى پۇتىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ كىشنىشى
şahane	شاھلارغا خاس، گۈزەل
şahin	قارچىغا، قۇرغۇي
şampuan	چاچ سوپۇنى
şarap	شاراب
şarıl şarıl	شار ـ شار
şaşı	ئالىغاي، ئەلەس
şayet	ئەگەر
şekerleme	كەمپۇت
şemsiye	يامغۇرلۇق، كۈنلۈك
şenlenmek	خۇشال بولماق، خۇشاللىقغا چۆمەمەك
şenlik	خۇشاللىق، تەنتەنە

şeyten şeytan gülmek	شەيتانلارچە كۈلمەك
şıkırdamak	شاراقلىماق
şımarık	ئارسىز، نومۇسسىز
şırıl şırıl	شىلدىر ـ شىلدىر
şişe	بوتۇلكا
şişirmek	كۆپىتۈرمەك (يەل بىلەن)
şiş kebap	زىخ كاۋىپى
şölen	زىياپەت
şöyle böyle	ئۇنداق، بۇنداق، ئۇنداق قىلىپ بۇنداق قىلىپ
şöyle dursun	... ئۇ ياقتا تۇرسۇن
şurada burada	ئۇ يەر، بۇ يەر

T

tahliye etmek	قويۇپ بەرمەك
takaza etmek	تەقەززا قىلماق؛ دوق قىلماق
taktırmak	ئورنىتىلماق
talebe	ئوقۇغۇچى
talk pudrası	تالك ئۇپىسى
tane tane	دانە ـ دانە
tanıtılmak	تونۇشتۇرۇلماق
tanıtmalık	چۈشەندۈرۈش (قەغىزى)
taramak	ئاختۇرماق
tarım	دېھقانچىلىق
tarım aletleri	دېھقانچىلىق سايمانلىرى
tarım ürünleri	دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرى
tarla faresi	ئېتىز چاشقىنى

tarla kuşu	ئېتىز قۇشقىچى
tartışma	مۇنازىرە، تالاش ـ تارتىش
tarz	ئۇسۇل، شەكىل
tasarlamak	ئىدىيىدە ھازىرلانماق
taşımacılık	توشۇش ئىشلىرى، قاتناش ـ ترانسپورت
taşlık	تاش ياتقۇزۇلغان يەر؛ تاشلىق
tatlılar	تاتلىق نەرسە ـ كېرەكلەر
tatlılık	شىرنىلىك، تاتلىقلىق
tatsızlaşmak	لاۋزىلاشماق، تېتىقسىزلاشماق
tav	قىزىقلىق، ئىسسىقلىق
tavan	تورۇس
T.C	«تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى» نىڭ قىسقارتىلمىسى
tedavi	داۋالاش
tedirgin	ھۇزۇرسىزلىق
tef	داپ
tehlikeli	خەتەرلىك
teker	چاق (ھارۋىنىڭ)
tekerlek	چاق (ھارۋىنىڭ)
teknolojik	تېخنىكىلىق
tektük	ئاندا ـ ھۇندا
tekzip etmek	ئىنكار (رەت) قىلماق
telkin etmek	سىڭدۈرمەك
temas	ئالاقە، مۇناسىۋەت
temel	ئاساس؛ ئۇل
tenbellik	ھۇرۇنلۇق
tenbih	ئاگاھلاندۇرۇش
tepe aşağı	يۇقىرىدىن پەسكە قەدەر

ters	تەتۇر، زىت، ئەكسى
ters gelmek	زىت كەلمەك
terslik	زىتلىق، زىددىيەت
rersyüz	تەتۇر ئۈزۈلگەن
tertemiz	پاك ـ پاكىز
tesbit etmek	ئىسپاتلانماق
tesis	قۇرۇلۇش
tesis etmek	قۇرماق؛ تەشكىل قىلماق
tıkabasa	لىقمۇ لىق؛ تىققۇ تىقماق
tıkana tıkana	چىڭقىلىپ ـ چىڭقىلىپ، بوغۇلۇپ ـ بوغۇلۇپ
tıkırtı	كىتىر ـ كىتىر قىلغان ئاۋاز
tıklım tıklım	تىقما ـ تىقماق
tırmanmak	ياماشماق (دەرەخ ۋە تامغا)
tırtıl	لىپچىنكا
titizlik	ئىنچىكىلىك بىلەن
ticari ilişki	سودا مۇناسىۋىتى
tomar	نۇرغۇن؛ يۆگەم
toplu	كوللېكتىپ
toplum	جەمئىيەت
top sakal	بومبۇر ساقال
toptan	ئۈلگۈجە
torun	نەۋرە
toy	ھاماقەت، ئەخمەق
toz	توزان، چاڭ ـ توزان
töre	ئۆرپ ـ ئادەت، قائىدە ـ يوسۇن
trafik	قاتناش
tuhaf	كۈلكىلىك، ھەيران قالارلىق

tutmak	تۇتماق، قاراپ تۇرماق
tutulmak	دۇچ كەلمەك، يولۇقماق
tüccar	سودىگەر
tükenmek	تۈگىمەك
tüm	پۈتۈنلەي، تامامەن
tütütmek	پۈراتماق (بۇرۇنغا)

U

uçak pisti	ئايروپىلان ئۇچۇپ چۈشىدىغان يول
uçsuz bucaksız	بىپايان، چەكسىز
uğartmak	ئۇچراتماق
uğur	مەقسەت، نىشان
ufacık	ئۇششاق، كىچىك
ulaşmak	يېتىپ بارماق، ئېرىشمەك
ulumak	ھۇلىماق (ئىت، بۆرە)
ulus	مىللەت
uya bilmek	ئۇيغۇنلاشماق
uyanık	ئويغاق، بىدار
uygarlik	مەدەنىيەتلىك
uygulamak	تەتبىق قىلماق
uymak	ماسلاشماق، ئۇيغۇنلاشماق
uyulmak	ماسلاشماق، ئۇيغۇنلاشماق
uyutmak	ئۇخلاتماق
uzak olmak	ئايرىلماق، يىراقلاشماق
uzanmak	سوزۇلۇپ ياتماق؛ قولنى ئۇزاتماق
uzatır uzatmaz	ئۇزۇتىا ئۇزاتماستىن

uzayan	ئۇزارغان؛ سوزۇلغان
uzun elyaflı pamuk	ئۇزۇن تالالىق پاختا

Ü

üflemek	پۈۋلىمەك
üfürmek	سۈپكۈچ قىلماق
ülke	مەملىكەت
ün	شۆھرەت، ئاتاق
ünlü	داڭلىق، ئاتاقلىق
üretim	ئىشلەپچىقىرىش
üretmek	ئىشلەپ چىقارماق
üşüme	توڭلاش، مۇزلاش
üşüşmek	بىر يەرگە توپلانماق
üzüntü	غەم، قايغۇ

V

vakfetmek	ئاتىماق، بېغىشلىماق
valiz	سومكا، بوغچا
vapur	پاراخوت
varda varda	پوش پوش
verimli	مۇنبەت؛ ئۈنۈملۈك

Y

yağma etmek	بۇلىماق، بۇلاڭ - تالاڭ قىلماق
yağış	ھۆل - يېغىن، يامغۇر - يېشىن

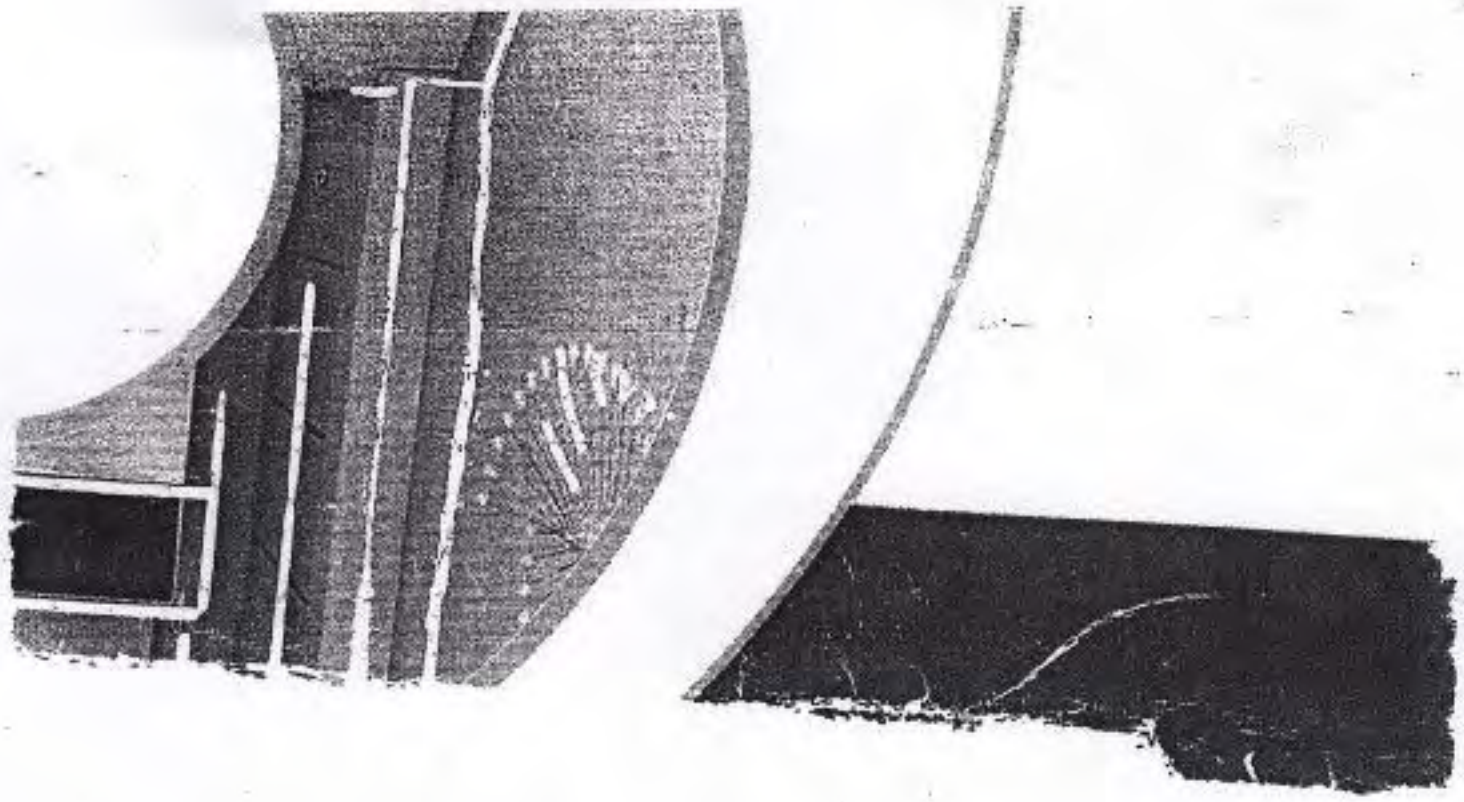
yahut	ياكى
yakapaça	زورلۇق بىلەن
yakışmak	ياراشماق
yamaç	تاغ باغرى، تاغ ئېتىكى
yanak	مەڭىز
yanısıra	يانمۇ يان، يان (يېنى)
yanıt	جاۋاب
yanlış	خاتا
yansıtmak	قايتۇرما، ئەكس ئەتتۈرمەك
yapı	قۇرۇلۇش؛ بىنا
yapma kar	سۈنئى قار
yaramazlık	بەتقىلىقلىق، بولمىغۇرلۇق، ئەسكىلىك
yaratık	مەخلۇق
yarılamak	يېرىم قىلماق، يېرىملاتماق
yarım ada	يېرىم ئارال
yarış	مۇسابىقە، بەيگە
yasaklamak	مەنئى قىلماق
yasal	قانۇنىي
yaşam	ئۆمۈر، ھايات؛ تۇرمۇش
yaşarmak	كۆزنىگە ياش ئالماق
yaşlı	ياشانغان، قېرى
yayın evi	نەشرىيات
yayımlamak	نەشر قىلماق، ئاڭلاتماق (رادىئودا)
yazar	ئاپتور، يازغۇچى
yazılı	يېزىقلىق؛ يېزىق بىلەن
yağ	ئەۋزەل، ئەلا
yekpare	ئايرىم - ئايرىم

yelpaze	يەلپۇگۈچ
yemin etmek	قەسەم قىلماق (ئىچمەك)
yemlik	ئوقۇر
yenilik	يېڭىلىق
yenileştirmek	يېڭىلانماق
yer almak	ئورۇن ئالماق، ئورۇن تۇتماق
yerel	يەرلىك، مەھەللىۋى
yerine getirmek	ئورۇندىماق، ئادا قىلماق
yerleşmek	ئورۇنلاشماق، ئورۇن ئالماق
yetişmek	ئۈلگۈرمەك، يەتمەك، تەييار بولماق
yıkmak	بۇزماق، بۇزۇپ تاشلىماق، ئاغدۇرماق
yılmak	قورقۇش؛ قورۇنۇش، ئەيمىنىش
yılan balığı	يىلان بېلىقى
yoğun	زىچ كۆچۈم، توپلىشىپ (ئولتۇراقلاشقان)
yoklamak	كۆزدىن كەچۈرمەك، تەكشۈرۈپ كۆرمەك
yokuş	ئۆرە، يۇقىرى، ئېتەك، باغر (تاغنىڭ)
yola koyulmak	يولغا چىقماق
yolculuk	سەپەر
yollanmak	يول ئالماق
yorucu	هاردۇرغۇچى
yön	تەرەپ
yönetici	رەھبەرلىك قىلغۇچى، باشقۇرغۇچى، رەھبەر
yönetim	باشقۇرۇش، ئىدارە قىلىش
yufka	تاۋىدا پىشۇرۇلغان يۇققا نان
yurkunmak	يۇتماق؛ ئىككىلىنىپ دۇدۇقلىماق
yüce	ئۈلۈغ، ئېگىز
yüklümlü	مەجبۇر

yüzlemece	يۈزمۇ يـۈز، يۈزتۈرانه
yüzleşmek	يۈزلەشمەك

Z

zaman zaman	هەر ۋاقىت
zambak	گۈلى چىرايلىق زىننەت گىياھسى، زامباق
zangır zangır	غاراس - غۇرۇس
zannetmek	... دەپ بىلمەك
zarfında	ئىچىدە
zaval	گۈناھ (كۆچمە مەنىدە)
zeka	ئەقلىي
zıngırdamak	غىچىرلىماق
zihin	پىكىر، ئەقىل - ئىدراك
zihniyet	پىكىر، خىيال، چۈشەنچە، ئىددىيە
zira	چۈنكى ..... لىقتىن
zirve	تاغ چوققىسى
zorunlu	زۆرۈرى
zümrüt	زۈمرەت

تۈرك تىلى

گۈچى: رەۋەيدۇللا ھەمدۇللا

*

خەلق نەشرىياتى نەشىر قىلدى
ئىمرى جەنۇبىي ئازادلىق كوچىسى 348№)
ئىخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
ئىخۇا 2 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

مەسئۇل مۇھەررىسى: ھاجى قۇتلۇق قادىرى
مۇقاۋىسىنى لايىھىلىگۈچى: زىلك دويۇەن

تۇرك تىلى

تۇزگۈچى: رەۋەيدۇللا ھەمدۇللا

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشىر قىلدى
(ئۇرۇمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق كوچىسى NO348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 2 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 مىللىمېتر 1/32
باسما تاۋىقى: 18.375
1996 - يىل 7 - ئاي 1 - نەشرى
1996 - يىل 7 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 3000 — 1
ISBN7—228—02071—5/H·36
باھاسى: 15.80 يۈەن

责任编辑：库提鲁克·卡德尔
封面设计：曾多元

土耳其语 （维吾尔文）
热外都拉·艾买都拉 著

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市解放南路348号 邮政编码830001）
新疆新华书店发行 新疆新华印刷二厂印刷
850×1168毫米 32开本 18.375印张 2插页
1996年7月第1版 1996年7月第1次印刷
印数：1——3000

ISBN7—228—02071—5/H·36 定价：15.80元

ISBN 7-228-02071-5
H·36(民文)定价:15.80元